

Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel
(editori)

Minorități în zonele de contact interetnic

Cehii și slovacii în
România și Ungaria

Minorități în zonele de contact interetnic.
Cehii și slovacii în România și Ungaria

MINORITĂȚI ÎN ZONELE DE CONTACT INTERETNIC. CEHII ȘI SLOVACII ÎN ROMÂNIA ȘI UNGARIA

Editori: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

EDITURA
INSTITUTULUI PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

KRITERION

Cluj-Napoca, 2010

Titlu: *Minorități în zonele de contact interetnic. Cehii și slovacii în România și Ungaria*
Editori: Jakab Albert Zsolt – Peti Lehel

Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale
Editura Kriterion

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Minorități în zonele de contact interetnic : cehii și slovacii în
România și Ungaria / ed.: Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel. –
Cluj-Napoca : Editura Institutului pentru Studierea Problemelor
Minorităților Naționale : Kriterion, 2010
ISBN 978-606-92512-2-5
ISBN 978-973-26-1011-4

I. Jakab, Albert Zsolt (ed.)

II. Peti, Lehel (ed.)

323.1(=162.3/4)(498+439)

Coordonator serie: Horváth István, Jakab Albert Zsolt

Lector: Pozsony Ferenc

Traduceri: Bugja Zoltán, Gáspár Enikő, Nastasă-Kovács Annamária

Corectură: Anca Lucia Sârbu

Design: Könczey Elemér

Tehnoredactare: Fazakas Botond

Tipar: IDEA és GLORIA, Kolozsvár

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu
punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

Cuprins

Prefață (JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel) 7

Relații culturale – dimensiuni istorice

DANCU Pál

Stabilirea slovacilor în comitatele Satu Mare, Ugocea și Maramureș din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea 11

Ján BOTÍK

Începuturile cercetării slovacilor din Câmpia Maghiară 33

Alena GECSE – Desideriu GECSE

Istoria și cultura cehilor din Banat 45

Bilingvism, interferențe lingvistice

GYIVICSÁN Anna

Dualitatea lingvistică și de conținut în ceea ce privește modelele culturale etnice 61

KRUPA András

Raportul dintre cultura populară și bilingvism la slovacii din Câmpia de Est a Ungariei 75

Pavel ROZKOŠ

Evoluția în timp a influențelor limbii române asupra lexicului graiului slovac din Nădlac 83

ZSILÁK Mária

Procesul de dispariție a dialectelor din insulele lingvistice slovace din Ungaria 93

TÓTH Sándor János – TUSKA Tünde – UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária
Dimensiunile alterității lingvistice la Tótkomlós 107

Procese social-identitare, strategii de adaptare și de integrare

Elena Rodica COLTA

Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad) între căutarea și pierderea modelului identitar 151

GYIVICSÁN Anna

Tipologia etnică a slovacilor din Ungaria 181

Mária HOMIŠINOVÁ

Slovacii din Ungaria. Analiza teoretică și empirică a construcției identității sociale și etnice 211

Sînziana PREDA

Cehii din Banat, migrație și identitate problematică 247

SZABÓ Orsolya

Relații și contacte interetnice în Pilisszentkereszt 259

Abstracts 281

Lista autorilor 288

Prefață

Potrivit datelor statistice ale recensământului oficial din 2002, în România s-au declarat ca fiind de naționalitate slovacă un număr de 17 226 de persoane, iar alte 3 941, de naționalitate cehă. Așadar, conform statisticii, s-a înregistrat o diminuare succesivă a ponderii ambelor etnii în comparație cu datele din recensământul din 1992: comunitatea slovacă s-a redus cu 2 300 persoane, în timp ce comunitatea cehă s-a diminuat într-un mod și mai drastic, cu 2 306 persoane; cu alte cuvinte, față de proporția numerică înregistrată anterior, în doar un deceniu a scăzut numărul acesteia cu 47%. Potrivit datelor recensământului din 2001, în Ungaria au fost înregistrate 11 816 persoane ca având slovacă drept limbă maternă, în vreme ce apartenența la naționalitatea slovacă a fost declarată de 17 692 persoane, iar atașamentul față de valorile culturale și tradițiile acestei minorități a fost exprimat de 18 056 persoane.

Din păcate, problema minorităților naționale din România – excepându-le pe cele două mai numeroase, maghiarii și romii – nu este abordată decât de un număr relativ restrâns de publicații din domeniul științelor sociale și al cercetării culturale. Acest lucru este valabil și în ceea ce privește comunitățile de cehi și slovaci din România. Referitor la slovacii din Ungaria au fost deja întreprinse o serie de cercetări fundamentale în urma cărora au văzut lumina tiparului numeroase lucrări de sinteză extrem de valoroase. Din acest punct de vedere, un rol foarte important l-a avut Institutul de Cercetare a Slovacilor din Ungaria, în ceea ce privește coordonarea și realizarea studiilor de lingvistică, etnografie, istorie și sociologie.

Reprezentativ pentru cercetarea minorităților naționale din România este faptul că, alături de numărul redus al publicațiilor de specialitate din domeniul științelor sociale, semnate de cercetători profesioniști, se găsesc numeroase lucrări ale unor autori de cele mai diverse profesii, precum artiști, scriitori, persoane din sfera bisericească, profesori, specialiști în istorie locală, politicieni etc. Și din această cauză devine explicabil motivul pentru care despre comunitățile cu o pondere redusă – de pildă, comunitatea cehă din România – s-au tipărit doar un număr restrâns de publicații. La acest aspect se adaugă și faptul că aceste lucrări au fost ti-

părite în limba minorităților respective și cu tiraje ne semnificative, ceea ce a făcut ca impactul lor să fie mult diminuat.

Așadar, în ceea ce privește aria de cercetare a minorităților cehă și slovacă din România pot fi întâlnite „lacune” derutante, precum și o mare cantitate de probleme de analiză încă neelucidate. Evident, volumul nostru nu poate acoperi toate lipsurile și aspectele neabordate. În schimb, prin publicarea câte unui volum de studii ale specialiștilor din Ungaria și ale celor ce realizează cercetări în România privind minoritățile cehă și slovacă, și traducerea acestuia în ambele limbi majoritare – maghiară și română –, se încearcă atragerea atenției asupra acestei probleme din perspectivă științifică, politică și publică, deopotrivă de importante.

Studiile reunite în volumul de față analizează o serie de subiecte „actuale”, ce pot fi considerate totuși clasice, bunăoară bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, promovarea unor politici de omogenizare și asimilarea, conservarea culturii, relațiile și sistemul relațiilor interetnice, fiind totodată abordate și probleme de natură istorică, precum migrația, așezarea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă.

Volumul începe cu studii ce prezintă și analizează relațiile culturale etnice și dimensiunile istorice ale etniilor. Pál Dancu se ocupă cu statornicirea slovacilor din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în județele Satu Mare, Ugocea și Maramureș, aducând – printre altele – importante contribuții de istorie confesională și educațională legate de viața acestei comunități. Studiul elaborat de Ján Botík își propune să îndrepte atenția asupra începuturilor interesului științific legat de slovacii din câmpie, în timp ce reevaluează lucrările erudiților veacului al XVIII-lea și al XIX-lea. Autorul subliniază cele mai apreciable rezultate ale acestora, argumentând actualitatea acestor publicații. Alena Gecse și Desideriu Gecse prezintă stabilirea cehilor în Banat, elementele și instituțiile etnice ale identității minoritare cehe, precum și atașamentul lor față de cultura altor etnii.

Cercetătorii au definit utilizarea limbii ca una dintre cele mai însemnate componente ale identității etnice. Această premisă este problematizată de către grupul de cercetători care se ocupă de bilingvism și interferențele lingvistice. Anna Gyivicsán a investigat această problemă într-un exigent context teoretic. De-a lungul cercetărilor, ce au durat mai multe decenii, autoarea a examinat în aproximativ 50 de localități atât procesele de aculturație ale insulelor lingvistice slovace din Ungaria,

cât și funcțiile și transformările din domeniul culturii etnice. Rezultatele acestor investigații au fost publicate într-un amplu studiu de sinteză.

Analizând relațiile dintre cultura populară și bilingvism, András Krupa afirmă că existența mediului bilingv (maghiar și slovac) poate fi dovedită și prin fenomenele folclorice slovace. Pavel Rozkoš demonstrează influența limbii române asupra dialectului slovac din Nădlac și continuă schimbarea a acestuia. În studiul ei, Mária Zsilák face cunoscută și analizează asimilarea în direcția limbii majoritare din insulele lingvistice slovace din Ungaria. Pe baza studiului de caz din Tótkomlós, Sándor János Tóth, Tünde Tuska, Erzsébet Uhrin și Mária Zsilák au abordat, de asemenea, problematica identității și a utilizării limbii structurate într-un context maghiar specific. Rezultatele cercetării au scos în evidență interdependențe notabile în ceea ce privește selectarea limbii, substituirea codurilor lingvistice, bilingvismul, atitudinile și stereotipurile lingvistice.

La baza studiilor ce au vizat procesele identitare și strategiile de omogenizare au stat cercetările empirice. Elena Rodica Colta analizează sistemul relațional interetnic și procesele de asimilare ale unei comunități slovace din localitatea Fântânele (județul Arad). Autoarea face o observație importantă afirmând că factorul interetnic poate avea un efect de modelare a identității chiar și în cazul în care comunitatea etnică nu mai trăiește din punct de vedere fizic în localitatea respectivă. Astfel, de pildă, stereotipiile pozitive legate de comunitatea germană din Fântânele influențează până astăzi atitudinile și narativele identitare locale ale populației de slovaci, acționând asupra formării ierarhiei de prestigiu printr-un rol însemnat al funcționării așezărilor multietnice și al utilizării spațiilor conform așteptărilor etniilor conviețuitoare etc.

Într-un nou studiu, Anna Gyivicsán întocmește tipologia etnică a slovacilor din Ungaria, trecând în revistă cu această ocazie și rezultatele literaturii de specialitate pe această temă. Mária Homișinová analizează construcțiile identității etnice și sociale a slovacilor din Ungaria, realizând și o sinteză a rezultatelor științelor sociale. În cadrul analizei empirice asupra identificării de grup și a caracteristicilor identitare, autoarea s-a bazat pe furnizori de date ce reprezentau 200 de familii. Sînziana Preda s-a ocupat de analiza aspirațiilor migraționale și de identitatea cehilor din Banat. După transformările sociale din secolul al XX-lea, în urma și datorită migrației pentru muncă și asimilărilor începute în contextul

schimbării de regim din 1989, satele de cehi au devenit și spații de reorganizare a identității etnice.

În lucrarea elaborată de Orsolya Szabó sunt investigate relațiile și sistemul relațional interetnic al comunității slovace din Pilisszentkereszt. În cadrul analizei realizate, autoarea a ajuns la concluzia că slovacii din Pilisszentkereszt au o dublă identitate etnică. Chintesența acesteia constă în faptul că – în pofida asimilării lor lingvistice în direcția societății maghiare majoritare, a unor similitudini culturale la nivel superior – componentele esențiale ale identității acestora sunt formate din elemente culturale slovace, care se arată în special cu ocazia unor ritualuri. În opinia autoarei, identitatea etnică deține funcții în primul rând în context local.

Utilitatea volumului nostru rezidă în primul rând în modul multiplu de abordare întâlnit în lucrările reunite aici, pornindu-se totodată de la o perspectivă conceptuală comună în ceea ce privește fenomenele, care sunt analizate nu doar în sine, ci într-un context mai larg, din perspectiva interdependențelor interetnice.

Cartea de față se încadrează în seria inițiativelor care încearcă să prezinte rezultatele cercetărilor referitoare la afirmările culturale ale minorităților naționale și în limba etniilor majoritare, în cadrul cărora, în 2009, a fost publicat sub egida Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale un volum bilingv (la fel ca cel de față, în limba maghiară și română) despre minoritățile naționale din România.¹ În sfârșit, datorăm mulțumiri autorilor pentru că au contribuit prin lucrările lor la realizarea acestui deziderat.

JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel

1 JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (szerk.): *Folyamatok és léhelyzetek – kisebbségek Romániában*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.
JAKAB Albert Zsolt – PETI Lehel (ed.): *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*. Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale–Kriterion, Cluj-Napoca, 2009.

Stabilirea slovacilor în comitatele Satu Mare, Ugocea și Maramureș din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea

Cadru istoric

La sfârșitul secolului al XVII-lea, Habsburgii au ocupat Transilvania. Întrucât în urma răscoalei lui Rákóczi, conducătorii acesteia și-au pierdut domeniile, ele au fost donate acelor nobili maghiari care au rămas fideli Habsburgilor sau au facilitat încheierea ostilităților (Borovszky 1908: 491).

În comitatele Satu Mare și Maramureș domeniile și moșiile familiei Rákóczi au fost donate familiei Károlyi, care s-a remarcat în încheierea păcii de la Satu Mare din 1711 dintre austrieci și rebelii antihabsburgici (Borovszky 1908: 491). Astfel, această familie a obținut moșiile din jurul Careiului, respectiv satele situate la nord-vest de Satu Mare, pe lângă cele deținute în zonă anterior (Borovszky 1908: 491).

Întrucât în timpul ostilităților, precum și în urma unei invazii a tătarilor din anul 1717–1718 populația existentă a fost mult rărită, familia Károlyi a colonizat satele din jurul Careiului cu coloniști șvabi din Württemberg, iar în satele de la nord de Satu Mare familia Perényi a permis stabilirea rutenilor sosiți din actuala zonă a Zakarpatiei. Ulterior aceste moșii de la nord de Satu Mare au fost donate prin căsătorie familiei Vécsey, care a colonizat în comuna Livada slovaci din comitatele Zemplín, Šariš și Ung (Borovszky 1908: 149).

Tot în comitatul Satu Mare, dar în secolul al XIX-lea, preotul Pásztorý a colonizat pe moșiile primite ca moștenire familială, situate în zona Oașului, slovaci originari din zona Spiš (Sipos Mária, Bujánháza–Szatmár).

La începutul secolului al XIX-lea, odată cu pornirea lucrărilor de minerit din minele Tarna Mare, Bixad, Vama, Orașul Nou, au fost aduși mineri din zona Spiš, respectiv din Galiția în vederea asigurării forței calificate de muncă (Balogh 1992–1993: 135–140; 1994–1995: 101–120).

Tot la începutul secolului al XIX-lea, în Maramureș, la exploatarea minieră de la Târgu Lăpuș, Cavnic, Baia Sprie, Nistru, Tăuții Măgheraș, Hândal, Vișeu de Sus, au fost aduși mineri germani și slovaci din zona Spiš, respectiv slovaci din zona Banská Štiavnica. Vom prezenta în continuare procesul stabilirii slovacilor în aceste localități.

Livada

Menționat deja în secolul al XIV-lea ca domeniu al familiei Újlaky, actualul oraș Livada, cu o populație de cca 8.000 de locuitori, se compune din Livada, Livada Nouă și satele Adrian, Dumbrava și Livada Mică (f. a. 1904: 130). Livada este partea cea mai mare a orașului, urmată de Livada Nouă. Aceste două părți sunt astăzi contopite, dar cu două sute de ani în urmă erau sate distincte, între ele fiind valea pârâului Racta (f. a. 1904: 131).

În Livada Nouă este situată o biserică gotică construită catolică în 1454, dar devenită calvină după Reformă (Radosav 1978).

În timpul răscoalei antihabsburgice a lui Francisc Rákóczi al II-lea, ostilitățile desfășurate în zonă au decimat populația comitatului (Borovszky 1908: 486). Tot atunci a fost arsă și o parte a satului Livada. Dar lovitură de grație a fost dată de invazia tătarilor din 1718, aceștia fiind trimiși pentru a ataca din spate armata imperială ocupată cu asediul Belgradului (Borovszky 1908: 491; Schrek 1977: 71–77). În urma acestei invazii au fost pustiite satele Micula, Halmeu, Porumbesti, Dorolț, Botiz, Livada, Agriș, Lazuri, precum și satele din valea Tisei. Familiile Károlyi și Perényi, stăpâne ale moșiilor din această zonă, s-au văzut cu moșiile distruse, cu iobagii duși în robie de tătari, deci cu lipsă de mână de lucru. Pentru a avea iobagi, i-au adus prima dată pe rutenii din zona Ucrainei Subcarpatice, din satele Perečin, Vonogradov, Hust, Užok, Svaljava, Mukachevo și din zona Vihorlat (Borovszky 1908: 493; Hodinka 1910: 71–80).

Astfel au ajuns în Livada strămoșii familiilor Visokal' (Viszokaly), Harakal' (Harakaly), Purgul' (Purguly), Strucuj (Struczuj), Vašku (Vasku), Selmenci (Szelmenczi), Luka, Kančura (Kancsura), Porempovič (Porempovics), Lapka, Vitúl' (Vitúly), Uršul' (Ursuly), Holod, Volos (Volosz), Medve, Mikita, Kudla, Mandič (Mandics).¹

La preluarea moșiilor, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, moșiile din Livada, Iojib, Băbășești, Târsolt ale familiilor Károly și Perényi ajung în posesia familiei baronilor Vécsey (din Hernádvécse și Hajnácskő), care sunt ramura de Zemplín–Satu Mare a familiei conților de Vécsey (Gerő 1897: 731–732). Aceștia posedau practic o bună parte a actualei Slovacii Orientale împreună cu familiile conților Sztáray, Forgách, Andrásy, având moși în comitatele Gemer, Ung, Šariš, Bereg și mai ales Zemplín (Dongó–Gyárfás 1908: 205–211).

Întrucât câteva epidemii au rărit populația satului Livada, pentru a avea iobagi pe moșiile din acest sat și din zonă baronul Vécsey Miklós a dus din comitatul Zemplín iobagi slovaci (Borovszky 1908: 149). Întrucât în zona Zemplín era un excedent de populație datorită unei natalități ridicate, iar în comitatul Satu Mare era o lipsă acută de populație, baronul a făcut o strămutare a populației începând cu anii 1787 (Szirmay 1809: 87).

În continuare vom enumera satele de unde au fost colonizați acești slovaci.

Din comitatul Zemplín

Districtul Michalovce – Michalovce (mulți), Trhovište (mulți), Budkovce (mulți), Falkušovce, Pazdišovce, Lastomir, Nacina Ves (mulți).

Districtul Trebišov – Trebišov, Tušice, Zemplínska Teplica, Vojčice.

Districtul Vranov – Vranov, Černovce, Rudlov, Ondavské Matiašovce, Michalok, Čičava, Sedliská.

Districtul Humenné – Humenné, Porúbka, Lieskovec, Radvaň nad Laborcom, Modra.

Districtul Sniná – Sniná (mulți).

Districtul Stropkov – Nižná Sitnica

Din comitatul Šariš

Sedlice, Soročin, Mlynarovce, Mestisko, Tišinec.

1 Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohial 860.

Din comitatul Ung

Vyšná Rybnica, Ináčovce, Kráska, Zarično, Senné (majoritatea slovacilor), Vinné.²

Slovacii care au sosit primii au fost cei din Senné (Anzik Albert, Livada). Aceștia au venit cu condiția să li se asigure două lucruri: să aibă biserică romano-catolică și preot care să le vorbească limba.³ Baronul Vécsey Miklós s-a angajat să le îndeplinească dorința. În acest scop, până în 1799 a terminat construcția bisericii și a asigurat preot care să vorbească slovacă, în persoana parohului Jozef Köck (f. a. 1904: 130).

În timpul foametei din anii 1811-1816, baronul Vécsey Miklós a mai strămutat slovaci din zonele afectate din nordul Ungariei (actuala Slovacie) în Livada (f.a.1995: 23). Odată cu slovacii, din partea de nord a comitatului Zemplín baronul a adus și ruteni, care au găsit în Livada ruteni sosiți cu 80 de ani mai devreme, maghiarizați în urma contactului cu populația maghiară autohtonă.⁴ Întrucât exista biserica greco-catolică (în care slujbele se țineau în limba ruteană-slavonă, iar mai târziu în maghiară), cu timpul rutenii s-au maghiarizat.

În anul 1804 papa a înființat Episcopia Romano-Catolică de Satu Mare, care cuprindea comitatele Satu Mare, Maramureș, Ung, Bereg, Ugocea (f. a. 1904: 20). Până când eparhia nu a fost împărțită în urma Tratatelor de pace de la Paris de după Primul Război Mondial între Ungaria, România și Cehoslovacia, episcopii au asigurat ca la Livada să fie preoți originari din zone locuite de slovaci sau ei înșiși slovaci (f. a. 1904: 130).

La Livada au funcționat ca parohi: din 1799 Jozef Köck, din 1803 Stefan Vajnarovits, din 1806 Anton Simsovits, din 1814 Peter Golner, din 1840 Martin Reháč, din 1845 Kristóf Pokorny, din 1853 Anton Demek, din 1854 Anton Rudolff, din 1866 Anton Tóth, din 1871 Florián Huszár, din 1879 Eduárd Pály, din 1901 Otto Pillich. Biserica are hramul Găsirii Sfintei Cruci (f. a. 1904: 130).

După Tratatul de pace de la Trianon, comitatele Zemplin, Ung, Bereg, Ugocea, în parte Maramureș, devin parte din tânăra Republică Cehoslovacă (Ormos 1984: 302). Episcopia pierde astfel posibilitatea de a trimite

2 Arhivele Naționale. Dir.jud. Satu Mare, Registrele parohiale 867, 872, 873, 860, 863; Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrele parohiale Sarközújlak. Registrele 1825-1875, 1875-1900, 1900-1950.

3 Historia Domus-Parohia Rom. Cat Livada.

4 Arhivele Naționale Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohial 860

în satele slovace rămase în România preoți slovaci.⁵ Astfel, după război, la Livada ajunge paroh Almási Péter, necunosător al limbii slovace, iar la Huta Certeze Lubomérszky Jenő și Farkas János.⁶

Am mai amintit că baronul Vécsey a construit biserica în anul 1799. Tot baronul a construit și școală confesională romano-catolică pentru slovaci, impunându-se însă ulterior ca limbă de studiu maghiara (f. a. 1904: 131). În baza legii învățământului din 1868, elaborată de liberalul Eötvös József, s-a introdus obligativitatea învățământului primar în Ungaria. Această lege nu era însă suficient de atentă în privința învățământului minorităților naționale.

La început slovacii locuiau într-o zonă relativ compactă a localității, întemeind în Livada partea Rudlov (Rudlyó) – Princz utca, după numele unuia din satele lor de proveniență (Kovács Tamás, Livada). Cu timpul ei au început să se amestece cu maghiarii reformați și cu maghiarii greco-catolici (descendenții rutenilor), mai ales prin căsătorii mixte. Acest fenomen duce la apariția unei generații de romano-catolici de limbă maghiară, pentru care, la sfârștul secolului al XIX-lea, s-a introdus liturghia în limba maghiară.⁷ Slujba de seară - *večernie* - era însă în limba slovacă încă mult timp după aceea (Kovács Ferenc, Livada). În anii '30 a fost scoasă și aceasta, nefiind cine să le celebreze (Dancu Maria, Satu Mare). În schematismul Episcopiei Sătmăruului din 1909 însă limba slujbei era maghiara și slovaca.

Procesul de asimilare a slovacilor din Livada are mai multe explicații:

- faptul că nu au întemeiat un sat aparte, ci s-au stabilit doar într-un sat locuit în parte de maghiari;
- satele vecine erau maghiare sau germane;
- izolarea de zonele locuite de slovaci;
- limba maghiară în școală era obligatorie;
- lipsa unei intelectualități locale slovace, a unor învățători slovaci care să mențină conștiința națională;
- după Primul Război Mondial statul român era interesat de promovarea limbii române în școlile de stat, populația fiind însă refractară românizării forțate promovate de unii învățători, ceea ce a dus la o reacție de maghiarizare, care a fost preferată de aceasta.

5 Arhivele Naționale Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 872, 799

6 Arhivele Naționale Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 800, 872

7 Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 870, 864

Localnicii au optat pentru școala confesională în limba maghiară (pe care o știau) și nu pentru școala de stat în limba română pe care n-o înțelegeau (Kovács Magda, Livada).

Încă în anul 1901, parohul Pillich scria că viața în sat este de parcă nici n-ai fi în comitatul Sătmar, ci în Ungaria superioară (Felvidék - actuala Slovacie). Asimilarea totală s-a produs abia în anii '50. În 1960 bătrânii încă vorbeau între ei în slovacă. Astăzi generația care mai cunoaște limba slovacă este cea de peste 85 de ani.

S-au păstrat mâncărurile specifice: *haluška*, *zinjanka*. Când la prânz sunau clopotele celor trei confesiuni, oamenii de pe câmp, auzindu-le, spuneau: „*Harangoznak a tótok; az oroszok; a magyarok*” (Sună la slovaci; la ruși; la maghiari).

Toponimii ale satului; Rudlov – Rudlyó, Csicsoka – Cičava, Tronkoš, Páskom (Podolyak Iosif, Satu Mare).

Nume de familie slovace existente în Livada (în transcriere maghiară): Mucha, Sveda (Šveda), Kuchta, Krupa, Lelenka, Beluska (Beluška), Talicska (Talička), Zvonyik (Zvoník), Maskulik (Maškulík), Szpivák (Spivák), Krájnyák (Krajňák), Podolyák (Podol'ák), Hudak (Hudák), Vránscsik (Vrančík), Ozsohányics (Ožohánič), Kovács (Kováč), Zvolenszki (Zvolenský), Szmotku (Smutko), Mihalko (Michalko), Andku (Andko), Ilku (Ilko), Vojtku (Vojtko), Radvanszki (Radvanský), Bandura, Kicska (Kička), Mlicsku (Mlyčko), Matiz, Koropcsák (Koropčák), Kórej, Andzik (Ondzik), Hornyák (Horn'ák), Kohán (Kochan), Matyiku (Mat'ejko), Sardzsák (Šardžák), Panek, Csipkár (Čipkár), Kancsura (Kančura), Skapinyák (Skapinák), Kárpinszky (Karpinský), Kamenszki (Kamenský), Vascák (Vasčák), Micsányik (Mičánik-Myšianik), Ninács (Nináč), Kurtinecz (Kurtinec), Movik, Princz (Princ), Kraska (Kraška), Koleszár (Kolesár), Zemjanovics (Zemანივიč), Novák, Zevcsák (Zifčák), Tronkos (Tronkoš), Sztolar (Stolár), Elenics (Jelenič), Prokop, Csupka (Čupka), Midla (Mydlo), Lelovics (Lelovič), Gyávolinka (Ďavolinka), Murin (Murín), Fialkovics (Fialkovič), Trapcsanszky (Trapčanský), Nyistcsák (Nižčák), Trembeczky (Trembecký), Katricskó (Katričko), Velejti, Popelás (Popeláš), Simcsik (Simčík), Demcsak (Demčák), Kobzos (Kobzoš), Rajszki (Rajský), Bendza (Bendža), Zolcsák (Zolčák), Kaczurák (Kacurák), Drótár (Drotár), Jakub, Fenyak (Feňák), Fedka, Jakubcsák (Jakubčák), Kávor, Krájnic (Krajnič), Naško, Vasku (Vaško).

Un fenomen interesant îl constituie distorsionarea de-a lungul timpului a numelor de familie: Mucha-Muha; Krajňák-Krajnyák-Kranyák; Kuchta-Kukta; Matyz-Matiz; Ondzik-Andzik-Anzik; Ondko-Andko-Andku; Mat'ejko-Matyiko-Matyiku; Smutko-Szmutko-Szmutku; Demko-Danko-Dánku; Mličko-Mlicsko-Micsku; Nináč-Nyinács-Ninács; Jelenič-Jelenics-Elenics; Mydlo-Midlo-Midla; Popeláš-Papelas; Rajský-Raiszki-Reiszki; Ďavolinka-Gyávolinka-Gyávol; Krajnič-Krajnics-Krányics; Jakubčák-Jakubcsák-Jakub-Jakab; Kochan-Kuchan-Kohán; Michalko-Mihalko-Mihálku; Vaško-Vasko-Vásku; Lapko-Lapka; Harakal'- Harakály; Visokál' - Visokály - Viszakály; Korej - Kóré.⁸

Numele dispărute din Livada sunt menționate în anexă.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, datorită unei natalități ridicate, populația satului Livada a crescut mult. Aceasta a dus la fărâmițarea în parcele mici a pământurilor deținute de țărani și, datorită creșterii numărului de familii, la imposibilitatea traiului în urma acestor pământuri. De aceea la sfârșitul secolului trecut - începutul secolului XX are loc o emigrare a celor fără pământ în America (Statele Unite și Canada) (Egyed 1972: 237-251).⁹ În SUA mai ales în zonele miniere din Pennsylvania, la exploatarea carbonifere din Ohio, la turnătoriile din Pennsylvania, fabricile de industrie grea din Illinois, Michigan, New-York. Mulți s-au așezat în Cleveland, Pittsburg, Dayton, Buffalo, Detroit, integrându-se în comunitățile existente acolo (Mondics Anna, London - Ontario, Canada). O altă parte au emigrat în Canada, mai ales în statele Ontario, Manitoba, ca fermieri sau la exploatarea forestiere (Kovács Ferenc, Livada). S-au stabilit mai ales în orașele și fermele situate la sud de Toronto, ca Tillsonburg, London, Kitchener, Windsor, Saint Catherines Kingston, respectiv în jurul Winnipegului (Schönberger Ilona, Tillsonburg, Ontario - Canada). După Primul Război Mondial unele familii au emigrat în Cuba.

De remarcat este și faptul că din Livada slovacii s-au așezat și în satele vecine. De exemplu la Iojib, unde familia de baroni Vécsey avea o moșie.¹⁰ Aici s-au stabilit familiile Matyiku (Matko), Hankovszky (Hankovský), Andzik (Ondzik), Sveda (Šveda), Hriczu (Hricko), Ninács (Nináč). La Botiz s-au stabilit familiile Novák, Hudák, Micsányik (Mičánik), Trem-

8 Arhivele Naționale. Dir Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 867, 872, 860, 866.

9 Arhiva Jud. Satu Mare. Rola 94 (microfilm). Acte urbariale nr. 1079, 1080, 1082, 1086.

10 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Józsefháza 1818-1860.

beczky (Trembecký), Danku (Danko), Kozselec(Košelec), Piszárik (Pisárik). La Agraș, Micula, familiile Radvánszki(Radvanský) și Fenyák (Feňák).¹¹

Satele din zona Oașului

La mijlocul secolului al XIX-lea, începând cu anii 1840 se deschid minele de la Turț și Bixad, respectiv cele de metale neferoase și prețioase la Vama, Târsolt, Tarna Mare, Orașul Nou (Balogh 1992–1993: 135–140; 1994–1995: 101–120). Coproprietar și acționar principal al acestor mine era baronul Rudnyánszki, originar din Slovacia Mijlocie (Balogh 1992–1993: 135–140; 1994–1995: 101–120). Proprietari au fost și Jozef Gasparovsky și Jan Volenczky. Pentru demararea lucrărilor și a exploatării au fost chemați mineri slovaci din Slovacia. Descendenții lor au fost asimilați cu timpul, declarându-se români, păstrându-și însă religia romano-catolică.

Astfel, la recensământul din 1992, romano-catolici s-au declarat: în Călinești 15, Batarci 16, Bixad 312, Tarna Mare 195, Târsolt 243, Turț 94, Vama 30.¹²

Huta Certeze

La mijlocul secolului al XIX-lea, în zona comunei Certeze se construiesc hute, ceea ce duce la nevoia de mână de lucru calificată pentru acestea (Focșa 1974). În acest scop sunt aduși slovaci din nordul Slovaciei și polonezi din Galiția. Coloniștii sunt așezați în satul Huta, unde formează o comunitate, la început izolată de majoritatea populației locale oșene. Pentru nevoile spirituale ale acestora se înființează, în anul 1863, parohia de sine-stătătoare Huta Certeze (Lajosvölgyihuta) care deservea și satele locuite de slovaci din zona Oașului (f. a. 1904: 196). Registrele parohiale sunt ținute tot din 1863. De-a lungul timpului au activat aici următorii parohi: din 1863, Jozef Valik, din 1869, Edmund Galántha, din 1872, Jan Blechel, între 1873–1877, Jozef Wodicska (f. a. 1904: 197), după 1877, Jozef Valik, Ternyei Béla, Moldován Endre, Bagossy Bertalan, Hor-

11 Arhivele Naționale. Dir jud. Satu Mare. Registrul parohial 836.

12 Anuarul statistic al jud. Satu Mare 1992.

váth György, Kirchmayer Ferenc, Eugen Lubomirszky, Farkas János, Agoston István, Brunner István, Barna József, Fagea Vasile, Fromhercz Attila.¹³

La recensământul din 1992, în comuna Certeze au fost 948 de romano-catolici.¹⁴

La diverse recensăminte s-au declarat slovaci: 242 de persoane în 1930, 426 în 1956, nimeni în 1966, 109 în 1977, 43 în 1992.¹⁵

Pe baza registrelor bisericești de stare civilă, am găsit următoarele nume de familie în comuna Certeze: Romanovszky (Romanovský), Zsurovski (Žurovský), Knezovich (Kňazovič), Golena, Tomasovszki (Tomašovský), Mikics (Mikič), Topeczer (Topecer), Stekkel (Štekkel), Sztopka (Stopka), Beliczki (Belický), Venglarcek (Venglárček), Vrozgyak (Vrozďák), Tokár, Sneph, Tittel, Szlatar (Slatár), Kruppa, Liska (Líška), Svetz (Švec), Vietorisz (Vietoris), Nyemecz (Nemec), Kostyak (Košt'ák), Hamarcsik (Hamarčík), Bertici (Bertič), Merkovszki (Merkovský), Blanda, Kreszila (Kresila), Koczur (Kocúr), Simkulik (Šimkulík), Kulik (Kulík), Hrabovsky (Hrabovský), Palcsik (Palčík), Kulhanek (Kulhánek), Gladovszky (Gladovský), Spivak (Spivák), Slina, Dobranski (Dobranský), Novotni (Novotný), Lesko (Leško), Galbavi (Galbavý), Vagács (Vagáč).¹⁶

Tot aici am găsit și următoarea însemnare în limba maghiară a parohului:

„În vara anului 1937, în viața credincioșilor parohiei romano-catolice Huta-Certeze au avut loc mari schimbări: Populalia slovacă a hotărât că va face totul pentru apărarea limbii și culturii sale strămoșești. De aceea a cerut ca botezul, cununiiile, confesiunile, în locul limbii române să fie oficiate în limba slovacă, respectiv ca și cântecele bisericești să fie cântate în limba slovacă. A cerut autorităților episcopale ca religia să fie predată, în locul limbii române, în slovacă.

Pentru învățatoarea romano-catolică Zaviscsák Gitta s-a cerut ca în cadrul școlii de stat din Huta-Certeze să poată preda religia în limba slovacă. Autoritățile și-au exprimat acordul în această privință.

13 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Lajosvölgyihuta 1900–2008

14 Anuarul statistic al jud. Satu Mare 1992

15 Direcția Județeană de Statistică Satu Mare. Registrul repartitiei populației după naționalități.

16 Arhivele Naționale. Dir Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 799–800

Și-au propus și au petiționat la ministerul de resort înființarea secției slovace. Dacă acest lucru nu va reuși, vor organiza școală confesională.” (Negrești-Oaș, 1938 III 10, Bagossy Bertalan).¹⁷

Boinești

La mijlocul secolului al XIX-lea, în urma unei moșteniri familiale, părintele Pásztor a ajuns posesorul unor moșii din bazinul Oașului. Fiind originar din Slovacia, a dus cu el și familii de buni agricultori și mici meseriași originari din Jánovce, de lângă granița cu Galiția (Sipos Maria, Boinești). Astfel au fost așezate în Boinești familiile Lautzky (Lautský), Gramovski (Gramovský), Zvaleni (Zvalený), Goleni (Goleň), Nohaj, Kovacsics (Kovačič), Simonyi (Šimoni), Matisovski (Matišovský).¹⁸

În anii '50 încă se mai oficia slujba în limba slovacă (Dancu Maria). Azi se mai cunosc și se cântă cântece de Paști și de Crăciun, generația tânără nemaicunoscând limba strămoșilor, vorbind limba română (Madak Iosif, Satu Mare; Zvaleni Ioan, Boinești).

În comuna Bixad, de care aparține satul Boinești, s-au declarat slovaci la diverse recensăminte astfel: în 1930 – 40, în 1956 – 61, în 1966 – 94, în 1977 – 54, iar în 1992 – 49 de persoane.

Numărul credincioșilor romano-catolici din comuna Bixad, la recensământul din 1992, era de 312.¹⁹

În satele limitrofe cu județului Sălaj, din satele locuite de slovacii din acest județ, respectiv din Slovacia centrală (morari, meșteșugari) s-au stabilit câteva familii. Astfel, recensămintele au găsit următorii slovaci: în Săcășeni: în 1930 – 80; în 1956 – 17; în 1992 – 15; în Cehal: în 1930 – 33; în 1992 – 1.²⁰ La Nadișu, la recensământul din 1992, din populația satului 1% au fost slovaci. Câteva familii mai trăiau și la Chilia Chegii și în Giungi.²¹

17 Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 799

18 Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohia 1 729

19 Anuarul statistic al jud. Satu Mare 1992 Direcția Județeană de Statistică Satu Mare. Registrul repartiiții populației după naționalități.

20 Direcția Județeană de Statistică Satu Mare. Registrul repartiiții populației după naționalități.

21 Direcția Județeană de Statistică Satu Mare. Registrul repartiiții populației după naționalități

Stabilirea slovacilor în așezările miniere ale Maramureșului

Odată cu pornirea explorării și a exploatării minelor metalifere, respectiv a salinelor din comitatul Maramureș, care-i aparțineau prin dreptul de tezaur, Tezaurul Imperial a colonizat mâna de lucru calificată din zona Spiš (f. a. 1904: 250). Astfel au fost colonizați slovaci și germani (zipseri) la Vișeu de Sus, Ocna Șugatag, Ocna Slatina, Kabola Poljana, Baia Sprie, Băița, Nistru, Ilba, Lăpuș.

Vișeu de Sus

Primii locuitori romano-catolici ai Vișeuului de Sus au fost germanii colonizați din Austria în jurul anilor 1770. Ulterior au sosit slovacii și germanii din zona Spiš. Odată cu creșterea numărului enoriașilor, în anul 1790 se înființează aici o filie. În anul 1806 s-a construit biserica în cinstea Sfintei Ana. În 1808, Tezaurul Imperial a construit o școală. În anul 1810 filia a fost ridicată la rangul de parohie. În 1874, Tezaurul a construit școala cu etaj. Registrele parohiale datează din 1790 (f. a. 1904: 247).

În localitate au fost colonizate familiile de slovaci: Maszilka (Masilka), Zavadszky (Zavadský), Torosinszky (Torošinský), Papjuk, Varhanovszky (Varhaňovský), Hutira, Skurka (Škurka), Marczuk (Marcuk), Zidovics (Židovič), Jantsik (Jančík), Bilitsky (Bilitský), Szovinszky (Sovinský), Sveszky (Šveský), Belitzky (Belitský), Lipovszky (Lipovský); Babinszky (Babinský), Andrejovszky (Andrejovský), Brohotszky (Brohotský).²²

Ocna Șugatag

În 1777, Tezaurul Imperial a început exploatarea salinei. În acest scop a colonizat mineri slovaci și germani din comitatul Spiš. În 1790 se înființează aici o filie, care în 1794 se ridică la rangul de parohie. În 1836 s-a construit biserica pentru cinstirea Sfinților Petru și Pavel. În 1872 s-a întemeiat capela Sfântului Mihai în mina Mihai, în 1873 capela Sfântului Gavril în mina Gavril. În 1877 s-a înființat aici o școală de fete (f. a. 1904: 244–255).

Conform registrului parohial din 1790 familiile slovace colonizate au fost: Kramarik (Kramárik), Kropacs (Kropáč), Simanovszki (Šimanovský), Szlavitszki (Slávitský), Kulik (Kulík), Kantsek (Kanček), Melega, Leknitzki

22 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Felső Visó 1825–1875

(Leknický), Zahoranszki (Zahoranský), Jakobovszki (Jakubovský), Szlavik (Slávik), Poptelnik (Poptelník), Urban, Michla, Budzik, Hoppa, Hutira, Kosztnik (Kostelník), Kavetzki (Kavetský), Csajkovits (Čajkovič), Kuhar (Kuchár).²³

Ocna Slatina

Exploatarea salinei a început în anul 1789 la Ocna Kunigunda, pe care în 1852 a vizitat-o însuși împăratul Francz Joseph. De îngrijirea spirituală a enoriașilor s-a ocupat, la început, parohia din Sighetu Marmăției, apoi piariștii, pentru ca, prin creșterea numărului lor, să se înființeze o filie în 1828, devenită în 1833 parohie. În locul capelei de lemn existente până atunci, în 1856 s-a construit biserica închinată Sfântului Ștefan. Registrul parohial datează din 1828 (f. a. 1904: 248).

Nume de familie slovace: Kosztinka (Kostinka), Sobreszki (Sobreský), Zaharovics (Zacharovič), Szpivatsek (Spiváček), Paulik (Paulík), Sinko (Šinka), Dudak (Dudák), Zboroszki (Zborovský), Koszinszki (Kosinský), Grubiszek (Grubisek), Gurka (Hurka), Ztanics (Ztanič), Soltiszky (Šoltiský), Lanszki (Lanský), Tokár, Kuhar (Kuchár), Bobrovics (Bobrovič), Kulik (Kulík), Szoliszky (Soluský), Novák, Medvecz (Medvec-Medved), Kozák, Malaczinszky (Malacinský), Krupa.²⁴

Kabola Poljana

Primii enoriași romano-catolici în 1818 erau 362 de slovaci și germani, majoritatea muncitori la turnătoria din localitate. În 1824 s-a construit biserica închinată ridicării Sfintei Fecioare la cer. În 1823 Tezaurul Imperial a înființat la Borcut o fabrică de cuie, crescând astfel, prin muncitorii aduși, numărul romano-catolicilor. Cu timpul fabrica de cuie s-a desființat, dar cei aduși au rămas aici. Pe lângă școala confesională, Tezaurul Imperial a înființat în 1895 o școală de meserii (f. a. 1904: 249–250).

În registrele parohiale datate din 1786 întâlnim nume de familie slovace: Zadranszki (Zadranský), Javorszki (Javorský), Kazanitzki (Kazanický), Novovetzky (Novoveský), Zelenak (Zelenák), Skerhak (Škerhák), Kovalik (Koválik), Polisek (Poliček), Bliha, Dombrovski (Dombrovský), Panovits (Panovič), Kizlinszky (Kyslinský), Stefanovics (Štefanovič), Czi-

23 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Aknasugatag 1825–1850

24 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Aknaszlatina 1825–1860

lik (Cilik), Varvasovszky (Varvašovský), Paulik (Paulík), Lehoczki (Lehotský), Janovszky (Janovský), Zemko, Komanszki (Komanský).²⁵

Baia Sprie

La minele Tezaurului Imperial, la începutul secolului al XIX-lea, au fost colonizați mineri slovaci din comitatul Spiš, respectiv din împrejurimile Banskei Štiavnica (f. a. 1904: 190–192).

Astfel au fost colonizate familiile: Breszovszky (Brezovský), Majertsak (Majerčák), Rotzik, Lamanyik (Lamanik), Csillik (Čílik), Marianik, Kovotinsky (Kovotinský), Jeszenszky (Jesenský), Kutserik (Kučerík), Mikulik (Mikulík), Harmanetzky (Harmanecký), Mozsik (Možík), Moravetz (Moravec), Holovats (Holováč), Dertsik (Derčík), Majdik, Kusinszky (Kušínský), Mihalysek (Michalček), Oravitzky (Oravický), Csendelik (Čendelík), Fialkovits (Fialkovič), Bisztricsan (Bystričan), Zahorec (Zahorec), Smilar (Šmilár), Prohatszka (Prochádzka), Zeleznik (Zelezník), Sztancsek (Stanček), Javorszky (Javorský), Marzsalek (Maržálek), Szurinak (Suriňák), Zakaretzky (Zakaretský), Krivanovszky (Krivanovský), Maternik (Materník), Jablanovszky (Jablonovský), Lendetzky (Lendetský), Husenik (Húseník), Medvetzky (Medvecký), Kramarik (Kramárik), Hupka, Novák.²⁶

Băița

Ca și la Baia Sprie, pe la 1810 au fost colonizați mineri slovaci la minele de neferoase și metale complexe și grele (f. a. 1904: 198).

Nume de familie ale minerilor slovaci (din 1825): Simony (Šimoň), Figuly (Figui - Figuli), Lipták, Dobrik, Fiadovszky (Fiadovský), Kamenitzky (Kamenický), Vilhy, Zavadszky (Zavadský), Koleszar (Kolesár), Alakovits (Alakovič), Szeleszky (Seleský), Demek, Hutka, Szlávik (Slávik), Csernik (Černík), Jeszenszky (Jesenský), Tolarcsek (Tolarček), Krizsanovszky (Križanovský), Hudák, Gurku (Gurko).²⁷

Coștiui

În această străveche salină a Tezaurului Imperial, de îngrijirea spirituală a enoriașilor romano-catolici s-au ocupat la început părinții minoriți din Baia Mare, până în anul 1730, apoi, până în 1780, piariștii din Sighetu-Marmăției. De la aceea dată această este parohie de sine stătă-

25 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Kabola Poljana 1818–1880.

26 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Felső Bánya 1825–1860.

27 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Láposbánya. 1825–1890

toare. Prima biserică romano-catolică a fost construită în 1729 și sfințită în 1730. Actuala biserică datează din 1807, fiind terminată în 1814 și sfințită în același an de episcopul Peter Klobusiczky în cinstea Sfântului Ioan Nepomuk. Vechea parohie era din lemn, fiind construită în 1729 și demolată în 1829, după ce Tezaurul Imperial a construit în vecinătatea sa parohia existentă în 1900. În 1842 s-a construit un „calvar” pe panta dealului din apropiere. În 1844 a avut loc un mare cutremur, în urma căruia a fost avariat turnul bisericii până la nivelul clopotelor. Primele registre parohiale datează din 1730.

La salinele din Coștiui, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, respectiv începutul secolului al XIX-lea, au fost aduși mineri slovaci din comitatul Zemplin (satele din partea nordică), Ung, Spiš, Nitra, Turiec și Gemer (f. a. 1904: 259–260).

Astfel au fost colonizate familiile: Muszinsky (Musinský), Novotarszky (Novotárský), Paltsik (Palčík), Leszniczky (Lesnický), Bilustyák (Bilušt'ák), Supka (Šupka), Rihak, Franko, Zavatszky (Zavatský), Zborovszky (Zborovský), Majevszky (Majevský), Bartlik, Malacinszky (Malacinský), Lipták, Ferentzovics (Ferencovič), Damisovzky (Damišovský), Klema.²⁸

Stabilirea slovacilor în satele comitatului Ugocea

Tarna Mare

Prezența coloniștilor slovaci la Tarna Mare este determinată de activitățile miniere desfășurate aici în secolul al XIX-lea.

Minele au existat în această localitate încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Primele încercări sunt legate de Samuel Dobrinyi, care în 1783 a cerut concesionarea vechii galerii Redemptoris. Ulterior, Michal Gab-sila a cerut pe domeniul Nyaláb, aparținând familiei nobiliare Perényi, concesionarea pentru galeria „Sf. Mihai”, de pe dealul Iezure. Primele explorări datează din 1786, minerii slovaci folosiți fiind: Dobrikan, Barnicska (Barnička), Sodal (Šodal), Dimitczki (Dimitský).

În 1808 baronul Perényi cere reacordarea minei „Sf. Vincent”, părăsită, aflată pe dealul Szkabalka. Cererea era pentru concesionarea exploatarei de aur și argint.

28 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Rónaszék. 1818–1860

În 1828 Franz Hauptman, cu 3 concesionari, cer mina „Sf. Mihai” de pe dealul Borz. În 1844 mina este reconcesionată numiților Josef Gaspárovski, Jan Volenszky. În 1845 mina „Sf. Mihai” este cerută de Károly Szlivenszki. După 1848 ia ființă Asociația „Sf. Mihai” din Tarna Mare, formată din Ridler, Acher, Weinmessen. În 1864 asociația dă faliment.

În jurul Tarnei Mari nu se mai desfășoară activități miniere începând cu 1874, timp de aproape două decenii (Balogh 1992–1993: 135–140; 1994–1995: 101–120).

Famiiliile slovace aduse de baronul Perényi pentru cultura viilor din zonă, respectiv pentru minerit au fost: Ivaniczki (Ivanický), Mihalovics (Michalovič), Virlics (Virlič), Fábry, Kuskovszky (Kuškovský) – originari din Berezna. Din comitatul Ung au venit famiiliile Kellonik, Bencsik (Benčík), Rednik.²⁹

Halmeu

Ca și la Tarna Mare, la Halmeu baronii Perényi au colonizat iobagi slovaci la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pentru viticultura din zonă.

Astfel au fost colonizate famiiliile: Szenkovszki (Senkovský), Palko, Fakla, Anik, Hole, Novák, Movik, Duchnovszky (Duchnovský), Fenyák (Feňák), Jeviczky (Jevický), Kosnyak (Košňák), Nyulaszki (Ňulaský), Chlumszki (Chlumský), Dzuikovich (Dzujkovič), Kucsera (Kučera), Bojovszki (Bojovský), Mazur (Mazúr), Kufszer (Kufser), Szlavik (Slávik), Pilcz (Pilc), Potočnik, Szlovenszki (Slovenský) - originari din comitatul Spiš; Gregorovics (Gregorovič), Bulyovszky (Bulovský), Kerszka (Kerska) - originari din Banská Štiavnica; Jeszenszky (Jesenský), Fedak, Valek (Válek), Roman - originari din Krásna Hôrka, lângă Rožňava; Rencsik (Renčík), Hersko (Herško), Skriba (Škriba), Palincsak (Palinčák), Frankovits (Frankovič), Piankovszki (Piankovský), Palesnyik (Palešník), Paraszka (Paraska), Szerbak (Serbák), Turzsek (Turček), Milan, Kopil, Grumik, Cibulka - originari din Lubokňa, Liptov; Kapusinszki (Kapušínský), Kulec, Kantulyak (KantuPák), Lagojda, Galovits (Galovič), Rozsnyanszky (Rožňanský).³⁰

29 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Nagytarna 1861–1900

30 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Halmi 1861–1911.

Korolevo – Királyháza

Fostă reședință de vară a reginelor Ungariei, are vestigii medievale. Pe dealul de la marginea satului se află ruinele cetății Nyaláb, dărâmată în 1671 din ordinul împăratului Leopold I. Baronul Perényi Ferenc, posesorul moșiilor din zonă, a construit biserica în 1778, în cinstea Sf. Apostoli Petru și Pavel.

După 1804, până în 1900, parohii satului au fost: Franz Bukovics, Anton Govorec, Jan Blechel, Anton Papszurovics, Vörös János, Martin Rehák, Paul Szemák, Jozef Frank, Julius Duchnovszky (f. a. 1904: 276–278).

Famiiliile slovace colonizate de baronii Perényi s-au numit: Hudák, Kvitko, Homona, Pasztorik (Pastorík), Ruse, Zacharovszky (Zacharovský), Medveczky (Medvecký), Grumik, Sztanszky (Stanský) – din Stropkov, comitatul Zemplín; Grazsalkovits (Gražalkovič) – din Staré, comitatul Zemplín; Jelen (Jeleň).³¹

Porumbești

Parohia romano-catolică, desființată în timpul Reformei, a fost reînființată în 1736 de către baronul Perényi Gábor, comitele comitatului Ugocea. Acesta din urmă, împreună cu vicecomitele Bogárdy György, au vrut să introducă ritul romano-catolic și în biserica reformată (fostă catolică). Întrucât populația nu a acceptat acest lucru, iar nobilii nu au renunțat la planul lor, preotul reformat împreună cu localnicii satului au părăsit localitatea, strămutându-se în satele protestante vecine. Văzându-se cu satul părăsit, nobilii Perényi au adus, începând cu anul 1740, iobagi slovaci romano-catolici și greco-catolici, respectiv ruteni, din comitatele Ung și Zemplín (Szabó 1937).

Biserica romano-catolică ocupată de reformați în 1747 a fost renovată în timpul baronului Perényi Imre, fiind sfințită în 1767. Turnul bisericii a fost construit în 1833 de Bogardy Emerencia, soția lui Bánffy János. Biserica era închinată Sfântului Emeric al Ungariei.

În 1808 în localitate erau 135 de romano-catolici, iar în 1902 erau 288 de romano-catolici și 861 de greco-catolici (f. a. 1904: 279–280).

Famiiliile de slovaci colonizate în localitate au fost: Szerbák (Serbák), Szmotku (Smutko), Ilyku (Ilko), Hritzurtsak (Hritzurčák), Szimku (Simko), Lemak, Francsak (Frančák), Dzapku (Dzapko), Zseliskovics (Želiezkovič), Ruszilo (Rusilo), Palik, Moroz, Risko (Riško), Kosnyak (Košňák), Lugoja,

31 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Királyháza. 1828–1880.

Pleszka (Pleska), Severa, Bonicsko (Boničko), Kozsuch (Kožuch), Ruzsik (Ružík), Kohut, Olecsko (Olečko), Gyurko (Ďurko), Ivancsik (Ivančík), Kalklik, Tegerin, Szemak (Semák), Jakotska (Jakočka), Kofity (Kofit'), Csipkar (Čipkár), Smurica (Šmurica), Vogyak (Vodák), Tomada, Novák, Ternyovics (Terňovič), Korka (Kôrka), Koszarovszki (Kožarovský), Szpivak (Spivák), Krupa - originari din Bozišovce, Zemplín; Jakobtska (Jakubský), Kóré, Pofok, Sztolyar (Stoliar), Grigovszki (Grigovský), Dubka, Francsak (Frančák) - originari din Zemplín; Bukovits (Bukovič), Vojtovits (Vojtovič), Ternyanszki (Terňanský), Hagara, Berko, Karpinszki (Karpinský), Andits (Andič), Kobzos (Kobzoš).³²

Anexe

Nume slovace existente în anii 1800 în Livada, ulterior dispărute

Kazicsku (Kazičko), GregorPolyak (Poliak), Pavelko, Hanuscsak (Hanuščák), Hreha, Dzurik, Kresnyak (Krešňák), Remenárík, Zemjak, Fukárik, Csiszarík (Cisárik), Bitsko (Bičko), Knezsnyik (Knežník), Gavalla, Tovarnyanszki (Tovarnňanský), Krupnyik (Krupník), Jeszenovzky (Jesenovský), Rudits (Rudič), Butsak (Butšák), Csicsák (Čičák), Mratsek (Mraček), Hujdits (Hujdič), Korenyarszky (Koreňarský), Oblatsar (Oblačár), Skabinetz (Škabinec), Uhrinyak (Uhríňák), Bednák, Ondruška, Halyarszky (Hatarský), Vlachats (Vlacháč), Gogoly (Gogol), Hrubovszky (Hrubovský), Gretzko, Szeletzki (Selecký), Hubka, Pivovarník, Szlanina (Slanina), Marustsak (Maruščák), Lenkovits (Lenkovič), Ondkovits (Ondkovič), Szuvaj (Suvaj), Herekutska (Herekučka), Dragún, Szivcsak (Sivčák), Hatalovszky (Hatalovský), Trend'or, Ondik, Hartsar (Harčár), Huba, Pingor, Hlavati (Hlavatý), Popernyik (Poperník), Medlas (Medláš), Puhalyi (Puhal), Goda

Mineri slovaci din Baia Mare între 1825–1850³³

Lípták, Rusznyák (Rusnák), Rudits (Rudič), Timmina, Hujovszky (Hujovský), Novák, Scheftsik (Šefčík), Kosárik (Košárik), Sefedik (Šefedík), Kralicsek (Králíček), Schmihák (Šmihák), Zahorek, Horatsek (Horaček), Drop-

32 Arhivele Naționale. Dir jud. Satu Mare. Registrele parohiale 1112, Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Kőkényesd. 1828–1860.

33 Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Nagybánya 1825–1850.

szka (Dropska), Oresko (Oreško), Spivak (Špivák), Grosnitzky (Grošnický), Smetana, Cservenka (Červenka), Kazimirszki (Kazimirský), Zelezník, Bankovszki (Bankovský), Ilovszky (Ilovský), Imritsak (Imričák), Hotsevik (Hotševík), Mali (Malý), Kmosko (Kmoško), Jablonovszki (Jablonovský), Szlivenszky (Slivenský), Zsuhovszki (Žuchovský), Levitzki (Levický), Szlovenszki (Slovenský) Gurszky (Gurský), Rinko, Mihalovits (Michalovič), Nemoroszki (Nemoroský), Ludinszky (Ludinský), Smehal (Šmehal) Revitzky (Revický), Vacsek (Vaček), Parenszky (Parenský), Slivenszki (Šlivenský), Szlezenszky (Slevenský), Gyurcsina (Ďurčina), Vajnovszky (Vajnovský), Novotarszki (Novotarský), Bankovszki (Bankovský), Fridriszko (Fridriško), Zahoranszki (Zahoranský), Csórik (Čórik), Mezebrovszky (Mezebrovský), Libik, Kusinszky (Kušinaký), Szlobodnik (Slobodník) Valtin, Szekerka, Smelak (Šmelák), Csernik (Černík), Simkovics (Šimkovič), Ferjancsics (Ferjančič), Kremniczki (Kremnický), Motuska (Motuška), Majdík, Malinák, Hamrák, Simko (Šiuko), Janosik (Jánošik), Zavadszki (Zavadský) Begovcsevits (Begovčević), Gleviczki (Glevický), Bednarcsik (Bednarčik), Klokocska (Klokočka), Klobusovszky (Klobušovský), Herlicska (Hrdlička).

Contractul dintre romano-catolicii din Livada și paroh

„Noi, mai jos menționați, Romano-Catolici, ne obligăm ca parohului nostru, pe viitor să-i asigurăm următoarele:

- 1) Pământul arabil și râțul pe care Onoratul Stăpân le va da pentru paroh, după semănatul de toamnă de trei ori să-l arăm, să-l semănăm și să-l afânăm, iar semănatul de primăvară să-l arăm și să-l afânăm o dată, recolta să o recoltăm sau să o săpăm, pământul semănat cu porumb să-l lucrăm de două ori, recolta de pe acest pământ să o culegem, s-o depănușăm și să o transportăm înăuntru.
- 2) Orice țaran, indiferent că e gospodar sau jeler trebuie să dea două veci de grâu și 30 de garași anual.
- 3) Lemne pentru foc, necesare casei parohiale pentru încălzire, bucătărie, atât cât va fi de trebuință, suntem obligați să aducem în curtea parohiei în stare tăiată.
- 4) Pentru slujbă, suntem obligați să asigurăm vinul și făina pentru ostie.
- 5) Ne obligăm să întreținem gardul viu din jurul terenului parohial.
- 6) Ne obligăm să terminăm în această vară casa parohială de comun acord cu promisiunea Onoratului Stăpân, iar în partea sa din spate să construim o pivniță în care să încapă șase sau șapte butoaie.

- 7) Pentru cantor să construim o casă de lemn bună, iar ograda să i-o împrejmuim. Aceștia ne obligăm să-i plătim anual fiecare pereche de om o vecă de grâu, 12 garași și 10 căruțe de lemn. Iar pentru învățatul copiilor precum ne vom putea înțelege.
- 8) Conform obiceiului din dieceză, așa-numita stolă o vom plăti atât parohului cât și cantorului.
- 9) Acest contract va fi respectat din partea parohului doar șase ani după care vom da parohului și deputatului din comitat.

Sig. Sárköz

22 Juli 1799

Cspikár György X Kaptos János X Kováts János X
Kováts Márton X Kóre György X Majoros Mihály X
Czibere János X Kávor Márton X Asztalos János X
și în numele lor întreaga localitate”

Bibliografie

BALOGH, Adalbert

1992–1993; 1994–1995 Contribuții la istoricul dezvoltării mineritului din Oaș între 1760–1918. (Contributions a l’historique du développement de l’exploitations des mines en Oaș entre 1760–1908). In: *Studii și comunicări*. Satu Mare, 1992–1993 (9–10) 135–140; 1994–1995 (11–12) 101–131.

BOROVSKY, Samu

1908 *Szatmár vármegye története*. Budapest.

DONGÓ–GYÁRFÁS, Géza

1908 *Adalékok Zemplén Vármegye történetéhez*. XIII. kötet. Sátoraljaújhely.

EGYED, Ákos

1972 Despre problema țărănească în comitatul Satu Mare în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. XX. In: *Studii și comunicări*. Satu Mare, 237–256

FOCȘA, I.

1974 *Țara Oașului*. Vol. I. București.

HODINKA, Antal

1910 *A munkácsi görög-katholikus püspökség története*. Budapest.

ORMOS, Mária

1984 *Pádovátal Trianonig*. Kossuth Kiadó, Budapest.

RADOSAV, Doru

1978 *Monografia județului Satu Mare*. București.

SZIRMAY Antal

1909 *Szatmár vármegye*. Budapest.

GERŐ, Lajos (szerk.)

1897 *Pallas Nagy Lexikona*. XVI. kötet. Budapest.

SCHREK

1977 *Nävälirea tătarilor în Maramureș și înfrîngerea lor la Borșa în 1717*.

Marmația 3, Baia Mare.

SZABÓ, István

1937 *Ugocsa megye monografiája*. Budapest.

FĂRĂ AUTOR

1904 *Szatmári Püspöki Egyházmegye emlékkönyve fennállásának századik esztendejében*. (SCHEMATISMUS CENTENARIUS) (1804-1904), Szatmáron, "Pázmány Sajtó" nyomása

1995 *Slováci v Rumunsku, Dom zahraničných Slovákov*. Bratislava.

Surse

Anuarul statistic al jud. Satu Mare. Direcția Județeană de Statistică Satu Mare. Registrul repartiției populației după naționalități. 1992

Arhiva jud. Satu Mare. Rola 94 (microfilm). Acte urbariale nr. 1079, 1080, 1082, 1086;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohial 860;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 867, 872, 873, 860, 863;

Arhivele Naționale Dir. Jud Satu Mare. Registrele parohiale 872, 799;

Arhivele Naționale Dir. Jud Satu Mare. Registrele parohiale 800, 872;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 870, 864;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 867, 872, 860, 866;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohial 836;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 1112;

Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrele parohiale 799–800;

STABILIREA SLOVACILOR ÎN COMITATELE SATU MARE, UGOCEA ȘI MARAMUREȘ

- Arhivele Naționale. Dir. Jud. Satu Mare. Registrul parohial 729;
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Sarközülak. 1825–1875; 1875–1900; 1900–1950
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Józsefháza. 1818–1860
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Lajosvölgyihuta. 1900–2008
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Felső Visó. 1825–1875
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Aknasugatag. 1825–1850
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Aknaszlatina. 1825–1860
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Kabola Poljana. 1818–1880
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Felső Bánya. 1825–1860
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Láposbánya. 1825–1890
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Rónaszék. 1818–1860
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Nagytarna. 1861–1900
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Arhiva. Registrul Halmi. 1861–1911
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Királyháza. 1828–1880
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Kökényesd. 1828–1860
Episcopia romano-catolică Satu Mare. Registrul Nagybánya. 1825–1850
Historia Domus-Parohia Rom.-Cat. Livada

Persoane intervievate

Anzik, Albert, Livada
Sipos Maria, Boinești–Satu Mare
Kovács Tamás, Livada
Kovács Ferenc, Livada
Dancu Maria, Satu Mare
Kovács Magda, Livada
Podolyak Iosif, Satu Mare
Mondics Ana, London – Ontario, Canada
Kovács Ferenc, Livada
Schönberger Ilona, Tillsonburg – Ontario, Canada
Sipos Mária (născ. Gramovszky), Boinești
Dancu Maria, Madak Iosif, Satu Mare
Zvaleni Ioan, Boinești

Începuturile cercetării slovacilor din Câmpia Maghiară

Studiul pune accent pe începuturile istorice și pe stilul de viață al slovacilor emigrați, care, după expulzarea turcilor (1711), s-au stabilit pe așa-numita Câmpie Maghiară (Marea Câmpie Maghiară), pe teritoriul de azi al Ungariei, României, Serbiei și Croației. La baza articolului stau studiile oamenilor de știință din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, lucrările lui Matej Markovič, Andrej Školka, Samuel Tešedík, Daniel Zajac, Ľudovít Haan, Michal Žilinský și alții. Lucrările autentice ale acestor autori au servit drept documente valoroase în problema adaptării și în cercetările legate de convergență socială, relații dintre etnii, influențe culturale reciproce, dezvoltarea limbii și a culturii precum și de diferite alte relații care au influențat viața slovacilor emigrați. Dinamica schimbărilor culturale și lingvistice este cercetată pe baza abordării teoriilor noi și pe baza metodologiilor legate de slovacii de peste hotare, precum și de minoritățile etnice.

În ultimele trei sau patru decenii, cercetările legate de slovacii din câmpia Alföld au luat dimensiuni necunoscute până în prezent. Din inițiativa cercetătorilor națiunii-mamă și a celor care au făcut parte din comunitatea slovacilor din Câmpia Maghiară și la îndemnul emigranților s-au format instituții de cercetare, s-au realizat programe de cercetare pe termen lung și s-au format specialiști în acest domeniu, datorită cărora s-a strâns un număr excepțional de înregistrări istorice, lingvistice, folclorice, sociologice, literare și politice. Ei prezintă o imagine relativ bine prelucrată din viața, istoria și asimilarea culturală a slovacilor din Câmpia Maghiară din mai multe puncte de vedere. Se regăsesc în analize parțiale, în monografiile pe diverse teme și în sinteze, care au fost publicate în Slovacia, Ungaria, România și Iugoslavia. În aceste publicații se găsesc nu

numai cercetări empirice ample, ci și cercetări teoretice care studiază individual sau în întregime grupurile de slovaci din țările sus-menționate.

Era evident că prin această abordare complexă a problematicii slovacilor din Alföld au ajuns în atenția cercetătorilor mesajele generației anterioare de cercetători, mai ales lucrările „preoților și învățătorilor din Alföld” (Mráz 1948: 20) din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, în care se găsesc informații inestimabile despre originea și mișcarea imigranților, precum și despre diferite destine și momente din viața coloniștilor în condițiile neprietenoase din câmpia Alföld. Aceste lucrări au servit ca surse importante în formarea unei imagini complete despre poporul slovac din câmpia Alföld. Între timp, personalitățile cele mai importante din perioada menționată au devenit subiecte ale studiilor istoriografice în mai multe ramuri al științei sociale. Au ocupat un loc apreciabil în lexicoane și enciclopedii nu numai în Slovacia, ci și în celelalte țările.

Importanța și actualitatea lucrărilor lor se dovedește prin faptul că aceste lucrări au fost republicate ori în contextul original, ori traduse. Mărturiile cercetătorilor din secolul al VIII-lea și al XIX-lea atrag atenția prin faptul că lucrările lor unicat cuprind momentele de viață uitate ale slovacilor din Alföld. Puterea de atracție a acestor lucrări vechi constă și în enumerarea faptelor, care a fost preluată în mai multe lucrări contemporane, dar acestea nu au fost prelucrate analitic și nu au fost evaluate conform celor mai noi teoriilor cu privire la slovacii de dincolo de hotare.

La începutul anilor '70 ai secolului al XX-lea, când au început cercetările sintetice legate de slovacii din câmpia Alföld, în Slovacia au apărut abordări teoretice și metodologice care au stat la baza cercetărilor slovacilor de peste hotare, punctul de plecare fiind dezvoltarea vizibil încetinită, al cărei rezultat a fost limba și cultura retardate și conservată în cazul slovacilor imigrați. Aceste abordări au orientat atenția spre viziunea intraetnică, pornind de la teza care presupune că prin cercetarea slovacilor de peste hotare vor fi iluminate acele fenomene lingvistice și culturale care au dispărut deja din zonele etnice-mamă, dar care au rămas în enclavele slovace din țările străine, ca urmare a izolării geografice și culturale, dar conservate și în formă arhaică și rigidă. Dezvoltarea slovacilor a fost cercetată pe baza abordărilor menționate, din punctul de vedere al specificului lingvistic, cultural și etnic. Pe lângă acest lucru, integrarea lingvistică, culturală și etnică în mediul interetnic a fost evaluată negativ.

Începând cu anii '70 ai secolului precedent, în cercetarea slovacilor de peste hotare s-au aplicat viziuni mai avansate și mai corecte din punct de vedere profesional. Au fost publicate o serie de lucrări în care problematica slovacilor de peste hotare a fost analizată pe baza viziunii metodologice, presupunând următoarele:

Slovacii de peste hotare, care s-au stabilit în diferite țări, și-au încheiat relațiile anterioare cu națiunea-mamă (relații teritoriale, sociale, economice, politice și de altă natură) în timp ce au format alte relații similare cu alte comunități etnice. Astfel slovacii de peste hotare au ajuns în diferite situații etnice, care au însemnat o serie de caracteristici specifice în dezvoltarea lor culturală și etnică.

Specificul situației etnice a slovacilor de peste hotare constă în procesele contradictorii care s-au format în țara lor nouă din momentul stabilirii. Pe de o parte, obiceiurile aduse cu ei și formele lingvistice s-au conservat. Pe de altă parte, însă, mediul interetnic a avut o influență semnificativă asupra dezvoltării culturale și lingvistice.

Cultura slovacilor de peste hotare, care s-a format în urma relațiilor intensive și de lungă durată dintre diferitele limbi, culturi și etnii, are caracteristici sincretice. Datorită consecințelor relațiilor amintite, în asimilarea culturală a grupurilor de etnie slovacă se regăsesc semnele culturii etniei materne, precum și segmente din cultura națiunilor care trăiesc în jurul lor și manifestările culturale care au rezultat din condițiile oferite de noua patrie.

Datorită legăturilor și sincretismului, cultura slovacilor de peste hotare are un specific aparte față de esența culturii etniei din interiorul hotarelor. În acest context vorbim despre o subcultură a minorității etnice, care poate fi considerată un produs ce s-a format de-a lungul schimbărilor culturale, dezvoltându-se în timp. În astfel de situații aculturația sau schimbările culturale, transformările culturale (elemente aduse de acasă, elemente care s-au format în noua țară și integrarea culturii majoritare) erau în concordanță cu integrarea minorității. Subcultura etnică ocupă un rol important în viața minorității prin faptul că își aduce membrii în contact cu cultura majorității, dar în același timp își păstrează specificul cultural propriu. Sub efectul acestei subculturii se formează pentru o perioadă de timp o situație în care membrii etniei minoritare devin reprezentanți a două culturi sau chiar a două identități etnice. Dacă în primele etape a vieții minoritare subcultura era un factor ajutător și în același timp a ușurat cunoașterea culturii naționale de către urmașii minorității

ții, atunci în următoarele etape de aculturație și integrare devine o punte care face posibil formarea unor legături ocazionale sau delimitate în mod semnificativ cu cultura maternă (Štolc 1971, Divičanová 1999, Harpán 2000, Štefanko 2004, Andruška 2005, Myjavcová 2001, Botík 1980, 1994 și alții).

Prin aceste observații am vrut să subliniez faptul că problematica slovacilor de peste hotare, inclusiv a slovacilor din câmpia Alföld, este abordată în zilele noastre de către cercetători ca un fenomen sociocultural dinamic. Și, în sfârșit, interacțiunile între etnii, efectele și influențele reciproce, interdependența, diferențele, continuitatea și sincretismul sunt expresii de bază care definesc principiile abordării metodologice a acestei problematice. Astfel de abordări deschid un spațiu de înțelegere a conținutului structural al culturii slovacilor de peste hotare, de a se orienta în etapele de dezvoltare stratificate, de a sublinia sursele și etapele genetice, funcția etnică și simbolică, locul și importanța acestui grup de minorități (slavii din câmpia Alföld) din punctul de vedere al identității de grup. Punctele de plecare teoretice astfel dezvoltate ne obligă să citim cu atenție sau în repetate rânduri însemnările martorilor și ale observatorilor autentici din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, care au dobândit un merit neînvechit în realizarea unei imagini indivizibile și pregnante despre slovacii din câmpia Alföld.

Întâmplător, tot aici s-a format un cerc de cercetători care și-au exprimat interesul față de formarea vieții slovacilor din această regiune în primele etape. În desăvârșirea planului și a țelului meu cele mai multe informații au fost furnizate de lucrările următorilor autori: Matej Markovič (1707–1762), Samuel Tešedík (1742–1820), János Ágoston (1787–1863), Daniel Zajac (1804–1870), Ludovít Haan (1818–1891), Michal Žilinský (1838–1925) și alții.

Pentru a înțelege modul în care s-au format primele localități, precum și modul în care a început viața în aceste așezări, cum au fost folosite „instrumentele” culturale pe care slovacii le-au adus de acasă, sunt deosebit de importante relațiile care au caracter de descriere a peisajului, a naturii, a culturii și a civilizației din câmpia moartă și distrusă, după excluderea turcilor de pe teritoriul Imperiului Habsburgic în urma încheierii Tratatului de la Szatmár (1711).

Unul dintre cele mai valoroase documente care abordează aceeași tematică este condica refugiilor din anul 1748, care a fost recent tradusă din latină în slovacă, fiind scrisă de preotul Matej Markovič din locali-

tatea Szarvas. Documentul analizează amănunțit cauzele acestui peisaj neospitalier, suferințele nesfârșite ale coloniștilor datorate inundațiilor provocate de râurile din împrejurimi, Mureș, Criș și altele. În mare parte a anului zona de inundație a râurilor erau sub ape, formându-se mlaștini unde creșteau stuful și trestia. În timpul verii se ridica umezeala din ele, în jurul lor era o zonă aridă fără niciun copac, iar aerul încins nădușea orice vietate. În zonă s-au înmulțit foarte tare șerpii, broaștele, muștele, țânțarii și alte vietăți dăunătoare. Aerul otrăvit contamina cu diferite boli oamenii și animalele din zonă. „Puțini sunt acei oameni care trăiesc fericiți aici și a căror sănătate nu a avut de suferit” (Markovič 1997: 4).

Matej Markovič și alți autori au descris în detaliu nu numai condițiile climatice dure, ci și cum au rezolvat migranții slovaci aceste probleme. Pentru protejarea animalelor mai ales împotriva țânțarilor și a tăunilor, ei au folosit biciuri făcute din coadă de bou. Înainte de drumuri lungi, caii au fost înveliți în țesături groase. Oamenii s-au protejat împotriva țânțarilor arzând paie și baligă de vacă uscată. Cea mai interesantă și spectaculoasă practică a fost că deasupra paturilor au montat construcții din lemn, care au fost acoperite cu poloage din țesătură de în, pentru a se apăra de țânțari. Aceste accesorii textile sau paturile amenajate astfel se numeau *sűňoghálov*, cuvânt de origine maghiară ('szúnyogháló') (Markovič 1997: 7). Cu această mărturie a lui Markovic din mijlocul secolului al XVIII-lea se explică legătura genetică dintre denumirea și forma originală a acestor noi tipuri de paturi și baldachine, care s-au format în cursul secolului al XIX-lea în orașul Bekescsaba și în alte regiuni din câmpia Alföld.

Sunt interesante constatările asupra modului în care acei coloniști slovaci, veniți din zone submontane sau montane unde exista o suprafață destul de mare acoperită cu păduri și, implicit, lemn utilizabil, au reușit să gestioneze/ să se descurce cu faptul că această regiune era lipsită de păduri. În acest context s-a evidențiat inițiativa lui Samuel Tešedík care, pe lângă faptul ca a populat zona cu pomi fructiferi, a avut un aport foarte mare la răspândirea salcâmului în regiune. Aparent salcâmii au fost aduși tocmai din America. Mai important a fost însă aportul lui Tešedík la răspândirea salcâmului în aceasta regiune, precum și multitudinea de întrebuințări ale acestuia și importanța sa ecologică (Berényi 1990: 140, Jančovic 2004: 176). Din perspectiva noastră sunt însă mai importante acele constatări potrivit cărora odată cu sosirea emigranților slovaci în

regiunea Békéscsaba dezvoltarea tehnicilor de construire din lemn, care până în acel moment era convențională, s-a schimbat definitiv.

Din lucrări care descriu metodele de construire a cuptoarelor, printre care și lucrările lui Andrej Školka (Mezőberény, 1814), reiese că după stabilirea slovacilor în câmpia Alföld, ei au fost nevoiți să se obișnuiască cu tipuri de cuptoare a căror construcție tehnologică și tipologică a fost diferită față de ceea ce s-a folosit în regiunile montane slovace. Diferențele esențiale de formă constau în faptul că în câmpia Alföld cuptoarele erau încălzite nu numai cu lemne, ci, în lipsa acestora, s-au folosit și alte materiale, mai ales paie și alte resturi vegetale din agricultură. Deoarece puterea de încălzire a acestor materiale a fost mai mică decât cea a lemnului, iar flăcările se ridicau la o înălțime mai mare decât înălțimea copacilor, cuptoarele trebuiau modificate din punct de vedere al tehnicii de construire și ca formă, pentru a se putea folosi materiale combustibile noi. Prin urmare, în locul cuptoarelor tradiționale construite din piatră, cu pereți groși și în formă dreptunghiulară, au construit cuptoare din lut, cu pereți subțiri, având formă piramidală sau conică. Acestea au fost construite foarte inventiv, folosind împletituri din nuie, care după realizarea cuptorului s-a folosit pentru arderea acestuia. În gospodăriile imigranților slovaci din împrejurimile orașului Békés a apărut ca un element nou așa-numitul *patka*, ce s-a construit din lut pe întreaga lungime a peretelui interior al casei, și așa-numitul *trnác*, care s-a construit pe întreaga lungime a peretelui exterior al casei. Aceste părți ale casei au fost folosite ziua ca loc de șezut, iar noaptea ca loc de dormit (mai ales cele din partea interioară a casei) (Školka 1988: 129–146).

Atenție, traducerile autorilor Matej Markovič, Andrej Školka despre tehnicile de construire a caselor, cuptoarelor, pridvoarelor și a altor structuri dovedesc faptul că inovațiile din viața slovacilor emigrați nu erau întâmplătoare, ci au fost consecințele condițiilor ecologice locale.

În timpul cercetărilor efectuate în cazul slovacilor din câmpia Alföld, merită acordată atenție specială relațiilor demografice, sociografice și etnice, în urma cărora s-au dezvoltat comunitățile diferitelor așezări și localități. La două decenii după stabilirea slovacilor în localitatea Szarvas (repopulat în anul 1722), Matej Markovič a constatat că „națiunea care se caracterizează prin faptul că este bogată în dialecte a ajuns aici din mai multe locații distincte din țară” (Markovič 1748:19); diversitatea se observă și în ziua de azi. Un alt autor a scris despre originea locuitorilor din Szarvas că „mulți au venit din districtele Abaujvár, Zólyom și Pöstyén, cei

mai mulți însă din Gömörország, fiind numiți Tusiak, deoarece în loc de *nuž* au pronunțat *tušt*. Deoarece s-au stabilit în același loc, cartierul se numește și azi *Tuši*ac. Locul unde s-au stabilit cei din Aszód, se numește și azi «aszódi rész – parte din Aszód» (Žilinský 1872: 22). Un istoric din Bekescsaba a scris în legătură cu originea orașului că „locuitorii orașului Bekescsaba provin din comitatele Pest, Hont, Újvár, Zólyom și Gömör. Cei mai mulți sunt din Újvár, de acea dialectele și tradițiile din Újvár trăiesc și în ziua de azi în orașul Békéscsaba” (Haan 1866: 127). Ludovít Haan însă nu s-a mulțumit cu astfel de date generale. În cartea lui a enumerat toate familiile din Békéscsaba după nume și după origine. Din această carte reiese că coloniștii slovaci evanghelici au venit în acest oraș din 20 de comitate și din 128 de sate diferite, nenumărând slovacii catolici. Cea mai mare parte a locuitorilor orașului Békéscsaba au venit din Újvár (în total din 33 sate), urmat de Hont (23 sate), Kishont (19 sate), comitatul Pest (15 sate), Turóc (10 sate), comitatul Zólyom (7 sate), Gömör (6 sate), celelalte 12 sate din alte zone (Haan 1866: 45–55). Bogăția locală și regională a coloniștilor slovaci a avut ca rezultat faptul că au apărut unul lângă celălalt imigranți în ale căror dialect, vestimentație, obiceiuri, cântece etc. se observă diferențe mai mari sau mai mici. S-a menționat în lucrările vechi că la jumătatea secolului al XVIII-lea, când orașul Bekescsaba avea numai 3000 de locuitori, poporul slovac „care a adus cu el obiceiuri și practici, a avut pretenția ca aceste obiceiuri și practici să se desfășoare la fel cum se obișnuia în țara lor natală... slovacii din diferite regiuni și cu diferite mentalități au fost adunați de către preotul Tešedík, care a pus aceeași pălărie pe capul mai multor persoane” (Čabianska 1996: 140). Și din această descriere nu tocmai clară reiese că situația prezentată despre diversitatea lingvistică și culturală a locuitorilor orașului Békéscsaba nu putea fi conservată decât de-a lungul a două sau trei generații. Având în vedere că mediul tradițional era alcătuit din agricultori, condiția unei vieți normale, fără conflicte, era îmbinarea normelor sociale și culturale. În localitățile din câmpia Alföld, unde au trăit imigranții slovaci eterogeni, a avut loc un proces de convergență care a însemnat aplanarea diferențelor lingvistice și culturale. Aceste procese etnice interne convergente au generat cele mai diverse modificări în dialectele slovace și în cultura tradițională a slovacilor imigrați. Un factor determinant este apartenența la regiunea Alföld, deoarece acest fenomen, care s-a format din dialectele și cultura adusă în anumite localități și regiuni, este irepetabil. Un fenomen similar nu există în patria etnică. Factori importanți

în înțelegerea proceselor socioculturale din viața slovacilor din câmpia Alföld sunt descrierile vechi (din timpul stabilirii și începerii unei vieți noi în țara nouă).

Publicațiile care provin din secolul al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea conțin mai multe informații despre situația lingvistică a slovacilor din câmpia Alföld. În ciuda faptului că coloniștii slovaci au încercat să formeze așezări omogene din punct de vedere etnic, majoritatea slovacilor din câmpia Alföld au ajuns în regiuni etnice mixte. În aceste sate multietnice rezidenții depindeau unii de alții, erau nevoiți să intre în contact unii cu alții. Această situație a deschis porțile cunoașterii și influențării reciproce. O condiție esențială în dezvoltarea unor astfel de relații a fost respectul reciproc în cele mai diferite situații din viață. Pentru integrarea lor în comunități de altă limbă și de altă etnie, bilingvismul a devenit o necesitate în viața emigranților slovaci din câmpia Alföld. Următoarea descriere provine din lucrările din comitatul Békéscsaba, datate din jumătatea secolului a XVIII-lea: „Printre femei sunt foarte puține care vorbesc o altă limbă, dar printre bărbați sunt foarte puțini care nu vorbesc ungurește, măcar în situații de criză” (Petik 1784: 23). Viața separată a slovacilor din Alföld, contactul cu comunități de altă limbă și aclimatizarea bilingvismului a avut ca și consecință evidentă preluarea din lexicul națiunii majoritare a diferitelor expresii. Interacțiunea lingvistică se poate observa deja în lucrările vechi. De exemplu, analiza situațiilor din orașul Szarvas a arătat că în registrele de contabilitate de atunci, care majoritatea au fost scrise în limba cehă slovacizată, începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea au apărut un număr mare de expresii maghiare (Kmet’ 2004: 199). Acești termeni erau din domeniul administrativ, neavând corespondent în dialectele slovace din vremea aceea. Pentru exemplificarea acestui fenomen de interacțiune lingvistică, Ludovít Haan invocă o lucrare din orașul Békéscsaba: „Páni Kipvišlovja na válastmáňi d’ ilíši ten vigziš donjesli, žebi sa tuzfale zvižgálovale a kdo má planý, žeby sa zbintetovav.” („La ședința de alegeri, consilierii au acceptat hotărârea că este necesară verificarea peretilor de calcan, și la casele unde aceștia sunt deteriorați, se aplică amenzi.”) (Haan 1968: 46). Există dovezi care provin din secolul al XIX-lea și care subliniază faptul că interacțiunile lingvistice s-au aclimatizat și în limba vorbită, nu numai în limba scrisă, precum și în limba folosită în interacțiunile zilnice, nu numai în limbajul oficial. Preluările lexicale nu se limitau la terminologia administrativă, ci au început să se răspândească și în limbajul economic și social. În cărțile despre istoria

localității Nagylak se găsesc următoarele: „Slovacii, mai ales bărbații, aproape toți vorbesc limba maghiară, ba chiar folosesc cuvinte maghiare și când vorbesc în limba lor maternă, slovacă – precum și alți slovaci din câmpia Alföld – s-au obișnuit cu mai multe cuvinte maghiare, ca de ex. *Fergetovat'* honiti (pörget), *sergeteg* vichrice (fergeteg), *temetov* hrbítov (te-metó)” (Zajac–Haan 1853: 17). Trendul lingvistic menționat mai sus este semnalat și în publicația editată cu ocazia a 100 de ani de la stabilirea slovacilor în localitatea Szarvas: „Locuitorii localității Szarvas sunt de origine slovacă, dar nu există nimeni între ei care să nu vorbească limba maghiară”. Toată lumea dorește să se maghiarizeze, de aceea copiii sunt trimiși la școli din regiuni maghiare precum Túr, Szentes, Vásárhely. De doi ani au deja și un preot de naționalitate maghiară. Ședințele din oraș, procesele verbale și registrele economice au fost ținute și scrise în limba maghiară. Folosesc cuvinte maghiare și când vorbesc în propria lor limbă maternă, ca de ex. *idem do rétu*/idem na lúku (megyek a rétre), *na gát*/na hrádzu (gátra) etc. La fel folosesc și cuvintele: *háborgatovat'*/vyrušovát' (háborgatni), *saporítovat'*/rozmnožovat' (szaporodni), *šurgetovat'*/naliehat' (súrgetni), *vižgálovat'* vyšetřovat' (kivizsgálni), *hertelen zvrtnuty*/zrazu zvrtnutý (hirtelen megforduló), *kozolní gazdovja*/najbližši, susediaci gazdovia (legközelebbi szomszéd gazda) etc. Mai folosesc și expresia *od vaku*/od slepého (vak–orb), al cărei înțeles este „de nord”, probabil pentru că noaptea este întuneric și nu se vede, așa că ei spun „vak–orb” și când vorbesc despre punctul cardinal „nord” (Hellebranth 1822: 12).

Nu este o coincidență faptul că autorii slovaci din câmpia Alföld din secolul al XIX-lea nu numai că au atras atenția în lucrările lor asupra cuvintelor împrumutate din limba maghiară, ci și ei le-au folosit în aceași măsură în textele proprii. În cazul autorului Ludovít Haan aceste expresii sunt preluate și slovacizate: *kančov*/krčah, *džbán* (kancsó, köcsög), *kočag*/volavka (kócsag), *tuzok*/drop (túzok), *homok*/piesok (homok) și altele (Haan 1866). Și autorul Michal Žilinský a folosit în cartea lui despre Szarvas cuvinte preluate din limba maghiară – de ex. *halom*/koppec (domb), *míneš*/črieda koní (ménés), *putry*/zemnice (föld), *gáty*/hrádze (gát), *kišbírov*/podrichtár (kisbíró), *hadnad'*/poručík (hadnagy), *polgár*/mešť'an (polgár) etc. (Žilinský 1872). Aceste exemple demonstrează faptul că în câmpia Alföld limba slovacă s-a dezvoltat într-un mod total diferit decât în țara natală. Publicațiile din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea despre slovacii din câmpia Alföld au oferit oportunitatea de a cunoaște nu numai locul ocupat de limba slovacă scrisă în viața slovacilor din câmpia

Alföld, ci și condițiile sociale și culturale, care au fost factorii care au determinat cele mai importante schimbări în viața lor din Câmpia Maghiară. Prin lucrările oamenilor de știință care se ocupau cu autori slovaci din câmpia Alföld din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea putem să luăm cunoștință despre perioada de început, când limba slovacă a început să ocupe un loc de fundal în viața slovacilor din câmpia Alföld. În prelucrarea acestei problematice au dobândit un merit excepțional Ludovít Haan și Michal Žilinský. Privind activitatea publicistică a lui Ludovít Haan și Michal Žilinsky, biografiile lor au constatat că numai primele lor lucrări au fost scrise în limba cehă slovacizată sau în limba slovacă štúri. În afară de lucrări ocazionale publicate în revistele slovace, lucrările lor ulterioare au apărut numai în limba maghiară. Acest lucru se explică prin faptul că „comportamentul și conștiința națională a autorilor pot fi caracterizate ca fiind contradictorii și pline de paradoxuri” (Divičanová 1999: 39). Din acest punct de vedere se poate afirma despre Ludovít Haan că „de la entuziasmatul studentul slovac de tip kollari (fapt indicat prin luarea numelui Jaroslav) până la «trompetistul» pragmatic din județul Békéscsaba, care a fost împotriva mișcărilor štúr, și ideologul dublei identități (identitatea maghiară și identitatea moștenită de la predecesorii săi slovaci) a parcurs un drum valoros”. Caracterizarea lui Michal Žilinsky poate fi datorată activității de cercetare a aceluiași istoric: „A fost acel reprezentant al tipului de intelectual din câmpia Alföld a cărui identitate etnică a fost puternic influențată de patriotism, de loialitate față de statul maghiar”. (Kmet’ 2006: 100).

Despre importanța intelectualilor slovaci din Câmpia Maghiară evident că ar mai putea fi scrise studii suplimentare, studii care ne fac să înțelegem mai bine soarta slovacilor din câmpia Alföld, dezvoltarea lor istorică, culturală și etnică.

Țelul meu a fost să subliniez actualitatea activității de cercetare începută în secolul al XVIII–XIX-lea, mai ales din punctul de vedere al dinamicii și al continuității și din punctul de vedere al schimbărilor multilaterale prin care a evoluat poporul slovac din Câmpia Maghiară, ca minoritate și popor emigrat. Spre satisfacția mea personală, am constatat că slovacii din Câmpia Maghiară au conștientizat talentele cu care au fost înzestrați, idee formulată și de către Michal Žilinský când a scris istoria orașului Szarvas: „Nici nu am putea înțelege cum pot câteva secole să provoace o astfel de schimbare, că ceva se formează în timp ce altceva încetează să existe, că ceva ia naștere în timp ce altceva dispare.”

Bibliografie

- ANDRUŠKA, Peter
2005 *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra.
- BERÉNYI, József
1990 Samuel Tešedik, pregalac naučne misli u pljoprivredi panonske nizinja. In: *Pol'nohospodárske tradície vojvodinských Slovákov*. Obzor, Novi Sad, 140–145.
- BOTÍK, Jan
1980 Ludová kultúra dolnozemských Slovákov a ich etnický vývin. In: SIRÁCKY, Ján: *Slováci vo svete 1*. Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin, 231–275.
1994 Zvláštnosti kultúry zahraničných Slovákov. *Studia Academica Slovaca* 23. 21–30.
- ČABIANSKA, Čitanka
1996 *Zostavil J.Chlebnický*. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéšska Čaba.
- DIVIČANOVÁ, Anna
1999 *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéšska Čaba.
- HAAN, Ludovít
1866 *Pametnosti Békeš-Čabánske*. V Tlačou Horňánskeho a Hummela, Pešti.
1991 *Pamätnosti Békeš-Čabianske*. Do súčasnej slovenčiny preložil a doslov napísal M. Kmet'. Zväz Slovákov v Maďarsku, Békéšska Čaba.
1968 *Békéscsaba története*. (Bibliotheca Bekensiensis, 2.) Békéscsaba.
1991: *Békéscsaba. A város története a kezdetektől a XIX. század harmadik harmadáig*. (Fekete könyvek) Békéscsaba.
- HARPÁŇ, Michal
2000 *Zápas o iden titu*. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.
- HELLEBRANTH, János
1822 *Szarvas várossáról értekezett ugyan azon város százados ünnepi alkalmatosságára*. Pest
2006 Szarvas városáról. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk): *A nemzetiségek néprajzi felfedezői*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 136–143.
- JANČOVIC, Ján
2004 *Z kolísky na Dolnú zem*. Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin.

KMEŤ, Miroslav

2006 Poznámky k miestu Michala Žilinského v kontexte slovenských národných dejín. In: *Acta Historica Neosoliensia* 9. Fakulta humanitných vied UMB, Banská Bystrica, 98–112.

2007 Historik Ľudovít Haan – emblematická osobnosť slovenskej dolnozemskej society. In: *Acta Historica Neosoliensia* 10. Fakulta humanitných vied UMB, Banská Bystrica, 282–313.

MARKOVIČ, Matej

1748/1997 Krátka správa o prírode a o vlastnostiach rovinatého kraja, ktorý dve rieky Maruša a Koroš, ako kraj hojne navštevovaný, obtekajú. Z latinského originálu preložil a na vydanie pripravil J. Sirácky. *Dolnozemský Slovák* (3) Príloha, 24.

MRÁZ, Andrej

1948 *Rozhovory o juhoslovanských Slovákoch*. Vydavateľstvo Pravda, Bratislava.

MYJAVCOVÁ, Mária

2001 *Slovenčina v jazykovej enkláve*. Kultúra, Báčsky Petrovec.

PETIK, Ambrus

1784 *Békés megye leírása*. Gyula

SIRÁCKÝ, Ján

1966 *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. Storočí*. Veda, Bratislava.

ŠKOLKA, Andrej

1814 Historisch-topographische Beschreibung von Mezó-Berény in Békés-Comitat. *Hesperus*.

1988 *A Békés vármegyei Mezoberény történeti topográfiai leírása*. (Fekete könyvek) Békéscsaba.

ŠTEFANKO, Ondrej

2004 *Ponachodenie súvislostí*. Vydavateľstvo Ivan Krasko, Nadlak.

ŠTOLC, Jozef

1971 Slovenské ostrovy na Dolnej zemi ako predmet jazykového výskumu. *Slováci v zahraničí* 1. 33–81.

ZAJAC, Daniel – HAAN, Ľudovít

1853 *Dějepis starého i nového Nadlaku*. Tiskem L. Réthyho, Sarvaši.

ŽILINSKÝ, Michal

1872 *Dějepis městečka Sarvaš a opis nynějších jeho poměru*. Tiskem Hornánského, Pešti

2004 *Dejepis mestečka Sarvaš a opis jeho súčasných pomerov*. Do súčasnej slovenčiny preložil a Doslov napísal M. Kmeť. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéšska Čaba.

Istoria și cultura cehilor din Banat

Originea și așezarea pe teritoriul României

Popoarele moderne de azi: cehii, slovacii, polonezii, rușii, bielușii, ucrainenii, bulgarii, sârbii, croații și slovenii, au o origine comună, făcând parte din neamul slavilor, care, încă prin mileniul I î. H., trăia pe un vast teritoriu cuprins între fluviile Vistula și Niprul mijlociu. Istoricii romani Tacitus, Plinius cel Bătrân (secolul I d. H.) și Ptolemeu (secolul al II-lea d. H.) îi menționează pentru întâia oară pe slavi sub numele de *venezi* (venzi, veneți), iar istoricul bizantin Procopius din Caesarea (secolul al IV-lea) îi denumește anți și sclavini, însă istoricul got Iordanes (secolul al IV-lea) scrie că venezii se trag din același trib și poartă trei denumiri: venezi, anți și sclavuni. Tot din secolul al IV-lea bizantinii îi menționează sub denumirea generică de slavi. La început, triburile slave vorbeau o limbă comună, slava veche, care face parte din familia lingvistică indo-europeană, împreună cu limbile germanică, celtică, romanică, indică etc.

În perioada secolelor IV-VI, sub presiunea altor popoare, slavii vechi s-au pus în mișcare, luând parte activă la procesul migrației popoarelor și s-au delimitat în trei mari ramuri: slavii de sud (bulgarii, sârbii, croații și slovenii), slavii de răsărit (rușii, bielușii, ucrainenii) și slavii apuseni (cehii, slovacii și polonezii). Se pare că numele de ceh provine de la un voievod patriarh cu numele de Ceh, care, așa cum apare în câteva legende, a condus triburile slave ce s-au așezat pe malurile fluviului Vltava. Treptat, în societatea slavilor apuseni s-au dezvoltat relațiile feudale, s-au întemeiat primele formațiuni statale. Astfel, pe teritoriul Cehiei și al Slovaciei de azi a luat ființă un stat condus de Samo (623–658), care a respins atacurile francilor. Pe același spațiu, pe la anul 830, s-a întemeiat statul Moraviei Mari, care va fi distrus de unguri în anul 906. Însă, încă din anul 895, doi frați cehi din familia Přemysl s-au separat, întemeind

statul ceh în Boemia de azi. Cel mai de seamă cneaz al statului ceh a fost Vaclav I, ulterior sanctificat și declarat protectorul național al cehilor.

O importanță deosebită în evoluția societății și a culturii cehe a avut-o răspândirea creștinismului de către doi misionari trimiși de Bizanț, frații Chiril (Constantin) și Metodiu, veniți în Moravia în jurul anului 863. Primul cneaz creștinat de Metodiu a fost Borivoj (874). Chiril și Metodiu au creat alfabetul numit glagolitic (apoi chirilic), au introdus liturghia în limba slavă, au tradus cărți religioase și didactice în limba slavă veche. Treptat, la sfârșitul secolului al IX-lea, sub presiunea Imperiului German, în societatea cehilor s-a impus ritul latin, astfel că în anul Marii Schisme (1054) cehii au rămas la religia romano-catolică.

În secolul al XIV-lea, Cehia a cunoscut o perioadă de mare strălucire în timpul domniei regelui Carol I de Luxemburg (ca împărat german Carol al IV-lea), iar în secolul al XV-lea Cehia a fost frământată de războaiele husite (1419–1434). Încă din anul 1420, grupuri de husiți cehi s-au stabilit în Transilvania și Moldova. În perioada următoare, Cehia a intrat treptat, tot mai mult, în sfera de influență a Imperiului German, ajungându-se ca în timpul războiului de 30 de ani Cehia și Moravia să fie declarate posesuni ereditare ale Habsburgilor (1627). Astfel că în secolul al XIX-lea, când au avut loc colonizările cehe în Banat, atât Cehia cât și Banatul făceau parte din Imperiul Habsburgic (numit, din 1867, Imperiul Austro–Ungar).

În cadrul politicii mai ample de colonizare a Banatului, deschisă de Imperiul Austriac după anexarea acestui teritoriu în anul 1718 (Pacea de la Passarowitz), în cursul secolului al XIX-lea are loc în Banatul românesc procesul de colonizare a cehilor. Istoriografia cehă și cea română consideră că această colonizare s-a desfășurat în trei valuri. Începând cu anul 1823 este consemnat primul val al colonizărilor, ce duce la înființarea localităților Elisabeta (Elisabethfeld) și Sfânta Elena (Svatá Helena) din actualul județ Caraș-Severin. Promotorul acestei colonizări a fost Iosif Magyarly, antreprenor de cherestea din Oravița. Cel de-al doilea val al colonizării cehilor s-a desfășurat între anii 1826–1828 sub autoritățile austriece, mai ales în Munții Almăjului, fiind înființate localitățile Eibenthal (jud. Mehedinți), Ravensca, Șumița, Girnic și Bigăr din județul Caraș-Severin. În fine, cel de-al treilea val al colonizărilor are loc în anul 1863, când sunt înființate localitățile Clopodia, de lângă Gătaia, precum și Peregul Mare, din județul Arad. Însă unele surse istorice indică așezarea unor coloniști cehi în Banat încă din anul 1770, dar continuitatea acestora nu a putut fi determinată.

La începutul secolului al XX-lea cehii încep să se stabilească și în orașele și comunele din actualele județe Caraș-Severin și Mehedinți, precum: Moldova-Nouă, Băile Herculane, Orșova, Zlatița, Liubcova, Cozla, Berzasca, Bozovici, Mehadia, Vukova, Jupa, Scăiuș (lângă Lugoj), alcătuind comunități etnice mai mult sau mai puțin compacte. Alte grupuri de cehi au migrat către marile orașe: București, Ploiești, Oradea, unde treptat au fost în mare parte asimilați. Datele din 1956 arătau că în întreaga zonă a Clisurii Dunării, 8 887 de locuitori s-au declarat de naționalitate cehă, iar în 1992 erau doar 2 970 pe Clisură și în total, în România, erau 3 200 de cehi.

Denumirea de cehi a fost schimbată treptat de către locuitorii români din vecinătatea lor cu denumirea mai facilă de „pemi”, o derivare de la bohemi, ea aplicându-se și germanilor sosiți din regiunea Bohemiei. La rândul ei, denumirea de Boemia sau Bohemia, patria de origine a „pemilor”, provine de la antica provincie Boiohaemum, unde s-au așezat în secolul I d. H. boii, un neam celtic. După unii cercetători, denumirea de „pemi” provine din cuvântul german Böhmen, denumire ce se dădea, de către germanii din Banat, tuturor celor ce veneau din Boemia. Cauzele care au generat colonizarea cehilor au fost de natură economică, socială, politică și religioasă. Mulți locuitori, care nu erau de confesiune romano-catolică, erau prizoniți în regiunile mai sărace, căci în Cehia Contra-reforma atinsese apogeul în deceniul al treilea al secolului al XVIII-lea. De asemenea, eliberarea Europei de Sud-Est de sub jugul otoman, după numeroasele războaie austro-turce, a însemnat și localități distruse, teritorii pustiite, pământuri nelucrate, o situație generală de insecuritate și sărăcie. Acestea se adăugau unei situații generale de înrăutățire a iobăgiei din Boemia și Slovacia, situație ce a provocat izbucnirea unor răscoale țărănești precum cea de la Nachod din 1775, urmate de persecuții din partea autorităților. S-a intensificat în aceste teritorii haiducia și fuga de pe moșii, ori, pe teritoriile eliberate de la turci, multe mlăștinoase, fugarii se puteau ascunde foarte ușor de urmăritori. Însă colonizările desfășurate de autoritățile imperiale au răspuns necesității de a popula teritorii slab locuite, de a defrișa păduri și de a asigura, împreună cu satele românești, paza granițelor.

Elemente identitare ale minorității

Denominații

În general, onomastica cehă diferă de la sat la sat. Astfel principalele familii sunt: Hruza, Klepáek, Táborský, Eliáš etc. la Sfânta Elena, Mašek, Nemeček, Bouda etc. la Gîrnic, Mlezíva, Lissi, Roch etc. la Bigăr, Šubert, Špicl, Mojiš etc. la Ravensca, Kalina, Sýkora, Draxel etc. la Šumița, Jágr, Fíkl, Urban etc. la Eibenthal. Cu toate că au fost colonizați din locuri de baștină diferite, limba cehilor din Banatul de Sud are un caracter unitar. Există bineînțeles unele deosebiri de la sat la sat, care ar putea fi numite graiuri, dar acestea sunt ne semnificative, confirmând faptul că „graiurile” cehe vorbite în Banatul de Sud sunt graiuri ale dialectelor ceh-central și ceh de sud-vest din Cehia. De exemplu: pentru cuvântul „acum” la Sfânta Elena se utilizează *ted'* (care corespunde formei literare), la Eibenthal și Gîrnic se folosește forma *níčko*, iar la Bigăr *ičko*.

Organizarea internă

Familia a fost nucleul de bază al comunităților cehe și în mod obișnuit cuprindea soțul, soția și 2-3 copii, dar erau și destul de multe familii cu 4-6 copii, iar familiile baptiste din Sfânta Elena aveau chiar 10-12 copii. Raporturile dintre membrii adulți ai familiei erau de egalitate, totuși bărbatul era socotit capul familiei, căci, de regulă, era singurul salariat și avea rolul decizional. Femeile cehe se măritau, de obicei, la 16-17 ani și se ocupau cu creșterea copiilor, unele munci ale câmpului și treburile casnice. În familie, copiii erau foarte ascultători și disciplinați, fiind folosiți la diferite munci ușoare: pășunatul și adăpatul vitelor, culegerea fructelor, la bucătărie și la curățenie.

Casele originale ale cehilor, dar cu caracter provizoriu, au fost cabane din lemn, cu fundație din piatră, cu o singură încăpere, apoi treptat s-au ridicat, case de tip ceh, cu trei încăperi, la care mai târziu s-au adăugat pridvorul lateral și bucătăria de vară. Gospodăria mai cuprindea: hambar, grajd, cotețe, magazii pentru unelte etc. Mobila era reprezentată prin 3-4 paturi (înălțate cu dune voluminoase din pene), băncuțe cu spătar, 2-3 dulapuri, 1-2 dulăpioare (noptiere), mese, scaune etc.

Ocupații

Până în anul 1990, în satele cehe s-au menținut ocupațiile tradiționale înfiripate încă de la întemeiere: cultivarea pământului (cereale, plante furajere), pomicultura (pruni, cireși, meri), creșterea animalelor (taurine, porcine) și meșteșugurile, în fiecare localitate existând: fierari-potcovari, tâmplari-lemnari, rotari, cizmari, croitori, morari (existau mori de apă); femeile se ocupau cu torsul și țesutul lânii, brodatul pe pânză, coaserea costumelor populare. În unele sate se confecționau brente (un fel de coșuri mai înalte cu două curele, se purtau în spate). La Gîrnic se producea varul pentru construcțiile din zonă, iar la Sfânta Elena se făceau comote pentru cai. Tot la Sfânta Elena, în perioada interbelică, a funcționat o țesătorie mecanică înființată de un întreprinzător din Cehia. Mulți cehi au lucrat la minele de cărbuni de la Baia-Nouă, Cozla, Anina, la mina de azbest de la Eibenthal și la mina de cupru de la Moldova Nouă. După 1990, treptat, minele s-au închis, iar meseriile tradiționale s-au diminuat ca pondere sau chiar au dispărut. De aceea, majoritatea tinerilor cehi s-au stabilit în alte părți, mai ales în Cehia.

Obiceiuri calendaristice și de familie

Religia a avut încă de la început un rol foarte important în viața cehilor, dovadă fiind și interesul cu care și-au construit primele capele din lemn, la câteva luni de la așezarea lor în Banatul de Sud. Majoritatea coloniștilor erau de religie romano-catolică și au fost afiliați Episcopiei Romano-Catolice de la Cenad, apoi Timișoarei, care a înființat două parohii cehe: la Gîrnic și Eibenthal. Actualele biserici catolice cehe s-au construit astfel: la Gîrnic în 1858, la Bigăr și Sfânta Elena în 1876, la Șumița în 1888, la Eibenthal în 1922 (stil neogotic), la Ravensca în 1923. La Sfânta Elena s-au stabilit și coloniști de religie evanghelică, care au depins de parohia Clopodia (jud. Timiș). În anul 1895, ei și-au construit o biserică impunătoare. Începând din anul 1921, tot la Sfânta Elena, a pătruns și religia baptistă. În anul 1937 bapțiștii și-au construit o biserică mai mică, însă, deoarece a scăzut treptat tot mai mult numărul evanghelicilor, în anul 1979 bapțiștii au preluat marea biserică evanghelică. Dintre figurile reprezentative ale vieții confesionale, care au activat mulți ani în satele cehe, se remarcă: preoții catolici František Unzeitig, Jan Farkaš, Josef Babinský, Václav Mašek, pastorul evanghelic Petr Kyška la Sfânta Elena (în perioada interbelică) și predicatorul baptist Ferdinand Křivánek-bătrânul.

Majoritatea obiceiurilor și tradițiilor cehilor din România se leagă de sărbătorile religioase romano-catolice:

(*De Crăciun*)

Legarea pomilor (în limba cehă, *zavazování stromů*): în Ajunul Crăciunului, pomii se leagă cu legături de paie (folosite anterior la legarea grâului), pentru a-i proteja de îngheț și pentru a avea rod bogat.

Încercuirea găinilor: tot în Ajunul Crăciunului, în curte se așază un lanț în formă de cerc, iar în interior se pun grăunțe – pentru a atrage găinile. Gospodinele consideră că astfel găinile lor vor merge tot anul la ouat în cuibarul propriu – și nu prin vecini.

Fășangul – numit de cehi *masopust* („lasă carnea”) – este o sărbătoare care are loc cu 40 de zile înainte de Paști și semnifică sfârșitul distracțiilor și începerea postului. Sărbătoarea durează 3 zile: duminică – se organizează balul tineretului; luni după-amiază – este balul copiilor; iar seara – balul căsătoriților; marți – un bărbat se maschează în urs și este plimbat de lanț prin sat, intră în casele oamenilor, iar unde găsește patul desfăcut, se culcă în pat.

(*De Paști*)

Obiceiurile pascale încep de Joia Verde, când „se leagă clopotele” (adică, nu mai bat). Băieții umblă prin sat în grupuri, învârtind în mâini niște moriști din lemn numite *Řechtačky* (scârțâietori) și anunțând apropierea slujbei religioase. Dimineata, la prânz și seara copiii cântă cântece specifice. În Vinerea Mare, fiecare gospodărie face pâine în cuptorul propriu, socotindu-se că mirosul de pâine proaspătă l-a îndârjit pe Isus pentru a urca Drumul Crucii. Tot din aluatul de pâine se fac colaci mici numiți *Jidáši*, care se dau copiilor. În aceste zile nu este voie să se lucreze nimic cu pământul și nici să se arunce apa murdară în drum sau în curte. Luni dimineată băieții umblă pe la case să ude fetele.

(*De Rusalii*)

Sărbătoarea maiului (în limba cehă, *Májové svátky*). În satul Eibenthal (jud. Mehedinți), luni, de Rusalii, se pleacă de la biserică cu un mai (pom înalt) pregătit din timp și împodobit, care se fixează într-un colț al sălii de dans din căminul cultural, iar fetele sunt conduse în șir, dansând, sub mai. Pentru fiecare, se spune o poezie, se ciocnesc pahare, apoi fiecare fată pune un bănuț într-un castron, ca plată pentru muzicanți.

Sărbătoarea cerealelor (în limba cehă, *Dožinky*) semnifică încheierea secerișului (sfârșitul lunii iulie). La biserică se ține o slujbă religioasă, iar seara, la căminul cultural, se organizează petreceri în cinstea celui mai bun gospodar al satului, bal etc.

Nedeia (sau hramul bisericii; în limba cehă, Posvícení)

Este, de fapt, cea mai mare sărbătoare a fiecărui sat ceh, când se organizează balul cu invitați din alte localități. În cele 6 sate cehe din Banatul de Sud, nedeile se organizează astfel: la Sfânta Elena (Caraș-Severin), în 28 septembrie, de Sf. Vaclav; la Gîrnic (Caraș-Severin), în 16 octombrie, de Sf. Havel; la Bigăr (Caraș-Severin), în săptămâna după Sfântul Havel; la Ravensca (Caraș-Severin), în 11 noiembrie, de Sfântul Martin; la Șumița (Caraș-Severin), în 16 octombrie, de Sfântul Havel; la Eibenthal (Mehedintși), în 16 octombrie, de Sfântul Havel.

Pelerinajul la Ciclova-Montană (localitate aflată la 12 km de Oravița, unde, pe o stâncă, se află o veche mănăstire romano-catolică)

Pelerinajul se organizează de două ori pe an, în ajunul sărbătorilor de Sfânta Maria, în 14–15 august și 7–8 septembrie. Slujba religioasă este ținută de un sobor de preoți. Unii pelerini vin pe jos din satele cehe, parcurgând în 2-3 zile chiar 80-90 km pentru a ajunge la Ciclova.

Portul popular, monumente și zile de comemorare, simboluri

Reprezentative, la cehi, sunt narațiunile și cântecele populare. Narațiunile se referă la colonizarea în România, la comori, haiduci, pitici, vrăjitoare, șerpi uriași, armată etc. Exemplu: „Jakpřišli naši z Čech” („Cum au venit ai noștri din Cehia”) și „Had a poklad” („Șarpele și comoara”).

Poveștile se depăneau la șezători, la birturi, la obiceiul numit scărmanatul penelor, la curățarea porumbului etc. Cântecele populare ale cehilor vorbesc despre dragoste, cătănie, natură, minerit etc. De exemplu: „Ta naše písnička česká” („Cântecul nostru cehesc”) „Do práce mladý horník kráci” („Spre mină pășește un tânăr”). Dintre dansurile populare practicate, amintim: Veveryky, Kominík, Žid, Beseda, câteva tipuri de polcă.

Îmbrăcămintea femeilor și a copiilor din satele cehe din Banat și-a păstrat, în principiu, forma sa specifică. Costumul femeilor și al fetelor este foarte asemănător portului ceh din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Acest stil de îmbrăcămintă s-a păstrat în unele sate cehe, de exemplu Sfânta Elena, Ravensca, Gîrnic, până la sfârșitul secolului al XX-lea. Femeile mai în vârstă îl poartă și astăzi.

Este alcătuit din fustă lungă și încrêțită, o bluză cu mânecă lungă și încrêțită la umăr, gulerul împodobit cu dantelă sau broderie, șorțul împodobit cu dantelă și broderie, cu pense subțiri și puțin încrêțit pe margini. Pe cap se poartă batic de pânză înflorat, legat cu perinută și colțuri. Pe sub fustă se poartă jupe de pânză cu dantelă și broderie încrêțite și foarte apretate. Tot costumul este confecționat din materiale de bumbac și in. Fiecare sat are costumul specific, deosebindu-se între ele prin legarea baticului, lungimea fustelor, legarea șorțului sau croiala bluzei. De asemenea, culoarea îmbrăcămînții diferă de la o sărbătoare la alta. De exemplu, costumul alb este unul festiv – și se poartă doar de Nedeie și de Înviere. În Vinerea Mare se poartă costum negru – simbolizând doliul –, de Paști se poartă costum roșu cu buline albe – simbolizând bucurie. Femeile se încălță cu „ba kory”, opincute tricotate din lână sau confecționate din postav, cu talpă din piele de porc, iar bărbații – cu opinci din piele de porc, având curele, înalte până aproape de genunchi, și ciorapi lungi de lână.

Educație, instituții minoritare

Primele clădiri „școlare” la cehi au fost casele comunale (*erarii*), unde la început se oficiau și slujbele religioase. Treptat, s-au construit și primele școli adevărate, astfel: la Eibenthal în 1848, la Sfânta Elena și Gîrnic în 1850–1852, la Șumița în 1857, la Ravensca în 1862 și la Bigăr în 1876. După 1890, datorită preocupării statului român și a statului ceh, cât și a U.D.S.C.R., la Sfânta Elena și Eibenthal s-au construit clădiri școlare noi, iar în celelalte sate clădirile vechi au fost radical modernizate și dotate cu aparatură și mobilier nou. Primii „învățători” au fost coloniști mai răsăriți, știutori de carte, apoi statul austriac a trimis din Cehia primii învățători cu diplomă, și anume: Matej Hájek în 1854 la Ravensca, Vincenc Zamouřil, în 1857 la Gîrnic, Josef Hájek în 1858 la Eibenthal, Jindřich Schlögl în 1858 la Sfânta Elena, Josef Březina în 1878 la Șumița, Jan Lukeš în 1898 la Ogradena Nouă, iar la Bigăr, Adam Mleziva, fiu al satului, în 1865. După pacea de la Trianon (1920), autoritățile române au trimis învățători români, iar din 1929 s-a reluat și venirea învățătorilor din Cehoslovacia, acțiune care s-a menținut, cu unele întreruperi, până în anul 1959. În perioada comunistă au contribuit la evoluția școlilor cehe absol-

venții Liceului Pedagogic din Nădlac, secția cehă, promoția 1977, și anume: Josef Mleziva la Bigăr, Alois Špicel și Josef Pešic la Gîrnic, Josef Dlouhý, Fratišek Roch și Alena Fiklová (Gecse) la Sfânta Elena, și František Šubert la Ravensca. După 1990, unii dintre ei au emigrat în Cehia, însă Mleziva, Roch și Gecse A. își continuă activitatea și azi. Astfel, la Moldova Nouă funcționează, fără întrerupere, încă din 1990, grupe de elevi care învață opțional limba maternă cehă sub îndrumarea învățătoarei Alena Gecse. Treptat, s-au format și alți învățători cehi cu diplomă, precum Iosef Bouda, Maria Boudová, Sofie Štepničková, Sofie Šibalová, František Olteanu, Michaela Pospíšilová. Pentru susținerea învățământului în satele cehe, din Cehia au fost trimiși profesori precum: Vilma Anýžová, Petr Skořepa, Jaroslav Svoboda și alții. În ultimii ani, sub egida MECT, se organizează olimpiade județene și naționale la limba și literatura cehă.

Instituțiile culturale sunt reprezentate de căminele culturale construite în perioada comunistă, în care se desfășoară o bogată activitate cultural-artistică: șezători, baluri, spectacole etc. Până în 1990, în sate au existat fanfare și orchestre cehe, însă treptat ele s-au desființat. Tocmai pentru conservarea valorilor tradiționale, în fiecare an, UDSCR, cu sprijinul statului ceh, organizează, alternativ, festivaluri folclorice ale adulților și copiilor, așteptate cu mare bucurie, la care sunt invitate formații cehe din Serbia și Cehia. Principala organizație a comunității cehe (și slovace) din România este Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR), înființată în ianuarie 1990, fiind reprezentată în Parlamentul României printr-un deputat. Un rol foarte important în înființarea și afirmarea acestei organizații l-a avut președintele fondator, scriitorul slovac Ondrej Štefanko (1949–2008). Cele șase sate cehe din Banatul de Sud fac parte din Filiala Zonală Cehă Banat Sud, care se bucură de o largă autonomie în cadrul UDSCR.

Evoluția relațiilor cu celelalte comunități

Încă de la așezarea lor în Banatul de Sud, coloniștii cehi au fost cuprinși în două regimente grănicerești austriece: satele Sfânta Elena, Gîrnic și Bigăr au fost incluse în Regimentul 14 Sârbo-Bănățean cu sediul la Biserica Albă, iar Ravensca, Șumița, Eibenthal și Ogradena Nouă (lângă Orșova), în Regimentul 13 Româno-Bănățean, cu sediul la Caransebeș.

Zona „acoperită” de regimentele grănicerești purta numele de „confiniu militar” și era, de fapt, un cordon de pază al graniței de la Dunăre față de atacurile turcești.

Totți bărbații de la 20 la 50 de ani, inclusiv preoții și învățătorii, aveau obligația efectuării serviciului militar la graniță. Regimentele grănicerești s-au menținut până în anul 1872, când granița dunăreană a fost demilitarizată din ordinul împăratului Francisc Iosif I. Din anul 1880, satele cehe au fost cuprinse în nou înființatul comitat Caraș-Severin, cu reședința la Lugoj. După Marea Unire din 1918, Eibenthal, Șumița și Ogradena Nouă au fost incluse în județul Severin, iar Ravensca, Bigăr, Sfânta Elena și Gîrnic în județul Caraș, toate satele având primării proprii. Între anii 1950–1968 satele cehe au făcut parte din regiunea Banat, iar după 1968 din județele Caraș-Severin și Mehedinți (doar Eibenthal, căci Ogradena Nouă s-a desființat odată cu construirea barajului de la Porțile de Fier I).

În perioada Primului Război Mondial, în armatele austro-ungare au fost mobilizați circa 1000 de cehi bănățeni, cum au fost: Václav Pek, Václav Eliáš, Václav Klepáček din Sfânta Elena, J. Pelnař, F. Mleziva, F. Roch din Bigăr, František Fikl, Josef Fikl, Martin Seidl din Eibenthal, Augustín Kalina, Štěpán Velich și Josef Draxel din Șumița, învățătorul František Pallát, František Šubert, František Pěnkava din Ravensca, Josef Kopic, Josef Nedvěď și Emanuel Nedvěď din Gîrnic.

Nici al Doilea Război Mondial nu a cruțat satele cehe, circa 300 de bărbați fiind mobilizați, unii luptând în sângeroasele bătălii din Crimeea și de la Stalingrad, iar alții au participat și la campania antifascistă din vest, primind decorații și medalii pentru faptele lor de curaj. Asemenea combatanți au fost: František Schweiner și Jan Houska din Gîrnic, Rudolf Keller și Petr Mocek din Sfânta Elena, Štěpán Urban, Josef Fikl din Eibenthal, Josef Procházka, Josef Fiala din Ravensca, Štěpán Pelna și Albert Lissi din Bigăr, František Sýkora și Josef Kalina din Șumița.

După instaurarea regimurilor comuniste în Europa Răsăriteană, în urma unui tratat româno-cesoslovac din 10 iulie 1946 a demarat acțiunea de reemigrare în Cehoslovacia a cehilor din Banat. Între anii 1947–1949 au plecat 31 de transporturi cuprinzând circa 2 500 de persoane. Unii dintre aceștia au fost așezați la Cheb, alții în zone miniere și agricole din Boemia de Sud și treptat, prin muncă și perseverență, și-au făcut o situație materială bună. Tot în primii ani ai comunismului, în unele din satele cehe au luat ființă întovărășiri agricole numite „6 Martie”, care însă nu au funcționat decât 2-3 ani, nefiind rentabile.

Comunitatea cehă din sudul Banatului a căzut victimă și „gulagului” comunist, adică deportării în Bărrăgan, provocată de tensionarea relațiilor cu Iugoslavia lui Tito. Astfel, din Gîrnic au fost deportate trei familii (Cizler, Nemeček, Bradáč) numărând 15 persoane, din Sfânta Elena două familii (Klepáček și Kovářík) numărând unsprezece persoane, iar din Eibenthal 20 de persoane din familiile Urban, Fikl, Jágr, Nedvěd, Kobau, Havlíček. Unii au murit în deportare, alții, din 1952, s-au mutat și au primit domiciliu forțat la Comănești și Petroșani. De abia în anul 1956 li s-a permis supraviețuitorilor să revină acasă.

După Revoluția din 1989 din România, statul ceh a încercat, prin ambasada sa de la București și prin fundația „Človkvtísni” (Omul la strâmtoare), să îmbunătățească condițiile de trai ale cehilor din Banatul de Sud, implicându-se în diferite acțiuni și proiecte edilitar-gospodărești precum introducerea curentului electric, a televiziunii, a telefoniei fixe și mobile, repararea și chiar asfaltarea unor drumuri de acces, construirea de școli, încurajarea agroturismului etc. Dar, ca urmare a restructurării unităților economice, minele de cupru, cărbune și azbest din zonă s-au închis și tineretul ceh a început să emigreze în număr tot mai mare în Cehia, mutându-și mai târziu și familiile. Astfel, numărul locuitorilor din satele cehe a scăzut drastic.

Coloniștii cehi au stabilit primele contacte cu alte etnii încă de la așezarea lor în Banat. Astfel, Magyarly, „patronul forestier” al cehilor din Sfânta Elena, era ungar, colonelul Drasenovici, de la compania de grăniceri din Pojejena, care i-a înscris pe cehi, era croat, iar părintele paroh František Unzeitig de la Gîrnic menționa în 1855 că deservește 1 384 catolici, 149 evanghelici și 5 000 de români și sârbi ortodocși (din Pojejena și Berzasca). De asemenea, pentru construirea unora dintre bisericile cehe (de exemplu Șumița) au donat bani și românii din satele din jur. Alte contacte s-au stabilit la locurile de muncă. Astfel, la minele de la Moldova Nouă, Cozla, Baia-Nouă, Anina munceau români, sârbi, cehi, unguri, germani etc. De exemplu, pe lista celor 182 de mineri de diferite etnii morți în explozia de la mina Anina, din iulie 1920, se află patru cehi: Antonín Hájek, Ludvík Holeček, Josef Hádač și Václav Zajíček. Din rândurile cehilor s-au ridicat primari și viceprimari care au condus comunități mixte. De exemplu Václav Urbánek (1955) și Alojs Pek (1977) din Sf. Elena au fost primar și respectiv viceprimar la Pescari (Coronini), iar după 1990, Václav Pček a fost primar și apoi viceprimar la Gîrnic (și Padina Matei), iar Václav Mleziva din Bigăr a fost viceprimar la Berzasca.

Contribuția minorității la patrimoniul general și local

František Unzeitig

S-a născut în anul 1808 la Česká Třebova. Gimnaziul l-a absolvit la Litomyšl. A continuat să studieze filozofia la Praga, iar teologia și economia la Hradec Králové. A fost hirotonisit în anul 1834, iar până în anul 1850 a activat ca și capelan la Dolní Libchovy.

În anul 1850 František Unzeitig a fost numit paroh la parohia Gîrnic. Era primul preot ceh venit în mijlocul credincioșilor catolici cehi din Banat. În arhiva episcopală din Timișoara se află consemnat în limba latină: „Franciscus Unzeitig antea presbyter Dioecesis Reginalhradecensis in Bohemia, in Junie 1850 Parochiam Weicenriedensem occupavit.” Era preot militar cu gradul de sublocotenent deservind companiile 11 și 12 ale Regimentului Sârbo-Bănățean cu sediul la Berzasca. A fost numit administratorul parohiei Gîrnic și pe lângă Bigăr și Ravensca a mai primit filialele Berzasca, Drencova, Liubcova, Gornea și Sichevița. La rugămintea catolicilor din Sfânta Elena i-a fost alipită și această filială.

Părintele Unzeitig a servit în zonă timp de 25 de ani și a făcut mult bine cehilor din Banat. Acestuia i se datorează ridicarea bisericilor în comunele cehe; totodată s-a îngrijit și de rezolvarea altor probleme ale comunelor cehe din subordinea sa. Pentru meritele sale, autoritățile austro-ungare l-au decorat cu Crucea de aur cu coroană. A murit la vârsta de 80 de ani. Mormântul său se află în cimitirul satului Gîrnic.

Jindřich Schlögl

S-a născut în anul 1841 în localitatea Velká Řeteva din Cehia, fiind fiul învățătorului din această așezare. La vârsta de 8 ani i-au murit ambii părinți de holeră și a fost luat în grijă de unchiul său Stranský, prelat în localitatea Hradec Králové. A urmat școala la secția reală din localitate și apoi institutul de învățători. Pentru a-și putea câștiga existența, în afara orelor de curs el a predat ore de pian și vioară, dar și la alte obiecte. Unchiul lui însă a murit și el, rămânând singur în perioada tinereții. După absolvirea institutului de învățători, a fost numit ajutor de învățător în localitatea Velký Jelen din Cehia. La inspectoratele din Cehia a venit ofer-

ta pentru învățători în coloniile din Banatul de Sud. Schlögl a acceptat acest post și în anul 1863 s-a prezentat la Sfânta Elena, azi în județul Caraș-Severin. Aici a activat neîntrerupt timp de 39 de ani, murind la vârsta de 56 de ani. În cei aproape 40 de ani de carieră singurul lui țel a fost să muncească pentru binele coloniștilor și al comunității. A obținut gradul de ofițer, purtând și uniformă. S-a specializat în topografie și a devenit hotarnicul comitatului, ocupându-se de măsurarea pământurilor, a pădurilor, a insulelor de pe Dunăre, a morilor, lucrând neobosit zi și noapte. A încercat să convingă coloniștii să accepte lucrurile noi și practice aduse din Cehia, precum plugurile de metal care le-au înlocuit pe cele din lemn. Era foarte cunoscut și apreciat de toți sătenii, care îl numeau „reformatorul”. A întocmit planurile pentru construirea bisericii și, pentru a obține fonduri, a călătorit prin tot Banatul, în Bulgaria și chiar în Turcia. A adus meșteri din Biserica Albă (Serbia) și a supravegheat personal construirea bisericii din Sf. Elena, care a fost sfințită în anul 1879 și se folosește și astăzi. Manualele școlare scrise de el au fost folosite mulți ani în școlile cehe din Banat. Din Cehia a adus diferite soiuri de cartofi și grâu pe care le-a experimentat mai întâi pe pământul său, după care sătenii au preluat de la el soiurile respective. Deoarece acestea au dat recolte bune, și românii din zonă au început să lucreze pământurile după metodele cehilor.

Pentru această muncă Guvernul l-a decorat cu Crucea de aur cu coroană, pe care însă a primit-o la câteva zile de la moartea sa. Este înmormântat în cimitirul din satul Sf. Elena.

Václav Mašek

S-a născut la 29 aprilie 1941 în satul Gîrnic din județul Caraș-Severin, dintr-o familie de agricultori, fiind al treilea copil din cei șapte. A urmat școala primară cehă la Gîrnic, după care clasele a V-a, a VI-a și a VII-a le-a frecventat la Oravița și Moldova Nouă. Apoi clasele a VIII-a – a XI-a le-a urmat la Școala Catolică de Cantori de la Alba Iulia. Deoarece s-a remarcat prin rezultate foarte bune la învățătură, la solicitarea conducerii școlii a efectuat clasele a X-a și a XI-a într-un singur an școlar, absolvindu-le cu rezultate deosebite. În perioada 1962–1968 a urmat cursurile Institutului de Teologie Catolică cu grad universitar de la Alba Iulia și la 21 aprilie 1968 a fost hirotonisit ca preot în prezența episcopului de Alba Iulia, Márton Áron. Este unul dintre primii cehi din Banat care a urmat studii superioare și s-a întors la „matca” sa, rămânând în slujba comunității cehe până în prezent.

În perioada 1 noiembrie 1968 – 1 mai 1977 a activat ca preot paroh la Moldova Nouă. În această calitate el a răspuns și de localitățile Sf. Elena, Zlatița și Eibenthal. Apoi, în perioada 1 mai 1977 – 1 noiembrie 1999, a fost preot paroh la Gîrnic, răspunzând și de localitățile Liubcova, Berzasca, Ravensca și Bigăr. Din 1 noiembrie 1999 și până în prezent este preot paroh la Eibenthal, județul Mehedinți, predând și cursurile de religie catolică în școala din localitate. Peste tot pe unde a activat, preotul Mašek s-a implicat cu trup și suflet în propășirea comunității cehe, a contribuit la prosperitatea ei, la repararea așezămintelor bisericesti, a drumurilor de acces și a altor obiective. S-a remarcat printr-o ținută morală impecabilă, fiind un exemplu pentru toți enoriașii. Tocmai pentru rezultatele sale deosebite, Episcopia Catolică din Timișoara l-a numit timp de 6 ani în funcția de decan răspunzând de 26 de parohii și de 60 de sate din Caraș-Severin și Mehedinți. Astăzi este pensionar, dar slujește în continuare la parohia Eibenthal și are titlul de arhidecan de onoare și, pe drept cuvânt, este supranumit „episcopul cehilor”.

Pentru munca sa de-a lungul anilor și grija pentru etnia cehă din România, în anul 2002, a fost laureat al premiului „Jan Masaryk” *Gratias agit* acordat de Ministerul de Externe al Republicii Cehia.

Anton Vorel-fiul

Deși nu face parte din rândul coloniștilor cehi din Banat, familia Vorel poate fi socotită un model de dăruire și abnegație în slujba comunității românești.

Anton Vorel-fiul s-a născut în anul 1792 la Jahnice, lângă Praga, fiind al doilea fiu al lui Anton Vorel, medic militar. În anul 1831 s-a stabilit la Piatra Neamț (Târgul Pietrii), unde a cumpărat o spițerie (farmacie), numită Spițeria Vorel, iar fratele său, Karol, a deschis o farmacie la Fălticeni. Spițeria Vorel s-a dovedit foarte importantă pentru urbe, mai ales în timpul celor două epidemii de holeră care au lovit orașul. Faima spițeriei a crescut și prin înrudirea lui Anton Vorel cu importante familii boierești din Moldova precum Rosetti, Catargi, Ghica. Anton Vorel-fiul a murit la 8 martie 1860 la Hălăucești (județul Iași), dar „afacerea” sa a fost continuată de fiul său, Lascăr Vorel, născut la 25 ianuarie 1851, care a făcut studii de farmacie la Viena și Lvov (Polonia). Treptat a devenit o personalitate importantă, obținând titlul de furnizor al curții regale, membru al Societății Științifice și Literare „Gh. Asachi” din Piatra Neamț și autorul compoziției muzicale „Olimpia”. A murit în anul 1902, însă fiul

său, Constantin Vorel (1883–1964), a dezvoltat spițeria transformând-o într-un adevărat laborator chimico-farmaceutic cu aparate și utilaje moderne și specialiști, având colaborări cu 40 de firme de profil, printre care și firma Bayer din Germania. În 1949 regimul comunist a naționalizat și Farmacia Vorel, care a devenit Fabrica de Medicamente nr. 17 din Piatra Neamț, care împreună cu Laboratorul Racovița din Iași a constituit nucleul Fabricii de Antibiotice din Iași.

Percepții reciproce în imaginarul colectiv

Românii și sârbii din Banatul de Sud îi numesc pe cehi „pemi”. Cuvântul nu este unul peiorativ, înjositor sau batjocoritor, ci este o derivare de la „bohem”, aplicându-se și germanilor sosiți din regiunea Boemiei. La rândul ei, denumirea de Boemia sau Bohemia, patria de origine a „pemiilor”, provine de la antica provincie Boiohaemum, unde s-au așezat în secolul I d. H., boii, un neam celtic. După unii cercetători denumirea de „pemi” provine din cuvântul german Böhmen, denumire ce se dădea de către germanii din Banat, tuturor celor ce veneau din Boemia. De remarcat însă că cehii între ei nu se numesc decât cehi.

Ca profil psihologic și moral, cehii sunt oameni cinstiți, liniștiți, blajini, chiar timizi, ascultători și respectuoși cu străinii și cu autoritățile. Nu își deschid sufletul și casa imediat, dar dacă le-ai câștigat încrederea, ți-o acordă în totalitate și sunt foarte ospitalieri. Sunt socotiți oameni de nădejde, pe care te poți bizui oricând. Majoritatea dintre ei sunt „meseriași universali”, pricepuți la toate și foarte căutați. O lucrare făcută de un „pem” reprezintă o garanție clară de calitate, siguranță și trăinicie.

Comunitățile cehe nu provoacă probleme autorităților și nici nu creează tensiuni interetnice. Uneori, unele fapte negative apărute în comunitate sunt dezaprobrate public chiar de ei. Unii cehi dau dovadă de naivitate și indulgență excesivă, de care pot să profite persoanele rău intenționate.

Pemoaicele sunt cunoscute pentru curățenia, hărnicia și priceperea lor culinară. Se spune că nu se mărită până nu cunosc cartea de bucate pe de rost, dar chiar dacă nu este așa, cert este că ele sunt foarte bune bucătărese și gospodine.

Bibliografie

- ALEXANDRU-DOBRIȚOIU, Teodora
1965 Istoricul așezării cehilor în Banatul de Sud. *Romanoslavica, Filologie* 12.
- MOISI, Alexandru
1938 *Monografia Clisurei*. București.
1938 *Din monografia Clisurii*. Oravița.
- SLÖGL, Jindřich
1925 *Dějiny českých osad v rumunském Banátě*. Praha.
- SVOBODA, Jaroslav
1999 *Česká menšina v Rumunsku*. Edice Češi na Balkáně.
2004 *Gerník v létech 1826–1949*. Vydavatelstvo Ivan Krasko, Nadlak.
- URBAN, Rudolf
1930 *Čechoslováci v Rumunsku*. București.
- URBÁNEK, Radim
2003 *Češi v rumunském Banátu*. Pardubice.

GYIVICSÁN Anna

Dualitatea lingvistică și de conținut în ceea ce privește modelele culturale etnice

Studiul care se ocupă cu modelele culturale etnice a fost realizat în primul rând cu scopul sistematizării, abordând din punct de vedere teoretic această problematică. În cercetarea mea am urmărit direcțiile de dezvoltare și transformările din sfera culturii, precum și procesul de aculturație din insulele lingvistice slovace din Ungaria în aproximativ 50 de localități; am realizat studii de control în câteva așezări croate și germane din Ungaria.

Prin analiza comparativă a sistemului cultural comunitar slovac și a comunicării culturale colective a luat naștere sinteza transformărilor culturale ce au avut loc în mijlocul acestor comunități. Concepția independentă realizată de mine se bazează – așadar – pe cercetări strict empirice și pe concluziile generale deduse de aici, precum și pe acea metodă de cercetare care presupunea ca timp de mai mulți ani să întrețin relații cu câte-o comunitate – nu doar cu informanții lor –, reușind astfel, de-a lungul a două decenii (în intervalul 1980-2000), să fac observații asupra modului lor de viață cotidian și a celui legat de zilele de sărbătoare.

Studiile mele de control realizate după cumpăna mileniului indică faptul că procesele de dezvoltare și transformare, tendințele de evoluție au suferit o oarecare schimbare. Pe de o parte, în majoritatea comunităților slovace, schimbarea a avut tendințe negative, și anume în detrimentul culturii slovace. Pe de altă parte, în anumite comunități, cultura slovacă a fost revitalizată. În ceea ce privește acest lucru – probabil – au avut un rol important noile instituții înființate din 1995 prin forme de autoorganizare, autogovernările minoritare, intervențiile realizate de la

nivelele superioare și programele comunitare legate de planificarea promovării culturii și a limbii materne.

Sistemul ce vizează funcțiile și transformările din domeniul culturii etnice a fost realizat de mine, pe baza propriilor mele cercetări; astfel, îl consider un material teoretic, iar din acest motiv, studiul nu conține note sau referințe luate din literatura de specialitate. Aș dori să subliniez faptul că sistemul de valori cultural prezentat aici, dualitatea culturală lingvistică și de conținut ce apare adesea într-un ritm relativ alert, se referă la comunitățile etnice ale insulelor lingvistice, în primul rând slovace, apărute de la finele veacului al XVII-lea ca diaspore în special pe teritoriul de astăzi al Ungariei. În pofida acestui fapt, cred că sistemul realizat de mine poate fi util și în rândul comunităților mai mari ce trăiesc în mase compacte, devenind minorități etnice de-a lungul secolului XX, în special din motive politice.

La sfârșitul studiului de față aș atrage atenția asupra datelor bibliografice ale câtorva dintre publicațiile mele mai scurte ori mai extinse. Aceste publicații se ocupă de sistemul cultural complet al unor așezări ori insule lingvistice, precum și de funcțiile dualității culturale slovaco-maghiare.

Modelele culturale etnice

În rândul slovacilor din Ungaria, în unele insule lingvistice sau așezări au funcționat – funcționează și astăzi – modele culturale etnice cu structuri diferite și corespunzătoare mai multor variante. Studiind conținutul lor intern, a fost descoperit faptul că aceste modele (sisteme) pot fi încadrate în diverse tipuri pe baza unor diferențe ori similitudini. Dintre acestea – probabil – cel mai cunoscut este modelul cultural urban sau al târgurilor, funcțional printre altele la Békéscsaba, Szarvas, Kiskőrös, Tótkomlós și – pentru scurt timp – la Nyíregyháza. Cu acest model seamăna și viața culturală a unor așezări din Câmpia Sudică, ce se aflau în zona de atracție economică și culturală a târgurilor mai sus amintite (de pildă, Pitvaros, Nagybánhegyes) ori a așezărilor de tip târguri (de pildă, Tótkomlós). În ceea ce privește așezările slovace din Ungaria, un alt model cultural specific – deși în mai multe privințe considerat o excepție – a luat naștere în satele din Munții Pilis. Așa-numitele localități

cu funcții industriale sau topitorii, care erau așezate pe aliniamentul Pi-lisszentlélek, Cserhát, Mátra, Bükk, până la Zemplén, formează un sistem cultural diferit și față de acest model. Enumerarea acestora ar mai putea continua: de pildă, viața culturală specific tradițională a așezărilor din județul Nógrád ori din împrejurimile Budapestei.

Printre modelele culturale existente de aproape de trei secole în localitățile slovace din țară și aflate în permanentă transformare de-a lungul existenței lor pot fi găsite atât sistemele ce au atins forme de dezvoltare culturală optimale, așadar sisteme cu stratificări culturale ce dețin instituții legate de propria limbă maternă, cât și localitățile cu populația inițială slovacă ori majoritar slovacă, precum și insule lingvistice întregi, care și-au pierdut relativ de timpuriu caracterul etnic al culturii lor.

Aceste modele culturale de diferite tipuri nu s-au dezvoltat împreună, ci – chiar și în timp într-un mod asincronic – în cursul veacurilor XVIII și XIX. În cadrul așezărilor slovace din țară sau a fracțiunilor acestora acestora mai există și astăzi – cel puțin pot fi reconstituite – acele sisteme culturale tradiționale ori specifice culturii burgheze din secolul al XIX-lea, care în majoritatea lor au luat naștere la cumpăna veacurilor XIX-XX ori în primele decenii din secolul XX, nutrind în continuare evoluția culturală etnică sau, dimpotrivă, aculturația, așadar dizolvarea culturală.

Evoluția și transformările divergente au fost motivate de o serie de factori obiectivi sau subiectivi, iar varietatea acestora era influențată – evident – și de intensitatea și caracterul relațiilor interetnice. Diversitatea și diferențele acestora erau cauzate de condițiile geografice, ecologice, economice și comerciale etc. ale așezărilor slovace variate, precum și de structura socială comunitară. În ceea ce privește edificarea culturii, alături de motivațiile obiective, un rol important le-a revenit și factorilor subiectivi: mentalitatea comunitară slovacă formată după așezare, orientarea valorilor din punct de vedere cultural și lingvistic sau, de exemplu, transformările și modul în care poate fi influențată orientarea spre valori.

Stratificarea internă de conținut a sistemelor culturale

Locul și rolul culturii tradiționale din cadrul modelului cultural etnic au fost determinate și de formele de stratificare culturală din jurul acesteia, de tipul sistemului relațiilor existente între cultura populară și celelalte două straturi fundamentale ale culturii – cea elitistă (burgheză) și cea confesională –, precum și de felul în care a evoluat comunicarea culturală în limba maternă între aceste trei straturi de bază.

Având în vedere comunicarea culturală în limba maternă, modelele culturale etnice din Ungaria pot fi incluse – în funcție de gradul lor de stratificare – în trei tipuri fundamentale. Astfel, pot fi deosebite modelele cu un singur, cu două sau cu trei niveluri de stratificare.

În ceea ce privește modelul cu trei niveluri de stratificare – cel mai fracționat –, elementele culturale lingvistice slovace capătă un rol în cultura superioară, confesională și în cea populară. Un astfel de model este reprezentat de câteva așezări slovace din Câmpia de Sud, printre care și Tótkomlós, Békéscsaba, iar pentru o perioadă mai scurtă, Mezőberény. În cadrul acestora, datele repertoriului bogat al artei dramatice scot în relief ponderea deloc neglijabilă a prezenței culturii superioare: între 1907 și 1946, grupul de actori amatori din Tótkomlós a prezentat în limba slovacă 108 de piese de teatru clasice și contemporane. Cu ajutorul lor, cultura slovacă a fost transmisă în toată Câmpia Sudică.

În cadrul modelului cu două niveluri, rolul culturii materne se restrânge la cultura populară și confesională. În secolul al XIX-lea, majoritatea localităților slovace din Ungaria făceau parte din asemenea tipuri de așezări. În secolul XX, numărul lor a scăzut, iar în felul acesta și-au conservat cultura, în special așezările slovace evanghelice din Nógrád, aproape până la sfârșitul anilor 1960–1970. Spre deosebire de acestea, satele catolice din Pilis au păstrat acest model cu nivel dublu de stratificare – cu dominanța culturii confesionale – până la cumpăna secolelor XX–XXI.

În cazul modelului cu un singur nivel, cultura etnică este transmisă exclusiv prin cultura populară. În general, acest tip a fost reprezentat până în 1948, de pildă, de așezările slovace din împrejurimile Budapestei, de-a lungul Dunării, precum și de satele slovace din Munții Mátra, Bükk și Zemplén.

Dualitatea lingvistică și de conținut a modelelor culturale

După cum s-a amintit deja în introducere, cultura naționalităților este expusă unor schimbări mult mai intense decât cultura majoritară. Una dintre formele cele mai specifice ale acestor transformări este realizată tocmai sub efectul limbii și al culturii majoritare. Sistemele culturale constituite ale așezărilor și insulelor lingvistice slovace din Ungaria, sub influența limbii și culturii maghiare majoritare, ca parte a unui proces ce a debutat la începutul veacului al XIX-lea și durează – în realitate – până în zilele noastre, au fost transformate treptat în sisteme bilingve, având adesea conținuturi duale.

Constituirea modelelor bilingve

Ținând cont de toate insulele lingvistice slovace, în Ungaria sistemele culturale închise din punct de vedere lingvistic au continuat să existe până în 1810–1820. Începând cu această perioadă, sub influența îmburghezirii ce ia avânt puțin câte puțin, în unele așezări – deși cu serioase decalaje în timp – se desfășoară transformări culturale și lingvistice cu efecte într-o direcție identică, adică înspre dezorganizarea sistemelor culturale minoritare închise până la aceea dată. Aici se impune scoaterea în evidență a marilor diferențe temporale. În timp ce, de pildă, sistemul cultural al unor târguri locuite de slovaci începe să se transforme încă din intervalul 1810–1820, în multe așezări slovace, în perioada 1890–1900, același sistem rămâne aproape neschimbat. Acele faze mai lungi de modificări, ce pot fi definite mai mult ipotetic și de care sunt atrase tot mai multe localități slovace, pot fi grupate în felul următor: prima etapă a anilor 1830–1840, tendința de amplificare între 1860–1870, iar mai apoi, faza dinaintea Primului Război Mondial, ce cuprinde perioada 1880–1910, cu cele mai puternice transformări. Într-o formă sau alta, această fază produce deja în sistemul cultural al tuturor așezărilor slovace o importantă schimbare și restructurare.

Acțiunea de a deveni bilingv și efectul acesteia asupra diverselor straturi și elemente ale culturii minoritare este un proces deosebit de complex și dificil. În decursul acestuia, în mijlocul unor comunități sau așezări de diferite tipuri s-au format sisteme bilingve extrem de variate ce există în cadrul diverselor structuri lingvistice și cuprind teritorii diferite. Acestea pun în funcțiune bilingvismul din sistemul obiceiurilor culturii populare și al culturii confesionale, având totodată și o influență reciprocă și ținând cont de faptul că reacțiile lingvistice ale manifestărilor populare religioase și ale preocupărilor de laicizare arată o strânsă interdependență. De cele mai multe ori s-au dezvoltat următoarele variante:

- În cazul unora dintre așezări, acolo unde poziția culturii etnice slovace era deosebit de consolidată, nu s-au format sisteme bilingve, nici referitor la obiceiurile tradiționale, nici în ceea ce privește cultura confesională (ori religiozitatea populară); eventual, acestea au apărut doar fragmentar în ultimile două-trei decenii, adesea împlinind doar un rol formal și nu unul legat de conținut. (Această variantă, de pildă, este reprezentată de localitatea Tótkomlós.)

- Există comunități slovace în cazul cărora doar viața confesională a devenit bilingvă, iar tradițiile populare religioase ori profane nu. (Acest fenomen era specific încă pentru mult timp tuturor satelor slovace din Munții Pilis.)
- Un alt tip de așezări este reprezentat de acele localități în care au devenit bilingve atât obiceiurile confesionale, cât și cele profane. (De exemplu, mai multe așezări din județul Nógrád, regiunea dintre Dunăre și Tisa, o parte a așezărilor cu fabrici de sticlă și a localităților din Zemplén și Câmpia Sudică.)
- Atât sistemul cultural popular confesional, cât și cel profan a fost în bună parte maghiarizat; în cadrul acestui sistem și-a găsit locul doar câte un element de limbă slovacă. Aici aparține o parte a satelor din Munții Bükk și Zemplén.
- În domeniul obiceiurilor și al credințelor populare s-a petrecut o substituție lingvistică totală. Ca urmare a acestui fapt, sistemul bilingv dispăre, iar comunitatea își reia forma de existență monolingvă, dar de această dată într-un sistem cultural maghiar. A fost menționată această variantă, deoarece cultura originală nu dispăre în totalitate nici într-un asemenea sistem. Aceasta continuă să existe sub două forme: a) după substituția lingvistică se păstrează în limba preluată conținutul original, b) elementele culturale fără funcții legate de limba slovacă pot fi conservate încă pentru un timp îndelungat în conștiința generațiilor cele mai vârstnice și mijlocii ale comunității, iar în decursul readucerii lor în memorie, ele pot fi transmise urmașilor. (Asemenea tipuri de foste așezări slovace pot fi găsite în împrejurimile orașului Vác, de-a lungul râului Ipoly, iar câteva, în județele Fejér și Tolna.)

În ceea ce privește variantele sistemelor bilingve menționate, cultura tradițională poate fi surprinsă în cadrul unor structuri lingvistice diferite și forme de ierarhie diverse, în cazul cărora: 1. cultura slovacă a rămas predominantă față de cea maghiară; 2. este realizată dominanța elementelor culturale maghiare; 3. cultura corespunzătoare celor două limbi coexistă paralel, iar egalitatea, juxtaponerea ori subordonarea alternează în funcție de variante. La acest sistem, elementele culturale bilingve nu sunt strâns unite precum în cazul construcției ierarhice, relația fiind mai relaxată, iar „lipsa” ori „pierderea” uneia dintre limbi nu alterează mai mult sau mai puțin unitatea de conținut.

Referitor la cultura populară sunt cunoscute modalități extrem de variate ale substituirii lingvistice ori ale transformărilor bilingve. Există situații când comunitățile slovace, odată cu textele în limba maghiară, au preluat și obiceiurile comunității maghiare sau elementele culturale ale acesteia. Astfel, în cazul mai multor așezări slovace au fost adoptate textele unor ritualuri nuptiale din satele maghiare învecinate, dar acestea au făcut parte din propriile lor obiceiuri de nuntă încă un timp îndelungat. În ultimile două decenii, însă, în mai multe așezări slovace sunt organizate nunțile „maghiare” cu ajutorul unor cavaleri de onoare invitați din satele maghiare. În anii 1920-1930, localitățile slovace din Zemlén dezvoltă o tendință similară și în cazul interpretării Vicleimului cu texte în limba maghiară. Textele acestor jocuri populare au fost aduse de către meșterii ambulanti – sticlari și sârmari – din diverse localități maghiare.

O variantă des întâlnită a substituirii lingvistice era transpunerea textelor populare slovace în limba maghiară chiar de către cei ce practicau obiceiurile. Din culegerile realizate în 1946 la Dunaegyháza de către Rudolf Žatko se cunoaște faptul că textele ritualurilor nuptiale redată deja la acea vreme în limba maghiară sunt traduceri fidele ale unor texte rituale nuptiale slovace. În cazul anumitor sisteme de obiceiuri sau al unor genuri literare folclorice este frecvent întâlnit și fenomenul compunerii în ambele limbi de către comunitatea deja bilingvă, care în felul acesta contribuie la propagarea ambelor culturi populare. Cele mai marcante figuri legate de această dualitate culturală sunt naratorii bilingvi.

În secolul al XX-lea – mai cu seamă în anii '30 și '40 ai veacului –, în sistemul cultural al comunităților slovace au avut loc fenomene de aculturație mult mai puternice decât cele din secolul al XIX-lea, urmate și de o asimilare culturală și lingvistică, iar în decursul acestor procese, întregul sistem de valori al culturii tradiționale a suferit de asemenea o degradare. Aceste fenomene au schimbat și ierarhia internă de până atunci din cadrul sistemelor bilingve. Relațiile de egalitate, juxtapunere ori subordonare dintre cele două culturi din cadrul sistemelor culturale bilingve – modificarea valorilor acestora – au fost puternic influențate de gustul estetic dominant al epocii și de tendințele de orientare privind valorile culturale, care au luat naștere prin noi și noi provocări culturale venite din partea societății.

Din acest punct de vedere, dar și pe baza identității culturale și a tendințelor de orientare a valorilor din comunitățile slovace, modelele culturale bilingve pot fi supuse unei noi clasificări. Astfel, pot fi menționate modele culturale constructive (a), degresive (b) și constructiv-degresive (c).

a) În cadrul modelului constructiv, cultura populară slovacă își păstrează rolul dominant și de conducere. Elementele preluate din cultura populară materială și spirituală a societății maghiare sunt apreciate de comunitatea slovacă precum componente integrante ale propriei culturi. O parte a acestui sistem de valori este și terminologia preluată din limba maghiară.

În cadrul acestui model concret, atât evoluția, cât și rolul unor obiceiuri sau al unor fragmente ale obiceiurilor preluate împreună cu textele maghiare corelate sunt determinate de asemenea prin tradițiile existente până atunci în cultura și comunitatea slovacă. Astfel se întâmplă în cazul liturghiei bilingve din Pilis și al ceremoniilor bisericești, de pildă, la înmormântări. Ceremoniile divine oficiate în limba maghiară nu le-au eliminat pe cele în limba slovacă, în schimb, conservarea acestora este exclusiv meritul comunităților slovace din Pilis. Rolul decisiv al culturii slovace este atestat și prin faptul că în localitățile slovace din Pilis cultura populară profană – printre altele, obiceiurile legate de sărbătorile familiale și comunitare – nu a devenit bilingvă.

b) Modelele destructive, respectiv procese destructive ce au loc în sistemul cultural, pot fi considerate acele transformări în decursul cărora elementele culturale legate de limba slovacă, sisteme întregi de obiceiuri ori câte un gen literar folcloric – sau chiar mai multe –, sunt trecute pe planul al doilea față de textele ori genurile literare preluate ale obiceiurilor folclorice în limba maghiară, dobândind astfel rolul lor social de până atunci. În majoritatea insulelor lingvistice slovace din Ungaria, un asemenea proces cu valoare de model s-a petrecut în domeniul floclorului pentru copii. La cumpăna secolelor, cântecele slovace pentru copii și jocurile cu texte în limba slovacă au beneficiat de un for „public” venit dintr-un spațiu tot mai restrâns, locul acestora fiind luat de folclorul maghiar pentru copii. Faptul că perpetuarea folclorului slovac pentru copii a eșuat atât de repede poate fi pus – probabil – pe seama consolidării treptate a sistemului școlar și preșcolar comunal la cumpăna secolelor, a cărui limbă de predare era deja pretutindeni cea maghiară, iar programa sa de învățământ a inclus și folclorul maghiar pentru copii. Faptul că bine-cunoscutele poezii, zicători și cântece în limba maghiară pentru copii erau

uzuale și răspândite este atestat de existența folclorului maghiar pentru copii cules în anii 1940 și 1950 în satele din județele Nógrád și Pest, din care publică și volumul intitulat *Magyar Népzene Tára I.* [Tezaurul muzicii populare maghiare I], ce conține – printre altele – jocuri pentru copii din localitățile Kerepes, Nagytarcsa, Ecsér, Csömör și Csesztve.

c) În spatele coexistenței proceselor constructive și degresive se ascunde frecvent atitudinea ambivalentă a comunității. Cu aceste ocazii, în interiorul sistemului bilingv, cultura maghiară și slovacă înregistrează adesea valori incompatibile. Uneori crește valoarea socială a culturii slovace, dar, în același timp, elementul cultural slovac corespunzător elementului cultural maghiar din identitatea culturală comunitară își păstrează în continuare rolul primordial. Printr-un astfel de proces a trecut cântecul popular slovac și maghiar din comunicarea culturală a unor comunități slovace.

Cântecul popular maghiar și împreună cu acesta și cântecele maghiare cu caracter folcloric s-au răspândit în comunitățile slovace în anii 1930-1940. De pildă, în așezările slovace din județul Nógrád, începând cu anii 1930, s-au cântat cântecele populare maghiare la șezătoare și cu ocazia plimbărilor de duminică după-amiază. În același deceniu, la Tótkomlós, în zilele hramului, feciorii cântau deja în cârciumă cântecele populare maghiare. În pofida faptului că în felul acesta cântecul popular maghiar a preluat funcția socială a cântecului popular slovac din câteva domenii (în cazul nunților, doar cu câteva decenii mai târziu și nici atunci nu în totalitate), cântecul folcloric slovac a reușit totuși să-și păstreze valoarea, având până în zilele noastre un rol deosebit de important în ceea ce privește conservarea tradițiilor slovace.

Modelul funcțiilor din sistemul dual

Din sursele și datele cunoscute până acum reiese și faptul că această cultură bilingvă a luat ființă cu cel puțin un secol în urmă. În cadrul acestui proces cultural timpuriu, comunitatea a utilizat pentru o vreme elementele culturale preluate, de limbă diferită, independent de propria cultură maternă. În anii 1890, slovacii evanghelici din Nyíregyháza îi întâmpinau pe moșierii maghiari catolici cu ocazia Crăciunului și a altor zile de sărbătoare – preluând obiceiul maghiarilor din împrejurimi – în limba maghiară. În acest caz, comunitatea slovacă a preluat și a transmis mai departe obiceiul maghiar spre o altă comunitate, mai restrânsă, având în vedere o oarecare constrângere a relațiilor sociale ierarhice.

Din cauza unor motive sociale culturale și ierarhice similare, în anumite așezări locuite de slovaci, textele utilizate cu ocazia sărbătorii secerișului au fost maghiarizate ori au devenit în totalitate maghiare. Existența obiceiurilor legate de seceriș în limba slovacă – *dožinky* – este confirmată și de textele care mai pot fi culese în localitatea Nógrádsáp. În anii 1920 și 1940, aceste obiceiuri erau încă practicate și în alte satele slovace din județul Nógrád și pe valea râului Galga.

Exemplele ce indică faptul că obiceiurile maghiare și slovace convinguiesc în cadrul comunităților slovace demonstrează însă o interdependență culturală mult mai strânsă, iar adoptarea și transmiterea obiceiurilor maghiare sunt determinate de colectivitatea maghiară foarte numeroasă care trăiește împreună cu etnia slovacă, formând împreună cu aceasta o comunitate unitară. Astfel, în localitatea Vanyarc din județul Nógrád, feciorii care împărțeau azima la familiile slovace spuneau textul – potrivit acestui obicei – în limba slovacă, iar la familiile maghiare, în limba maghiară; în mod asemănător au procedat și feciorii care mergeau din casă-n casă cu ocazia sărbătorii Sfintei Mucenice Lucia Fecioara din localitatea Nagybánhegyes (județul Békés). Spre deosebire de fenomenul motivat de ierarhia socială precedentă, acest fenomen este caracterizat printr-un fel de „democratism cultural”, al cărui scop primordial este adoptarea comunităților de altă limbă, transmiterea propriei culturi spre comunitatea de altă etnie și obținerea acceptării din partea acesteia etc. Acest tip de perpetuare a culturii poate fi asociat cu povestitorii bilingvi.

Exemplele variate prezentate până acum sunt aduse la un numitor comun cu ajutorul unui singur lucru: textele ritualice în limba maghiară sunt propagate de comunitatea slovacă spre comunitățile maghiare – mai mari sau mai mici – ori spre indivizi maghiari. Față de această situație diferă mult tipul sistemului cultural bilingv în cazul căruia cultura bilingvă rămâne în interiorul comunității, iar aceasta – similar culturii materne – transmite și cultura maghiară spre propria comunitate.

În cadrul observațiilor realizate în așezările amintite am încercat să urmăresc mai detaliat funcția acestora din urmă, având în vedere în primul rând obiceiurile confesionale populare și religioase. Sistemul a fost însă menținut până în zilele noastre de obiceiurile folclorice profane, în special în ceea ce privește nunțile, care immortalizează o serie de obiceiuri vechi.

Aș dori să subliniez două forme de apariție marcante ale acestui sistem cultural lingvistic dual:

1) În cadrul primei forme, elementele culturale slovace ori maghiare – interdependente, edificate conform unei logici severe sau legate între ele printr-o înlătuire neîntreruptă a aceluiași sistem ori obicei – alcătuiesc o unitate bilingvă. Această formă este specifică obiceiurilor comunitare slovace confesionale și laice deopotrivă. Serviciile religioase și funerariile din Pilisszentkereszt sunt celebrate de preot în limba maghiară, însă credincioșii slovaci se roagă și cântă în limba slovacă, doar răspunsurile date în mod direct cu ocazia ceremoniilor efectuate de preot sunt rostite în limba maghiară, iar în cazul înmormântărilor, unele dintre cântece sunt interpretate în limba maghiară și câteva în limba slovacă. În mod similar precum la Pilisszentkereszt se desfășoară marea liturghie în limba slovacă, ce are loc în fiecare a doua duminică din lună la Piliscsév, cu deosebirea că aici – având aceiași participanți – ceremonia se desfășoară timp de două duminici exclusiv în limba maghiară, iar cântecele sunt interpretate în limba maghiară. La Lucfalva (judetul Nógrád), în comunitatea baptistă, predicile și rugăciunile sunt rostite în limba maghiară, iar cântecele, doar în limba slovacă. Un profil identic poate fi observat la Kiskőrös în cazul nunților slovace din anii 1930-1940, unde cei care conduc ceremonia – cavalerii de onoare și nașii – dețin și un rol lingvistic. Nuntașii sunt îndrumați în limba maghiară de către naș și în limba slovacă de către colăcar. Prin expresiile „nașul maghiar” și „colăcarul slovac”, aceste practici se păstrează încă în memoria colectivă.

Această formă de apariție bilingvă a fost constituită și pusă în mișcare, pe de o parte, sub presiune ori de comun acord (în cazul bisericilor), pe de altă parte, de mediul cultural maghiar mai restrâns și existența culturii majoritare, realizându-se astfel o includere firească și acceptarea acesteia. Judecând prin prisma prezentului, dualitatea lingvistică și culturală funcționează oarecum avantajos, acționând simultan în spațiu și timp din interiorul aceluiași sistem și – în special – printr-un conținut identic.

2) Vom beneficia de o imagine mult mai complexă în cazul în care unele obiceiuri comunitare etnice sunt dublate nu doar sub aspectul lingvistic, ci și al conținutului. În asemenea cazuri, cele două conținuturi pot fi ori absolut identice, ori doar similare, dar constituie părți integrante ale acelorași obiceiuri.

La ceremoniile funerare din Piliscsév, cu o oră înainte de sosirea preotului și a dascălului, cei adunați își iau rămas-bun de la mort intonând cântece și rostind rugăciuni în limba slovacă timp de o oră, apoi, după

sosirea preotului, repetă același lucru în limba maghiară, de această dată adaptând acel ultim rămas-bun ritualului performat de preot. Această ceremonie funerară s-a dezvoltat în special doar în satele slovace catolice, iar dintre acestea, în primul rând în Munții Pilis. Această formă a bilingvismului doar arareori poate fi întâlnită în așezările evanghelice; în cazul în care ritualurile au fost maghiarizate, acest lucru a indicat – de cele mai multe ori – alternarea lingvistică totală cu referire la fiecare element al serviciului divin.

În ceea ce privește sărbătorile pascale, la Piliscsév, în duminica Floriilor, cântecele legate de Passio sunt intonate în limba maghiară, iar în Vinerea Mare, în limba slovacă; unele cântece bisericesti de Paști ori legate de procesiunea de Înviere, precum și cele de Crăciun sunt dublate în mod similar.

În ceea ce privește cultura confesională din Pilisszántó, bilingvismul paralel funcționează printr-un sistem și o formă ușor diferite față de localitatea Piliscsév. În timp ce ordinea liturgică a limbii este similară cu cea din Piliscsév, unele dintre obiceiurile confesionale din zilele de sărbătoare sunt performate exclusiv în limba slovacă: aici, atât Patimile Domnului din duminica Floriilor, cât și cele din Vinerea Mare sunt interpretate în limba slovacă, iar celelalte obiceiuri – dacă sunt practicate bilingv în comunitate –, funcționează separat unele de altele în timp și spațiu. Astfel, cu ocazia procesiunii de Înviere, Drumul Patimilor este parcurs de asemenea mai întâi de credincioși, fără preot, cântând și rugându-se în limba slovacă, apoi, încă în după-masa aceleiași zile ori în cea de-a doua zi, aceeași comunitate – împreună cu preotul – cântă în limba maghiară și se deplasează încă o dată pe același drum.

Paralelismul legat de conținut, apărut în cultura confesională, poate fi întâlnit și în cadrul unor obiceiuri profane. În anii 1930-1940, copiii din Szarvas au cântat sub ferestre colinde de Crăciun atât în limba slovacă, cât și în cea maghiară, iar în prima zi de Crăciun sau în dimineața de Anul Nou, la familiile de slovaci au fost rostite urările atât în limba slovacă, cât și în cea maghiară.

În cadrul acestui model bilingv, un loc aparte îl ocupă Vicleimul din localitatea Füzér, care se practică încă și astăzi în ambele limbi, dar include texte ce diferă unele de altele și prin conținut. Particularitatea acestui obicei bilingv constă nu doar în faptul că între 25 decembrie și 6 ianuarie un grup format din cinci bărbați tineri interpretează în ambele limbi întregul repertoriu, ci și modul în care acesta este cerut și primit

de către public: în 24 decembrie, după Sfânta Liturghie de noapte – dar uneori deja cu mai multe zile înainte –, familiile îi spun preotului sau celor ce organizează Vicleimul în ce limbă doresc să-l asculte în perioada respectivă. Potrivit unor informații din 1986, în anul anterior majoritatea familiilor din Füzér l-au cerut doar în limba slovacă, o mică parte exclusiv în limba maghiară, existând și familii care ar fi dorit să asculte Vicleimul în ambele limbi. Cu asemenea ocazii, familiile își exprimă recunoștința prin aducerea unor porții duble de mâncare și băutură. Potrivit unei anchete efectuate în a doua jumătate a anilor 1990, majoritatea familiilor au fost de acord cu interpretarea bilingvă ori cu cea în limba maghiară.

Încă din perioada interbelică putea fi observat faptul că alături de textele referitoare la practicarea unor obiceiuri în limba slovacă au fost rostite și traduceri exacte în limba maghiară. Încă și astăzi se practică acest lucru la Tárnok (județul Pest), unde cu ocazia „purtatului lui Iuda” din Sâmbăta Mare, feciorii care se duc din casă-n casă recită împreună cu poezia slovacă și varianta maghiară a acesteia. La Miske (județul Bács-Kiskun), fetele, mergând din casă-n casă în duminica Floriilor cu ramuri de mățișori, intonau cântece de primăvară atât în limba slovacă, cât și în maghiară. Obiceiul încă viu este asociat în prezent doar cu cântece maghiare, care mai păstrează doar în fragmente textul ritualic original slovac. Transformări similare au suferit și poeziile ori zicătorile – existente în continuare și astăzi, ori reînnoite de doar câteva decenii – din localitățile slovace de dincolo de Dunăre sau din alte câteva așezări slovace maghiarizate, care sunt interpretate cu ocazia scenei biciuirii de Paști.

Bibliografie

Bibliografia selectivă cu referire la cultura bilingvă a lucrărilor realizate de autoarea Anna Gyivicsán, redată aici, cuprinde publicații în limba germană, engleză și maghiară. Nu include publicațiile elaborate în majoritatea lor în limba slovacă, apărute parțial în volumul de studii al autoarei intitulat: *Dimenzie národnostného bytia a kultúry* (Békešská Čaba, 2002). [În cazul publicațiilor de limbă slovacă, autoarea semnează sub numele de Anna Divičanová.] Majoritatea lucrărilor apărute în limba maghiară au văzut lumina tiparului în volumul *Nemzetiségi lét és kultúra dimenziói I–II*. (Békéscsaba, 2003).

- 1984 Két kultúra kölcsönhatása a magyarországi szlovákoknál. *Tiszatáj* 11. 42–48.
- 1985 A kulturális kölcsönhatások külső és belső mozgásáról. In: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon* II. Miskolc, 27–30.
- 1986 Nyelvi dualitás és tartalmi párhuzamok a magyarországi szlovákok közösségi szokásaiban. In: *A III. Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia előadásai*. Budapest–Békéscsaba, 187–196.
- 1992 Egy kétnyelvű közösségi szokás modellje: a füzéri betlehemes játék. In: VIGA Gyula (szerk.): *Kultúra és tradíció 1. Tanulmányok Újvári Zoltán tiszteletére*. Miskolc, 281–288.
- 1996 Etnokulturális változások Tótkomlóson. In: *Tótkomlós néprajza*. Tótkomlós–Gyula, 379–395.
- 1997 A kétnyelvű kultúra néhány kérdéséről. In: *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében*. Jazykové kontakty v Karpatskej kotline. Dialógus Könyvek–Edíció dialógus, Kalligram, Bratislava–Pozsony, 27 – 33.
- 2000 A nyelvszigeti kultúra néhány kérdéséről (A magyarországi szlovákok példáján). *Néprajzi Látóhatár* 9. (1–2) 63 – 70.
- 2002 A Pilis hegységi szlovák települések táji jellegzetessége. *Néprajzi Látóhatár* 11. 241–250.

*

- 1990 Sprachliche Dualität und inhaltliche Parallelen in den gemeinschaftlichen Sitten der Slowaken in Ungarn. *Studia Slavica Hungarica* 36. (1–4), 151–158.
- 1992 Etnopsychische und psycholinguistische Motivation der zweisprachigen Kultur. In: Nyomárkay István (szerk.): *Szlavisztikai tanulmányok*. Budapest, Szláv Filológiai Tanszék, 315–327.
- 1994 The Ethno-Linguistic and Ethno-Psychic Aspects of Folklore Genres. Folklore in the Identification Processes of Society. In: *Etnologické rozpravy*, Bratislava, 133–140.
- 1998 Die Multikulturellen Schichten der Volkskulturen. In: *Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében*. Békéscsaba, 162–166.
- 1998 Berührungspunkte der traditionellen deutschen und slowakischen Kultur in der slowakischen Sprachinseln in Ungarn. In: *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen*. 15. 147–155. (4 foto)

KRUPA András

Raportul dintre cultura populară și bilingvism la slovacii din Câmpia de Est a Ungariei

În decursul cercetării culturii tradiționale a slovacilor din Ungaria, concomitent cu înregistrarea și prezervarea propriu-zisă, am dedicat o mare parte a atenției mele mecanismelor interetnice și, în paralel, caracteristicilor bilingvismului și efectului acestuia asupra identității și folclorului slovacilor. Norocul a avut un rol important în acest studiu, printre nenumărații subiecți intervievați găsindu-se povestitori și cântăreți bilingvi excepționali. Pe aceștia i-am descoperit predominant în regiunea sud-estică a Ungariei, dar și în regiunile nordice, de munte. O personalitate deosebit de importantă este Farkas Andrásné Drágos Zsófia, dintr-o mică comună numită Nagybánhegyes, situată în partea sudică a județului Békés. Până în momentul de față, ea este unica povestitoare și cunoscătoare de cântece și balade bilingve de pe teritoriul maghiar și slovac. În decursul anilor 1990 am întâlnit un șir semnificativ de povestitori bilingvi în Bükkszentkereszt. Așadar putem spune că acești povestitori și cunoscători de balade joacă un rol semnificativ în conservarea folclorului slovac și maghiar în rândul slovacilor din Ungaria.

Comunicarea bilingvă și bilingvismul propriu-zis se dezvoltă în rândul acelor comunități locale unde populația este alcătuită din cel puțin două etnii. Povestitorii bilingvi din Nagybánhegyes sau din localitatea montană Bükkszentkereszt nu au cauzat vreo surpriză sau confuzie, deoarece în aceste regiuni contactul bilingv era o chestiune de fiecare zi. Acest fenomen a supraviețuit până în momentul în care locuitorii acestei localități au acceptat contactul în două limbi diferite ca fiind de aceeași valoare. Nenumărate povestiri, povești și cântece bilingve atestă dezvoltarea progresivă și de lungă durată a acestui sistem valoric, cât și faptul

că la un moment dat în istorie, slovacii și maghiarii foloseau cele două limbi în egală măsură. O secțiune aparte a cântecelor populare o constituie „textele, versurile macaroană”, care conțin în mod mixt cuvinte sau chiar și versuri întregi în două limbi diferite.

Kék az ibolya, *zelení list má* (zöld a levele).
Ennek a kislánynak *níma frajera* (nincs szeretője).
Ha nincs néki, *ale bude mat'* (lesz néki).
Jó az isten, *bude pomáhat'* (fog segíteni).

Această strofă demonstrează egalitatea valorică a comunicării bilin-gve, deoarece pe lângă structura evident bilingvă, umorul jucăuș arată că între cele două limbi nu există vreun rol de subordonare.

În ultima vreme însă bilingvismul s-a restrâns la câteva comunități slovace din ce în ce mai mici, mai precis la familiile cu mai multe generații, în care bătrânii își păstrează încă limba maternă slovacă, copiii lor de vârstă medie au însă o oscilație accentuată, iar generația cea mai tânără de regulă vorbește limba maghiară. În cadrul familiei, bilingvismul este înlocuit de folosirea mixtă a celor două limbi: se introduc cuvinte maghiare în conversație, iar tinerii – dat fiind faptul că mai înțeleg limba slovacă – includ în vorbele lor și elemente slovace. Prin această metodă se păstrează expresiile specifice artei culinare slovace: prepartul sățios de carne prăjită în osânză de porc, cu ficat și multe condimente se numește și acum *čigánká*, supa acră cu măduvă de porc este *modzgošká*, supa acră de post sau îmbogățită cu cârnat de Csaba se numește *kisel*. Prin aceeași metodă se păstrează și modul de preparare a acestor mâncăruri tradiționale. În asemenea situații, asimilarea lingvistică aproape totală nu este urmată și de asimilarea culturală, cauzată nu doar de conservatismul asimilării la nivel de tradiție, ci și de nivelul general de cultură, presa și efortul editurilor de a integra elemente viabile ale arte culinare tradiționale în viața cotidiană.

Existența bilingvismului culturii tradiționale, mai ales a bilingvis-mului folclorului este definită de mai mulți factori, acest fapt putând fi observat atât pe plan comunitar, cât și pe cel individual. Persoana putea fi bilingvă dacă:

- familia restrânsă era bilingvă;
- familia era monolingvă, dar comunitatea sau împrejurimile erau bi-lingve sau vorbeau o limbă diferită;

- familia era monolingvă, dar mediul era de altă limbă;
- individul ajungea temporar sau pe durată lungă într-un mediu de altă limbă;
- în localitatea sau vecinătatea imediată a individului apăreau, în principal din cauza unor evenimente istorice (de ex.: schimbul de populație din perioada 1946–1948), etnii de altă limbă, rezultând o conviețuire permanentă;
- din motive personale/emoționale individul își păstra limba maternă, dar pentru contactul cu un mediu extern folosea o limbă diferită;
- individul își abandona sau uita limba maternă, dar își reînvăța limba în cadrul unui program școlar susținut de politica de naționalitate a statului.

Bilingvismul comunităților locale este determinat de doi factori:

- dacă bilingvismul este rodul contactului echivalent și armonic al celor două comunități;
- dacă este vorba doar de bilingvismul comunității minoritare, unde doar aceștia folosesc limba celeilaltei comunități, nu și invers.

În al doilea caz se poate identifica tendința de dispariție a bilingvismului în cazul baladelor, povestirilor și poveștilor în cadrul comunității slovace, bilingvismul fiind preluat de folosirea totală a limbii comunității majoritare.

Nivelul de preservare a limbii materne diferă pe planul orașelor și satelor, pe teritoriile interioare și exterioare ale orașelor, în cadrul fermelor și, nu în ultimul rând, în cadrul diferitelor clase sociale. Așadar caracteristicile comportamentului lingvistic nu pot fi diferențiate în mod uniform la nivelul locului de reședință. În cadrul celor mai bogate familii țărănești, apartenența la etnia maternă și folosirea unei singure limbi erau subordonate situației financiare. Țăranul slovac înstărit, meșteșugarul și negustorul considerau de importanță primară ascensiunea copiilor lor în rang social, așa-numitul „traî domnesc”.

În concepția lor, acest „traî domnesc” excludea în mod clar păstrarea bilingvismului și a simțului de apartenență slovacă pe baza bilingvismului de tranziție (și generația bătrână trebuia să învețe limba maghiară), folosirea limbii maghiare devenind exclusivă.

În căutarea nevestelor, țăranii de stare mijlocie considerau folosirea aceleiași limbi, a aceleiași religii și, evident, starea averii ca fiind de importanță primară egală. În cadrul familiei, bilingvismul putea prevala

dacă în vecinătatea moșiei locuiau și maghiari sau dacă prin această apropiere intra în familie un mire maghiar. Un alt factor cauzator de bilingvism putea fi angajarea unui muncitor de altă etnie. De regulă însă, datorită conservatismului lingvistic al familiei slovace, reprezentanții celorlaltor etnii erau cei nevoiți să învețe limba slovacă.

Pentru clasele mai sărace, insistența față de religie era mult mai importantă decât folosirea unei anumite limbi. În cadrul familiei limba slovacă era predominantă, limba maghiară fiind folosită la locul de muncă (uzină, fabrică etc.) datorită muncitorilor de altă etnie și dorinței angajatorului. Ambele etnii învățau limba celeilalte și comunicau ca atare. Țăranii claselor mai sărace luau parte deseori la munci sezoniere pe pământurile domnești, unde erau prezenți în număr mare și țărani de etnie maghiară. Datorită acestor contacte, o multitudine de balade și cântece populare maghiare au fost preluate în repertoriul slovac. Preluarea de acest fel nu a fost însă unilaterală, multe mituri și figuri legendare au pătruns în cultura ambelor etnii, fapt demonstrat de nenumărate exemple bine documentate. Împreună cu viața de armată, muncile sezoniere facilitau cel mai bine procesele de preluare culturală mutuală, în afara domiciliului.

Negustorii și meșteșugarii au trecut printr-un proces pronunțat de maghiarizare (comunitatea puternică din Satu Mare înainte de Primul Război Mondial), dar pentru a-și păstrarea clientelei, aceștia și-au păstrat în continuare limba maternă slovacă, folosind ambele limbi în comerț, în magazine și în contactul din cadrul orașelor.

Limba biblică cehă (*bibličtina*) a căpătat un caracter specific mai ales în rândul slovacilor evanghelici, păstrându-și continuitatea de-a lungul mai multor secole în limbajul bisericii și în cel al ceremoniilor religioase populare: botez, nuntă, înmormântare. În acest sens chiar și în cadrul etniei s-a dezvoltat un bilingvism specific: comunicarea cotidiană în limba maternă slovacă și limbajul medieval ceh folosit constant în ritualuri religioase (cântece, rugăciuni, ceremoniile de rămas-bun pentru mire și mireasă, priveghi, discursuri de la pomană etc.), limbaj care de-a lungul timpului a fost penetrat și de elemente slovace (slovacisme).

Nici prin decenii de luptă nu s-a putut despărți această limbă „ceremonială” de slovacii evanghelici. Doar din momentul în care schimbarea populației a determinat scăderea numărului slovacilor și maghiarizarea acestora, putem spune că a avut loc o modificare înspre folosirea limbii slovace în textele bisericesti și în ritualurile populare.

Predicile în limba slovacă necesită un efort ridicat din partea bisericii, datorită, pe de o parte, faptului că cei care le necesită sunt de regulă bătrânii și pe de altă parte, lipsei preoților vorbitori de slovacă. Scriu din experiență: prin faptul că biserica a „privat” slovacii din această de regiune de limba lor biblică cehă, ea a facilitat tranziția spre folosirea limbii maghiare, deoarece la fel cum în primă fază textele și cântecele bisericești maghiare erau considerate de către slovaci ca având un impact emoțional redus, ei nutreau aceste sentimente și față de limba slovacă atunci când venea vorba despre folosirea acesteia în cadru bisericesc.

Abandonarea limbajului biblic de către slovaci din regiunea sudică s-a produs în două faze majore, prima fiind legată de slovacii din Békéscsaba, unde își avea sediul conducerea bisericii evanghelice slovace, precum și editura bisericească slovacă. Ambele s-au convertit la limbajul comun slovac în liturghia religioasă și populară în perioada anilor 1930–1940.

Slovacii din Tótkomlós și regiunile apropiate acesteia au aderat la limba slovacă mai târziu, prin anii 1950–1960. Până atunci însă limba biblică cehă era folosită în recitarea textelor rituale din cadrul nunțiilor. Generația mai în vârstă folosește până și astăzi limba cehă acasă și la biserică, citind cântecele din cartea cu litere gotice numită *Tranoscius*, folosirea acestei limbi arhaice fiind așadar limitată la această formă „pasivă” într-un cadru extrem de restrâns.

Relația complexă dintre cultura populară și bilingvism, modul în care familia și comunitatea săteană influențează individul merită prezentate prin exemplul vestitei povestitoare *Farkas Andrásné Drágos Zsófia*. *Farkas Andrásné Drágos Zsófia* a trăit 92 de ani, murind în 1997. Făcea parte dintr-o familie cu 7 copii. Tatăl ei s-a născut la *Nagybánhegyes*, fiind morar de origine română. Mama s-a născut și ea la *Nagybánhegyes*, din familie slovacă. Ea înțelegea limba maghiară, deși nu o folosea. În familie, femeia i se adresa soțului în slovacă, el răspundea în maghiară. Bărbatul comunica cu mama lui în limba română. Așadar în cadrul familiei comunicarea se făcea în limbi diferite. Limba maghiară putea deveni limba comună, însă mediul puternic slovac și insistența mamei față de limba ei maternă au împiedicat acest lucru.

Tatăl a învățat și el parțial limba slovacă, însă o folosea extrem de rar. Copiii foloseau slovacă între ei și între prieteni, dar cunoșteau și limba maghiară din cauza tatălui. *Farkasné* însă nu a învățat limba română. Micromediul era un factor important în folosirea limbajului. Ea se con-

sidera slovacă, însă nu a renegat niciodată originea română a tatălui. Prezența continuă a limbii maghiare a determinat-o să o învețe și să o iubească. Vorbea limba destul de bine, dar presărată cu slovacisme. Bilingvismul ei era așadar rodul mai multor factori, primul fiind structura lingvistică specifică a familiei, la care se adăuga populația bilingvă a satului, studiile bilingve din cadrul școlii (pe lângă lecțiile în limba maghiară, orele de religie se țineau în limba slovacă) și mediul muncitorilor sezonieri bilingvi. În decursul schimbului de populație maghiaro-slovac, majoritatea slovacilor s-a relocat, locul lor fiind preluat de unguri. Efectele de urbanizare (presa scrisă, radio și televiziune) au influențat și ele atitudinea femeii față de limbă. Ea își îmbogățea repertoriul vast de povești nu numai din surse slovace, dar și din surse maghiare.

Inițial ea povestea doar în limba slovacă, dar ca tânără femeie s-a angajat la doctorul satului, având grijă de copiii acestuia, iar prin contactul cu acești copii bilingvi povestirile ei au căpătat și ele caracter bilingv.

Conștiința de apartenență și cunoașterea limbii materne au și ele o puternică relație. După schimbul de populație, comunitatea slovacă restrânsă a început să-și piardă limba maternă (și deci bilingvismul), această tendință putând fi observată și în prezent. Cei cu un simț mai pronunțat al apartenenței mai au puterea de a face haz de maghiarizarea nemotivată prin jocuri de cuvinte ironice, greu de pronunțat. Chiar și aici se poate observa procesul de creație populară bilingvă, demonstrat de nume care conțin o îngrămădire de consoane (sugerând originea lor slovacă) și de accentul specific slovac: *Nígyen vótunk magyarok: Strk, Brk, Mrk meg în.* [„Noi patru am fost unguri: Strk, Brk, Mrk și io.”]

Însumare

În principiu, bilingvismul a contribuit la îmbogățirea spectrului tematic al folclorului slovacilor din Ungaria. Cât timp ambele limbi folosite în comunitate sunt considerate de către cele două etnii mijloace egale de comunicare, bilingvismul poate fi considerat extrem de util. Din momentul în care folosirea limbii materne se restrânge la mediul strict familial și devine secundară pe plan social, echilibrul bilingvismului se răstoarnă, ducând inevitabil la asimilare lingvistică.

În cazul majorității slovacilor din Ungaria, acest proces din păcate nu mai este o posibilitate, ci mai degrabă o certitudine aproape inevitabilă. Întrebare este doar cum și când se va întâmpla? Tot ce ne rămâne de făcut este să fim încrezători în bogata lor cultură populară, în sistemul de educație și în eforturile activităților culturale axate pe naționalitate și limbă maternă de a încetini și, de ce nu, de a opri acest proces de asimilare. În acest context, știința etnografică poate, are și trebuie să ocupe un rol la fel important.

Pavel ROZKOŠ

Evoluția în timp a influențelor limbii române asupra lexicului graiului slovac din Nădlac

După cum este îndeobște cunoscut în literatura de specialitate, prezența slovacilor din România de azi se datorează evenimentelor politice și militare de la sfârșitul Primului Război Mondial, când Austro-Ungaria, care a pierdut războiul, s-a destrămat, o parte a acestui vast imperiu revenind, în urma Tratatului de la Trianon, României, Iugoslaviei, Uniunii Sovietice și nou createi Cehoslovacia etc. (Țiucra 1936: 13, Bujna 1912: 48, Urban 1930: 164, Krajčovič 1994: 36).

Graiurile slovace, în general, s-au dezvoltat de-a lungul istoriei lor foarte interesant, extrem de complex și original, supunându-se în permanență unor influențe din partea vecinilor și mai cu seamă din partea limbilor oficiale ale statului în care au trăit cei care le vorbeau. Îmbogățindu-se mereu, împestrându-se în felul acesta, ele au sfârșit prin a deveni tot mai variate (vezi și Štolc 1949: 184, *Atlas...* 1968 I: 68 ș. a.).

În felul acesta, la un examen lexicografic, întâlnim în graiurile slovace o seamă de cuvinte de origine germană, poloneză, ucraineană, rusă, maghiară ș. a., care au pătruns în lexicul acestor graiuri datorită contactelor cotidiene dintre vorbitorii slovaci și vecinii lor de altă naționalitate.

Cât privește graiul slovacilor din Nădlac, acesta s-a format în regiunile muntoase și relativ sărace ale Slovaciei Central-Sudice, până la plecarea grupurilor în Ungaria de Sud-Est.

În urma contactului cu populația vorbitoare de limbă germană, în secolul al XVIII-lea, în lexicul acestui grai au pătruns inițial unele cuvinte germane ca: *auzlag/-k* „vitrină”; *barbier* „frizer”; *cverni* „ață de cusut”; *cvikla* „sfeclă roșie”; *farba* „culoare” și „vopsea”; *firhang/-k* „perdea”; *friškí*

„rapid”, „repede” și „proaspăt”; *friško* „repede”, „rapid”; *frušt'ik/-g* „mic dejun”; *maister* „maistru”; *malter* „tencuială”; *pigl'ais/-z* „fier de călcat”; *šafel* „burduf” etc.

Cu acest adaos lexical au venit coloniștii slovaci în primăvara anului 1803 la Nădlac.

Cu timpul la aceste împrumuturi străine se vor adăuga altele noi (Rozkoš 1988: 21, Rozkoš 1989: 235–247).

Astfel, încă de la venire și imediat după aceea, au pătruns în graiul slovac din Nădlac, mai cu seamă datorită administrației maghiare dure care încerca să impună limba oficială, maghiară, o sumedenie de cuvinte de origine maghiară, de ex.: *akou* „cotet (pentru porci)”; *áломáš/-ž* „gară”; *báči* „unchi”; *barnaví* „brunet”; *bičak/-g* „briceag”; *cifra* „podoabă”; *cifrovat'/-uvat'* „a împodobi”; *dohán/-m* „tutun”; *ešerňou* „umbrelă”; *faita* „soi”, „rasă”; *faitoš/-ž* „de prăsilă”; *findža* „ceașcă”; *gól'a* „barză”; *homok/-g* „nisip”; *homokovi* „cu (din) nisip”; *homočistí* „nisipos”; *igazolván/-m* „buletinul (actul) de identitate”; *koč/-dž* „căruță”; *mara- d'ík/-g* „rest”; *paláš/-ž* „podul (casei)”; *rendír* „polițist”; *resel'ou* „răzătoare”; *rís/-z* „seceriș”; *riseš' /-ž* „secerător”; *rít/-d* „mlaștină”; *sel'ep/-b* „ventil”; *túrňa* „turn (la biserică)”; *váguu* „seceră specială (pentru tăiat cânepă)”; *žáčkou* „săculeț” etc.

Referitor la elementele lexicale de origine românească din graiul slovac din Nădlac, aici trebuie deosebite mai multe straturi de pătrundere.

În primul rând, trebuie remarcate cuvintele populare, care au intrat în lexicul slovac din Nădlac datorită conviețuirii dintre slovaci și români. Acestea sunt, de fapt, cuvinte dialectale și în limba română, ca de ex.: *biko* „taur”; *dul'eu* „drum (de la capătul lanului)”; *gripa* „gripă”; *Katica* „Catiță (diminutiv de la Ecaterina)”; *kil'ičava* „cărare”; *nana* „mătușă”; *padurica* „pădurice”; *brindza* „brânză”; *večina* „vecină”; *voka* „vocă (brațul mort al râului Mureș)” etc.

Situația s-a schimbat în mod radical după venirea în 1919 a administrației românești la Nădlac. O anumită perioadă, unele cuvinte împrumutate din limba maghiară s-au folosit în graiul slovac din Nădlac în paralel cu împrumuturile românești, cuvintele maghiare fiind preferate mai ales de reprezentanții generațiilor mai în vârstă. Astfel, se spunea : *városki dom–primarija*, *igazolván–bul'et'ín*, *iroda–birou*, *apat'ieka–farmaci-ja*, *bout/-d–al'imentára*, *cukrázda–kofeterija*, *fítír–centru*, *auzlag/-k–vitrína*, *ešerňou–umbrela*, *abator–bitouna*, *áломáš–gára*, *heft'ika–tebece*, *zimná čapka–kačula* etc.

Mai târziu, sub impulsul necesităților cotidiene de exprimare, în graiul slovac din această localitate a crescut numărul cuvintelor de origine românească. Prin urmare, în prima jumătate a secolului al XX-lea au pătruns în lexic cuvinte precum: *abatór* „abator”; *abonament/-d* „abonament”; *abonovat’-uvat’ sa* „a se abona”; *adeverinca* „adeverință”; *akčel’erát/-d* „(tren) accelerat”; *akčident/-d* „accident”; *albitru* „arbitru”; *albitrovat’-uvat’* „a arbitra”; *al’imenti* „alimente”; *al’imentára* „(magazin) alimentar”; *amatór* „amator”; *amenda* „amendă”; *antinevraldžik/-g* „antinevralgic”; *antrenament/-d* „antrenament”; *apartament/-d* „apartament”; *aprobáre* „aprobare”; *aragáz/-s* „aragaz”; *artilérija* „artilerie”; *aspirína* „aspirină”; *autoservíre* „autoservire”; *avion/-m* „avion”; *bajoneta* „baionetă”; *bára* „bară de protecție (la autoturism)”; *baston/-m* „baston”; *batóza* „batoză”; *báza* „bază (de recepție)”; *bilét/-d* „bilet (de călătorie)”; *birou* „birou”; *bišnica* „bișniță”; *bišnicár* „bișnițar”; *blok/-g* „bloc”; *boneta* „bonetă”; *borkán/-m* „borcan”; *briketa* „brichetă”; *bul’et’ín/-m* „buletin (de identitate)”; *bul’ion/-m* „bolion”; *bursa* „bursă (de studii)”; *bursička* „bursă mai mică” (diminutiv); *butel’ija* „butelie (de aragaz)”; *cigája* „(oaia de rasă) țigăia”; *ciment/-d* „ciment”; *curkána* „(oaia de rasă) țurcană”; *cefere* „Căile Ferate Române”; *ček/-g* „Casa de Economii și Consemnațiuni”; *čentru* „centru”; *čéřera* „cere”; *čirkulácija* „circulație”; *čivil’izácija* „civilizație”; *čobán/-m* „cioban”; *čorba* „ciorbă”; *dáčija* „(autoturismul marca) Dacia”; *Dák/-g* „dac”; *dami-džána* „damigeană”; *dedženerovat’-uvat’* „a degenera”; *dezertór* „dezertor”; *dikcionár* „dicționar”; *diploma* „diplomă”; *diridžinte* „diriginte”; *divorc/-dz* „divorț”; *doika* „doică”; *dosár* „dosar”; *Dumňezeu* „Dumnezeu”; *duš’-ž* „duș”; *dušmán/-m* „dușman”; *džanta* „geantă”; *dženerácija* „generație”; *dženerál* „general”; *dženiál’ni* „genial”; *džeometrija* „geometrie”; *džimnastika* „gimnastică”; *ekipa* „echipă”; *ekipament/-d* „echipament”; *ekskrok/-g* „excroc”; *eľefant/-d* „elefant”; *fabrika* „fabrică”; *farmačija* „farmacie”; *felčer* „felcer”; *ficuika* „fițuică”; *fodbal* „fotbal”; *formácija* „formație (artistică)”; *fridžidér* „frigider”; *fruntáš’-ž* „frunțaș”; *furáz’-š* „furaș”; *furtun/-m* „furtun”; *gabarit/-d* „gabarit”; *gára* „gară”; *gáz’-s* „gaz”; *gázoví* „pe bază de gaze”; *giveč/dž* „ghiveci”; *gripa* „gripă”; *griža* „grijă”; *grupa* „grupă”; *hanbal* „handbal”; *herpes’-z* „herpes”; *igrasija* „igrasie”; *ikter* „icter”; *indiferentní* „indiferent”; *infektovat’sa* „a se infecta”; *insigna* „insignă”; *inspector* „inspector”; *inspektovat’-uvat’* „a inspecta”; *inspirácija* „inspirație”; *instalácija* „instalație”; *instalovat’-uvat’* „a instala”; *instruktor* „instructor”; *intencija* „intenție”; *inventár* „inventar”; *izvor* „izvor”; *jaurt* „iaurt”; *kancelárija* „cancelarie”; *kantína* „cantină”; *karakter* „caracter”; *karoserija* „caroserie”;

karucáš/-ž „caruțaș”; *kaškaval* „cașcaval”; *katalog/-k* „catalog”; *kazán/-m* „cazan”; *kirija* „chirie”; *klór* „clor”; *kofejína* „cofeină”; *kofeterija* „cofetărie”; *kolorádo* „gândac de Colorado”; *kol'ektíva* „colectivă”; *komína* „comină”; *kompánija* „companie”; *komparácija* „comparație”; *kompartiment/-d* „compartiment” (în tren), *kompl'eks* „complexul (zootehnic)”; *komuna* „comună”; *končed/-t* „concediul (de odihnă)”; *konduktor* „conductor (de tren)”; *konferinca* „conferință”; *konferenciár* „conferențiar universitar”; *konsum/-n* „consum”; *kontábil* „contabil”; *kontábilka* „contabilă”; *kontrabanda* „contrabandă”; *korčítúra* „corcitură”; *koridženca* „corigența”; *koridžent/-d* „corigent”; *kóta* „cotă”; *kotizácija* „cotizație”; *kotizovat'/-uvat'* „a cotiza”; *kursa* „curșa”; *láma* „lamă”; *ledžionár* „legionar”; *ledžitimácija* „legitimăție”; *lei* „leu”, „lei”; *leučemija* „leucemie”; *líber* „liber”; *líbrerija* „librerie”; *líčeu* „liceu”; *lívada* „livadă”; *madžistratúra* „magistratură”; *makaróna* „macaronă”; *mamal'iga* „mămăligă”; *mamal'iguca* „mămăliguță”; *manevre* „manevre”; *margarína* „margarină”; *marínár* „marinar”; *médija* „medie”; *meditácija* „meditație”; *mekánik* „mecanic”; *memórija* „memorie”; *meniu* „meniu”; *menta* „mentă”; *miče/ mititeje* „mici”, „mititei”; *mitral'iera* „(pușcă) mitralieră”; *mizérija* „mizerie”; *mraňica* „mranită”; *muštár* „muștar”; *muzeu* „muzeu”; *náilon/-m* „nilon”; *nikotína* „nicotină”; *numer* „număr”; *opservatór* „observator”; *opínka* „opincă”; *orár* „orar”; *oridžínál* „original”; *orkestra* „orchestră”; *otíta* „otită”; *padurian/-m* „pădurean”; *parašuta* „parașută”; *partikulár* „particular”; *pašaport* „pașaport”; *páza* „pază”; *pázňík/-g* „paznic”; *pel'ičil'ína* „penicilină”; *penzija* „pensie”; *perikulózni* „periculos”; *permis/-z* „permis”; *personál* „(tren) personal”; *peruka* „perucă”; *pieton/-m* „pieton”; *pikét/-d* „pichet”; *pilót/-d* „pilot”; *plačinta* „plăcintă”; *planetára* „(axă) planetară”; *planór* „planor”; *ploton/-m/ pluton/-m* „pluton”; *pl'ík/-g* „plic”; *pol'igón/-m* „poligon”; *pompa* „pompa”; *pompier* „pompier”; *pop/ popa* „popă”, „preot”; *portár* „portar”; *praktikovat'/-uvat'* „a practica”; *práz/-s* „praz”; *príza* „priză”; *prelundžitór* „prelungitor”; *prešedint'e* „președinte”; *próba* „probă”; *probl'éma* „problemă”; *pročes/-z* „proces”; *produkcija* „producție”; *programa* „programă”; *prokurovat'/-uvat'* „a procura”; *provokatór* „provocator”; *punga* „pungă”; *redžím/-n* „regim”; *redžister/ redžistru* „registru”; *redžiment/-d* „regiment”; *redžiune* „regiune”; *reglovat'/-uvat'* „a regla”; *rekomandovat'/-uvat'* „a recomanda”; *remorka* „remorcă”; *repíca* „rapită”; *repríza* „repriză”; *restaorant/ restaurant/-d* „restaurant”; *rešou* „reșou”; *revel'ion/-m* „revelion”; *revorver* „revolver”; *rodáž/-š* „rodaj”; *rogožina* „rogojină”; *rom/-n* „rom”; *salám/-n* „salam”; *salutovat'/-uvat'* „a saluta”; *sárma* „sarma”; *sekurita/ securitat'e* „securitate”; *serdžent/-d* „se-

gent”; *servič/-dž* „serviciu”; *silóz/-s* „siloz”; *sindikát/-d* „sindicat”; *sintaksa* „sintaxă”; *skára* „scară”; *skarlatína* „scarlatină”; *spečiální* „special”; *spirt/-d* „spirt”; *statút/-d* „statut”; *strung/-k* „strung”; *sudžerovat/-uvat* „a sugera”; *šalopeta* „salopetă”; *šed’inca* „ședintă”; *šnicel* „snițel”; *šorc/-dz* „șort”; *štofa* „stofă”; *tabel* „tabel”; *taksa* „taxă”; *tapicérija* „tapiterie”; *tehničian/-m* „tehnician”; *televizór* „televizor”; *teolódžija* „teologie”; *terén/-m* „teren”; *terminolodžija* „terminologie”; *téza* „teză”; *tradícija* „tradiție”; *tranvai* „tramvai”; *tribunál* „tribunal”; *trotineta* „trotinetă”; *t’abúr* „chiabur”; *ujum/-n* „uium”; *umeráš/-ž* „umerăș”; *uniforma* „uniformă”; *urda* „urdă”; *urdženca* „urgență”; *vagon/-m* „vagon”; *vakanca* „vacanță”; *valuta* „valută”; *váma* „vamă”; *vapór* „vapor”; *varianta* „variantă”; *veterinár* „(medic) veterinar”; *vineti* „(pătlașele) vinete”; *vitéza* „viteză”; *vitrína* „vitrină”; *vizita* „vizită”; *zgura* „zgură”; *žudec/-dz* „judet”; *žurnál* „jurnal” ș. a.

Etapa următoare de influență a limbii române asupra graiului slovac din Nădlac coincide cu pătrunderea în acest grai a unor îmbinări întregi de cuvinte sau expresii ideomatice, care odată împrumutate dau un colorit aparte graiului respectiv.

Acest lucru se întâmplă mai cu seamă atunci când vorbitorii slovaci nu au un bagaj de cuvinte din limba maternă suficient de dezvoltat sau când lucrează timp îndelungat ca șoferi sau tractoriști ori mecanizatori, în agricultură, când pregătirea lor profesională s-a desfășurat într-un mediu românesc, încât expresiile respective le sunt mai la îndemână și le folosesc adaptate la graiul pe care îl vorbesc în mod cotidian. Astfel, putem întâlni deseori expresii ca: *dai mi keia de paišpe!* „dă-mi cheia de paișpe!”; *pokazila sa mi pompa de benzină* „mi s-a defectat pompa de benzină”; *toto sa volá kutia de transmisije* „această (piesă) se numește cutia de transmisie”; *rostrhla sa mi kurea de transmisije* „mi s-a rupt cureaua de transmisie”; *toto je remorca rabatabila* „aceasta este o remorcă rabatabilă”; *zaz id’e hailaméroš a kričí hai la mére ši la pére* „din nou vine vânzătorul de mere și strigă hai la mere și la pere”; *strat’ila son si bul’et’inul de identitate* „mi-am pierdut buletinul de identitate”; *d’e máte ten čertifikát de naštere?* „unde aveți certificatul acela de naștere?”; *ňebou vo vároši, l’ebo ňedostáu bil’ét de voje* „nu a fost în oraș, deoarece nu a primit bilet de voie”; *kúpil’i si televizór kolor* „și-au cumpărat televizor color”; *tuto je komisariátul mil’itar* „aici este comisariatul militar”; *volal’i ho na tribunálul mil’itar* „a fost chemat la tribunalul militar”; *fčera bola adunáre dženerála* „ieri a avut loc adunarea generală”; *na l’eto máme întâlňire de zeče aňi* „vara (viitoare) avem întâlnire de zece ani”; *pozrien sa do mersul trenurilor* „mă uit

în mersul trenurilor” ; *dáme si kafea ku lapte* „servim cafea cu lapte”; *cel’ večer pije rom cu bere* „toată seara bea rom cu bere”; *strat’ila sa mi šurubelnica kruče* „mi s-a pierdut șurubelnița în cruce”; *kúpila spirt sanitar* „(ea) a cumpărat spirt sanitar” ș. a. (vezi și Rozkoš 2003: 120).

De remarcat că asemenea situație se observă tot mai mult la reprezentanții generației celei mai tinere și, pare-se, tendința este ca situația generală să evolueze în această direcție, încât pe viitor asemenea expresii vor fi tot mai multe în lexicul graiului slovac în discuție.

Care a fost evoluția ulterioară a cuvintelor de origine românească în lexicul graiului slovac din Nădlac?

După cum rezultă din cele de mai sus, din punct de vedere fonetic elementele lexicale de origine românească s-au adaptat complet la sistemul fonetic al graiului slovac din Nădlac.

Astfel, consoanele *d, t, n, l* urmate de vocalele moi *e, i* și diftongii *ia, ie, iu, io* se palatalizează; vocala *u* și consoana *v* de la finele silabei se pronunță ca o consoană bilabială; accentul cuvintelor în graiul slovac din Nădlac cade întotdeauna pe prima silabă și acestei legi fonetice *i* se supun și cuvintele împrumutate din limba română; după cum este îndeobște cunoscut, graiurile slovace de tip central se caracterizează și prin aceea că au în structura lor alături de vocalele scurte și vocalele lungi, iar în cuvintele de origine românească, în numeroase cazuri fostele silabe accentuate (în general, dintre penultimele silabe ale cuvintelor) au evoluat în vocale lungi (vezi și Ciplea 1966, Dobrițoiu-Alexandru 1967, Chițimia-Deboveanu 1963, Deboveanu 1967, Deboveanu 1970, Dumitrescu-Novicikov 1963, Kerd’o 1990; Király 1967, Rozkoš 1967, Rozkoš 1968, Rozkoš 1985, Rozkoš 1989, Rozkoš 2003).

În ceea ce privește aspectul morfologic, prin pătrunderea cuvintelor de origine română în lexicul graiului slovac din Nădlac s-a amplificat, bunăoară, foarte mult inventarul substantivelor de genul masculin, care se termină într-o consoană, deoarece numeroasele substantive de gen neutru din limba română, terminate într-o consoană, din punct de vedere formal trec aici la genul masculin, urmând a se comporta ca și celelalte substantive masculine, ce flexionează după paradigmele „chlap”, „dub” și „stroj”.

Pe de altă parte, numeroasele substantive de genul feminin care se termină în această limbă în *-ia* au evoluat în graiul în discuție în categoria femininelor variantă moale, ce se supun flexionării conform paradigmelor de tipul „ulica”. Prin formarea derivatelor de la rădăcinile

cuvintelor (substantivelor) de origine română, crește în mod substanțial inventarul unor adjective relative, al unor adverbe, al verbelor cu aspect imperfectiv etc.

Referitor la sintaxă, influențele limbii române asupra graiului slovac din Nădlac sunt neînsemnate.

Așa cum am mai remarcat, de la rădăcinile cuvintelor de sine stătătoare, mai cu seamă substantive, dar nu numai, de origine română, cu ajutorul sufixelor slovace se formează în graiul în discuție numeroase derivate, îmbogățind astfel fondul său lexical.

Astfel, bunăoară, de la un substantiv cum ar fi *padurian/-m* au derivat: forma feminină *paduriana*, diminutivul *paduriaňik/-g*, adjective ca *padurianski*, *padurianou*; de la substantivul *birou* s-au format diminutivul *birovík*, adjectivul *birovouski*; de la substantivul *čorba* s-au format diminutivul *čorbička*, adjectivul *čorboví*; de la substantivul *ekipa* s-a format alt substantiv, *ekipáš/-ž*, iar de la acesta – adjectivele *ekipáški*, *ekipášou* etc. De la rădăcina verbală *lamur-* („a lămuri”) s-au format verbul cu aspect imperfectiv *lamurovat’/-uvat’* și participiul *lamurovaní/-uvaní*; de la rădăcina substantivală *divorc-* („divorț”) s-au format verbul *divorcovat’/-uvat’* și participiul *divorcovaní/-uvaní*; de la rădăcina *grip-* s-au format verbul *gripovat’/-uvat’* și participiul *gripovaní/-uvaní*; de la substantivul *kontábil* („contabil”) s-au format femininul *kontábilka*, adjectivul *kontábilskí*, *kn-tábilou*, *kontábilkín/-m*; de la substantivul *muštár* („muștar”) s-au format diminutivul *muštárik/-g* și adjectivul *muštároví* etc.

Ținând cont de cele de mai sus, putem conchide că graiul slovac din Nădlac, chiar dacă poartă principalele trăsături caracteristice ale graiurilor slovace de tip central, datorită evoluției sale relativ izolate și datorită unor influențe străine asupra acestui grai, nu poate fi identificat cu niciun alt grai slovac de pe teritoriul Slovaciei sau de pe teritoriul Ținuturilor de Jos (Iugoslaviei, Ungariei, României).

De aceea, credem, merită să i se acorde acestui grai, atât în prezent, cât și în viitor, o atenție sporită.

Bibliografie

ATLAS...

1968 *Atlas slovenského jazyka*. [Atlasul lingvistic al limbii slovace] I/1–2. Bratislava.

BUJNA, Ivan

1912 *Stručný nástin dejín cirkve evanjelickej a. v. v Nadlaku od r. 1853 do r. 1912*. [Scurtă prezentare a istoriei parohiei evanghelice (slovace) de c. a. din Nădlac începând cu anul 1853 până în anul 1912] Lipt. Sv. Mikuláš.

CIPLEA, Gh.

1966 Influențe românești în graiurile cehe din Banat. *Cercetări de lingvistică XI*. (1)

1966a Accentul și lungimea vocalică în elementele de origine română în graiurile cehe din Banat. *Cercetări de lingvistică XI*. (2)

CHIȚIMIA, C. Ion – DEBOVEANU, Elena

1963 *Graiul și folclorul polonez din Bulai, raionul Suceava. Romanoslavica VII*.

DEBOVEANU, Elena

1967 Observații generale asupra graiurilor polone din județul Suceava. *Romanoslavica XIV*.

1970 Elemente slovace în structura unui grai polon din România. *Romanoslavica XVII*.

DOBRIȚOIU-ALEXANDRU, Teodora

1967 Banatismy v nářečích českých osád Sv. Helena, Gernik, Rovensko, Biger, Šumice a Klopodie. [Banatismele din graiurile cehe ale localităților Sf. Elena, Gârnici, Ravensca, Bigăr, Șumița și Clopodia] *Slávia XXXVI*. Praha.

DUMITRESCU, Maria – NOVICIKOV, Eugen

1963 Lexicul graiului rusesc din satul Mila 23 (regiunea Dobrogea). *Romanoslavica*.

KERĎO, J.

1990 Kniektorým aspektom frazeológie Slovákov v Rumunsku. [Cu privire la unele aspecte ale frazeologiei slovacilor din România] In: *Slováci a materinský jazyk*. Martin.

KIRÁLY, F.

1967 Într-o problemă controversată în lingvistica românească: ce fel de raport există între cantitatea vocalelor și accentul cuvintelor. *Cerțări de lingvistică* XII.

KRAJČOVIČ, Martin

1994 Dolnozemskí Slováci a mierová konferencia v Paríži 1919–1920. [Slovaci din Ținuturile de jos și Conferința de pace de la Paris 1919–1920] In: *Slováci v Maďarsku*. Matica Slovenská, Martin.

ROZKOŠ, Pavel

1967 Fonetismul graiului slovac din Nădlac. In: *Analele Universității din Timișoara*. Seria Științe Filologice V. Timișoara.

1968 Influențe românești în graiul slovac din Nădlac. In: *Analele Universității din Timișoara*. Seria Științe Filologice VI. Timișoara.

1985 Stredoslovenské nárečia na území Rumunska. [Graiurile slovace de tip central de pe teritoriul României] *Variácie* VII.

1988 *Contribuții la studiul elementelor străine (românești, maghiare, germane) în graiurile slovace din Banat*. Seminarul de lingvistică. (48).

1989 Elemente românești, maghiare, germane în lexicul graiurilor slovace din Banatul Românesc. In: *Dialectologica*. București.

ŠTOLC, J.

1949 *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. [Graiul celor trei insule lingvistice slovace din Ungaria] Bratislava

1968 *Reč Slovákov v Južoslávii*. [Vorbirea slovacilor din Iugoslavia] I. Bratislava.

ȚIUCRA, Petre Pribeagul

1936 *Pietre rămase*. (Contribuție la monografia județului Arad.) București.

URBAN, R.

1930 *Čechoslováci v Rumunsku*. [Cehoslovacii din România] București.

Procesul de dispariție a dialectelor din insulele lingvistice slovace din Ungaria

Procesul de regres al dialectelor, care în final ar putea duce la dispariția acestora, poate avea loc în mai multe feluri. Referitor la dialectele slovace din Ungaria există trei moduri tangențiale ce se întrepătrund în mai multe puncte.

1. Prima modalitate poate fi numită „*dialectele versus limba literară*”.

Această cale de regres și dispariție este caracteristică nu doar dialectelor minoritare, ci și celor existente în țara-mamă. Modalitatea amintită este rezultatul unui proces istoric îndelungat, de-a lungul căruia s-au format succesiv straturile cultivate – aflate deasupra dialectelor – ale limbii slovace, iar mai apoi a luat naștere limba literară.

O trăsătură extrem de importantă a acestui proces este limitarea funcțiilor dialectale comunicative. Referitor la acestea, în faza de început sunt limitate funcțiile secundare ale limbii ca mijloc de comunicare, iar pe urmă – în mod succesiv – și cele primare. În acest sens, fenomenul de dispariție a dialectelor este strâns legat de evoluția firească a stratificării lingvistice.

În mod obișnuit, dialectele sunt definite ca straturile lingvistice ale unei limbi care există doar în forma vorbită. În cadrul insulelor lingvistice slovace din Ungaria, însă, persistă și forma lor scriptică, iar acest lucru este atestat de memoria unor scrieri populare (Király 1953, Király 1965, Gyivicsán 1978, compară: Gyivicsán 1996: 11–15, 27).

În ceea ce privește evoluția istorică, anumite elemente lingvistice sunt perimate și devin arhaice de-a lungul acestui proces. Factorii ce conservă elementele lingvistice în forma lor arhaică sunt tocmai dialectele.

Arhaismele din domeniul lingvistic/dialectal au fost definite și grupate de către Jan Chloupek în felul următor:

- a) fenomenul lingvistic ce persistă ca arhaism, ca un element lingvistic caracteristic, din epoca socială timpurie;
- b) fenomenul dialectal ce caracterizează starea timpurie a limbii naționale;
- c) fenomenul dialectal aflat astăzi în regres (Chloupek 1971: 27).

Marginalizarea succesivă în ceea ce privește amprentele arhaice ale limbii și – ulterior – schimbarea acestora cu alte elemente potrivite exprimării fenomenului lingvistic în cauză nu împiedică funcționarea normală a sistemului dialectal ori a altui strat lingvistic standardizat, iar acest fenomen poate avea loc fără să determine disfuncții de comunicare și în cazul limbii literare. De exemplu, pe lângă refacerea continuă a fondului lexical, în domeniul morfologic mai pot fi amintite resturile „aoristoniene” – care în anii 1980 mai puteau fi sesizate la grupul dialectal Miava-Brezova, în cadrul așa-numitelor *copanițe* (forme de așezare montană de tip sălaș) –, fenomene păstrate până astăzi de graiurile așezărilor slovace din Munții Bakony: *Bakonycsernye/ Čerňa , Jásd/ Jásč-Jást', Szápár/ Cáfár* (Žiláková 1986).

Prevalarea limitată în ceea ce privește funcțiile lingvistice primare și secundare poate genera o criză a sistemelor de valori cu particularități dialectale referitor la stratul lingvistic. Acest lucru se manifestă prin regresul graiurilor, iar în mijlocul comunității care vorbește limba poate cauza schimbarea dialectului cu un alt strat lingvistic, standardizat. Mai apoi, în cazul limbilor aflate în condiții minoritare, va produce substituția lingvistică (Gyivicsán 1993: 47–62, 130–149). Dialectele (în regiunile compacte ale limbii naționale) pot fi schimbate de către comunități cu limbajul urban ori cu varianta vorbită a limbii literare. Substituția straturilor lingvistice poate avea loc și în intervalul de timp corespunzător unei generații, însă de regulă se desfășoară pe parcursul câtorva generații succesive. Cauzele acestui fenomen pot fi multiple: de pildă, schimbul locului de trai, o carieră profesională care impune utilizarea permanentă a limbii literare sau a straturilor lingvistice cultivate etc.

În regiunile insulelor lingvistice slovace din Ungaria, substituirea dialectului cu alte straturi lingvistice (cu limba literară) a fost realizată de cele mai multe ori prin intermediul unor socializări secundare. Acest proces a început cu aproximație în anii 1960 și a avut loc în rândul generațiilor de vârstă școlară de atunci (evident, și astăzi pot fi întâlnite cazuri izolate, când membrii generațiilor tinere învață graiul slovac caracteristic regiunii în care locuiesc).

Modalitatea de dispariție a dialectelor denumită „*dialectele versus limba literară*” este caracteristică și pentru grupul de slovaci din Ungaria, care a fost strămutat în Cehoslovacia în urma schimbului de populație maghiaro-slovac din 1946–1948 (Zsilák 2001, Žiláková 2004). Astăzi, în lipsa situațiilor de comunicare adecvate, membrii generației mai vârstnice pot utiliza doar limitat dialectul slovac al satului lor natal (Uhrinová 2004: 24, 67–68, 87, 109–123, 64, 172, Uhrinová 2005: 114, Tóth–Tuško-vá–Uhrinová–Žiláková 2005: 260–265).

Din perspectiva cercetată, fenomenul diminuării dialectale poate fi influențat de următorii factori:

- Comparativ și în discordanță cu formarea limbii literare maghiare, poziția limbii literare slovace moderne și unitare a fost concretizată prin varianta lingvistică codificată de Ștúr, iar în plus, prin sistemul lingvistic de valori al evanghelicilor din insulele lingvistice, pe primul loc a fost așezată așa-numita *bibličtina* (limba biblică din Kralice); (referitor la sistemul de valori al generației mai în vârstă, această atitudine poate fi surprinsă până în zilele noastre). Din aceste motive, dialectele au fost substituite cu limba literară doar în cazul unui strat foarte restrâns al slovacilor din Ungaria.
- În orașele-târguri din insulele lingvistice, limbajul urban slovac nu s-a putut forma, deoarece, pe de o parte, a lipsit baza instituțională corespunzătoare pentru acest proces, pe de altă parte, în târgurile sau localitățile cu caracter de târguri de la câmpie – unde au existat condiții parțiale pentru formare –, datorită unor transformări politico-istorice (schimbul de populație), procesul de evoluție a încetat încă din faza inițială.
- Influența intensivă a straturilor lingvistice cultivate ale limbii maghiare a provocat o diminuare importantă în ceea ce privește dialectul matern slovac, iar din acest motiv părinții nu mai aveau tendința de-a transmite generațiilor următoare acest strat lingvistic (Gyivicsán 1993: 130–138, 166–167, 170–174, Zsilák 1992: 28–35).

- Referitor la dialectul slovac local, devalorizarea din punct de vedere comunicativ a fost impusă și de caracterul său arhaic (Zsilák 1991: 53–59, Gyivicsán 1993: 174, Uhrinová 2004: 24–23). (Pe de altă parte însă, tocmai datorită trăsăturilor arhaice, dialectul respectiv păstrează o serie de arhaisme lingvistice, etnografice și culturale extrem de valoroase.)

2. În mediul bilingv, fenomenul dispariției și al diminuării dialectelor este influențat de limba literară a națiunii majoritare, așadar de influența intensivă exercitată de straturile lingvistice cultivate ale limbii majoritare (în special, în cazul în care această influență este susținută și de reglementări). Această cale de dispariție a dialectului poate fi numită modalitatea „*dialectul slovac versus limba națiunii majoritare*”.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului XX, Czambel Samu (Samo Czambel/Cambel) a presupus existența în zona lingvistică centrală slovacă a unui anumit tip de bilingvism slovaco-maghiar (Czambel 1903: 120–141). Etnograful János Manga pleacă de la această presupunere, afirmând că în secolul al XVIII-lea – după izgonirea turcilor – în localitățile din județul Nógrád al Ungariei de astăzi erau așezați slovaci bilingvi (Manga 1975).

În ceea ce privește slovacii din Ungaria din insulele lingvistice, bilingvismul și asimilarea lingvistică a acestora la diferite niveluri au fost deja remarcate și descrise și de către autorii unor monografii asupra dialectelor: Jozef Štolc, Pavol Ondrus, István Sipos (Štolc 1949: 13–19, Ondrus 1956: 8–9, 12, 305–306, Sipos 1958: compară: în special partea care se ocupă cu denumiri și dicționar). Au fost consemnate o serie de neologisme maghiare preluate de slovacii din Ungaria nu doar din graiurile maghiare învecinate, ci și din limba literară. Ferenc Gregor a consacrat mai multe lucrări contactelor lingvistice slovaco-maghiare și maghiaro-slovace, precum și împrumuturilor reciproce de cuvinte produse în decursul acestora, însă aceste lucrări se ocupă doar parțial cu dialectele slovace din Ungaria, deoarece delimitarea stratului lexical preluat de cele două limbi la nivel dialectal, regional ori – eventual – prin intermediul limbii literare este aproape imposibilă (Gregor 1989, Gregor 1993).

Neologismele preluate din limba majoritară nu afectează structura dialectelor slovace, dar numărul mare al elementelor lexicale străine poate cauza totuși străinismul, creând impresia unui „*barbarism lingvistic*”. Ca urmare a unei influențe prelungite și intensive a mediului, poate

fi modificată articulația vocalică, iar datorită preluării unor cuvinte din mediul lingvistic, vocalele străine pot fi adaptate sistemului vocalic dialectal slovac din insulele lingvistice.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Lajos Haan (Ludovít Haan), preot din Békéscsaba, și Mihály Zsilinszky (Michal Žilinský) din Szarvas atrag atenția asupra împrumutului masiv de cuvinte maghiare (Haan 1991: 39–40, Žilinský 1872, ediție nouă 2004:148–149, compară: Divičanová 2002: 432–433). Zoltán Németh (Németh 1986) a avut preocupări legate de fenomenele dialectale slovace din satele de tip sălaș din zona localității Nyíregyháza, printre altele, cu referire la numărul mare de neologisme maghiare ce distorsionează limba slovacă vorbită de unii membri ai comunității, îndreptând-o în direcția „barbarismului lingvistic”. Autorii monografiilor dialectale amintite consemnează modificările de articulare vocalică a limbii slovace sub influența limbii maghiare, iar acest fenomen este abordat și de către *Atlasul dialectelor slovace din Ungaria (Atlas slovenských nářečí v Maďarsku)* (Štolc 1949: 30–57, Ondrus 1956: 14–25, Fügedi–Gregor–Király 1993: 27). Fenomenul amintit nu poate fi evitat de lucrările ce au ca subiect graiurile limbii slovace din Ungaria, l-am întâlnit și eu în decursul cercetărilor dialectale efectuate pe teren (Žiláková 1986: 8, Žiláková 2004: 176–178).

Până la jumătatea veacului al XX-lea, limba maghiară a avut o influență neglijabilă asupra sistemului morfologic dialectal slovac din Ungaria. Efectele unor verbe maghiare auxiliare de sens modal precum **szabad/nem szabad [este permis/nu este permis]** asupra formelor lingvistice slovace din regiunile centrale – **ňislobod/t, slodod/t** – și de vest – **ňeslododa, slobono, slobonno** – au fost deja menționate de Štolc și Ondrus, iar din datele culese de mine pot oferi exemple referitor la dialectul vorbit în regiunea Dabas. În mod asemănător, în locul verbului auxiliar **môct'** este utilizat **ved'iet'** sub influența verbului maghiar **tud [știe]**: *A čo zme ved'eli robít?, Tag bó naučení naň, že ňeved'ev pres toho spat., ňeved'ela sa poválat'i a potom aj zomrela* (Štolc 1949: 118, 223, 227, 287, Ondrus 1956: 147, Žiláková 2004: 11, Zsilák 1977: 363).

Exprimarea raportului de posesie prin mijloace redundante este un calc din limba maghiară: *potom ma už moja mama hrešili = aztán már anyám szidott [apoi m-a certat deja mama], a tátok moja áňóša = és az anyósom [și soacra mea], moja stará mat' viprávali že = nagyanyám mesélte, hogy... [bunica mi-a povestit că...]* (Zsilák 1977: 365). Acest fenomen

este consemnat și de *Adnotările din Atlasul dialectelor slovace din Ungaria* (Fügedi–Gregor–Király 1993: 67).

F. Gregor s-a ocupat și de preluarea termenilor gramaticali din limba slovacă, aducând un bogat material exemplificator în cazul următoarelor forme și funcții sintactice ale acestora: **bár, bár(s) [deși], de [dar], dehod't', dečo, dečoňé [deloc], hát/d/át [păi], ud'an/m [cu toate că], perse [desigur], sóval [așadar], ténlek/g [într-adevăr]** (Gregor 1987). Așa cum reiese și din monografia lui Pavol Ondrus, termenii gramaticali de mai sus pot fi surprinși în cadrul mai multor dialecte slovace din Ungaria, printre altele și în cele utilizate în localitățile slovace din județele Békés și Csanád, constituind un fenomen lingvistic aflat în uz și astăzi. Exemple asemănătoare au fost înregistrate de mine în cazul dialectelor slovace vorbite în așezările din Munții Bakony.¹

Expresiile gramaticale dialectale slovace din țară se comportă ca împrumuturi lexicale, neprovocând deteriorarea sistemului morfologic dialectal, ceea ce se explică – probabil – prin faptul că funcțiile lor sintactice prezintă similitudini în cele două limbi.

În pofida acestui fapt, există fenomene de contact care periclitează stabilitatea sistemului morfologic dialectal.

Datorită instabilității cunoștințelor dialectale locale există *probleme de natură semantică*. De pildă, la sfârșitul anilor 1970, unul dintre furnizorii mei de date din generația vârstnică din localitatea Jásd a menționat că singurul tânăr (născut în anii 1940) care a mai învățat de la părinți graiul din Jásd nu a reușit să interpreteze lexemul *žáček* (= lb. literară *žiak*, magh. tanuló, diák [elev, școlar]), traducându-l prin *zsacsó [pungă] (sl. sáčok)*. Cu acest tânăr furnizor de date m-am întâlnit și eu. Discutând despre deplasările mele pe teren din anii '70, mi-am adus aminte în mod concret de informantul meu cu vârsta cea mai înaintată, care s-a născut la sfârșitul anilor 1880. Tânărul și-a amintit următoarea întâmplare: într-o zi o ducea acasă cu mașina de la o manifestare pe d-na József Torma (Anna Schlaider) și a întrebat-o dacă-i place călătoria cu mașina. *Porád bi sa takto vézla* (= *mi-ar plăcea să fiu dusă mereu așa*), a răspuns doamna. Echivalentul în limba literară al expresiei *porád* (= mereu) este *vždy*. Pentru acest informant relativ tânăr și astăzi, lexemul *porád* nu are o semnificație stabilă, deoarece l-a înțeles *po Ráb*, adică „până la Győr”.

1 În afara celor publicate, exemplele referitoare la dialecte oferite de mine sunt documentate pe benzi de magnetofon.

(Dialectele slovace mai vechi din zona Munților Bakony păstrează încă acest nume arhaic al orașului Győr existent și în limba literară arhaică slovacă.)

Uneori, din conștiința lingvistică a purtătorilor de dialecte dispare sensul unui anumit lexem slovac. De pildă, în dialectul de la Nagybánhegyes, un anumit tip de lucru de mână era denumit prin verbul *štrikovat'* (= lb. literară *pliest'*). În anii 1980, verbul *köt* [a tricota] – *viazat'* era utilizat cu sensul amintit, așadar în locul lexemului original se folosea în fapt un calc din limba maghiară. Pe baza unei asemănări formale este utilizat în locul cuvântului *úhlia* (lb. literară *uhlie*, magh. *szén* [cărbune]) și termenul *seno* (= *széna* [fân]), aflat sub influența lexemului maghiară *szén*. Din această problematică fac parte și situațiile când, de pildă, în cazul mai multor termeni lexicali din limba slovacă – echivalenți cu expresiile existente în limba maghiară – purtătorul dialectului nu alege cuvântul adecvat: *to je taká robota* (în loc de „vec”) = *az olyan dolog* [acel lucru].

Instabilitatea existentă în cazul *interpretării verbelor* este consecința calcurilor din limba maghiară la timpul viitor, de tipul „fog” + *verbul la infinitiv*: *fog sikerülni* [va reuși] = *bud'e sa vidarit'*.

Sub influența limbii maghiare sunt utilizate și mai frecvent formele verbale nereflexive ale verbelor reflexive (*fără „sa”, „si”*): De pildă, *saňi, saňit'e!*

Anumite influențe sintactice indică și calcurile din limba maghiară a unor formule lingvistice: *A tag zvikli doňést'* = magh. *szoktak hozni* [obișnuiesc să aducă]; *Dochtori spovedali s ňeho* = az orvosok lemondtak róla [doctorii au renunțat la el]; *ňelúbim dat'i* = *nem szerek adni* [nu-mi place să dau]; *a ja son za póvdruha roka tam vella dochtoróv robev* = orvosok mellett dolgoztam [am lucrat pe lângă doctorii].²

Până acum însă nu a fost analizat ansamblul problemelor cu referire la măsura în care a fost păstrat caracterul slovac al sistemului lingvistic dialectal slovac din Ungaria, respectiv în ce măsură s-a apropiat acesta de sistemul lingvistic al limbii maghiare și – în sfârșit – în ce măsură reproducea lingvistică dialectală universală deține trăsături slovace ori maghiare.

Fenomenul diminuării dialectelor și substituirea lingvistică nu s-au rezumat doar la cauze interne, lingvistice. Acest lucru este reflectat și de lucrările ce analizează bilingvismul slovacilor din Ungaria.

2 Aceste exemple au fost consemnate de mine, pe de o parte în mediul familial de la Nagybánhegyes, pe de altă parte provin din dialectul regiunii Dabas (compară: Zsilák 1977: 363).

În contextul prezentării fenomenului de substituire lingvistică, auto-rii indică acei factori sociologici, sociali și politici care au avut o influență decisivă în ceea ce privește modificările, începând cu monolingvismul slovac, trecând peste etapele bilingvismului slovaco-maghiar – mai apoi maghiaro-slovac – și ajungând la monolingvismul maghiar (Gyivicsán 1993, Divičanová 1999, Žiláková 2004. În lucrările citate poate fi găsită în continuare literatura de specialitate). De exemplu, Gy. Dedinszky publică acele dispoziții care în sânul bisericii evanghelice din Békéscsaba au susținut introducerea limbii maghiare și consolidarea poziției acesteia comparativ cu *bibličina*, scoțând în evidență consecințele acestor reglementări asupra limbii de predare din școlile bisericesti (Dedinszky 1987: 12–13, compară sursele: *Békéscsabai evangélikus egyházközösség jegyzőkönyvei I* [Procesele-verbale ale comunității evanghelice din Békéscsaba I], 118–119, *Békéscsabai evangélikus egyházközösség presbitériumi jegyzőkönyve 1857. máj. 27.* [Procesele-verbale ale consistoriului evanghelic parohial din Békéscsaba la 27 mai 1857]). În lucrarea ei de disertație, Edit Bodonyi analizează efectul deciziilor guvernamentale din Ungaria asupra sistemului de învățământ al naționalităților din această țară, incluzând și date exacte referitoare la sistemul școlar slovac (Bodonyi 1999).³

Bazată pe o analiză sociolingvistică efectuată asupra limbii vorbite de slovacii din Ungaria, monografia realizată de Erzsébet Uhrin se ocupă cu reglementările cu efecte pozitive emise de stat în ultimile decenii (Uhrinová 2004: 196, 180). În anii 2004-2005, un grup de patru specialiști a întreprins cercetări sociolingvistice în localitatea Tótkomlós, așezare care din punct de vedere lingvistic se află la jumătatea drumului dintre bilingvism și substituire lingvistică, rezultatele cercetărilor având în vizor procesul de planificare lingvistică (Tóth–Tušková–Uhrinová–Žiláková 2005: 240–324).

Publicațiile periodice intitulate *Čabän* și *Čabiansky kalendár* asigură cadrul revitalizării dialectelor slovace din Ungaria (Uhrinová 2004: 190, 175, Šebová-Maruzsová 2005, Tušková 2005).

În pofida faptului că dialectele slovace arhaice de tip mixt din Ungaria nu constituie instrumente adecvate și desăvârșite cu referire la cerințele de comunicare din epoca noastră, acestea reprezintă totuși o *valoare signifiantă* din punct de vedere *etnic*, fapt afirmat de Miroslav Dudok

3 Din punct de vedere sociolingvistic, preocupări referitoare la utilizarea limbii slovace din mediul școlar și cel confesional are – mai nou – Sándor János Tóth, lucrările sale fiind tipărite în cadrul publicațiilor Institutului de Cercetare a Slovacilor din Ungaria.

cu ocazia cercetărilor asupra graiurilor de la Nagybánhegyes (Miroslav 2008: 117–132), așadar aceste motive impun conservarea lor.

3. În sfârșit, cea de-a treia modalitate a procesului de dispariție a dialectelor este cazul în care *încetează din viață* înșiși *purătorii acestor graiuri*. Cu fenomenul respectiv m-am confruntat pentru prima oară în timpul unei deplasări pe teren în localitatea Súr. Súr se află pe teritoriul vechiului județ Veszprém, la aproximativ 6 km în direcția nord-vest de Bakonycsérnye.⁴ În anul 1695, așezarea a fost recolonizată cu populația venită din diverse regiuni ale Slovaciei, iar din punct de vedere confesional localitatea este parțial catolică și parțial evanghelică. (Populația catolică redusă la număr din Bakonycsérnye aparținea enoriei din Súr, iar cea evanghelică invers.) În timpul schimbului de populație, cei din Súr și-au părăsit satul natal într-un număr foarte mare. În anii 1940, Jozef Štolc a reușit să culegă în această localitate suficient material lingvistic pentru a putea descrie sistemul și pentru a stabili particularitățile graiului local (Štolc 1949: 22, 28, 201–203). Pe parcursul unor cercetări de teren în scopul culegerii de materiale dialectale, pe care le-am efectuat în a doua jumătate a anilor 1970 în așezările slovace din județul istoric Veszprém (Bakonycsérnye, Jásd, Szápár, Öskü), asistenta mea – d-na János Kadlecsek, născ. Judit Kadlecsek – mi-a propus o deplasare la Súr, deoarece aici s-ar mai putea găsi câteva persoane în vârstă care vorbesc încă limba slovacă, iar astfel va fi posibilă realizarea unei culegeri alcătuite din propriul meu material în această localitate. Celor din Súr le-a părut rău că femeia în vârstă, care vorbește încă dialectul slovac local, nu este acasă de mai mult timp, apoi și-au adus aminte de altcineva. M-am întâlnit cu această persoană, dar nu și-a mai adus aminte decât câteva cuvinte în limba slovacă – Tatăl nostru, ca titlu de rugăciune –, nereușind să formuleze nicio propoziție (Žiláková 1986: 19–21).

În celelalte localități am putut să culeg un material lingvistic deosebit; mai mult decât atât, din punct de vedere etnografic am beneficiat de date extrem de valoroase referitor la sistemul remediilor populare. După prelucrarea materialului lingvistic și publicarea acestuia a crescut interesul pentru așezările menționate, iar în anul 1985 a fost organizat aici o

4 Astăzi, așezările în cauză aparțin mai multor județe. Perspectiva istorică are ca scop atestarea faptului că inițial aceste teritorii formau o insulă lingvistică compactă. Compară: Žiláková 1986: 19–21. În monografie se mai găsesc și alte date și contribuții istorice.

tabără etnografică și de cunoaștere a patriei. Personal n-am putut participa la această tabără, dar bogatul material etnografic și lingvistic prezentat i-a bucurat pe cercetători. Încercările de-a introduce studiul limbii slovace în școli – inițiative întreprinse în localitatea Bakonycsernye –, precum și dinamismul manifestat în cadrul organizațiilor civile erau de asemenea urmările interesului viu dovedit în legătură cu acest subiect. În anii '90, Catedra de filologie slavă a Universității Eötvös Loránd (ELTE) a avut doi studenți din Bakonycsernye la limba slovacă.

În tabăra etnografică din anul 2005 a trebuit însă să ne confruntăm cu faptul că organizațiile la nivel național ale slovacilor din Ungaria nu acordă atenția cuvenită acestui domeniu periclitat. Nu a fost conștientizat cu profunzimea necesară faptul că aceste comunități ce păstrează elemente arhaice lingvistice și culturale deosebit de valoroase sunt diminuate în mod succesiv. Purtătorii limbii încetează din viață, iar procesul firesc al transmiterii prin moștenire a limbii și a culturii a fost oprit deja cu decenii în urmă.

Cu ocazia taberei din 2005 am avut prilejul să-mi completez observațiile de pe teren cu referințe valoroase. Extrasele foilor matricole de nașteri și decese existente în arhiva bisericii evanghelice din Bakonycsernye atestă faptul că la mijlocul secolului al XIX-lea, stratificarea socială a localităților Súr și Bakonycsernye era mai diferențiată decât s-ar fi putut crede fără aceste documente, iar în afara unui număr mare de meseriași, mai locuiau aici și reprezentanți ai micii nobilimi. De pildă, potrivit unor date consemnate în 1846, nobilul György Péczely are ocupația de măcelar (totodată, aceste date atestă și faptul că în acele vremuri măcelarul nu putea fi un om de rând). Meseriașii formau un strat social aparte, în foile matricole sunt menționate tagma țesătorilor, a morarilor, a croitorilor, a cizmarilor, a blănarilor; totodată, oricine putea presa ulei și fierbe pălincă. Monografia lui J. Heizinger include date ce confirmă existența stratificării sociale, iar dintre toate acestea aș dori să subliniez informațiile referitoare la faptul că reprezentanții nobilimii din împrejurimi au participat la răscoala nobililor din Győr din anul 1805, ori recrutau soldați din rândul populației care erau trimiși în locul lor. (Acest lucru este atestat de consemnările aflate înaintea numelor din foile matricole: „*katona*” [soldat].) (Heizinger 1974: 181). Materialul faptic prezentat mai sus reflectă un mediu ambiant diferit față de cel din județul Nógrád. Textul unui câtec popular foarte cunoscut și răspândit, în care este vorba despre părinții care intenționau să-și mărite fata cu un nobil, indică de asemenea acest

climat specific nobililor. Cântecul popular face parte din repertoriul permanent al corurilor locale, eu însă – până în prezent – am crezut că este un element al migrației folclorice.⁵

Din anul 1833, foile matricole din Bakonycsernye sunt înregistrate de către biserica evanghelică în limba maghiară, înainte de această dată consemnările se făceau în limba latină. În localitatea Jád, de religie romano-catolică și cu populația mixtă – slovacă, germană, maghiară –, matricolele sunt înregistrate în limba maghiară începând din anul 1845, data la care și-a început activitatea parohul Ede Ferentsey (1845-1864). Din timpul serviciului acestuia există o serie de indicii ce atestă maghiarizarea forțată. Tendințele maghiarizării forțate realizate cu ajutorul bisericii sunt confirmate și de furnizorii de date. La început, aceste încercări au produs efecte inverse, populația nemaghiară împotrivindu-se printr-un atașament mai intens față de cultura și limba maternă. Fructul atitudinii intolerante a națiunii majoritare a dat în copt cu mai multe generații în urmă, când au fost întruniți mai mulți factori negativi în ceea ce privește monolingvismul și bilingvismul inițial (slovac și german) (compară cele afirmate la punctul 2).

În zilele noastre pot fi întâlnite încă manifestări ce provin din experiențele negative legate de schimbul de populație. (În anii 1970, înainte de deplasarea pe teren cu scopul culegerii unor materiale, profesorul Péter Király mi-a atras atenția asupra posibilelor manifestări negative.)

Grupul nostru de cercetători a întâlnit urmele unor încercări intensive de maghiarizare și în localitatea Szápár. Cu ocazia completării unor chestionare utilizate în cercetările sociolingvistice, unul dintre respondenți a dat răspuns negativ la un grup de întrebări referitoare la utilitatea cunoașterii limbii slovace, motivându-și răspunsul prin faptul că limba slovacă ar limita șansele de angajare. Un asemenea mod de interpretare nu a mai fost întâlnit în nicio localitate slovacă din Ungaria. În timpul cercetărilor mele din anii '70 am aflat că mai multe familii cu numele de Hudecz și-au schimbat numele în Hegedűs datorită faptului că bărbații lucrau în mină. (Există și date referitoare la aceleași schimbări de nume impuse, provenite din satele de slovaci din zona Pilis și din localitatea Kesztlőc.) Fără doar și poate, experiențele respondentului amintit se leagă de cazuri similare.

5 La tabăra din 2005 a luat parte și Eva Krekovičová, etnomuzicolog, care notându-și în totalitate cântecul, îl va publica după prelucrare.

În general, pentru mine a fost o experiență tulburătoare faptul că în cele trei așezări din regiunea Bakony numărul locuitorilor care mai comunică activ în dialectul slovac local este foarte limitat.

Un proces asemănător se petrece în județul Békés și în așezările slovace ale fostului județ Csanád, de pildă: Ambrózfalva, Csanádalberti, Pitvaros, Medgyesegyháza, Nagybánhegyes. Cu ocazia schimbului de populație, din aceste localități, 80% dintre locuitorii slovaci au fost strămutați în Cehoslovacia. Totodată, din localitățile enumerate provine o parte însemnată a intelectualității slovace contemporane (compară: Uhrinová 2004: 105–197). Din acest motiv, așezările amintite sunt caracterizate prin toate cele trei moduri ale diminuării și dispariției dialectelor.

Bibliografie

BODONYI Edit

1999 *Nemzetiségi oktatásügy Magyarországon 1945-től napjainkig*. Budapest.

CHLOUPEK, Jan

1971 *Aspekty dialektu*. Dizertačná práca, rukopis.

CZAMBEL, Samo

1903 *Slováci a ich reč*. Budapest.

DEDINSZKY Gyula

1987 *A szlovák betű útja Békéscsabán – Cesta slovenskej litery na Čabe*. Békéscsaba.

DIVIČANOVÁ, Anna/GYIVICSÁN Anna

1978 *Az anyanyelvi népi írásbeliség helye a magyarországi szlovákok kulturális rendszerében*. In: GREGOR Ferenc – NYOMÁRKAY István (szerk.): *Szlavisztikai tanulmányok. Emlékkönyv Király Péter 70. születésnapjára*. Budapest, 165–176.

1993 *Anyanyelv, kultúra, közösség*. Budapest

1999 *Jazyk, kultúra, spoločenstvo* Békésska Čaba–Budapešť.

2002 *Dimenzie národnostného bytia a kultúry*. Békésska Čaba.

DIVIČANOVÁ, Anna/ GYIVICSÁN Anna (főszerk.)

1996 *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku – A magyarországi szlovákok népi kultúrájának atlasza*. Békésska Čaba–Békéscsaba.

FÜGEDI Erik – GREGOR Ferenc – KIRÁLY Péter

1993 *Atlas slovenských nářečí v Maďarsku – Atlas der slowakischen Mundarten in Ungarn*. Budapest–Budapest.

GREGOR Ferenc

1987 Magyar eredetű grammatikai szavak a szlovákban. In: GREGOR Ferenc – NYOMÁRKAY István (szerk.): *Szlavisztikai tanulmányok. Emlékkönyv Király Péter 70. születésnapjára*. Budapest, 151–164.

1989 Magyar–szlovák nyelvi kapcsolatok. In: BALÁZS János (szerk.): *Nyelvünk a Duna-tájon*. Budapest, 141–195.

1993 *A szlovák nyelv magyar elemeiből. (Mutatványfüzet)*. Budapest.

HAAN Lajos

1991 *Békéscsaba. A város története a XIX. század harmadik harmadáig*. Békéscsaba.

HEIZINGER János

1974 *Bakonycsernye múltja a telepítéstől 1848-ig*. Bakonycsernye.

KIRÁLY Péter

1953 *A kelet-szlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei*. Budapest.

1965 České a slovenské prvky v písomných pamiatkach Slovenského Komlóša. In: *Studie z filologiei polskiej i slowiańskiej*. 5. Warszawa, 327–333.

MANGA János

1975 Slovenské etnické skupiny v Maďarsku. *Národopis Slovákov v Maďarsku* 1. 9–51.

MIROSLAV, Dudok

2008 Slovenský jazyk vo Veľkom Bánhedeši/ A szlovák nyelv Nagybánhegyesen. In: *Slovenský jazyk v Maďarsku/A szlovák nyelv Magyarországon I–II*. Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete/Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba/Békéscsaba, 117–132.

NÉMETH Zoltán

1986 A mai tirpák – szlovák nyelv és jellegzetességei. In: GADÁNYI Károly (szerk.): *Nemzetközi Szlavisztikai Napok II*. Szombathely, 69–75.

ONDRUS, Pavol

1956 *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike*. Bratislava.

SIPOS István

1958 *Geschichte der slowakischen Mundarten der Huta- und Hámor-Gemeinden des Bükk – Gebirges*. Budapest.

ŠEBOVÁ-MARUZSOVÁ, Katarína

2005 Znaký čabianskosti časopisu Čabän. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ Mária (zost.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba, 224–239.

ŠTOLC, Jozef

1949 *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. Bratislava

- TÓTH Alexander Ján – TUŠKOVÁ Tünde – UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ Mária
2005 Jazyková situácia v Slovenskom Komlóši. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ Mária (zost.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba, 240–324.
- TUŠKOVÁ Tünde
2005 O znovuvydanom Čabianskom kalendári. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ Mária (zost.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba, 202–223.
- UHRINOVÁ, Alžbeta/ UHRIN Erzsébet
2004 *A Békés megyei szlovák értelmiség nyelvhasználatá – Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe*. Békéscsaba–Békešská Čaba.
2005 *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ Mária (zost.): *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. Békešská Čaba, 114.
- ŽILÁKOVÁ, Mária/ ZSILÁK Mária
1977 A magyarországi szlovákok beszélt nyelvi tükörfordításainak néhány típusa. *Hungaro–Slavica* 363.
1986 *Nárečie troch slovenských obcí v Bakonyi*. Budapest.
1991 A magyarországi szlovákok nyelvéllapotáról és kétnyelvűségéről. In: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I*. Budapest, 53–59.
1992 Identitástudat – nyelvtörökítés. In: *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II*. Budapest, 28–35.
2001 Változó világ–változó világkép. *Hungaro–Slavica* 326–333.
2004 Syntaktické zvláštnosti miešaného nárečia obce Dabas (Dabaš). In: *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapest, 2004. 11.
2004 Jazykový obraz sveta (lingvistic image of world) Slovákov v Maďarsku v kontexte bilingvizmu. In: *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapešť, 143–152.
2004 *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. Budapest.
- ŽILINSKÝ, Michal/ZSILINSZKY Mihály
1872 *Dějepis městečka Sarvaš a opis nynejších jeho poměrů. – Szarvas város története és jelen viszonyainak leírása*. Pešť–Pest (editie nouă: Békésska Čaba, 2004)

TÓTH Sándor János, TUSKA Tünde, UHRIN Erzsébet, ZSILÁK Mária

Dimensiunile alterității lingvistice la Tótkomlós¹

Scopul și metodele cercetării

Pe baza cercetărilor comune efectuate de Secția de limbi moderne a Institutului de Lingvistică al Academiei Maghiare de Științe, Catedra de limbă maghiară a ELTE BTK și Institutul de Cercetare a Slovacylor din Ungaria, din cadrul proiectului NKFP nr. 5/126/2001, intitulat *Dimensiunile alterității lingvistice: modalități de conservare a limbii minorităților*, a fost elaborat un studiu de sinteză ce analizează modul de utilizare a limbii slovace în rândul populației din localitatea Tótkomlós. Cu realizarea și coordonarea proiectului s-au ocupat Csilla Batha și Anna Borbély. Metoda de cercetare empirică a fost pusă în practică cu ajutorul unor chestionare, un rol important având însă și alte metode sociolingvistice, de pildă observația participativă, colectarea datelor etc. Rezultatele cercetării pun în valoare interdependențe demne de atenție cu referire la următoarea tematică: preferințele lingvistice, substituirea codului lingvistic, bilingvismul, raporturile dialectale, atitudinile și stereotipurile lingvistice.

Obiectivele principale ale proiectului sunt: realizarea unor cercetări fundamentale atât cu privire la posibilitățile de modelare a proceselor de substituie lingvistică și de conservare a limbii, cât și la rolul determinativ al atitudinilor și stereotipurilor minoritare și majoritare din cadrul proceselor lingvistice; elaborarea unor materiale auxiliare de specialitate cu ajutorul cărora pot fi puse în practică rezultatele cercetării în special din domeniul învățământului minoritar și al dezvoltării comunitare minoritare.

1 În acest studiu sunt publicate fragmente din raportul de cercetare realizat în 2004: *Nyelvcseres és nyelvmegőrzés a magyarországi szlovákok tótkomlói közösségében* (vezi și Tóth–Tuska–Uhrin–Zsilák: 2005a, 2005b).

Întrebări legate de formele de substituie lingvistică și de conservare a limbii cu răspunsuri generale:

- Există sau nu trăsături generale care indică anticipat faptul că într-un anumit context de contact o limbă (minoritară) poate fi conservată ori este substituită în totalitate de o altă limbă?
- Mai poate fi făcută vreo predicție referitor la intensitatea procesului de substituie lingvistică în cazurile în care „simptomele” acestuia pot fi deja ușor observate?
- Cum se prezintă factorii care influențează procesele lingvistice și sociale existente în unele comunități minoritare din Ungaria și care sunt trăsăturile lor comune și distinctive?

În această parte a studiului de față am dori să prezentăm o imagine privind:

- diviziunea funcțională a muncii referitor la limbile de contact;
- repartitia după vârstă, sex și grupe de școlarizare a eșantioanelor legate de preferințele lingvistice în funcție de partenerul de discuție, circumstanțe și subiect;
- autoevaluarea subiectivă a furnizorilor de date;
- atitudinile proprii, cele manifestate față de limba majoritară (variantele lingvistice) și față de vorbitori;
- competențele lingvistice mărturisite de furnizorii de date.

Firul roșu al cercetării era reprezentat de un chestionar format din 142 de întrebări și înregistrat în cadrul punctelor de cercetare din comunitățile lingvistice germane, croate, române, slovace, de „țigani beas” și lovări din Ungaria. Principalul criteriu referitor la alegerea punctelor de cercetare a fost acela ca bilingvismul să se găsească într-o situație intermediară; astfel, din rețeaua așezărilor slovace din Ungaria a fost aleasă de către institutul nostru localitatea Tótkomlós. Chestionarele au fost completate de operatori, respondenții comunicându-și oral răspunsurile. Interveniurile sociolingvistice rezultate erau înregistrate pe benzi sonore. Un mijloc remarcabil al observației participative a fost caietul de note, în care operatorii au notat contextul lingvistic considerat important, dar inexistent în chestionar. Din punct de vedere statistic, datele au fost prelucrate de András Vargha, apoi, pe baza seriilor de date și făcând o comparație cu propriile experiențe, au fost analizate de către operatorii de pe teren.

Cercetarea din localitatea Tótkomlós a fost efectuată în perioada decembrie 2003 – ianuarie 2004 de către un grup de cercetători format din patru lingviști. În organizarea cercetării și alegerea furnizorilor de date am fost ajutați de către Autogovernarea Minorității Slovace și liderii Organizației Slovace din localitate. Am participat la manifestările slovace care au avut loc în perioada cercetării, acestea fiind de asemenea bune ocazii de colectare a datelor legate de bilingvism și utilizarea limbii slovace.

Slovacii din Ungaria

În ceea ce privește populația slovacă din Ungaria, datele de recensământ din 2001 conțin următoarele: 17 693 de persoane au naționalitatea slovacă, 26 631 își asumă valorile culturale și tradițiile slovace, 11 817 au limba maternă slovacă, 18 057 utilizează această limbă în familie și în cerul lor de prieteni. Din punct de vedere procentual, „cele mai slovace” așezări sunt următoarele: Tótkomlós (Slovenský Komlós), Kardos (Kardoš), Bükkszentkereszt (Nová Huta), Piliscsév (Čiv), Pilisszentkereszt (Mlynky) (vezi: Gyivicsán–Krupa 1997).

Din perspectiva ponderii populației slovace, cele mai însemnate localități sunt Budapesta, Békéscsaba, Tótkomlós, Piliscsév și Pilisszentkereszt; în aceste așezări 1 000-1 500 de locuitori s-au declarat de naționalitate slovacă (KSH [Oficiul Central de Statistică] 2002). Acest număr îl depășește pe cel înregistrat la ultimul recensământ, ceea ce are drept cauză cadrul de susținere a actelor normative și efectul de dinamizare din partea organizațiilor civile și a autogovernărilor.

În ceea ce privește determinarea numerică a naționalităților, există mai multe tipuri de indicatoare, imprecise în egală măsură: datele de recensământ, estimările făcute de autogovernările și organizațiile minoritare, precum și numărul de voturi înregistrate cu ocazia alegerilor autogovernărilor minoritare. Experiența a confirmat faptul că majoritatea celor ce sprijină prin vot o naționalitate au deja anumite legături cu aceasta. Problema numărului de indivizi constituie un punct sensibil în cazul tuturor minorităților, mai cu seamă în ceea ce privește slovacii din Ungaria, care în trecutul apropiat au fost calificați în politică și în literatura de specialitate ca minoritatea cu cea mai rapidă asimilare

din această țară. Comparând datele de recensământ din anul 2001 cu statistica anuală din 1990, poate fi constatată o creștere numerică importantă – de 70% –, aceste cifre însă nu se apropie nicicum de evaluările făcute de organizațiile și autoguvernările slovace. Potrivit datelor dezvăluite de Autoguvernarea pe Țară a Slovacilor,² în țara noastră trăiesc 100-110 mii de slovaci, iar conform datelor oferite de Asociația Slovacilor din Ungaria,³ această cifră se ridică la 110 mii. La alegerile autoguvernărilor din anul 2002, candidații din rândul naționalității slovace au primit 217 900 de voturi la nivel de țară, astfel au putut înființa 114 autoguvernări minoritare. (În ceea ce privește analiza datelor de recensământ referitoare la naționalități, mai pe larg vezi: Dávid 1985; Gyivicsán 1994; Kugler 1987; KSH 1983). Am așteptat cu interes rezultatele chestionarului referitoare la utilizarea limbii, deoarece, potrivit statisticilor oficiale, acest indicator prezintă o tendință de scădere: în anul 1990 au declarat că au limba maternă slovacă 12 745 de indivizi, iar în anul 2001, un număr de 11 817 indivizi (înregistrându-se o scădere de 7%), deși doar 18 057 de locuitori au confirmat că utilizează în familiei ori în cadrul cercului de prieteni această limbă. Rezultatele cercetărilor noastre efectuate în rândul naționalității slovace din Ungaria cu referire la utilizarea limbii prezintă o privire generală interesantă, dar contradictorie din punct de vedere lingvistic: evoluția și regresul simultan al utilizării limbii și al funcțiilor lingvistice din cadrul multiplelor domenii de utilizare lingvistică. (Mai pe larg vezi, de pildă, Gyivicsán/Divičanová 1993a, 1993b, 2003a, 2003b, 2004; Žiláková 2004a, 2004b; Homišinová 2003; Maruzsová-Šebová 2000; Tušková 2002, 2003, 2004; Tóth 2005a, 2005b; Uhrin 2002, 2004).

Conștiința etnică

Slovacii din Ungaria s-au rupt de etnia-mamă unitară în condițiile în care au rămas în continuare între granițele aceluiași stat. Acest lucru a fost decisiv din punctul de vedere al transformărilor lingvistice. Slovacii strămutați la sud de pământul lor natal la sfârșitul veacului al XVII-lea și de-a lungul celui de-al XVIII-lea erau originari din ținuturi diferite ale Slovaciei, vorbeau dialecte uneori extrem de variate, iar pe lângă elementele culturale comune au adus cu sine și cultura populară purtătoare a unor note regionale distincte. Slovacii de dincolo de Dunăre vorbesc dia-

2 Datele provin de la Etelka Riba, vicepreședintele Autoguvernării pe Țară a Slovacilor.

3 Datele provin de la Ruženka Egyedová-Baráneková, președintele Asociației Slovacilor din Ungaria.

lectul de vest, cei din Nógrád, din împrejurimile Budapestei, precum și cei din Békés, dialectul slovac-central, iar așezările slovace din zona Bükk și Zemplén păstrează până astăzi dialectul slovac de est. Aceste variante dialectale regionale vorbite de minorități nu au trecut însă printr-un proces continuu de reînnoire, iar din acest motiv a scăzut vertiginos rolul lor în cadrul comunicării sociale.

În zilele noastre, dialectele sunt vorbite mai cu seamă de cei cu vârsta de peste 60 de ani, iar grupa de vârstă aflată între 30–50 ani de cele mai multe ori nu vorbește, doar înțelege limba. În schimb, sunt agreate orele de limbă slovacă, la care părinții își trimit copiii și unde se învață limba literară. În ceea ce privește conservarea limbii materne, școala și grădinița au căpătat un rol mult mai important decât cel din trecut, iar responsabilitatea acestor instituții a crescut datorită faptului că nu mai pot fi luate în calcul cunoștințele de limbă aduse din familie. Mulți folosesc limba slovacă în cadrul ocupației (de exemplu: angajații din școlile sau autogovernările minorităților), dar în sfera privată consideră că le este mai la îndemână utilizarea limbii maghiare. Așadar, substituirea codului lingvistic este determinată nu doar de lipsurile legate de competențele lingvistice, ci și de criteriile referitoare la confort.

Etnogeneza

Slovacii s-au așezat pe teritoriul actual al Ungariei în secolul al XVII-lea, după ce turcii au fost izgoniți. Migrația lor a durat aproximativ două secole, fiind declanșată de mai mulți factori: depopularea și lipsa forței de muncă. Pământul puțin și cu fertilitate scăzută al satelor slovace din regiunile montane nu mai putea întreține populația numeroasă, iar pământul arabil lăsat mult timp în paragină în teritoriile nelocuite avea o calitate excepțională și era disponibil în suprafețe mari, părând a fi o sursă sigură de prosperitate. Odată cu migrația, iobagii erau eliberați și de legarea de glie, deoarece în noua lor patrie era asigurată și practicarea liberă a religiei lor.

Migrația realizată cu intenția populării teritoriului avea un caracter organizat ce se manifesta atât conștient, cât și spontan, deoarece populația slovacă cunoștea ținutul în care urma să se așeze. Slovacia veneau aici la seceriș și la treierat mai cu seamă începând cu a doua jumătate a veacului al XVII-lea. La început au lucrat doar în ținuturile aflate la granița lingvistică maghiaro-slovacă, ajungând apoi tot mai la sud (compara: Gombos 1995; Sirácky 1980, 1985).

Datorită migrației s-au îndepărtat de mediul cultural al limbii materne și de centrele culturale ale acestui spațiu. În ultima parte a secolului al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea, limba și cultura slovacă din insulele lingvistice slovace din Ungaria – cu excepția slovacilor din Câmpia de Sud – au continuat să existe doar în mediul cultural popular, în cercul familial și comunitar al satului, precum și în sânul bisericii. În cele mai multe locuri, scrierea slovacă, educația adecvată în limba maternă și cultura practică în afara școlii erau noțiuni necunoscute. În cadrul celor mai mari insule lingvistice s-a încercat menținerea și conservarea limbii și a culturii. Astfel, de pildă, la Békéscsaba au existat activități precum editarea de carte ori teatrul slovac independent.

Dintre națiunile Regatului Maghiar, tratatele de pace de la sfârșitul Primului Război Mondial au adus cele mai importante schimbări slovacilor: odată cu formarea Cehoslovaciei, slovacii din Ungaria au fost separați din punct de vedere al dreptului public de etnia ce constituia națiunea de care aparțineau, cu care avuseseră aceeași patrie timp de o mie de ani. Sub aspectul conservării limbii materne, slovacii din Ungaria – care trăiau în grupuri dispersate, izolate atât între ele, cât și față de națiunea-mamă, având totodată un număr scăzut și insuficient pentru dezvoltarea și menținerea unui sistem cultural complet – au ajuns într-o situație neprielnică. Acest lucru fost agravat și de faptul că din partea țării-mamă nu beneficiau de o susținere apreciabilă.

Paralel cu strămutarea maghiarilor din Slovacia – în timpul schimbului de populație maghiaro-slovac (1946–1947) – au fost strămutați în Slovacia aproximativ 73 000 de slovaci din Ungaria. După acest lucru, în rândul slovacilor rămași în Ungaria a fost observată o diminuare, și nu doar sub aspectul numeric. Au fost destrămate comunități relativ închise din punct de vedere etnic, cu tradiții seculare și care erau purtătoarele limbii și culturii slovacilor din Ungaria, iar o pierdere sensibilă în plus s-a manifestat și prin faptul că de șansa strămutării au beneficiat în primul rând intelectualii.

Religia și structura confesională

Peste 2/3 din populația slovacă a Ungariei este de religie evanghelică, iar mai puțin de 1/3 este romano-catolică. În afara acestora, în insulele lingvistice există și greco-catolici, câteva așezări de evanghelici dețin un număr mare de baptiști, iar între catolicii din Pilis se mai găsesc și adventiști.

Datorită strămutărilor organizate, structura confesională a localităților este relativ omogenă.

Evanghelicii trăiesc în Câmpia de Sud, la Nyíregyháza, în județul Nógrád, între Dunăre și Tisa, și tot de aceste comunități aparțin și unele sate slovace din nordul județului Pest, cele din împrejurimile Budapestei, precum și localitățile Bakonycsérnye și Oroszlány din regiunea de dincolo de Dunăre (Divičanová 2003a).

Structura învățământului și formarea profesională

Structura învățământului este un factor determinant – extrem de important – al vieții și menținerii culturii slovacilor; în afară de școlile cu predare în limba naționalităților, însă, un rol însemnat în acest sens a fost îndeplinit și de rețeaua instituțiilor culturale. În Ungaria, înființarea sistemului școlar actual al naționalităților a început după cea de-a doua conflagrație mondială. Înainte de 1945 n-a existat o educație unitară în limba slovacă, neputându-se forma rețeaua școlară organizată și succesivă. În majoritatea localităților de slovaci n-au existat decât școli cu predare în limba maghiară. În anul 1961, școlile slovace cu o singură limbă de predare – din Budapesta, Sátoraljaújhely, Szarvas, Tótkomlós, Békéscsaba, Nagybánhegyes (unde până în 1970 au existat clase paralele cu predare în limba slovacă) – au fost transformate în școli slovaco-maghiare, în care disciplinele umaniste erau predate în limba slovacă, iar cele din domeniul științelor naturii, în limba maghiară, astfel ca elevii să-și poată însuși în cadrul orelor de curs și termenii de specialitate în limba slovacă. Regresia din 1961 a cauzat prejudicii referitoare la identitatea slovacilor la fel de mari precum schimbul de populație.

În scurt timp și în paralel cu organizarea școlilor cu predare în limba slovacă, în școlile maghiare din 80 de așezări slovace a fost introdusă predarea facultativă a acestei limbi. Această formă de predare a devenit așa-numitul tip de școală slovacă, care până astăzi reprezintă 90-95% dintre școlile incluse în sistemul învățământului instituțional cu referire la naționalitatea slovacă. În anii '90 a început reforma învățământului public, iar în cadrul acesteia, și reforma învățământului naționalităților. În ceea ce privește învățământul naționalităților, scopul a fost definirea exactă a instituțiilor naționalităților și creșterea nivelului calitativ al acestui tip de învățământ (Gyivicsán 2003b).

Datele cu referire la autoorganizarea politică și culturală începând cu 1989

Posibilitatea înființării și menținerii în funcțiune a instituțiilor și autoguvernărilor locale și a celor de la nivel național a fost formulată de Legea minorităților emisă în anul 1993. Prin înființarea autoguvernărilor locale minoritare, această lege asigură autonomia culturală a localităților cu o populație minoritară însemnată.

Așezarea cercetată

Localitatea Tótkomlós a fost întemeiată în 1746 de coloniștii slovaci de religie evanghelică, ce s-au refugiat la începutul secolului al XVIII-lea spre Câmpie din județele de nord ale Ungariei – de pe teritoriul actual al Slovaciei – din cauza dărilor crescânde puse pe umerii iobagilor, a suprapopulării și a persecuțiilor religioase. (Numele așezării, *Komlós*, care provine din cuvântul *hamei* [komlól], este cunoscut încă din 1415). Denumirea de „Tót-Komlós” este utilizată din 1746, când slovaci care s-au așezat în 1742 la Szentandrás (azi: Békésszentandrás) s-au mutat în pusta Komlós, ce aparținea de asemenea moșierului József Rudnyánszky, înființându-se astfel comuna. Cu toate acestea, localitatea nu s-a născut (renăscut) doar prin așezarea unui singur val de populație, ci datorită instalării succesive a unor grupuri mai mari sau mai mici de coloniști slovaci. Un alt grup de „întemeietori” a sosit deja la Komlós fără a se stabili mai întâi la Békésszentandrás, venind direct din județele Nógrád și Pest, precum și din localitatea Szarvas (mai pe larg, vezi: Gombos 1996). Populația din localitatea Tótkomlós nu provine dintr-un singur ținut al regiunii lingvistice nord-slovice, ci a înaintat spre sud începând de la grupurile dialectale sudice ale ariilor central-slovice – incluzând, de la caz la caz, locuri de ședere temporară –, atingând în felul acesta locul definitiv de trai: Komlós. Dialectul slovac actual din Tótkomlós – similar unor surse scrise – și-a păstrat în mod fidel caracterul dialectal/lingvistic originar, ce provenea din diverse arii dialectale.

Formele de comportament și valorile lingvistice ale comunității slovice evanghelice din Tótkomlós au fost în mare măsură influențate de limba utilizată în biserica evanghelică – limba Bibliei cehe de la Králice –, care începând cu secolul al XVI-lea a devenit limbajul liturgic și literar

al evanghelicilor slovaci. Această limbă – alături de cea latină – a fost utilizată și ca limbă de predare în școlile evanghelice slovace. Între limba vorbită a slovacilor evanghelici, dialectul slovac și limba liturgică cehă s-a creat o ierarhie specifică, varianta normativă devenind limba biblică cehă (biblićtina) (mai pe larg vezi: Gyivicsán 1996, Zsilák 1996a).

Până la realizarea schimbului de populație maghiaro-slovac din anul 1947, în localitatea Tótkomlós cultura slovacă avea un rol important atât în viața culturală a comunității, cât și referitor la relațiile sociale cotidiene, așadar în viața de zi cu zi. Această cultură slovacă stratificată în mod variat și având un conținut extrem de bogat a fost prezentă în toate cele trei straturi fundamentale ale culturii: nivelul popular, cel confesional și cel superior. Cei ce au contribuit la adoptarea, susținerea, cultivarea ori perpetuarea culturii burgheze (elitele) proveneau în primul rând din straturile de mijloc ale țărănimii și ale meșteșugarilor. Limba slovacă bogat diferențiată din punct de vedere funcțional este și astăzi vie la Tótkomlós, deși în mai multe domenii – în primul rând în cel bisericesc și familial – a suferit un regres însemnat. În plus, a fost adoptată activ, deși nu în egală măsură, de toate straturile generaționale și sociale.

Din punct de vedere dialectal, caracterizarea limbii slovace de la Tótkomlós și analiza corelației existente între aceasta și dialectele slovace centrale din țara-mamă pot fi surprinse în lucrările lui Pavol Ondrus (1956).

Totodată, dialectul slovac din Tótkomlós poate fi regăsit și în *Atlasul dialectelor slovace din Ungaria* (Fügedi–Gregor–Király 1993). În ceea ce privește dialectele specifice, cu problematica dialectelor mixte se ocupă studiul semnat de Péter Király (Király 2000). Același autor (1965) acordă atenție și memoriei scrise a limbii slovace de la Tótkomlós. Stratificarea funcțională a limbii slovace din Tótkomlós și câteva tipuri ale modului de exprimare metaforic referitor la limba slovacă din Tótkomlós au fost analizate de Mária Zsilák (1996a, 2000). Anna Gyivicsán (1996) se ocupă de schimbările etnoculturale ale localității Tótkomlós, punând în lumină sistemul relațional cu referire la limbă, cultură și comunitate.

În zilele noastre, conservarea și dezvoltarea limbii și a culturii slovace sunt realizate prin înființarea școlii generale slovace în 1948 și constituirea Ansamblului Popular de la Tótkomlós ca rezultat al fuzionării în 1952 a mai multor grupuri culturale (de dans, teatru și coruri etc.). Apoi, la sfârșitul anilor '70, este înființată Fanfara de tineret, iar în anul 1991 – în locul acesteia – se naște formația școlară Ansamblul Harmónia. Din 1987 funcționează Organizația Slovacilor din Komlós, dar Asociația Slovacilor din Ungaria

are deja o organizație locală permanentă în această localitate încă din anul 1945. Din organizație face parte și Clubul Slovacilor, având o activitate intensă. În anul 1994 a fost înființată Autogovernarea Minoritară Slovacă.

În oraș se găsesc mai multe colecții etnografice, dintre care cele mai însemnate sunt Casa Regională Slovacă, inaugurată în 1972, Muzeul Căminelor, care și-a deschis porțile în 1985, existând de asemenea mai multe persoane private care dețin colecții importante din Tótkomlós.

Așezarea are și doi poeți: Pál Számuel (Pavol Samuel) și György Antal (Juraj Dolnozemský), care au publicat volume de poezii individuale în limba slovacă. A mai văzut lumina tiparului și un volum similar în limba slovacă semnat de scriitorul și publicistul Mihály Hrivnák. Operele literare ale lui Pál Závada – intitulate *Jadviga párnája* [Perna lui Jadviga] și *Milota* [Milota] – au fost realizate de asemenea în memoria slovacilor din Tótkomlós.

Publicația *Komlósi Hírmondó* [Buletinul de Komlós], cu apariții lunare începând din anul 1993, conține în mod regulat și un supliment în limba slovacă, iar postul de televiziune local transmite sistematic emisiuni în limba slovacă.

În 1993, Tótkomlós a primit titlul de oraș. Potrivit datelor de recensământ din anul 2001, în localitate trăiesc 6 547 de persoane, dintre care 1 159 și-au declarat naționalitatea slovacă, iar 1 175 limba maternă slovacă. Atașamentul față de valorile culturale și tradiționale slovace este asumat de către 1 370 de persoane. În mediul familial și în cercul de prieteni este utilizată limba slovacă de către 1 146 de indivizi (KSH 2001). Potrivit însă evaluărilor făcute de organizațiile și autogovernările slovace, numărul populației slovace în localitatea Tótkomlós îl depășește cu mult pe cel furnizat de datele de recensământ. După părerea noastră, aproximativ 30–35% din populația orașului este slovacă ori de origine slovacă.

Analiza datelor empirice

Prezentarea generală a persoanelor chestionate

Chestionarul de utilizare a limbii, format din 142 de întrebări, a fost completat de 70 de furnizori de date.

Pentru majoritatea subiecților intervievați nu a cauzat probleme faptul că limba în care au fost realizate comunicarea și chestionarul era cea slovacă, doar câteva dintre noțiuni a trebuit să fie traduse – ori interpre-

tate – în limba maghiară, de pildă: *cetățenie, naționalitate, limbă maternă, bilingvism etc.*, deoarece sensul acestor noțiuni este necunoscut mai cu seamă în rândul vârstnicilor. Membrii generației mai tinere au răspuns la întrebările noastre de mai multe ori în limba maghiară, însă cunoștințele pasive de limbă erau sesizabile și în cazul acestora.

Toți furnizorii de date și-au dezvăluit numele, în consecință, poate fi constatat faptul că teama lor a dispărut, iar slovacii din Tótkomlós au depășit trauma istorică a schimbului de populație din 1946–1947. Cei mai mulți și-au menționat numele în limba slovacă, demonstrând și prin acest lucru apartenența lor la această etnie. Folosesc – probabil – în mod sistematic ambele variante: cea maghiară și cea slovacă. Efectuarea unei analize asupra acordării și utilizării numelor ar putea oferi de asemenea o serie de cunoștințe și concluzii utile.

Cei chestionați sunt femei în proporție de 48,6% (34 de persoane) și bărbați în proporție de 51,4% (36 de persoane); din numărul total al respondenților, ponderea celor născuți în Tótkomlós este de 85,5% (59 de persoane), a celor născuți în altă parte, de 13% (9 persoane), iar în străinătate, de 1,4% (o persoană), dar și aceste persoane trăiesc deja de peste un deceniu în localitate. Din grupa de vârstă de 20–40 ani fac parte 22,9% dintre furnizorii de date (16 persoane), din cea de 41–60 ani, 48,6% (34 de persoane), iar din grupa celor cu vârsta între 61–85 ani, 28,6% dintre cei intervievați. Eșantionul deformează în mod conștient datele din cauza faptului că cel mai caracteristic strat social din punctul de vedere al activității și al viitorului acestei naționalități – grupa tânără și cea de vârstă mijlocie – este suprareprezentat. În ceea ce privește populația naturală, grupa vârstnică este cea mai numeroasă. În proporție de 75,8 % (50 de persoane) populația intervievată locuia mereu în Tótkomlós, iar 24,2% dintre aceștia (16 persoane) au trăit pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă și în altă parte. Referitor la pregătirea școlară a subiecților intervievați: 44,3% dintre aceștia (31 de persoane) au absolvit școala primară, 41,4% (29 de persoane) au o pregătire medie, iar 14,3% (10 persoane) au studii superioare. În oraș trăiesc în totalitate mai mulți licențiați, care sunt în special pedagogi și exponenți ai intelectualilor cu orientare umanistă. Mulți dintre cei care fac parte din grupa vârstnicilor, în școlile profesionale primare au învățat în limba slovacă doar scrisul, cititul și religia, deoarece până în 1948 nu era formată rețeaua școlară slovacă din Ungaria. Între membrii generației de vârstă mijlocie și tânără există mai multe persoane care au absolvit școala slovacă din localitate, iar mai

apoi liceul slovac de la Békéscsaba. La școlile superioare ori în universități nu au studiat – nu puteau studia – în limba slovacă decât viitorii pedagogi, iar în ceea ce privește învățământul superior, nici până astăzi nu există altă posibilitate în Ungaria. (Referitor la învățământul slovac din Ungaria, vezi: Gyivicsán 2003b, Maruzsová-Šebová 2000, Lászik 1999, Bodonyi 1997, Tóth 2005b, Uhrin 2004).

Dintre slovacii din Tótkomlós, 96,8% (60 de persoane) sunt de religie evanghelică, iar 3,2% (2 persoane) sunt catolici. Vin în număr mic și rar la biserică în special din cauza faptului că nu au preoți care ar vorbi limba slovacă, așadar rareori sunt oficiate slujbe în limba slovacă. *Zriedka chodím do kostola, lebo nemáme slovenského farára, Erka (host'ujúca farárka) len zdriedka chodí.* (Frecventez rareori biserica pentru că nu avem un preot slovac, iar Erka [preotul invitat, E.U.] vine doar de puține ori.) Mulți dintre furnizorii de date au considerat că este important să se menționeze faptul că se simte lipsa unui preot care vorbește limba slovacă. De pildă: *Naši kňazi, žiaľ, nevedia po slovensky, len po maďarsky* (Preoții noștri, din păcate, nu vorbesc limba slovacă, doar pe cea maghiară). Ponderea celor ce frecventează biserica o dată la șase luni este de 44,3% (31 de persoane), a celor care nu se duc niciodată de 42,9% (30 de persoane), odată pe lună se duc la biserică 10% dintre slovaci (7 persoane), iar săptămânal, 2,9% (2 persoane). Dintre cei care frecventează biserica, 55% (22 de persoane) participă doar la slujbele celebrate în limba slovacă, iar 27,5% (11 persoane), atât la cele oficiate în limba slovacă, cât și la cele la care se vorbește în limba maghiară. La serviciile divine care au loc doar în limba maghiară iau parte în totalitate numai 17,5% (7 persoane) dintre intervievați. (Cu referire la apartenența confesională a slovacilor din Ungaria și la utilizarea limbii slovace în cadrul bisericii, vezi: Gyivicsán 1993a, 2003b, Tóth 2005a, Uhrin 2004).

În proporție de 88,2% (60 de persoane), cei chestionați au învățat limba slovacă în familie, iar ponderea celor care și-au însușit această limbă în grădiniță sau școală este de 11,8% (8 persoane). Din aceste date rezultă faptul că limba maternă a subiecților intervievați este dialectul local slovac, deoarece acesta a fost învățat de ei – parțial sau în totalitate – încă din copilărie. Mulți dintre furnizorii de date – 61,2% (41 de persoane) – au învățat tot acasă și limba maghiară, iar 38,8% dintre aceștia (26 de persoane), la grădiniță ori la școală. Astfel, poate fi dedus faptul că doar aproximativ o treime dintre cele 70 de persoane intervievate au crescut într-un mediu familial slovac monolingv, iar două treimi mențin legături

cu limba maghiară probabil încă din copilărie, devenind încă de atunci într-un anumit fel bilingvi.

În lumina rezultatelor cercetării poate fi constatat faptul că limba maternă a furnizorilor de date din Tótkomlós este cea slovacă, deoarece majoritatea celor intervievați și-au însușit această limbă – parțial sau în totalitate – încă din copilărie. Așadar, în cazul lor, limba slovacă este cea primară, respectiv învățată pentru prima oară. Cel de-al doilea grup mai mare al celor chestionați a învățat limba slovacă prin intermediul socializării secundare, însă din punct de vedere sentimental este puternic legat de limba și cultura slovacă. Membrii acestui grup s-au identificat cu limba predecesorilor, respectiv sunt recunoscuți de către societatea majoritară ca persoane cu limba maternă slovacă. Terminologia statornicită de István Lanstyák – „limba maternă ambivalentă” – se confirmă însă și în cazul slovacilor din Ungaria, potrivit căreia aceeași persoană poate fi calificată ca având limba maternă diferită în funcție de anumite criterii, iar utilizarea limbii acesteia poartă caracterul dominanței lingvistice a majorității (Lanstyák 2000). În opinia cercetătoarei Anna Gyivicsán (1993), slovacii din Ungaria sunt legați de limba lor maternă – limba strămoșilor – în primul rând prin sentimente. Așadar, utilizarea limbii slovace este motivată într-un mod primar, bazându-se pe sentimente și nu pe nevoi sociale. Bilingvismul a fost dezvoltat sub impulsurile practice ale utilitarismului și susținut de „stringența existenței”, de provocările economico-sociale și de legăturile externe. Părinții celor chestionați sunt în proporție de 84,6% (55 de persoane) de naționalitate slovacă, iar 15,4% dintre aceștia (10 persoane) au doar mama sau tatăl de naționalitate slovacă.

În proporție de 80% (55 de persoane), cei chestionați au toți cei patru bunici de naționalitate slovacă. Dintre partenerii de viață ai furnizorilor de date 54,8% (34 de persoane) sunt tot slovaci, legăturile etnice duble și le asumă 29% (18 persoane) dintre cei intervievați, iar pe cele maghiare, 16,1% (10 persoane). Datele confirmă faptul că în cazul căsătoriilor din Tótkomlós, chiar și în zilele noastre, sunt caracteristice legăturile endogame și intraetnice, deși, în paralel cu apariția identității duble, tendința scăderii acestora poate fi de asemenea dovedită.

Numărul mare de căsătorii în interiorul grupului a contribuit de asemenea la faptul că de-a lungul mai multor ani, precum și până în trecutul apropiat, limba slovacă a fost conservată. Purtători ai acesteia au devenit și reprezentanții generației mai tinere, deși competențele lor lingvistice sunt caracterizate în special printr-un limbaj pasiv.

La întrebarea *Din ce cauză vă simțiți slovac?* cei mai mulți – 37,7% (23 de persoane) – au dat răspunsul: *Deoarece aceasta este limba mea maternă.* În proporție de 29,5% (18 persoane) răspunsul era: *Această identitate este asumată și de părinți.* Ca variantă sociolingvistică nu rămâne cu mult în urmă nici comunitatea: 24,6% (15 persoane), iar răspunsul: *Deoarece în această limbă vorbesc* a fost ales de 8,2% (5 persoane) dintre cei chestionați. Potrivit răspunsurilor primite, se poate afirma faptul că în localitatea Tótkomlós cel mai important rol în ceea ce privește asumarea identității este atribuit încă limbii materne și cunoștințelor de limbă. Alți factori de mare însemnătate referitor la determinarea identității sunt și originea, impulsul familial, apărând însă ca un element nou și cu o influență aproape la fel de mare și comunitate, ceea ce – probabil – este deja rezultatul unei activități comunitare din zilele noastre.

Subiecții participanți la cercetare care au vizitat deja Slovacia dețin o pondere de 94,1% (64 de persoane), iar cei care încă nu, de 5,9% (4 persoane). În zilele noastre, slovacii din Tótkomlós întrețin relații frecvente și regulate cu cei din Slovacia. Acest lucru are drept cauză îmbunătățirea și extinderea bunelor relații între Ungaria și Slovacia. Majoritatea celor chestionați – 53% (35 de persoane) – au petrecut în țara-mamă 2-3 zile, 40,9% (27 de persoane), 1-3 săptămâni, 3 % (2 persoane), o zi, iar 3% (2 persoane), peste două luni.

La întrebarea 'K29' se puteau da mai multe răspunsuri, iar pe baza acestora poate fi constatat că cei mai mulți – 37,9% (25 de persoane) – au călătorit în Slovacia cu scopul de a-și vizita rudele. Aceștia se bucură că în prezent pot întreține relații cu rudele lor strămutate cu ocazia schimbului de populație din 1946–1947 fără teamă sau dificultăți politice. Unii au menționat faptul că după această dislocare a populației, încă timp de mai mulți ani nu și-au văzut rudele, iar corespondența prelungită de întârzieri era de asemenea cenzurată. Cu toate acestea, analiza traumelor și a consecințelor resimțite până astăzi referitor la schimbul de populație nu reprezintă subiectul studiului de față.

Cu ocazia unor excursii și concedii pleacă în Slovacia, de asemenea, multe persoane: 27,3% (18 persoane). Cu alte scopuri – în general menținerea unor contacte oficiale – călătoresc 19,7% (13 persoane), iar în interes de serviciu 10,6% (7 persoane). La Tótkomlós a fost dovedit faptul că efectul pozitiv al menținerii relațiilor cu țara-mamă – atât asupra conștiinței identitare, cât și asupra competențelor lingvistice – este de neînlocuit. Prezența frecventă în mediul lingvistic slovac viu și modern poate fi

considerată unul dintre cei mai importanți factori ai conservării limbii, la fel ca și celelalte posibilități apărute ca urmare a menținerii relațiilor cu Slovacia, de pildă, vizitele partenerilor veniți din Slovacia la Tótkomlós, acestea fiind de asemenea bune ocazii ale comunicării în limba maternă și ale exercitiului limbii vorbite.

Cu ocazia vizitelor în Slovacia, majoritatea furnizorilor de date, 68,8% (44 de persoane), utilizează limba slovacă. Mulți au afirmat faptul că în Slovacia se descurcă excelent vorbind în dialectul slovac din regiunea Komlós.

Cei chestionați trebuia să califice nivelul la care au înțeles limba slovacă din Slovacia: 42,4% (28 de persoane) au fost de părere că nivelul lor de înțelegere este excelent (5), 28,8% (19 persoane) considerau că înțeleg bine (4), 18,2% au ales nivelul mediu (3), 9,1% (6 persoane), pe cel satisfăcător (2), iar 1,5% (o persoană) și-a calificat competențele ca nesatisfăcătoare (1). Din răspunsurile date reiese faptul că majoritatea furnizorilor de date nu au probleme de înțelegere în Slovacia la nivelul comunicării de zi cu zi. Trebuie însă menționat faptul că în cazul limbii de specialitate ori al unui text de specialitate nu s-ar fi obținut – evident – aceste rezultate bune, deoarece în aceste circumstanțe, trăsătura specifică este utilizarea unui număr mare de cuvinte străine și de specialitate. Înțelegerea terminologiei utilizate în diverse ocupații și ramuri științifice constituie o problemă și în cazul slovacilor din Ungaria cu un nivel de școlarizare superior.

Preferințele lingvistice

La Tótkomlós, majoritatea celor chestionați – 38,2%-36,9% (26-24 de persoane) – comunică (au comunicat) mereu în limba slovacă cu părinții (mama/tatăl). Ponderea furnizorilor de date ce folosesc ambele limbi în comunicarea cu mama/tatăl este de 30,9%-30,8% (21-20 de persoane), exclusiv în limba maghiară comunică 17,6%-18,5% (12/12 persoane). În general, cu părinții vorbesc în limba slovacă 11,8%-9,2% (8-6 persoane), iar în limba maghiară 1,5%-4,6% (1-3 persoane). Potrivit acestor date, ceva mai mulți comunică în limba maghiară cu tatăl decât cu mama, așadar în ceea ce privește utilizarea limbii, balanța înclină ușor în favoarea mamei, ceea ce se întâmplă – probabil – datorită faptului că mamele, făcând parte din generația mai în vârstă, nu erau încă angajate, iar astfel limba maternă din mediul familial a fost conservată și utilizată pentru o perioadă mai îndelungată.

În ceea ce privește utilizarea limbii slovace, analiza indicatorilor cu referire la comunicarea cu bunicii arată o puternică creștere, iar acest lucru înseamnă fără doar și poate faptul că vârsta trebuie considerată o variabilă semnificativă în cazul preferințelor lingvistice. Generația celor mai în vârstă vorbește încă în mod obișnuit limba slovacă, respectiv comunicarea cu membrii acestei generații se petrece în mod regulat în această limbă. În ceea ce privește comunicarea cu bunicii din partea mamei/tatălui, limba slovacă a fost utilizată permanent în contactul de zi cu zi de către 70%-79,2% (42/42 de persoane) dintre cei chestionați.

Cu frații, majoritatea celor chestionați comunică de obicei în limba maghiară: 39,3% (24 de persoane). *Mojho brata dali do mad'arskej školy, lebo nazdali, že takto sa zaobíjde ľahšie. Vie, rozumie po slovensky, ale t'ažko rozpráva* (Fratele meu a fost înscris la școala maghiară. Părinții mei au spus că așa se va descurca mai bine, dar știe, înțelege limba slovacă, doar că vorbește mai greu), și-a amintit unul dintre furnizorii de date.

În ceea ce privește comunicarea cu soțul/soția, la majoritatea celor chestionați domină de asemenea limba maghiară, în proporție de 41,5 % (27 de persoane) aceștia comunică cu soțul/soția permanent în limba maghiară.

În cazul analizei comunicării cu copiii, diagrama utilizării limbii arată de asemenea o puternică creștere referitor la limba maghiară. Ponderele furnizorilor de date care vorbesc mereu în limba maghiară cu copiii lor este de 50,8% (30 de persoane); exclusiv în limba slovacă nu mai comunică nimeni. În legătură cu influența școlii/grădiniței asupra utilizării limbii pot fi remarcate corelații interesante. Începând de la înscrierea copiilor la școală/grădiniță, pe de o parte scad vertiginos indicatorii de utilizare a limbii slovace, iar pe de altă parte poate fi observată o și mai spectaculoasă descreștere referitoare la utilizarea limbii maghiare în comunicarea cu acești copii. A crescut numărul celor ce folosesc în egală măsură ambele limbi: 34,8% (23 de persoane), iar alături de dominanța limbii maghiare a sporit și numărul celor care vorbesc doar ocazional limba slovacă: 45,5% (30 de persoane). Aceste date sugerează că școala/grădinița amplifică utilizarea limbii maghiare și totodată influențează în mod pozitiv preferințele lingvistice în favoarea limbii slovace din mediul familial. *Musíme sa čím viac slovensky rozprávať s det'mi, opravovať ich, lebo chodia do slovenskej školy* (Trebuie să vorbesc tot mai des limba slovacă cu copiii, trebuie să-i verific pentru că merg la școala slovacă), relatează despre această situație unul dintre furnizorii de date. În urma

experiențelor trăite cu ocazia anchetelor de teren realizate la Tótkomlós, poate fi constatat faptul că fenomenul de regres al utilizării limbii materne și extinderea spațiului de acțiune a limbii maghiare sub influența școlii/grădiniței au fost observate la generația mai în vârstă.

În familiile din Tótkomlós, limba obișnuită de comunicare este dialectul local, care în fapt este o variantă a dialectului central slovac. (Asupra dialectelor slovace din Ungaria, vezi: Fügedi–Gregor–Király 1993, Ondrus 1956, Štolc 1949).

În ceea ce privește școlile slovace din Ungaria, după înființarea și dezvoltarea sistemului școlar slovac, limba de predare a devenit limba literară slovacă codificată de Ľudovít Štúr. Mult timp, programele școlare valabile⁴ nu au ținut cont de acest dialect, în fapt limba maternă a elevilor. Utilizarea în școli și la orele de curs a acestei limbi nu a fost susținută de majoritatea profesorilor. Printre circumstanțele specifice ale utilizării limbii slovace din Ungaria se regăsea și faptul că până în anul 1948 nu se predă în școli nicio materie în limba slovacă, respectiv în limba cehă biblică, decât religia la nivelul primar.

În ceea ce privește comunicarea bunicilor, poate fi observată o foarte ușoară modificare în favoarea utilizării limbii slovace.

Môj syn a moja dcéra a aj vnučka vedía po slovensky, s nimi obyčajne slovensky hovorme. Vnuk nevie. Veľmi ma bolí, že vnuk nevie po slovensky. (Fiul meu, fiica mea și nepoata cunosc limba slovacă, cu ei în general vorbesc această limbă. Nepotul nu știe. Mă doare că nepotul meu nu vorbește limba slovacă.) Un alt exemplu: *Moje deti sa v škôlke naučili po slovensky. Jedna dcéra maturovala v slovenskom gymnázii a druhá teraz chodí na jazykový kurz. Vnučka na univerzite si tiež vybrala slovenský jazyk. Vnuk chodí do slovenskej školy. Na moje otázky maďarsky odpovedá. Spieva, tancuje, ale hovorí nechce.* (Copiii mei au învățat pentru prima oară limba maghiară în grădiniță. Una dintre fetele mele și-a dat bacalaureatul în liceul slovac, iar cealaltă urmează acum cursurile de limbă slovacă. Și nepoata mea a ales la facultate limba slovacă. Nepotul merge la școala slovacă. La întrebările mele puse în limba slovacă răspunde în limba maghiară. Cântă, dansează, dar nu vrea să vorbească în limba slovacă).⁵ Potrivit

4 Cunoștințele legate de dialectele slovace din Ungaria sunt prescrise cu caracter de obligativitate pentru prima oară de NAT [Curriculum Național], intrat în vigoare în 1997, precum și de regulamentul intitulat „Linii directoare cu referire la educația minorităților naționale și etnice”.

5 Răspunsurile au fost date în limba slovacă și au fost traduse de EU.

terminologiei utilizate în sociolingvistică, majoritatea persoanelor ce aparțin generației tinere fac parte din așa-numitul grup al „celor ce-și amintesc” (rememberers) (vezi Bartha 1999), iar dintre aceste persoane, multe – în cazul în care nu frecventează/n-au frecventat școala slovacă – nu învață bine limba, dar o mai înțeleg întrucâtva. Încă mai pot utiliza și transmite mai departe unitățile lexicale fixe, de pildă denumirile unor feluri de mâncare – *cigánka*, *hurike*, *mozgóčka* –, forme de salut, cântece, expresii, zicale. La completarea chestionarelor referitoare la utilizarea limbii, aceste persoane adesea aveau nevoie de traducerea întrebărilor în limba maghiară.

Atunci când se întâlnesc cu profesorii lor de limbă slovacă, furnizorii de date vorbesc această limbă într-o proporție de 55% (33 de persoane). Mai multe persoane au menționat că fac acest lucru cu predilecție în cazul profesorilor invitați din Slovacia, care și după părerea lor reprezintă factori importanți ai conservării limbii.

La întrebarea: *În ce limbă vorbiți cu propriul preot?* au răspuns 38 de chestionați, iar la întrebarea: *În ce limbă vorbiți în biserică cu confracții de comuniune înainte sau după ceremonie?* au dat răspuns 39 de persoane. Ponderea celor care frecventează biserica și vorbesc doar în limba maghiară cu preotul este de 68,4% (26 de persoane). Înainte și după serviciul divin însă vorbesc deja mai mulți în limba slovacă cu confracții lor de credință.

În ceea ce privește relațiile cu vecinii, 43,3% (26 de persoane) dintre chestionați utilizează la fel de frecvent limba slovacă precum pe cea maghiară.

Majoritatea respondenților – 33,8% (23 de persoane) – vorbesc doar în limba slovacă cu prietenii și cunoscuții, iar 27,9% (19 persoane) utilizează în egală măsură limba slovacă și cea maghiară. Atunci când în cercul de cunoscuți sunt prezenți și maghiari, 52,2% (36 de persoane) dintre chestionați comunică doar în limba maghiară, motivând acest lucru prin faptul că și aceste persoane trebuie să înțeleagă despre ce se discută.

Cu slovacii angajați la primărie majoritatea – 39,7% (27 de persoane) – vorbesc exclusiv în limba maghiară, 29,4% (20 de persoane), exclusiv în limba slovacă, iar în ambele limbi 19,1% (13 persoane). Mai mulți au considerat că este necesar să menționeze faptul că la primărie sunt angajați prea puțini slovaci și că – în general – comunică în limba slovacă cu membrii autoguvernării minorității slovace.

Majoritatea celor chestionați – 27,4% (17 persoane) – comunică la locul de muncă cu colegii slovaci la fel de frecvent atât în limba maghiară, cât și în cea slovacă, exclusiv în limba slovacă, 24,2% (15 persoane), iar exclusiv în limba maghiară tot 24,2% (15 persoane). Aceste date atestă faptul că la Tótkomlós limba slovacă este încă prezentă la locurile de muncă, dar fără îndoială, cu excepția instituțiilor de învățământ, se manifestă doar în cadrul unor circumstanțe ale comunicării informale.

Limba slovacă utilizată la cumpărături vine de asemenea în sprijinul concluziilor de mai sus, deoarece în aceste împrejurări, 34,4% (22 de persoane) dintre furnizorii de date chestionați vorbesc exclusiv limba slovacă. Ambele limbi sunt folosite cu ocazia cumpărăturilor de 12,5% (8 persoane).

Faptul că nu puteau vorbi în limba slovacă cu medicul lor, în cazul majorității respondenților din Tótkomlós – 97,1% (66 de persoane) – nu a reprezentat o problemă. *Ked' sme mali aj takého doktora, ktorý vedel aj po slovensky zhovárali sme sa aj po slovensky nie o chorobe ale o tom ako sa máme, čo robíme, čo sme varili. Nájdu sa aj takí ktorí vedia slovensky.* (Atunci când aveam un medic care cunoștea limba slovacă am vorbit și în această limbă, nu despre boală, ci despre cum suntem, ce mai facem, ce gătim. Mai sunt care știu limba slovacă.) Această observație reflectă cu precizie repartizarea funcțiilor și diviziunea muncii cu referire la limbile slovacă și maghiară.

Dacă cei din Tótkomlós se întâlnesc în oraș, în cazul majorității celor chestionați în comunicare domină limba slovacă, 40,6% (28 de persoane) vorbesc exclusiv în limba slovacă cu concetățenii lor. *Radujeme sa, že sa môžeme zhovárat' slovensky* (Ne bucurăm că putem vorbi în slovacă), afirma unul dintre respondenți.

Majoritatea respondenților – 48,9% (22 de persoane) – vorbesc întotdeauna în limba slovacă la manifestările organizațiilor slovace. Aceste răspunsuri indică faptul că programele slovace periodice, în afara unei consolidări identitare conștiente, reprezintă bune ocazii ale cultivării limbii materne, ale comunicării în limba slovacă, devenind astfel importanți factori ai conservării patrimoniului lingvistic.

Următoarele întrebări din chestionar vizau automatismele. Sfera intimă pune în scenă importante aspecte ale utilizării limbii, deoarece aici funcționează – luând în considerare și rezultatele psiholingvistice – automatismele ce pun în evidență dimensiunea existenței limbii slovace în „adâncul” subconștientului. Potrivit definiției utilizate de Skutnabb-

Kangas cu referire la limba maternă, automatismele au de asemenea un rol însemnat. Pe baza uneia dintre aceste definiții, limba maternă este considerată limba în care se numără și în care de obicei se poate gândi.

În pofida faptului că în subconștientul furnizorilor de date din Tótkomlós este încă prezentă limba slovacă, dominanța limbii maghiare este totuși caracteristică. Ponderea celor chestionați care visează în limba maghiară este de 44,6% (25 de persoane). *Slovensky sa mi sníva o minulosťi o rodine* (În limba slovacă visez în legătură cu familia, cu trecutul), a afirmat unul dintre furnizorii de date.

La întrebarea: *În ce limbă vă rugați de unul singur?* au dat răspuns 37 de persoane (=100%). Respondenții se roagă singuri în limba maghiară în proporție de 40,5% (15 persoane), exclusiv în limba slovacă, 35,1% (13 persoane), iar în ambele limbi deopotrivă, 18,9% (7 persoane).

Banii sunt numărați în limba maghiară de 55,1% (38 de persoane) dintre furnizorii de date, iar în limba maghiară și în cea slovacă, cu aceeași frecvență, de 29% (20 de persoane). Majoritatea celor chestionați au învățat la școală în limba maghiară cele patru operații matematice de bază: adunarea, scăderea, înmulțirea și împărțirea. Ponderea ridicată a utilizării limbii maghiare în acest domeniu este influențată și de acest lucru.

La fel de frecvent – 50% (27 de persoane) –, respondenții înjură în ambele limbi, iar în limba maghiară, 37% (20 de persoane).

Pe baza analizei statistice a datelor obținute poate fi apreciată ca o variantă puternic semnificativă din punctul de vedere al utilizării limbii în special vârsta, precum și identitatea lingvistică și cea etnică. În ceea ce privește persoanele chestionate – fără doar și poate – există o interdependență între vârstă, identitate etnică și utilizarea limbii. Cei mai în vârstă vorbesc mai frecvent în limba slovacă decât cei tineri. Totodată, cei care dețin o identitate etnică și lingvistică mai puternică utilizează mai des și cu mai mare plăcere limba lor maternă.

Competențele lingvistice

Următorul grup de întrebări a pus în evidență autoevaluarea competențelor lingvistice din partea furnizorilor de date, acestora impunându-li-se o evaluare a aptitudinilor lingvistice pe o scală de la 1 la 5.

- 5: Totul perfect
- 4: Cu ușurință
- 3: Mai mult sau mai puțin

2: Cu dificultate

1: Deloc

Textele publicate în ziarele apărute în limba slovacă sunt înțelese cu ușurință de majoritatea – 44,3% (31 de persoane) – subiecților din Tótkomlós care au participat la cercetare, aceștia evaluându-și competențele lingvistice cu calificativul 4; cei care înțeleg mai mult sau mai puțin limba – 24,3% (17 persoane) – au utilizat calificativul 3; ponderea celor ce înțeleg totul perfect este de 15,7% (11 persoane), iar aceștia și-au autoevaluat competența cu nota 5; cei care înțeleg cu dificultate presa scrisă reprezintă o proporție de 12,9% (9 persoane), aceștia au folosit calificativul 2; în sfârșit, cei la care calificativul era 1, adică 2,9% (2 persoane), nu înțeleg deloc aceste texte. Mai mulți au menționat faptul că limbajul singurului săptămânal național în limba slovacă, *Ludové noviny*, este prea dificil pentru ei, în special din cauza sumedeniei de expresii străine. *Naše slovenské noviny v Maďarsku vydané ťažko rozumiem, na Slovensku vydané ľahšie. Sú také slová v novinách, ktoré musím pozrieť v slovníku, alebo sa nane opýtať, lebo neviem, čo znamenajú. Nové slová ktoré sa používajú na Slovensku nepoznám. Mi aj tak len komlóšsky vieme* (Ziarele noastre, pe cele din Ungaria, le înțeleg mai greu, pe cele din Slovacia mai ușor. Există în ziare cuvinte după care trebuie să mă uit, să mă interesez, pentru că nu știu ce înseamnă. Cuvintele noi, care se folosesc acum în Slovacia, acelea nu le știu. Noi oricum nu cunoștem decât limbajul din Komlós) – au afirmat furnizorii de date.

Presa scrisă în limba maghiară este înțeleasă perfect de către majoritatea celor din Tótkomlós: 90% (63 de persoane) și-au evaluat propriile competențe cu calificativul 5; 10% (7 persoane) dintre subiecți înțeleg textul cu ușurință, autoevaluându-și competența cu nota 4.

Majoritatea furnizorilor de date cunosc la perfecție dialectul slovac din Tótkomlós, iar pe baza autoevaluării subiective 50% (35 de persoane) dintre aceștia au primit calificativul 5; 25,7% (18 persoane) vorbesc cu ușurință, autoevaluându-și competențele lingvistice cu 4; mai mult sau mai puțin înțeleg 17,1% (12 persoane), având competențe lingvistice de 3, iar 5,7% (4 persoane) dintre subiecți vorbesc cu dificultate dialectul slovac din Tótkomlós, autoevaluându-și cunoștințele cu calificativul 2.

Competențele în limba slovacă literară au fost evaluate cu 3 de către majoritatea celor chestionați: 40,6% (28 persoane), așadar potrivit autoevaluării înțeleg mai mult sau mai puțin; iar 24,6% (17 persoane) o vorbesc

cu ușurință, având calificativul 4. Ponderea celor care și-au acordat calificativul 2, în consecință sunt de părere că vorbesc cu dificultate limba, este de 15,9% (11 persoane); cei care nu vorbesc deloc, dându-și calificativul 1, reprezintă 10,1% (7 persoane). Doar 8,7% (6 persoane) dintre cei chestionați consideră că dețin cunoștințe perfecte de limbă literară slovacă.

Majoritatea persoanelor din Tótkomlós care au participat la cercetare vorbesc perfect limba maghiară – 80% (56 de persoane) –, considerând că merită calificativul 5; 18,6% (13 persoane) vorbesc cu ușurință, având calificativul 4; mai mult sau mai puțin, 1,4% (o persoană), autoevaluându-și competențele lingvistice prin calificativul 3.

Datele statistice atestă faptul că, referitor la competențele lingvistice, sexul nu are o influență semnificativă. În schimb, vârsta are un efect puternic semnifiant în ceea ce privește cunoștințele dialectale, în special în cazul femeilor, această corelație putând fi decelată și în cazul bărbaților.

Atitudinile lingvistice: variantele limbii materne și utilizarea limbii majoritare

Întrebările referitoare la atitudinile lingvistice menționate în titlu corespondeau celor cu nr. 61 și 65-75 din chestionar. La întrebarea *Care limbă este mai apropiată de Dvs.?*, 55% (38 de persoane) dintre cei chestionați au menționat ambele limbi, 15% (11 persoane) limba slovacă, iar 29% (20 de persoane) limba maghiară. Acest rezultat evidențiază o puternică loialitate lingvistică dublă.

Prestigiul variantei lingvistice standard – utilizată în Slovacia – pare la prima vedere a fi mai mare, deoarece această variantă este considerată de aproape 70% (47 de persoane) dintre cei chestionați mai frumoasă, însă 80% (54 persoane) apreciază că dificultatea limbii literare (întrebările cu nr. 65 și 67) eclipsează acest lucru. În localitatea Tótkomlós este utilizat un dialect central al limbii slovace, care s-a păstrat într-o formă arhaică, iar în forma sa inițială ținea de dialectele din regiunile Liptó și Túróc. Aceste dialecte stau la baza limbii literare, aflându-se însă – atât în timp, cât și în spațiu – la mare depărtare de limba slovacă standard din zilele noastre. În opinia unui număr însemnat dintre locuitorii din Tótkomlós, propriul dialect este considerat valoros, totodată este recunoscută primordialitatea limbii literare, aceasta din urmă fiind predată și în școala din localitate. Dialectul propriu și limba slovacă vorbită în Slovacia sunt apreciate în general ca fiind la fel de utile.

Competențele lingvistice influențează în mod similar atitudinile legate de utilizarea limbii. Cu cât cineva vorbește mai bine limba slovacă – atât cea literară, cât și cea dialectală –, cu atât este mai loial acestei limbi. Majoritatea celor ce cunosc bine limba slovacă literară consideră de asemenea că dialectul regiunii Komlós este în egală măsură frumos, util și dificil. În ceea ce privește comparația dintre limba maghiară și cea slovacă, potrivit acestui grup, limba slovacă este mai plăcută și mai frumoasă, din punctul de vedere al utilității și al dificultății însă – într-un mod puțin obișnuit –, competențele lingvistice devin insignifiante. Toți chestionații vorbesc bine limba maghiară, subliniind în același timp utilitatea dialectului din regiunea Komlós, precum și dificultatea limbii slovace.

Ponderea chestionaților cu păreri pozitive despre maghiarii din localitatea este de 69% (48 de persoane), 29% (20 de persoane) dintre aceștia au o atitudine neutră, iar numărul stereotipurilor negative poate fi considerat neglijabil.

Cu slovacii din Slovacia 80% (56 de persoane) dintre chestionații din Tótkomlós întrețin relații bune, 20% (14 persoane) au dat răspunsuri neutre, iar stereotipurile negative lipsesc. Rolul pozitiv în evaluarea limbii slovace este consecința acestor bune relații: prestigiul variantei de limbă utilizată în Slovacia crește față de importanța dialectului local, iar în comparație cu limba maghiară, cei care-i simpatizează pe slovacii din Slovacia preferă limba slovacă.

Atitudinile lingvistice în ceea ce privește conservarea, substituirea și competența lingvistică

Referitor la conservarea limbii pot fi întâlnite opinii importante: după părerea majorității celor chestionați, copiii slovaci trebuie să învețe limba slovacă, această limbă trebuie conservată, iar dacă vor să facă parte din cultura slovacă, se cuvine să-și îmbunătățească competențele lingvistice. Nu este agreată însă metoda ca în acest scop să se căsătorească între ei și doar o treime dintre cei intervievați se tem de faptul că copiii rezultați din căsătoriile mixte nu vor învăța limba slovacă. Cauza ar putea fi lipsa experiențelor negative, deși la Komlós există deja cea de-a doua sau a treia generație provenită din căsătoriile mixte. În perioada în care Tótkomlós a fost o localitate pur slovacă, iar cultura populară tradițională era încă vie, căsătoriile mixte nu constituiau vreun pericol în ceea ce privește utilizarea limbii slovace. În această etapă, dacă un tânăr maghiar ajungea într-o familie de slovaci, învăța limba slovacă și era asi-

milat de majoritate. Astăzi, acest lucru s-a schimbat deja, însă din cauza obiceiurilor vechi, pericolul sau posibilitatea asimilării nu pot fi sesizate (vezi și Žiláková 2004a). Două treimi dintre cei chestionați cred că în Ungaria slovacii nu sunt desconsiderați, iar legea naționalităților vine în sprijinul minorităților etnice.

Substituirea lingvistică este intens percepută la Tótkomlós de către toată lumea: majoritatea respondenților afirmă că tinerii comunică mai puțin în limba slovacă decât cei în vârstă, iar în plus, vârstnicii vorbesc mai bine.

Atitudinile legate de conservarea limbii sunt pesimiste: vârstnicii au trăit vremurile când la Tótkomlós limba slovacă era un mijloc obișnuit de comunicare, iar comparativ cu această situație, condițiile lingvistice actuale prezintă tendințe descrescânde. Cei mai tineri sunt martorii eforturilor depuse de către școală și autoguvernările minoritare în vederea conservării limbii, respectiv fac parte din aceste proiecte, iar din acest motiv sunt mai puțin îngrijorați în legătură cu dispariția acestei limbi din Tótkomlós. În această localitate nu există un preot care să vorbească limba slovacă, iar slujba evanghelică este celebrată în limba slovacă doar cu ocazia sărbătorilor mai mari și de către un preot invitat. În consecință, viața clericală deține un rol neînsemnat în conservarea limbii.

Atitudinile lingvistice și stereotipurile referitoare la bilingvism

În timpul cercetării am constatat faptul că în ceea ce privește răspunsurile referitoare la bilingvism, acestea erau foarte incerte, ponderea celor care au dat răspunsul *Nu știu* la întrebările legate de bilingvism se ridică la aproximativ 10% acolo unde se putea răspunde afirmativ sau negativ. Variantele erau următoarele: *Bilingvă este acea persoană care comunică în ambele limbi la nivelul limbii materne; Persoana bilingvă nu trebuie să comunice în ambele limbi la nivelul limbii materne; Persoana bilingvă nu trebuie să comunice în cealaltă limbă, este de ajuns dacă o înțelege; Persoana bilingvă utilizează în mod regulat ambele limbi.* Necunoscând foarte clar noțiunile legate de utilizarea limbii, în majoritatea cazurilor respondenții au fost surprinși de întrebările prea directe. Această situație cu tendințe contradictorii reiese și din datele prelucrate: 74% (52 de persoane) au afirmat că cel considerat bilingv trebuie să comunice la nivelul limbii materne în ambele limbi, apoi, la următoarea întrebare – de parcă s-ar fi răzgândit –, 60% (42 de persoane) au declarat că persoana bilingvă nu trebuie să comunice în ambele limbi la nivelul limbii materne.

La următoarele întrebări se mai clarifică noțiunile (în mai multe cazuri, operatorul a pus întrebarea și în limba maghiară): 65,7% (46 de persoane) dintre respondenți credeau că pentru a fi bilingv nu este de ajuns doar să se înțeleagă una dintre aceste limbi, iar 78% (54 de persoane) considerau că ambele limbi trebuie să fie utilizate în mod regulat. În consecință, la Tótkomlós, criteriul bilingvismului nu este atât nivelul la care se ridică și modul în care se manifestă competențele lingvistice, ci mai degrabă frecvența cu care limba este utilizată în mod sistematic. Caracterul frecvent al utilizării limbii slovace este invocat și cu referire la școala slovacă: în afara răspunsurilor date în chestionar, mulți dintre respondenți au menționat faptul că la școală, copiii ar trebui să vorbească mai mult în limba slovacă și nu doar la nivelul minimum obligatoriu din cadrul orelor de curs.

Locul în care sunt însușite cunoștințele de limbă slovacă se împarte în proporție de 60–40% între familie și școală în favoarea primei, însă fără majoritatea convingătoare ce apare în cazul limbii maghiare. Acest lucru vine în sprijinul considerentelor lansate de pedagogi, potrivit cărora rolul de promovare a limbii slovace este preluat de la familie de școală, iar procesul de învățare se realiza prin metode utilizate în predarea limbilor străine. Așadar, majoritatea covârșitoare a celor din Tótkomlós sunt educați într-un mediu bilingv.

Atitudinile culturale

În legătură cu atitudinile culturale, în chestionar au existat trei întrebări: *Care sunt scriitorii și care este muzica* (cele din Tótkomlós sau cele maghiare) *preferată* de furnizorul de date?; *Care* dintre cele două *imnuri naționale* *îi plac mai mult?* În cele ce urmează este analizată legătura existentă între vârsta (defalcată pe trei generații), sexul, statutul socio-economic (școala absolvită), gradul de frecvență a școlilor naționalităților și comportamentele culturale mai sus menționate. Datele empirice au fost evaluate prin metode statistice matematice (Vargha 2000).

Potrivit analizelor efectuate, în mai multe cazuri, atât vârsta, cât și sexul se află în relații semnificative cu atitudinile culturale. A fost analizată legătura existentă între vârstă și întrebările puse, iar variantele au fost următoarele: *Care sunt scriitorii Dvs. preferați?*; *Care este muzica Dvs. preferată?*; *Care este imnul național mai apropiat sufletului Dvs.?* Potrivit rezultatelor obținute, cu cât este mai în vârstă o persoană de etnie slovacă din Tótkomlós, cu atât îi plac mai mult scriitorii slovaci, iubește muzica

slovacă, în timp ce tinerii sunt mai legați de muzica maghiară, scriitorii și imnul maghiar. Ponderea celor chestionați care se simt atrași în egală măsură de scriitorii ambelor națiuni este de 69,6% (48 de persoane); 27,5% (19 persoane) îi preferă pe cei maghiari, iar 2,9% (2 persoane) au dat răspunsul: *Îi prefer pe scriitorii slovaci*. La întrebarea *Care este muzica preferată?*, majoritatea celor chestionați – 64,3% (45 de persoane) – au răspuns: în egală măsură; 20% (14 persoane) preferă muzica minorității, iar 15,7% (11 persoane) au indicat răspunsul: *Îmi place mai mult muzica maghiară*. *Atașamentul față de imnul național* s-a concretizat în felul următor: 58,6% (41 de persoane) se simt mai legați de imnul maghiar, 35,7% (25 de persoane), în egală măsură de ambele imnuri, iar 5,7% (4 persoane) se simt mai apropiați de cel slovac.

Furnizorii de date mai în vârstă își mai aduc aminte de cercul de teatru pentru amatori care a funcționat între anii 1907-1946 la Tótkomlós. Mulți dintre ei au făcut parte din acest cerc, în cadrul căruia au fost prezentate 108 spectacole clasice și contemporane. Alegerea pieselor, organizarea spectacolelor și repetițiile cu lecturi publice au contribuit în mare măsură la viața culturală efervescentă a slovacilor din Tótkomlós, având un rol esențial și în conservarea tradițiilor lingvistice (Papp 2000).

Cea de-a treia variantă sociologică – nivelul de școlarizare – a urmărit dacă există vreun efect al acestui factor asupra comportamentelor culturale amintite. În cazul femeilor, școlarizarea nu a influențat deloc răspunsurile, în cazul bărbaților însă poate fi constatat faptul că furnizorul de date cu un nivel mai înalt de școlarizare va prefera scriitorii slovaci. Acest lucru se întâmplă – probabil – datorită faptului că cei cu un nivel mai scăzut de școlarizare nu cunosc literatura slovacă.

Dintre persoanele chestionate, 58,6% (41 de persoane) se consideră mai atrași de imnul maghiar; 5,7% (4 persoane) au ales imnul slovac, iar 35,7% (25 de persoane) au dat răspunsul: mă simt atras deopotrivă de ambele imnuri. Având în vedere numărul relativ mare al răspunsurilor *Consider apropiate de mine ambele imnuri* (25 dintre cei 70 de chestionați), poate fi dedus atașamentul dublu față de cele două etnii; totodată, la întrebările *Care sunt scriitorii și care este muzica preferată?*, majoritatea – 69,6% (48 de persoane), respectiv 64,3% (45 de persoane) – au dat răspunsurile: *Îmi plac în egală măsură*.

Este cunoscută acea manifestare comportamentală și legată de conștiința etnică a slovacilor din Ungaria, potrivit căreia asociază apartenența națională – datorită apartenenței cadrului statal maghiar – cu etnia

maghiară. Potrivit observațiilor noastre, în mod evident, nu doar atitudinile culturale își găsesc rolul în ceea ce privește formarea identității naționale, ci însuși sentimentul apartenenței la minoritatea etnică poate influența aceste atitudini culturale.

În trecutul apropiat, la manifestările slovacilor din Ungaria s-a obișnuit ca alături de imnul maghiar să fie intonat și cel slovac. Acest lucru s-a întâmplat datorită instituționalizării vieții minoritare (înființarea autoguvernărilor minoritare) și mai cu seamă începând cu formarea Slovaciei autonome, ceea ce – în fapt – îi acordă conștiinței identitare duble dimensiuni moderne.

Este interesant faptul că a existat un furnizor de date care – potrivit relatării sale – a participat la o nuntă din Tótkomlós la care s-a cântat imnul slovac. În acest caz, gestul a fost făcut în onoarea rudei sau familiei stabilite în Slovacia.

Trebuie menționat însă faptul că mai mulți dintre furnizorii de date care au dat răspunsul *Mă simt apropiat de ambele innuri* au afirmat că imnul maghiar este totuși mai frumos și mai înălțător. Aceste persoane consideră – probabil – că cea mai mare diferență legată de imnul celor două popoare poate fi găsită în genul artistic și melodia acestuia.

În opinia lor, ideologia atașamentului identitar dublu (ori triplu) – având în vedere că slovacii pot fi definiți printr-o puternică identitate locală legată de spațiul de așezământ – nu indică neapărat detașarea față de rădăcinile slovace, ci dimpotrivă, arată regăsirea acestora.

Stereotipurile și prejudecățile minoritare și majoritare

În acest subcapitol au fost corelate prejudecățile și stereotipurile cu vârsta, sexul, școlarizarea, nivelul școlarizării minoritare, frecvența utilizării limbii minoritare, atitudinile față de conservarea limbii, precum și identitatea.

Un grup de întrebări – mai exact 15 întrebări – s-a referit la toleranța, respectiv intoleranța furnizorilor de date.

Interdependența dintre vârstă, sex, școlarizare, nivelul școlarizării minoritare și prejudecăți ori stereotipuri

În funcție de răspunsurile primite se poate afirma faptul că societatea majoritară este tolerantă cu minoritatea slovacă din Tótkomlós, cel puțin în ceea ce privește utilizarea limbii acestora. La întrebarea: *S-a întâmplat vreodată ca cineva să vă reproșeze că vorbiți limba slovacă?* 85,3% (58 de persoane) dintre cei chestionați au răspuns: *Niciodată nu mi s-a reproșat acest lucru*; răspunsul dat de 11,8% (8 persoane) a fost: *Nu în mod frecvent*, iar de ponderea celor cărora li s-a reproșat adesea acest lucru a fost de 2,9% (2 persoane). La întrebarea: *S-a întâmplat vreodată ca cineva să vă reproșeze că vorbiți limba maghiară?* 95,7% (66 de persoane) au răspuns: *Niciodată*; 4,3% (3 persoane) – *Nu în mod frecvent*.

S-a întâmplat să vă spună cineva: VORBEȘTE ÎN LIMBA MAGHIARĂ, CĂ MĂNÂNCI PÂINE MAGHIARĂ! (K103). La această întrebare 90% (63 de persoane) dintre cei chestionați au răspuns: *Niciodată*, 8,6% (6 persoane), *Nu în mod frecvent*, iar 1,4% (o persoană), *Adesea*.

În consecință, se poate afirma faptul că la slovacii din Tótkomlós, nici sexul, nici vârsta nu au legături semnificative cu prejudecățile și stereotipiile. Răspunsurile au fost influențate doar de școlarizare. Așadar, cu cât furnizorii de date au avut un nivel mai ridicat de școlarizare, cu atât părerea lor despre minoritățile etnice din ținuturile înconjurătoare era mai bună. Aceste date nu sunt surprinzătoare, deoarece și în cazul altor analize sociopsihologice poate fi observat frecvent că cei cu un nivel de școlarizare mai mare sunt în general mai toleranți și mai permisivi (Barcy-Diösi-Rudas 1996).

Interdependența dintre atitudinile față de conservarea limbii și stereotipuri ori prejudecăți

În chestionar au fost enumerate 7 afirmații cu referire la atitudinile generale față de conservarea limbii. Furnizorii de date au dat răspunsuri afirmative ori negative.

Ponderea celor ce au fost de acord cu afirmația *Copiii slovaci trebuie să învețe limba slovacă* era de 95,7 % (66 de persoane), iar a celor care nu au fost de acord, de 4,3 % (3 persoane).

Cu afirmația: *Un tânăr slovac din sat trebuie să se căsătorească tot cu cineva slovac* nu au fost de acord 72,5% (50 de persoane), dând un răspuns afirmativ doar 27,5% (19 persoane). La fel ca în toate comunitățile slovace din Ungaria, și slovacii din Tótkomlós se căsătoreau în trecut exclusiv

între ei. Mai târziu, acest obicei endogam a început să se schimbe, iar în zilele noastre, căsătoriile mixte au devenit deja cu totul obișnuite. Astăzi, apartenența la o altă etnie nu exclude căsătoria.

Cu afirmația: *Dacă un tânăr slovac din sat se căsătorește cu o unguoroaică, copilul lor nu va mai vorbi limba slovacă* nu au fost de acord în proporție de 67,2% (45 de persoane), în timp ce 32,8% (22 de persoane) au fost de acord. După părerea lor, cei care realizează căsătorii mixte maghiaro-slovace vor utiliza de regulă limba maghiară, astfel încât copiii lor nu vor mai învăța decât această limbă.

Nu au fost de acord cu afirmația: *Cu timpul, limba slovacă va dispărea din sat, deoarece aici toată lumea va vorbi limba maghiară* 77,9% (53 de persoane) dintre chestionați, iar 22,1% (15 persoane) au acceptat afirmația.

Dacă vrem să facem parte din cultura slovacă, este important să vorbim limba slovacă. Această afirmație a fost acceptată de 94,3% (66 de persoane) și respinsă de 5,7% (4 persoane) dintre respondenți.

Afirmația: *Limba slovacă trebuie conservată în vederea perpetuării slovacilor din Ungaria* a fost acceptată de 97,1% (68 de persoane) dintre furnizorii de date, iar 2,9% (2 persoane) nu au acceptat-o.

Limba slovacă este desconsiderată în această țară este o afirmație cu care au fost de acord 77,6% (52 de persoane) dintre chestionați, în timp ce 22,4% (15 persoane) dintre aceștia nu au acceptat-o.

În consecință, informanții care au răspuns pozitiv legat de perpetuarea limbii, respectiv au fost de acord cu conservarea limbii și – indiferent de sex – sunt toleranți cu cei din jurul lor.

Interdependența dintre identitate, stereotipuri și prejudecăți

Cu referire la identitate am căutat răspunsurile la următoarele întrebări.

Cu ce naționalitate vă identificați? Ponderea respondenților care au menționat naționalitatea slovacă era de 69,9% (48 de persoane), a celor ce se credeau și maghiari și slovaci, de 21,8% (15 persoane), iar 8,7% (6 persoane) au afirmat că au naționalitatea maghiară.

Care este limba Dvs. maternă? Limba slovacă a fost menționată de 67,6% (46 de persoane), ambele limbi de 19,1% (13 persoane), iar limba maghiară de 13,2% (9 persoane) dintre chestionați.

Părinții au fost slovaci? Ponderea respondenților care au răspuns afirmativ a fost de 84,6% (55 de persoane), menționând că ambii părinți sunt (au fost) slovaci, iar 15,4% (10 persoane) au răspuns că doar unul dintre părinți este (a fost) de naționalitate slovacă.

Dvs. vă considerați slovac? Cei chestionați au răspuns afirmativ în proporție de 75% (51 de persoane), 13,2% (9 persoane) și-au asumat atât identitatea slovacă, cât și pe cea maghiară, iar 11,8% (8 persoane) au afirmat că sunt maghiari.

Identitatea etnică

În acest subcapitol, identitatea etnică este corelată cu vârsta, sexul, școlarizarea, apartenența confesională, naționalitatea soțului (soției), a părinților și bunicilor, cu atitudinile față de frecvența utilizării limbii minoritare și de conservarea limbii, cu competențele lingvistice, prejudecăți și stereotipuri.

Interdependența dintre vârstă, sex, școlarizare și identitate

Se poate afirma că nici în cazul femeilor și nici în cazul bărbaților nu există o corelație între școlarizare și identitate. Acest lucru înseamnă că nivelul de școlarizare nu influențează în niciun fel răspunsurile, respectiv apartenența etnică a chestionaților.

În ceea ce privește limba maternă, poate fi observată diferența dintre sexe, potrivit căreia: 81,8% (27 de persoane) dintre femei și 54,3% (19 persoane) dintre bărbați își asumă ca limbă maternă pe cea slovacă. Ambele limbi sunt considerate materne de către 12,1% (4 persoane) dintre femei și de 25,7% (9 persoane) dintre bărbați. Ponderea celor care se identifică cu limba maternă maghiară este de 6,1% (2 persoane) în cazul femeilor și de 20% (7 persoane) în cazul bărbaților.

Interdependența dintre naționalitatea și identitatea soților, a părinților și a bunicilor

Naționalitatea părinților este un factor modelator în cazul ambelor sexe. În ceea ce privește femeile, acest lucru înseamnă că în cazul în care ambii părinți sunt de naționalitate slovacă, acestea își asumă naționalitatea, limba maternă și identitatea slovacă. În cazul bărbaților, această corelație apare în mod semnificativ doar la problema etnică, așadar, asumarea identității slovace din partea ambilor părinți a influențat pozitiv apartenența etnică a bărbaților furnizori de date; astfel, și aceștia și-au asumat naționalitatea slovacă.

Dominanța cea mai puternică poate fi constatată referitor la corelația identitate-bunici. Apartenența etnică a bunicii a influențat în mare măsură identitatea etnică a furnizorilor de date din Tótkomlós.

Interdependența dintre frecvența utilizării limbii minoritare și identitate

În cazul femeilor se poate afirma că furnizorii de date care utilizează limba minoritară cu o frecvență mai mare, așadar slovacii, își asumă cu mai mare probabilitate identitatea slovacă.

Interdependența dintre competențele lingvistice și identitate

În cazul furnizorilor de date de sex feminin din Tótkomlós, între competențele lingvistice și identitate există o dominanță puternică. Cu cât furnizorul de date deține competențe lingvistice legate de limbajul local din satul Tótkomlós la un nivel mai înalt, cu atât își asumă mai mult identitatea și naționalitate slovacă, indicând această limbă ca maternă.

Analizând relațiile existente între competențele lingvistice și identitate, poate fi menționat faptul că în cazul femeilor, deținerea cunoștințelor legate atât de limba slovacă de la Tótkomlós, cât și de cea literară, precum și utilizarea acestora au un rol important în determinării identității acestor persoane.

Rezumat

Pe baza experiențelor dobândite cu ocazia cercetării privind utilizarea limbii, a interviurilor sociolingvistice și a activității de pe teren efectuate în decembrie 2003 și ianuarie 2004 la Tótkomlós, totodată folosind metoda observației participative și a analizei documentelor (cu referire la metodele de cercetare ale sociolingvisticii, vezi: Kiss 1995, Bartha 1999) se poate afirma că în ceea ce privește permanența substituirii și a conservării lingvistice, această comunitate slovacă – potrivit ipotezei noastre preliminare – se află în faza intermediară sau de mijloc. Potrivit literaturii de specialitate din domeniul sociolingvisticii ce vizează tipurile de substituie lingvistică descrise de Bartha Csilla (Bartha 1999), slovacii din Tótkomlós se găsesc în mijlocul unui proces succesiv de substituie lingvistică. Totodată, în această comunitate slovacă, alături de substitu-

irea lingvistică progresivă pot fi observate și unele trăsături distincte ale substituirii descendente, precum și o serie de măsuri concrete ce au fost luate în vederea conservării limbii slovace.

În perioada studiată și în mijlocul celor chestionați, cercetarea empirică a dovedit prin fapte concrete utilizarea și existența limbii slovace la Tótkomlós. Chiar și cunoscând rezultatele de cercetare, la niciun nivel de comunicare nu poate fi contestat caracterul decisiv și preponderent al limbii maghiare, așadar dominanța lingvistică. Limba slovacă poate fi caracterizată printr-un statut ce corespunde celei de-a doua limbi, în diversele spații de utilizare lingvistică aceasta găsimu-se la niveluri și în calități diferite. Literatura de specialitate din domeniul sociolingvisticii utilizează referitor la prima limbă însușită după limba maternă (prima limbă sau limba învățată pentru prima dată) denumirea de cea de-a doua limbă, adică cea care este cunoscută cel mai bine și este utilizată în general în mod regulat, așadar reprezintă cealaltă limbă folosită în fiecare zi, iar limba slovacă din spațiul studiat corespunde acestor criterii. În localitatea Tótkomlós, limba slovacă este prezentă și utilizată în toate cele trei forme fundamentale ale culturii, fiind însă extrem de diferențiată în cadrul sferelor de comunicare. Situația limbii slovace din Tótkomlós – similar celei de la Békéscsaba (vezi Uhrin 2004) – poate fi caracterizată prin mișcarea contradictorie în dublu sens, o evoluție congruentă, precum și un regres. Această situație lingvistică – starea de bilingvism – atestă de asemenea constatarea făcută de Anna Borbély, potrivit căreia „În pofida faptului că substituirea și conservarea lingvistică sunt fenomene cu sens contradictoriu, în viața câte unei comunități sunt prezente – deși în măsuri diferite –, totuși, simultan” (Borbély 1995).

În localitatea Tótkomlós, atât în sectorul privat, cât și în viața bisericii poate fi observat regresul succesiv al limbii slovace. În ceea ce privește însă nivelurile superioare ale culturii – mass-media, cultura, administrația, viața publică –, în cadrul lor limba slovacă cuprinde spații tot mai largi, reapărând în domenii încă necunoscute. Trebuie însă menționat faptul că acest mod de utilizare este uneori formal, prezintă valori simbolice, iar astfel devine asemănător contextului formal și ritual al substituirii lingvistice cu sens descendent. Analizând stratificarea funcțională a limbii slovace de la Tótkomlós, Mária Zsilák constată: „Limba slovacă prezentată de la Tótkomlós, puternic diferențiată din punct de vedere funcțional, a încetat definitiv să mai fie utilizată în cadrul spațiului administrativ al bisericii, deși în mai multe domenii a suferit deja un regres.

În plus, nu toate generațiile și straturile sociale au devenit în egală măsură purtătorii activi ai acesteia” (vezi Zsilák 1996a). În cadrul prezentului studiu a fost confirmat faptul că stratificarea, respectiv restratificarea funcțională a limbii slovace este în mod succesiv amplificată sau restrânsă. Având în vedere rezultatele cercetării, poate fi constatată, pe de o parte, dezvoltarea funcțională a limbii slovace din Tótkomlós, procesul de evoluție lingvistică, extinderea funcțiilor și a utilizării limbii în diverse sfere de utilizare lingvistică.

Pe de altă parte, limba slovacă este caracterizată de o dinamică a bilingvismului ce indică diminuarea competenței lingvistice în limba maternă de la o generație la alta și creșterea invers proporțională a competențelor lingvistice majoritare. (Cu referire la dinamica limbii materne în cazul minorităților bilingve și la schimbările scării de valori a limbii slovace vezi: Györi-Nagy 1991; Gyivicsán 1993a, 1993b; Zsilák 2004a). Analizând valorile ambivalente ale limbii slovace din Ungaria de astăzi, precum și procesul de pierdere a limbii materne, Anna Gyivicsán este de părere că: „În pofida transformărilor negative și alături de acestea, în anii 1990 au existat și schimbări cu sens pozitiv, având în vedere că, în timp ce familia și-a pierdut rolul de propagator al limbii și culturii, sistemul instituțional slovac din țară, aflat într-un proces de dezvoltare (autogovernările minoritare, organizațiile civile, centrele culturale, viața științifică, creațiile literare etc.), a preluat acest rol legat de comunicarea și intermedierea limbii slovace” (Gyivicsán 2003).

Mária Zsilák, în timp ce s-a ocupat de corespondența funcțiilor comunicative și cognitive ale limbii slovace din Ungaria, a ajuns la concluzia că aceste funcții lingvistice fundamentale nu sunt (nu pot fi) valabile – în primul rând din cauza dominanței limbii maghiare – decât într-un mod limitat (vezi Zsilák 2004b). Valabilitatea acestui concept a fost confirmată și în cazul localității Tótkomlós. Slovaci din Ungaria – printre ei și cei din Tótkomlós – trăiesc despărțiți de națiunea-mamă, în condiții sociale, economice și culturale legate de maghiarime. Mentalitatea, concepțiile și viziunile lingvistice ale acestora reflectă condițiile unei existențe maghiare. (Cu referire la concepțiile lingvistice ale slovacilor din Ungaria, vezi: Žiláková 2004a.) Contextul și mediul lingvistic sunt preponderent maghiare, în consecință utilizarea limbii maghiare este dominantă. Influența limbii maghiare asupra limbii slovace din Tótkomlós este resimțită la toate nivelurile lingvistice, începând de la probleme de fonetică și până la editarea unor texte. Toate acestea pot fi observate în

intonația și topica frazelor, utilizarea unor pronume și prepoziții ori timpuri și moduri, precum și în aspectul sau rectiunea verbelor etc. Referitor la formele de politețe lingvistică – salutul, tutuirea, folosirea pronumelui de reverență –, poate fi demonstrată, de asemenea, influența normelor lingvistice maghiare.

Socializarea lingvistică este definită de mediul social existent. În acest proces au o importanță decisivă scara valorilor, concepțiile și obiceiurile în utilizarea limbii, organizarea socială și reprezentarea intereselor comunității care utilizează în prezent limba. Cercetarea noastră atestă faptul că la Tótkomlós se mai învață limba slovacă prin socializare primară de către un număr impresionant de indivizi. Ponderea celor ce și-au asumat limba slovacă drept limbă maternă este de 67,6% (46 de persoane). Celălalt grup de chestionați și-a însușit limba slovacă în timpul socializării secundare sau terțiare. La cei care își asumă însă limba slovacă drept limbă maternă se poate vorbi deja – în primul rând – de identificare afectivă. Acest lucru este dovedit și de cei care sunt atașați de două limbi materne, astfel, ponderea respondenților care sunt de părere că limba lor maternă este atât maghiara, cât și slovacă este de 19,1% (13 persoane). Datele confirmă că în cazul majorității chestionaților, limba slovacă – deși cu intermitențe mai mari sau mai mici – realizează sarcinile de comunicare lingvistică în mai multe domenii ale vieții sociale și private. Trebuie însă subliniat faptul că acest bilingvism este dispersiv, specific diasporei, putând fi considerat diglosie față de slovacii din Slovacia sau maghiarii din Ungaria. Între competențele și spațiile de utilizare există o diferență de prestigiu evidentă și clară.

În lumina rezultatelor prezentei cercetări, în localitatea Tótkomlós pot fi deosebite următoarele spații de utilizare a limbii slovacă:

La începutul veacului XXI, la Tótkomlós:

I. Sfera privată:

- familia;
- prietenii, cunoștințele, vecinii;
- soluționarea unor probleme ale vieții cotidiene (cumpărăturile, medicul, problemele administrative);
- timpul liber;
- sfera intimă (visurile, rugăciunea, înjurăturile, număratul).

II. Sfera vieții comunitare:

Munca, locul de muncă

Sferele superioare ale culturii:

- educația;
- cultura, arta (manifestările culturale, creațiile literare, teatrul și altele);
- popularizarea, știința;
- media locală (radioul, TV, presa);
- politica și viața publică.

Religia și viața confesională

Cultura populară (folclorul, arta populară, arta populară creativă, obiceiurile, activitatea artistică independentă).

Ipoteza noastră potrivit căreia limba slovacă – deși într-o măsură diferită și la un nivel calitativ distinct – este prezentă și utilizată în localitatea Tótkomlós în toate sferile de comunicare a fost confirmată de rezultatele cercetării.

În pofida faptului că toate sferile de utilizare lingvistică sunt dominate de prezența limbii maghiare, existența limbii slovace poate fi demonstrată, de asemenea, în mod sesizabil pe baza răspunsurilor date. Rezultatele concrete arată faptul că există sfere de utilizare lingvistică în cadrul cărora substituirea lingvistică se desfășoară într-un ritm mai alert. Acest lucru a fost demonstrat foarte clar în două domenii: sfera privată și viața confesională. În familie se mai vorbește limba slovacă, mai precis dialectul local, însă competențele lingvistice slovace scad tot mai mult la fiecare generație în parte. Soții ori partenerii de viață vorbesc întotdeauna limba slovacă doar în proporție de 16,9% (11 persoane), iar cu copiii nu mai vorbește nimeni. În cazul comunicării cu nepoții poate fi observată însă o deplasare de mică anvergură în favoarea limbii slovace. Doresc să argumentez regresul limbii slovace în cadrul familiei și situația contradictorie a acesteia și prin afirmațiile furnizorilor de date.

Utilizarea limbii slovace în cadrul bisericii și în sfera religioasă este de asemenea în regres. Slovacia din Tótkomlós sunt de religie evanghelică, însă de foarte mulți ani nu mai au un preot care ar putea vorbi limba slovacă. Slujbele religioase în limba slovacă sunt oficiate o dată pe lună, având preoți invitați din partea serviciului bisericii evanghelice și a Autogovernării pe Țară a Slovaciilor. Inițiativa este oricum pozitivă, însă nu poate suplini prezența permanentă și serviciile regulate față de credincioși efectuate în limba slovacă. Mai mulți furnizori de date au considerat important de menționat faptul că simt lipsa unui preot care să vorbească limba slovacă. Datele cercetării arată o creștere a utilizării limbii slovace din sfera comunitară, ce poate fi pusă în legătură în special cu mediul

politic favorabil și cu reglementările avantajoase. Legea minorităților din anul 1993, prin crearea cadrului juridic și organizațional al drepturilor garantate și al reglementărilor de proiectare lingvistică, contribuie într-o foarte mare măsură la menținerea minorităților și la conservarea limbilor minoritare din Ungaria. Reglementările oficiale referitoare la revitalizarea slovacilor din Ungaria – cum ar fi, de pildă, revitalizarea limbii (language revitalization) – au fost susținute intens în acest orașel din județul Békés.

Rezultatele analizei de față au confirmat prin fapte concrete această atitudine pozitivă, pe baza căreia se poate afirma că în localitatea Tótkomlós există foarte bune șanse pentru reducerea ritmului substituirii lingvistice și consolidarea limbii slovace. Acest lucru este consecința unui efect interactiv al factorilor de conservare și de substituie lingvistică – după părerea noastră – extrem de importanți. (Despre factorii de conservare și de substituie lingvistică, vezi: Bartha 1999.) În opinia noastră, dintre factorii nivelului social, pe primul loc trebuie menționate mai cu seamă condițiile politico-juridice, precum și ideologia pluralistă, așadar atitudinea de susținere față de minorități a societății maghiare majoritare ce conviețuiește cu slovacii, deoarece aceste elemente au o importanță deosebită. Totodată, acestea condiționează în mod fundamental funcționarea eficientă a celorlalți factori privitori la conservarea limbii.

Pentru evitarea oricăror neînțelegeri, trebuie însă menționat și faptul că existența declarațiilor politice și a reglementărilor – care, fără îndoială, nu pot fi evaluate decât în mod pozitiv – nu înseamnă că politica minoritară din Ungaria ar fi lipsită de probleme și în mod practic și ar fi exemplară în orice împrejurare, iar această afirmație poate fi susținută – din păcate – prin nenumărate exemple. Următoarea sarcină de la nivelul statului ar fi aceea ca puterea legislativă și executivă să dispună punerea în practică a celor impuse de lege.

La Tótkomlós, slovacilor li se asigură susținere socială locală. În acest oraș, populația slovacă de aici a reușit să mențină până în zilele noastre influența pe care a avut-o în viața politică și în cea publică. Acest lucru este dovedit și prin faptul că dintre cei 14 membri ai autoguvernării din localitate, 9 sunt slovaci, iar doi fac parte și din autoguvernarea minoritară; astfel, mecanismul de exercitare a drepturilor funcționează foarte bine. Normele socioculturale minoritare din oraș sunt cunoscute și vizibile chiar și în rândul populației majoritare maghiare, care nu doar a

acceptat aceste norme, ci – în mai multe cazuri – s-a și identificat cu ele. Grupul nostru de cercetare a reușit să se convingă că cele două limbi și culturi conviețuiesc în paralel și în mod firesc.

În opinia celor chestionați, cel mai important factor al conservării și substituirii lingvistice este educația. În ceea ce privește limba și cultura slovacă, se așteaptă ca școala să își asume formarea competențelor, deoarece majoritatea familiilor nu mai pot transmite copiilor – ori pot transmite doar parțial – moștenirea lingvistică și culturală a strămoșilor. În ceea ce privește conservarea minorității slovace din Ungaria și încetinirea asimilării – ceea ce se potrivește și cu rezultatele din alte proiecte de cercetare ale institutului nostru – un rol important și decisiv îl au pedagogii și instituțiile de învățământ (vezi Uhrin 2004; Tóth 2005b). Școala și rețeaua școlară au devenit factorii ce determină și condiționează în mod decisiv și într-o măsură importantă prezentul și viitorul slovacilor. Elevul de origine minoritară asimilează aici – ori nu – alături de cunoștințe, modelul comportamental și modul de raportare față de limba și cultura propriei minorități. La Tótkomlós funcționează grădinița în limba naționalității și școala bilingvă, efectivul de copii – într-un mod îmbucurător – fiind în creștere. De pildă, în anul școlar 2004–2005, în clasa I au fost înscriși 22 de elevi, iar în 2003–2004, numărul elevilor era de 20, în timp ce în anul școlar 2002–2003 au frecventat clasa I 18 elevi.

Din punctul de vedere al conservării limbii, una dintre inițiativele importante ale școlii – atât pentru copii, cât și pentru adulți – a fost cursul de limbă slovacă înființat din 1997-1998. De pildă, în 2004-2005 au învățat limba slovacă cu ajutorul unor profesori invitați 16 cursanți împărțiți în două grupe. Instituția are o ofertă bogată de activități culturale slovace pentru timpul liber: există ansamblu de dansuri, cor, trupă de teatru, amatori de recitaluri în versuri și în proză, orchestră, aceste grupuri fiind extrem de populare în rândul copiilor. Interesul pentru serviciile oferite de școală arată creșterea prestigiului limbii și culturii slovace din Tótkomlós. Acest lucru este confirmat și de așteptările tot mai hotărâte ale părinților, care insistă asupra predării eficiente și axate pe comunicare a limbii slovace și cer competitivitate în toate domeniile activității școlare, având în vedere și baza materială modernă corespunzătoare. Starea clădirii școlii este deplorabilă, necesită lucrări de renovare serioase. Acest lucru poate fi realizat treptat, începând de anul viitor, cu ajutorul susținerii și al lobby-ului din partea Slovaciei.

Efectul scontat de școală și conservarea limbii și a culturii slovace sunt amplificate și de alți factori importanți ai conservării limbii: instituțiile, organizațiile și ansamblurile culturale din localitate. Începând cu anul 1994, autogovernarea minoritară slovacă funcționează fără întreruperi. Pentru a putea ilustra reglementările și proiectele ce vin în sprijinul utilizării limbii slovace, voi reda câteva fragmente din interviul realizat cu președintele autogovernării. *Snažíme sa organizovať' viac slovenských programov, aby si tunajší Slováci uvedomili spolupatričnosť, svoje miesto. Pokúsime zapojiť' mládež, spolupracujeme s Organizáciou slovenskej mládeže v Maďarsku. Plánujeme dvojjazyčné názvy ulíc, aspoň tu v centre. Do miestnej (mestskej) televízie, by sme chceli slovenského spolupracovníka. Do miestnych novín dve strany. Rozšíriť' a obnoviť' školu. Spreváckovať' Regionálny kultúrny centrum, založiť' regionálny spolok.* (Urmărim organizarea mai multor manifestări în limba slovacă, iar scopul este ca slovacii din localitate să conștientizeze apartenența lor. Încercăm să antrenăm tineri, cooperăm cu Organizația Tinerilor Slovaci din Ungaria. Planificăm expunerea unor inscripții bilingve cu numele străzilor, cel puțin aici în centru. Am dori un colaborator slovac la postul de televiziune local, iar în ziarul orașului vrem două pagini scrise în limba slovacă. Trebuie extinsă și renovată școala. Trebuie pus în funcțiune Centrul Cultural Regional și înființată asociația regională.)⁶

Din 1987 funcționează Organizația Slovacilor din Tótkomlós, iar în cadrul acesteia, Clubul Slovac și cercul de folclor denumit „Pávakör”. În cadrul activităților inițiate de club, la manifestările organizate de acesta și la repetiții, în general, se vorbește limba slovacă, însă din cauza membrilor maghiari – soți, rude și prieteni – totul este tradus și în limba maghiară. Conducerea și membrii Clubului Slovac au decis să reînvie tradițiile teatrale slovace ale localității Tótkomlós (vezi: Tóth 1999), înființând o trupă de teatru. În repertoriul Ansamblului Folcloric din Tótkomlós – care anul acesta sărbătorește cea de-a 55-a aniversare a existenței sale –, cântecele și dansurile minorității ocupă un rol distins. Cuvântul slovac este prezent în mass-media locală, iar *Komlói Hírmondó* [Jurnalul de Komlós] conține în mod regulat și un supliment în limba slovacă; în același timp și postul de televiziune local transmite cu regularitate emisiuni în limba slovacă. În mod sistematic, orașul întreține relații importante cu slovacii de peste gra-

6 Traducere de E.U. De atunci au fost deja realizate câteva dintre idei: în luna mai 2004 a fost înființată Asociația Regională, în 2005 a început renovarea școlii, iar în ziarul local apar două pagini în limba slovacă.

nițe, fiind înfrățit cu trei orașe din Slovacia (Galanta, Jelšava, Zvolen) și cu unul din România (Nădlac). Școala cooperează cu școlile slovace din Nădlac și Bratislava, fanfara, cu ansamblurile din orașele Trencin și Poprad, iar ansamblul de dansuri, cu corespondentul său din Detva. Până în zilele noastre, în mijlocul slovacilor din Ungaria, versurile unui poet slovac din Tótkomlós, György Antal/Juraj Dolnozemský, sunt considerate cele mai populare și mai îndrăgite poezii. Cea mai recentă instituție a limbii și culturii slovace este Centrul Cultural Regional înființat în 2003. În oraș mai există încă – chiar dacă arareori – slujbe bisericești oficiate în limba slovacă. Stabilirea unor relații economice cu Slovacia este în curs de realizare.

În consecință, se poate afirma că în zilele noastre, printre factorii ce înfrânează substituția lingvistică și stimulează conservarea limbii – în opinia noastră – cea mai mare importanță o au relațiile politice, de putere și ideologice, iar în cadrul acestora, politica lingvistică/planificarea lingvistică (language planning).

Alături de reglementările de natură juridică, o însemnătate deosebită îi revine sistemului educațional, precum și altor instituții și organizații minoritare. În ceea ce privește preocupările acestor instituții: sunt interesate, pe de o parte, de educația reprezentanților intelectualității din rândul naționalității, a elitei instruite, pe de altă parte, de activitatea ocupațională a acesteia, iar fără această funcționare activă nu poate fi concepută revitalizarea naționalității. Menținerea limbii și a culturii slovace este condiționată și în zilele noastre de atitudinea pozitivă și de susținerea din partea familiilor slovace. Legăturile complexe profesionale, de înrudire și de prietenie cu Slovacia, dar și cu alte localități slovace din Ungaria, încetinesc/pot încetini procesul de substituție lingvistică.

Profesorul lingvist de naționalitate slovacă din Voivodina, Miroslav Dudok, numește familia, școala, organizațiile, biserica etc., așadar instituțiile importante din punctul de vedere al conservării naționalităților, vectorii pulsanti ai existenței minoritare (vezi Dudok 2004), pe care îi caracterizează la nivelul abstractului ca universalisme lingvistice.

Tendința de evoluție lingvistică ambivalentă din localitatea Tótkomlós din Ungaria confirmă faptul că prin deciziile politice interne favorabile luate în țara-mamă sau patria lingvistică, printr-un mediu binevoitor față de minorități și prin asumarea activă a rolurilor din partea celor implicați, poate fi impulsionată dezvoltarea utilizării limbii naționalităților. Prin amplificarea funcțiilor și a obligațiilor sociale, limba devine tot mai stratificată, apărând noi straturi lingvistice potrivite noilor funcții.

Bibliografie

- BARCY Magdolna – DIÓSI Pál – RUDAS János
1996 *Vélemények a másságról – előítéletek a fiatalok körében*. Budapest.
- BARTHA Csilla
1999 *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- BODONYI Edit
1997 *Nemzetiségi oktatás Magyarországon 1945 után*. Phd-értekezés, kézirat.
- BORBÉLY Anna
1995 Attitűd és nyelvválasztás egy magyarországi román nyelvközösségben. In: KASSAI Ilona (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, 287–297.
- DÁVID Zoltán
1985 *A magyarországi szlovákok száma 1900–1960*. Medvetánc, 1988/4–1989/1, 83–105.
- DUDOK, Miroslav
2004 Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ, Mária (eds.): *Slovenčina v menšinovom prostredí – Szlovák nyelv kisebbségi környezetben. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Békešská Čaba. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba*, 32–42.
- FÜGEDI Erik – GREGOR Ferenc – KIRÁLY Péter
1993 *Atlas slovenských nárečí v Maďarsku. Atlas der slowakischen Mundarten In Ungarn*. (Magyarországi szlovák nyelvjárások atlasza) Budapest.
- GOMBOS János
1995 A magyarországi szlovákok története a betelepüléstől a polgári fejlődésig. In: MICHELLER Magdolna (szerk.): *Fejezetek a magyarországi románok és szlovákok történetéből*. Kőrösi Csoma Sándor Főiskola, Békéscsaba, 55–92.
- 1996 A község alapításának körülményei. A benépesült falu első évtizedei (1746–1800). A reformkortól a kiegyezésig (1800–1867). In: SZINCSONK György (szerk.): *Tótkomlós története*. Tótkomlós, 41–125.
- GYIVICSÁN Anna / DIVIČANOVÁ, Anna
1993a *Anyanyelv, kultúra, közösség*. Teleki László Alapítvány, Budapest

- 1993b Az anyanyelvi értékvesztés folyamata a magyarországi szlovák nyelvszigeteken. Proces straty hodnôt materinského jazyka na slovenských jazykových ostrovoch. *Hungarológia* 3 35–59. (A nyitrai nemzetközi nyelvészeti konferencia (1992. szept. 17–18.) előadásai.)
- 1994 A magyarországi szlovákság számadatok tükrében. In: *Magyarországi nemzetiségek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája*. KSH, Budapest, 301–314.
- 1996 Etnokulturális változások Tótkomlóson. In: SZINCSOK György (szerk.): *Tótkomlós története*. Tótkomlós, 379–397.
- 2003a O jazyku liturgie na slovenských ostrovoch v Maďarsku. In: *Národopis Slovákov v Maďarsku 19*. Budapest, 71–77.
- 2003b *A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói I–II*. MSZKI, Békéscsaba
- 2004 Ambivalentné hodnoty slovenského jazyka v Maďarsku v stoeo-urópskom kontexte. In: UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ, Mária (ed.): *Slovenčina v menšinovom prostredí – Szlovák nyelv kisebbségi környezetben*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Békešská Čaba. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba, 21–31.
- GYIVICSÁN Anna – KRUPA András
- 1997 *A magyarországi szlovákok*. Útmutató Kiadó, Budapest.
- GYŐRI-NAGY Sándor
- 1991 Változathatás a Kárpát-medencei kétnyelvű kisebbségek anyanyelv-dinamikájában. In: GYŐRI-NAGY Sándor – KELEMEN Janka (szerk.): *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I*. Széchenyi Társaság, Budapest, 6–20.
- HOMIŠINOVÁ, Mária
- 2003 *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. VÚSM, Békešská Čaba–Békéscsaba
- KIRÁLY Péter
- 1965 České a maďarské prvky v písomných pamiatkach Slovenského Komlóša. In.: *Studia z filologiej polskej i slowaínskej*. 5. Warszawa, 327–333.
- 2000 A tótkomlósi szlovák nyelvjárás keletkezése és jellemző vonásai. In: CHLEBNICZKI János (szerk.): *250 rokov v Slovenskom Komlóši*, Békéscsaba, 79–85.
- KISS Jenő
- 1995 *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzetiségi Tankönyvkiadó, Budapest

KSH

2002 Népszámlálás 2001. 4. *Nemzetiségi kötődés*. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai Budapest: KSH.

KUGLER József

1987 Az 1941. évi népszámlálás szlovák anyanyelvi és nemzetiségi adatai. *Békési Élet* (3) 316–331.

LANSTYÁK István

2000 A magyar nyelv Szlovákiában. In: *A magyar nyelv a Kárpát-medencében*. Osiris Kiadó, Budapest–Pozsony.

LÁSZIK Mihály

1999 A békéscsabai Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium fél évszázada. In: PECSENYA Edit (szerk.): *Pamätnica, 50 rokov békéšćabianskej slovenskej školy a kolégia. Szlovák Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium*. Békéscsaba, 27–45.

MARUZSOVÁ-ŠEBOVÁ, Katarína

2000 Možnosť a bariéry národnostných katedier po r. 2000. In: *Slovenská národnostná škola Ostrihom*. Esztergom, 61–63.

ONDRUS, Pavol

1956 *Stredoslovenské nárečia v Maďarskej ľudovej republike*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava.

PAPP János

2000 Príspevky k histórii Slovenského ochotníckeho divadla v Slovenskom Komlósi. In: *250 rokov v Slovenskom Komlósi*. Békešská Čaba, 66–71.

SIRÁCKY, Ján

1980 *Slováci vo svete I*. Bratislava.

1985 *Dlhé hľadanie domova*. Bratislava.

ŠTOLC, Jozef

1949 *Nárečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava

TÓTH István

1999 *A Békés és Csanád megyei szlovákok anyanyelvi művelődési viszonyai 1919–1944. Vzdélovacie pomery v materčine u Slovákov v Békešskej a Čanádскеj župe 1919–1944*. Budapest–Budapest'.

TÓTH Sándor János

2005a Slovenčina v cirkvi v Békešskej župe. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. VÚSM, Békešská Čaba, 168–182.

2005b Slovenský jazyk v školách v Békešskej župe. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. VÚSM, Békešská Čaba, 182–202.

- TÓTH Sándor János – TUSKA Tünde – UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária
 2005a Sprachtausch und Spracherhalt bei den ungarländischen Slowaken von Tótkomlós. *Studia Slavica Hung* 50. (3–4) 235–266.
- 2005b Jazyková situácia v Slovenskom Komlóši. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. VÚSM, Békešská Čaba, 240–325.
- TUSKA Tünde / TUŠKOVÁ, Tünde
 2002 *A Čabiansky kalendár 1920–1939 évfolyamaiban megjelent cikkek nyelvszemlélete*. Doktori disszertáció, Budapest–Békéscsaba.
- 2003 Prít'azlivost' a význam Čabianskeho kalendára. *Čabiansky kalendár*. 81–84.
- 2004 Čabiansky kalendár v 21. storočí. In: *Slovenčina v menšinovom prostredí – Szlovák nyelv kisebbségi környezetben*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Békešská Čaba. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba, 78–83.
- UHRIN Erzsébet / UHRINOVÁ, Alžbeta
 2002 Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe. In: ŠRAJEROVÁ, Oľga (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí*. Opava, 243–247.
- 2004 *Používanie materinského jazyka v kruhu békeščabianskej slovenskej inteligencie. A békéscsabai szlovák értelmiség anyanyelvhasználata*. VÚSM–MSZKI, Békešská Čaba.
- VARGHA András
 2000 *Matematikai statisztika pszichológiai, nyelvészeti és biológiai alkalmazásokkal*. Pólya Kiadó, Budapest.
- ZSILÁK Mária / ŽILÁKOVÁ, Mária
 1996a A tótkomlósi szlovák nyelv funkcionális rétegződése. In: SZINCSOK György (szerk.): *Tótkomlós néprajza*. Tótkomlós, 363–373.
- 2000 Képszerű kifejezőmód néhány típusa a tótkomlósi szlovák nyelvben. In: CHLEBNICZKI János (szerk.) *250 rokov v Slovenskom Komlóši*. Békéscsaba, 91–101.
- 2004a Bilingvizmus ako fenomén Slovákov v Maďarsku. In: Uő: *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku*. ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Budapest, 119–132.
- 2004b Slovenčina v Maďarsku na začiatku 21. storočia. In: ŽILÁKOVÁ, Mária – UHRINOVÁ, Alžbeta (eds.): *Slovenčina v menšinovom prostredí (Szlovák nyelv kisebbségi környezetben)*. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Békešská Čaba. Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba, 434–454.

Elena Rodica COLTA

Minoritatea slovacă din Fântânele (jud. Arad) între căutarea și pierderea modelului identitar

Satul și oamenii

Localitatea Fântânele, situată în Câmpia Vingăi, la sud de Mureș, la 10 km de Arad, este azi o așezare multietnică, în care românii sunt majoritari. Situația n-a fost întotdeauna aceasta, în istoria așezării existând o primă vatră, veche, maghiară, și o alta germană. Întorcându-ne în timp, prima atestare a satului, în forma Kisfalud, datează din anul 1242 (Roz-Kováč 1997: 107).

Depopulată în timpul războaielor cu turcii, așezarea a fost reconstruită, în forma actuală, în anul 1766, odată cu venirea celor 500 de familii de coloniști germani, aduși aici de Iosif von Neumans, administratorul colonizării, din regiunea Rinului, a Luxemburgului, a Alsaciei și a Bavariei.

Acești germani sunt cei care dau localității numele de Engelsbrunn, de la fântâna cu înger săpată, în anul 1765, în viitorul centru sacral al satului, în care, în 1780, va fi ridicată și biserica catolică. Cu această denumire germană – preluată de monografiile maghiari din secolul al XIX-lea în traducere maghiară (Angyalkút) și adaptată ulterior de români în forma de azi, Fântânele – localitatea va fi cunoscută timp îndelungat. Cei 50 de români și maghiari care s-au așezat în sat începând cu secolul al XIX-lea, ca mână de lucru la nemți sau ca mici slujbași, au fost statistic nesemnificativi comparativ cu marea majoritate germană, motiv pentru care satul figurează în lexicoanele geografice ale vremii ca sat german (Fényes 1851: 304).

Cu toate că, încă din momentul colonizării, comunitatea germană a înregistrat, periodic, unele scăderi de populație, datorate epidemiilor și răz-

boaielor care au bântuit zona, ponderea germanilor în localitate rămâne, până după al Doilea Război Mondial, în jurul cifrei de 98%. După această dată componența etnică a localității s-a schimbat. Ca pretutindeni în România, și aici o parte din populația germană a trăit, în iarna anului 1945, experiența traumatizantă a deportării în lagărele de muncă din Rusia. Dintre cei urcați cu forța în vagoanele de marfă, mulți au murit acolo. Mărturie despre aceste morți stă azi placa de marmură, cu șiruri de nume ale celor care nu s-au mai întors, montată pe peretele din stânga, în biserica catolică.

Cei care au reușit să supraviețuiască condițiilor inumane din lagărele rusești au trăit, la întoarcere, o altă nedreptate. În anul 1948, localitatea a fost colonizată cu un număr mare de români din zona Gurahonțului, Ineului, Apateului (jud. Arad) și din Moldova. Coloniștii au fost așezați în casele nemților, aceștia fiind obligați să locuiască, după întoarcerea din Rusia, în anexele din curte.

Frustrați de această măsură, ce-i obliga să conviețuiască în propria gospodărie cu nou-veniții – oameni extrem de eterogeni și de săraci, cu obiceiuri total diferite, care vor avea nevoie de timp pentru a se acomoda cu modul de viață al nemților – germanii nu se vor mai simți în siguranță în patria adoptivă, devenită comunistă, și vor începe demersurile de repatriere în țara de origine.

Exodul, început în anul 1956, s-a accentuat după 1980. Pe acest fundal al plecării vechilor locuitori, care a determinat o reducere a mâinii de lucru, Decretul 242/1983 a oferit ocazia unei noi colonizări a satului cu populație românească din Bihor, Bistrița, Maramureș și Moldova. Acestor coloniști români, veniți în Fântânele din zone considerate defavorizate, li se vor adăuga familii de slovaci catolici din Munții Bihorului, maghiari reformați din Sălaj, ucraineni și romi stabiliți aici în urma unor migrații secundare și roiri.

Mișcarea de populație în perioada 1978-1988 – care include la plecări atât repatrierile germanilor, cât și deplasările sezoniere ale unor grupuri ce soseau primăvara la muncă și plecau toamna în satele de origine, iar la sosiri, nediferențiat, toate etniile care au venit în sat – a fost următoarea:

Anul	Plecați	Sosiți
1978	174	32
1979	197	70
1980	188	65
1981	189	143

Anul	Plecați	Sosiți
1983	142	120
1984	164	129
1985	124	133
1986	114	170
1987	63	120
1988	74	62

Datorită colonizării treptate și pe durată lungă, plasamentul diferitelor grupuri în teritoriu s-a făcut oarecum dezordonat.

Familiiile, venite în ani diferiți, s-au așezat unde au putut, în casele germanilor plecați sau în casele pe care și le-au construit pe locurile primite de la primărie, astfel încât diferitele minorități și majoritatea au ajuns să trăiască amestecate, vecinătățile de casă fiind de cele mai multe ori întâmplătoare. Totuși numărul mare de „vinituri” a obligat în final la o extindere a spațiului locuit în ceea ce se va numi „*satul nou*”. Cert este că nou-veniții vor modifica radical structura etnică și confesională a vechiului sat, care din german-catolic devine un sat majoritar românesc și ortodox.

În sfârșit, ca pretutindeni unde trăiesc mai multe etnii, și în Fântânele, alături de imaginea despre sine pe care și-a construit-o fiecare grup, există și o percepție a alterității, ambele imagini influențând raporturile unora cu ceilalți. Aceste autoevaluări și percepții vor contribui la stabilirea poziției fiecărui grup în piramida comunitară, în raport cu grupul de autoritate, și, indirect, la percepțiile pozitive sau negative ale propriei identități, de care depinde supraviețuirea etnică.

Germanii

Autoevaluarea pozitivă a foștilor întemeietori ai satului este susținută de amprenta culturii germane, menținută în sat de cei plecați, care, organizați într-o asociație denumită chiar *Engelsbrunn*, supraveghează de la distanță localitatea, plătind periodic sumele necesare pentru „*conservarea trecutului german al satului*”.

Cea mai importantă „mărturie” germană este biserica, executată în anul 1780, în stil baroc provincial, în ale cărei ziduri au rămas, până azi, ghiulelele trase în timpul luptelor din 1848. Împreună cu casa parohială și cu clădirea fostei școli confesionale germane, formează un ansamblu

încărcat de istorie, ce nu poate fi ignorat de trecător. A fost renovată și sfințită în anul 1998, iar monumentul de piatră din fața bisericii, executat în stil clasic, în amintirea eroilor căzuți în Primul Război Mondial, tencuit la un moment dat, a fost restaurat și el.

Din discuțiile purtate cu celelalte etnii (români, slovaci), germanii – între care subiecții chestionați i-au inclus și pe cei plecați, pe care îi cunosc și care se întorc anual în vizită – continuă să fie un grup de referință, cu toate că, procentual, cei care mai trăiesc efectiv în Fântânela sunt ne semnificativi, în raport cu celelalte etnii. Cei mai mulți sunt azi simpli pensionari și și-au pierdut autoritatea de odinioară în viața satului. Totuși, influențează încă puternic reprezentările și narațiunile identitare ale celorlalți localnici, care s-au mutat în „*casele nemților*” și care îi apreciază „*pentru harnicia și disciplina lor*”. Recunoaștem în aceste calificative, aplicate unor oameni care nu mai pot muncii din cauza bătrâneții, un stereotip pozitiv.

Românii

Populația românească – în rândul căreia îi includem, alături de moșii veniți în ultimii ani, și pe coloniștii din epoca Ceaușescu – va obține, după 1990, în primul rând prin număr, poziția dominantă în ierarhia comunitară.

Liderii actuali ai acestui grup majoritar dețin funcții administrative și politice în localitate. Din această poziție privilegiată, prin construcțiile ridicate în sat în ultimii ani – între care includem și vilele mari, occidentale, apărute în ultimul deceniu în cele două zone rezidențiale, de la intrarea și ieșirea din localitate – prin activitățile culturale, prin sărbătorile populare organizate, ei încearcă să estompeze modelul german și să imprime așezării o puternică amprentă românească.

În această acțiune de impunere culturală a românilor un rol esențial îl are biserica ortodoxă, „*cea mai nouă, mai mare și mai bogat pictată*”. Ridicată gard în gard cu vechea biserică catolică, pe un teren care a aparținut inițial Jandarmeriei, ea înlocuiește vechea capelă ortodoxă, marcând noua poziție a românilor în sat.

Construcția actualei biserici a început încă din 1980, însă a trenat foarte mult în perioada comunistă din lipsă de bani, pentru a se finaliza, în această formă fastuos bizantină, în 1997, când a fost sfințită de episcop. Aceeași nevoie a fruntașilor locali români de a-și confecționa o prezență în acest sat, pe care nu pot spune că l-au întemeiat și în al cărui

trecut nu se regăsesc înainte de secolul al XIX-lea, îi determină să comande și să plătească ridicarea, în curtea bisericii, a unui bust al eroului Munților Apuseni, Avram Iancu, și a unei troițe de eroi, traforată în lemn, în stil neoromânesc, un fel de replică la monumentul german.

O competiție găsim și între cimitire. În ultimii opt ani, românii și-au construit și ei o capelă în cimitirul ortodox. Fiindcă acesta nu putea rivaliza cu capela neoclasică din cimitirul german, a fost pictată ca o biserică, impresia pe care o creează privitorului fiind una de opulență, care însă nu acoperă în totalitate realitatea, fiindcă preotul a umblat după bani din casă în casă, iar oamenii i-au dat cu greu.

În ceea ce privește comunitatea românească propriu-zisă, cu toate că reprezintă azi grupul de autoritate, ea nu este una omogenă, între membri funcționând o anumită ierarhie care va influența poziția unora și a altora în interiorul propriului grup. În vârful piramidei se găsesc „moții ortodocși”, dintre care au fost recrutați, de altfel, și liderii grupului. Ei sunt susținuți de masa compact ortodoxă, care se manifestă vizibil în sat la orice ocazie festivă. Față de aceștia, „sectarii” au o poziție extrem de precară, în ciuda numărului în creștere al membrilor. Situația este însă și în cazul lor diferențiată. Dacă bapțiștii, cu cele două case de rugăciune ale lor, sunt tolerați de românii ortodocși și de celelalte etnii, penticostalii, adventiștii, martorii lui Iehova sunt rău văzuți de toate comunitățile religioase tradiționale din sat. Prin urmare, pe moment, ei încearcă să se facă cât mai puțin remarcați în teritoriu, adunându-se cât mai discret în casele unora dintre frați, care nu ies cu nimic în evidență față de casele obișnuite.

În ciuda acestor relații deteriorate din interior, trebuie să spunem totuși că există o solidaritate politică a grupului românesc. La vot, toți românii funcționează ca un bloc, în ideea că ceilalți, oricât de capabili ar fi, sunt străini de neam.

Maghiarii

Maghiarii din Fântânele au și azi un număr destul de scăzut, însă datorită puternicelor sentimente de apartenență la blocul maghiar își vor păstra cu siguranță identitatea etnică, chiar dacă membrii grupului sunt veniți din mai multe zone geografice: Satu Mare, Cluj și Secuime.

Ca religie, cei mai mulți sunt reformați, însă există în interiorul comunității și catolici și neoprotestanți. Aceștia din urmă, la fel ca și „sectarii” români, duc o viață religioasă separată de majoritatea grupului.

Cea care marchează prezența maghiarilor în perimetrul locuit al satului este biserica reformată de rit calvin. Chiar dacă nu este plasată „în zona de putere”, ci pe o stradă paralelă, noua construcție, ridicată în stil alpin în locul unei modeste capele, „cu ajutor de afară”, după cum zic românii, iese în evidență printre casele din jur, neputând trece neobservată. De altfel, simpla imagine a buzduganului din vârful turnului marchează o prezență calvină .

Alături de aceste comunități etnice s-au așezat, la începutul anilor '60, primii slovaci, încercând să-și construiască propria comunitate.

Slovacii

Cristalizarea noii comunități

Cu toate că azi sunt „dintre cei mai vechi” în sat,, prezența slovacilor în Fântânele nu coboară în timp sub anul 1962, când se stabilește aici prima familie, a lui Haranček Peter, de 30 de ani, din Valea Târnei (Șinteu). Lui îi urmează, în 1963, un frate mai tânăr, Haranček Karol, de 20 de ani, tractorist, cu soția, și familia Bubela, formată din 10 membri. În 1965 se mută în Fântânele Polaček Francisc din Hura Voivozi (Șinteu), cumnat de soră cu frații Haranček.

Din acest inventar minimal de nou veniți constatăm că toate aceste „prime familii” sunt originare din satele aparținătoare comunei Șinteu, cele mai sărace din enclava bihoreană din cauza pământului cu piatră, slab pentru agricultură. Cum în aceste așezări nu exista nicio altă ofertă de muncă, numeroșii copii din familiile foștilor tăietori de lemne au fost obligați, la terminarea școlii profesionale din zonă, să se angajeze, fie sezonier, fie definitiv, în alte locuri.

Cei mai mulți dintre cei mutați în Fântânele în primii ani sunt rude apropiate, informațiile despre satul arădean circulând de la unii la alții. Totuși constituirea comunității etnice slovace se va face încet, creșterea grupului fiind lentă și cu o lărgire treptată a ariei de proveniență, explicabilă prin căsătoriile încheiate de o parte și de alta a Munților Bihorului. Vor fi necesari 40 de ani pentru ca numărul membrilor comunității, de altfel într-o continuă schimbare datorită plecărilor și venirilor din interiorul ei, să ajungă la 170 de persoane.

Migrația, cu toate că a avut în vedere o viață mai bună, a fost frustrantă pentru cei mutați, care, din majoritari cum erau în enclava bihoreană, au ajuns în noua localitate minoritari, obligați să intre într-o competiție cu ceilalți locuitori de altă etnie din sat, în încercarea de a obține un loc în

ierarhia comunitară locală – luptă pentru prestigiu deloc ușoară pentru niște oameni săraci și cu o pregătire modestă. La fel ca toți cei veniți din alte părți, nici coloniștii slovaci nu au reușit să alcătuiască în Fântânele un grup de locuire compact, chiar dacă mulți sunt concentrați cu casele în partea dinspre Frumușeni a localității, iar unele familii trăiesc pe aceeași stradă.

Cristalizarea unei ierarhii de respectabilitate în interiorul propriului grup, după vechile norme tradiționale, și fixarea unor lideri proprii, elemente absolut obligatorii vieții comunitare, au necesitat timp, familiile mutate provenind din mai multe așezări, unele muncitorești, altele rurale, cu obiceiuri și graiuri ușor diferite. A fost prin urmare nevoie de timp pentru ca membrii noii comunități să se cunoască, să se evalueze reciproc, să se respecte.

Răsturnarea criteriilor valorice ancestrale produsă de strămutare a făcut și mai dificilă organizarea internă a grupului. Respectabilitatea pe care o oferea odinioară în comunitățile rurale gospodăria și vechimea familiei în sat nu a mai funcționat în noua colectivitate de oameni săraci, așezați în casele germanilor plecați care le-au fost repartizate.

Nici respectul oferit de vârstă nu a mai putut fi invocat ca un criteriu de ierarhizare, fiindcă majoritatea celor veniți aici la lucru erau tineri. Ei nu se puteau impune ca lideri ai grupului, nici ca depozitari autorizați ai vechilor tradiții, fiindcă în memoria culturală a acestor muncitori rurali (tractorști, lăcătuși, electricieni, șoferi etc.) interveniseră deja numeroase modificări, prin poluarea vechilor tradiții cu elemente de cultură urbană. În aceste condiții, prestigiul în interiorul noii comunități s-a construit în funcție de ce a reușit să-și facă fiecare în propria gospodărie și de calitatea serviciului găsit la întreprinderile din Arad, unde se vor angaja toți cei cu o anumită pregătire.

Dificultăți în refacerea modelului de viață slovac din Bihor ca marcă identitară

În ciuda eforturilor depuse de mica comunitate și de unii membri, care în timp își vor asuma destinul grupului, refacerea modelului de viață slovac din Bihor, ca marcă identitară, nu s-a putut realiza integral în Fântânele, în mare parte datorită faptului că slovacii au ocupat locul nemților, impregnat de un alt model cultural.

Tineri, săraci, veniți la lucru la I.A.S.-ul sau C.A.P.-ul din localitate, cei mai mulți n-au putut să aducă nimic din cultura materială de acasă. Ba mai mult, fiind așezați în gospodăriile nemților, a trebuit să se adapteze

unui model de gospodărie străin, cu o compartimentare a spațiului diferită și chiar să împrumute unele obiceiuri germane de folosință a acestuia.

Faptul că n-au mai trăit după cum știau ei a făcut prezența slovacă în sat foarte puțin vizibilă. La această utilizare, fără marcarea, a spațiului a contribuit și faptul că după 1990, germanii plecați și-au făcut obiceiul să se întoarcă anual în sat și să-și inspecteze propriile case, pe care, fără să o spună direct, aveau pretenția ca slovacii să le întrețină „așa cum le-au lasat ei”.

Același lucru s-a întâmplat și cu biserica. Fiind catolici și, în primii ani, destul de puțini la număr, slovacii nu și-au construit o biserică proprie în Fântânele, ci au frecventat vechea biserică germană, rămasă după plecarea nemților cu foarte puțini enoriași. Așa se face că în lăcașul inscripționat în limba germană cu caractere gotice, slovacilor le lipsesc și azi sfinții obișnuți în bisericile lor din Bihor (Chiril și Metodi, Fecioara Maria, ocrotitoarea slovacilor). În plus, cu toate că, în timp, comunitatea s-a mărit, ei nu gestionează singuri nici azi această biserică, ea fiind frecventată și de puținii germani rămași (care o consideră a lor), de maghiari și de românii catolici. În sfârșit, indicațiile trimise, cu diferite ocazii, de Asociația Germanilor plecați din Fântânele le limitează dreptul de a se impune în viața parohiei.

Din lipsă de bani, slovacii nu au putut să aducă decât pentru scurt timp un preot slovac. Au fost obligați, prin urmare, să accepte condițiile impuse de această multietnicitate: un preot german care nu cunoaște limba slovacă, un serviciu divin în care unele părți sunt rostite în 4 limbi, pentru toate etniile, ministranți pentru fiecare grup catolic, care răspund pe limba lor. În această situație, biserica catolică nu a mai însemnat pentru slovaci un element de diferențiere etnică, cum însemna în enclava bihoreană, unde se deosebeau prin religie de românii ortodocși. În schimb, religia comună a avut o consecință neașteptată: apariția unor căsătorii mixte între slovaci și românii catolici veniți din Moldova.

Problema cimitirului este foarte asemănătoare cu cea a bisericii. În momentul în care a trebuit să-și îngroape primii morți, slovacii au fost obligați să pătrundă în vechiul cimitir german, să caute spații libere printre mormintele germane și să păstreze imaginea unitară a cimitirului, apelând la același cioplitor de cruci la care apelau și ceilalți catolici din sat și utilizând, ca material de construcție, aceeași marmură albă sau neagră.

În aceste condiții, chiar dacă ei sunt cei care îngrijesc azi cimitirul, prezența lor ca grup etnic în perimetrul acestuia este marcată doar de numele și de cuvintele de pomenire scrise în limba slovacă. Elementul religios devenind nefuncțional, construcția identității grupului a trebuit

să se concentreze pe tradiții și limbă, adică pe ceea ce era diferit. Vorbind despre moștenirea culturală a grupului, slovacii au adus cu ei câte ceva din fiecare sat. Ponderea au detinut-o însă, cum era de așteptat, tradițiile din satul Șinteu, din care proveneau majoritatea celor mutați.

Totuși, în cei aproape 50 de ani care s-au scurs, în acest amalgam de tradiții s-a produs o omogenizare, azi cu mari pierderi comparativ cu tradițiile din comunitățile-mamă din enclava bihoreană. Făcând abstracție de aceste pierderi și mixaje care vor apărea în timp, slovacii s-au diferențiat încă de la început de celelalte etnii din Fântânele printr-o anumită mentalitate, formată pe baza unei experiențe de viață străine și a unui fond propriu de tradiții specifice culturii slovace, transplantate de coloniști în acest sat.

Este vorba despre un rest din acea memorie colectivă adusă din Munții Slovaciei de „strămoși miticii” veniți la sfârșitul secolului al XVIII-lea ca tăietori de lemne, în haine albe, în „Țara de Jos”. Un repertoriu slovac călător, care mai conservă povești despre comori, credințe și superstiții legate de strigoii, de șarpele casei, interdicții de a lucra și practici rituale precum cele legate de Sf. Lucia sau balade haiducești, al căror erou este Juraj Ianošik. În sfârșit, între tradițiile comunității formate în Fântânele trebuie să includem și anumite deprinderi, precum preferința pentru anumite mâncături, specifice slovacilor de la munte, un mod propriu de conservare a fructelor, prin uscare, îndeplinirea anumitor practici rituale la diferite sărbători, ca să dăm doar câteva exemple. Un rol în păstrarea acestui repertoriu slovac l-au avut bătrânii, strămutați aici de familie.

Acești bătrâni ai casei, cu școală puțină, au fost în noua comunitate adevărații depozitari ai experienței ancestrale. Ei au știut ce trebuie și ce nu trebuie să facă în anumite situații și au încercat să impună în interiorul comunității respectarea vechilor norme și să salveze dimensiunea mitică a lumii din care veneau.

Toate aceste diferențe, observate de vecinii de altă etnie, îi țin pe slovaci împreună, ca grup aparte și îi motivează pe unii dintre membri în ușoara tendință de izolare față de ceilalți. Priviți din afară de către români, ei par „foarte uniți și mult mai organizați”¹

Un rol important în conservarea etnică a grupului mutat la mare distanță de comunitatea-mamă l-au avut căsătoriile, care mulți ani după stabilirea în Fântânele au continuat să fie endogame. Legătura comunității formate aici cu satele din Munții Bihorului a funcționat în continua-

1 Inf. Sabin Bulz, român mutat în Fântânele în 1980 din jud. Hunedoara

re, strămutații obișnuind să-și viziteze rudele din enclavă în concedii, de sărbători sau cu ocazia unor evenimente din viața familiilor. Aceste vizite au constituit tot atâtea prilejuri de cunoaștere între tineri și de încheiere a unor căsătorii, încât, în primii 10 ani, comunitatea din Fântânele a crescut anual prin venirea unor noi membri din satele slovace.

Deteriorarea mărcilor identitare în noul spațiu de locuit

Așa cum am menționat deja, la o analiză comparativă, repertoriul de tradiții din Fântânele este mult mai sărac față de cel bihorean și prezintă anumite alterări. Anumite obiceiuri de Crăciun, precum *Colindatul cu Betlehemul* și *Umblatul cu Dorota*, practicate încă în Munții Bihorului² și performate după mutare, până în 2001, de către tinerii slovaci și în Fântânele, au fost prescurtate și simplificate în comparație cu variantele bihorene, datorită necunoașterii de către interpreți a textului original. Ei au reconstituit pur și simplu din amintiri o variantă locală, care nu este altceva decât un hibrid (Colta 2006: 53). Alte obiceiuri, precum cele legate de naștere, nuntă sau înmormântare, influențate după mutare de viața urbană, s-au simplificat foarte mult. Un exemplu sunt nunțile, care în Munții Bihorului se desfășurau la oameni acasă, în șatră acoperită cu verdeață, la a cărei ridicare participau toți vecinii, și care în Fântânele au fost organizate inițial la Căminul Cultural, într-un spațiu depersonalizat, utilizat și de celelalte etnii, pentru ca în ultimul deceniu să se îndepărteze și mai mult de vechile tradiții rurale, prin închirierea unui spațiu în afara satului și a comunității, la vreo cantină sau la vreun restaurant din Arad.

În sfârșit, există și câteva obiceiuri tradiționale despre care bătrânii mai povestesc, dar care n-au mai fost practicate după mutarea în Fântânele. Menționăm aici *Oțetitul*, practicat în enclava bihoreană în seara de Ajun, *Fărsangul*, în timpul căruia bărbații, mascați, încercau să potcovească femeile, precum și *Armindenul*. Comunitatea slovacă justifică renunțarea la ridicarea copacului de mai prin legăturile apropiate de rudenie între familiile mutate, care nu le îngăduie feciorilor să-și ia neveste din interiorul grupului și nici să ridice pomi la poarta vreunei fete din sat. Indiferent de motivația oferită de subiecți, cert este că, în timp, întregul repertoriu de tradiții a fost tot mai mult subminat de modelul de viață urban.

2 Atlasul culturii populare a slovacilor din România.

Limba maternă

În Fântânele limba slovacă este vorbită în casă și pe stradă, când se întâlnesc doi membri ai comunității, mai ales de către generațiile trecute de 50 de ani, care au trăit o parte din viață în Munții Bihorului, în sate în care nu se vorbea decât slovacă. Aceștia au învățat să scrie și să citească în limba maternă în școlile din satul de origine și nu și-au pierdut deprinderea de a gândi în limba slovacă.

Tinerii și copiii din familiile slovace, care s-au născut în Fântânele și care au frecventat sau frecventează în prezent școala românească din localitate, înțeleg totuși și ar putea să vorbească în limba maternă auzită în casă, dar nu o fac decât ocazional și pentru scurt timp.

În familiile mixte, în care unul dintre părinți este român sau maghiar, de cele mai multe ori copiii mici nu cunosc limba slovacă, vorbind limba acestui părinte în detrimentul limbii slovace. Analizând această opțiune, motivația în cele două situații este diferită. Dacă în cazul părintelui român, acesta nu concepe, ca majoritar, să nu-i cunoască copilul limba, în cazul părintelui maghiar vorbim despre o minoritate mai puternică, hotărâtă să supraviețuiască.

În grupul slovac, cei mai nemulțumiți de lipsa de interes a generațiilor tinere față de limba maternă, limba strămoșilor, sunt cei din generația a treia, dar în competiția dintre această limbă, vorbită într-un cadru închis și limitat, și limba oficială, care înseamnă pentru tineri deschidere și comunicare cu ceilalți, colegi de școală sau de servicii, opțiunea acestora este evidentă.

În loc de concluzii. O comunitate etnică la răscruce, cu viitor incert

Schimbările politice din 1989 a găsit comunitatea slovacă formată aici într-un echilibru fragil, pendulând între conservarea identității și pierderea ei. Modificările pe care le-a adus noua democrație păreau să-i ajute în încercările de păstrare a propriei identități. În 1990 a luat ființă aici o filială a Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România și până în 2001 au avut propriul lor consilier local, în persoana lui Iosif Smetec, președintele organizației locale. Deși a absolvit doar o școală profesională, liderul din acea vreme a organizației locale s-a dovedit a fi un autodidact care și-a asumat destinul grupului.

În rândul comunității s-a bucurat de un oarecare prestigiu, fiind singurul slovac din Fântânele originar din Budoii, cea mai înstărită localitate din enclava bihoreană. Pe lângă mândria de a fi din Budoii, exista și o altă mândrie, aceea de a se trage din îndepărtata zonă a Trencinului, chiar dacă familia sa nu mai păstra legături cu rudele de acolo. Preocupat să păstreze identitatea grupului, el a reușit să înființeze în cadrul școlii din sat o secție slovacă pentru ciclul primar, la care și-a înscris, pentru a da un exemplu, propriii copii.

Însă, spre deosebire de secția maghiară, înființată în 1982, care funcționează cu clasele I-IV și în prezent, în ciuda strădaniilor celor două învățătoare slovace, Anna și Marienka Koskova, secția slovacă s-a auto-desființat după doi ani din lipsă de elevi, și aceasta pentru că foștii copii slovaci, născuți în Fântânele și formați în anii 1980-1985 la școlile românești de aici sau din Arad, ajunși la rândul lor părinți, nu au mai fost interesați de un învățământ în limba maternă pentru copiii lor. În decizia celor mai mulți de a-i înscrie la secția românească descoperim, pe lângă comoditate, convingerea că învățământul în limba maternă micșorează șansele viitoare ale copilului.

Nici alte proiecte menite să contribuie la conservarea identității nu au reușit în final. Cărțile cerute din Slovacia pentru o bibliotecă locală au sfârșit, din lipsă de spațiu și de interes din partea „*cititorilor*” slovaci, stivuite în pod, în lăzile în care au sosit. Abonamentele la ziarele și revistele în limba slovacă, ce au început să se tipărească după 1990 la Nădlac, făcute în primii ani cu conștiinciozitate, azi nu se mai fac în sat. O parte din vina pentru această situație o au și distribuitorii, care n-au trimis publicațiile cu regularitate, dar dincolo de asta descoperim din nou lipsa de interes a membrilor comunității de a citi niște publicații în limba maternă, care în alte condiții ar fi trebuit să-i intereseze și să-i umple de mândrie.

În sfârșit, încercările liderului local de a organiza întâlniri periodice între membrii comunității nu s-au putut realiza din lipsa unui spațiu adecvat. Solicitarea unei săli pentru întruniri la casa parohială, după restituirea clădirii Căminului Cultural fostului proprietar, s-a izbit de rezervele preotului german. În aceste condiții, în ultimul deceniu posibilitățile de întâlnire a membrilor grupului s-au rezumat la locul de muncă, stradă, casă, birt și biserică, dintre care locurile publice sunt utilizate și de alte etnii.

Dar ceea ce a afectat cel mai mult comunitatea slovacă din Fântânele în acești ultimi 19 ani, declanșând procesul de asimilare, a fost prăbușirea economică a zonei, urmată de pierderea locurilor de muncă, odată cu

falimentarea celor mai multe dintre întreprinderile arădene. Posibilitățile locale de angajare, mai ales pentru cei trecuți de 50 de ani, au devenit peste noapte ocazionale. Oamenii s-au trezit obligați să se descurce cum pot.

Ca muncitori veniți în sat la lucru, n-au avut aici pământul lor, astfel încât n-au putut beneficia nici de restituirea de după 1990. Cei care au primit pământul fostului C.A.P. au fost coloniștii aduși în Fântânele în 1945 și împrăștiți cu pământul nemților. Aceștia, plecați între timp din sat, s-au grăbit să-și vândă terenurile, încât slovacii au ajuns să-și hrănească vacile cu iarba de pe marginea șanțurilor. În această nesiguranță generală a zilei de mâine, supraviețuirea identitară a început să-și piardă sensul. Ca urmare, la alegerile din anul 2000, comunitatea slovacă nu s-a mai mobilizat la vot pentru a-și numi propriul consilier local și tot mai puțini au plătit cotizația de membri ai organizației slovace.

Generația de mijloc și tinerii au început să plece la muncă în străinătate. Cei rămași în sat continuă naveta la Arad, unde lucrează, cei mai mulți, la firme străine, în condițiile impuse de noii patroni. În această bulversare de valori, în care limba și propria identitate au început să fie subevaluate de membrii comunității, iar vizitele la rudele din enclavă și călătoriile în Slovacia s-au transformat într-un lux pe care tot mai puțini și l-au putut permite, endogamia a fost înlocuită cu căsătorii mixte cu români, maghiari și bulgari.

Copiii născuți în familii mixte în care unul dintre părinți este român au primit și primesc în continuare nume românești, în detrimentul repertoriului onomastic slovac, ce dispare treptat din sat. La fel, în casă nu se mai vorbește limba slovacă. Toți acești factori erodează comunitatea slovacă din Fântânele, condamnând-o, în viitor, la dispariție. Cazul slovacilor mutați din Fântânele în satul vecin, Tisa Nouă, este un exemplu în acest sens. Potrivit afirmațiilor preotului german din Fântânele, care servește și la biserica catolică din Tisa Nouă, aici se mai vorbește limba slovacă în doar 2 din cele 15 familii catolice mixte în care unul dintre soți este slovac.

Este greu de spus, în final, ce ar trebui să se întâmple în anii care vor veni pentru a se putea salva comunitatea slovacă din Fântânele de la dispariție. Poate o redresare economică rapidă a zonei, care să scoată populația suburbană, și implicit slovacii care trăiesc aici, din această agonie financiară, să le dea posibilitatea să prospere și să-și îmbunătățească viața și poziția în sat. La fel de importantă ar fi o implicare mai eficientă a Organizației Județene a Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România în viața culturală a grupului. Reluarea vizitelor colective în Slo-

vacia, inițiate după 1990, le-ar oferi copiilor ocazia să-și cunoască și să-și prețuiască țara de origine, acea patrie a străbunilor. În sfârșit, organizarea unor programe folclorice cu formații aduse din localități unde tradițiile sunt încă vii ar putea să trezească din apatie mica comunitate, să dea un nou sens sentimentului de apartenență la cultura slovacă, să refacă vechea demnitate a acestor urmași ai muntenilor, care azi nu mai simt niciun fel de mândrie că sunt, față de restul locuitorilor satului, altceva.

Bibliografie

Atlasul culturii populare a slovacilor din România. Nădlac.

COLTA, Elena Rodica

2006 Desacralizarea jocurilor de Crăciun la slovacii din Ungaria și România.

Memoria satului românesc, vol. 4. Editura Solness, Timișoara, 45–56.

FÉNYES, Elek

1851 *Magyarország Geographiai Szótára.* Pest, I.

GREFFNER, Otto

1995 *Șvabii (germanii) din Banat.* Editura Pudique, Arad.

KRUPA, Ondrej

1996 *Kalendárne obyčaje.* I-III. Békéšska Čaba.

ROZ, Alexandru – KOVÁCH, Géza

1997 *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad.* Arad.

Anexe

Recensământul comunei Fântânele la 7 ian. 1992

Total populație	com. Fântânele	5563 pers.
Din care	sat Fântânele	2201 pers.
	sat Frumușeni	1571 pers.
	sat Tisa Nouă	901 pers.
	sat Aluniș	890 pers.

Structura etnică a comunei Fântânele³

Români	84%
Minorități	16%
din care	
Maghiari	432 pers.
Germani	188 pers.
Slovaci	177 pers.
Romi	59 pers.
Ucraineni	12 pers.
Lipoveni	4 pers.
Sârbi	1 pers.
Bulgari	1 pers.

Structura confesională a comunei Fântânele

Religii	Procente/cifre
Ortodocși	78,60%
Catolici	1,15%
Ceilalți	20,25%
Reformați	222 pers.
Penticostali	189 pers.
Baptiști	87 pers.
Evanghelici	14 pers.
Martorii lui Iehova	12 pers.
Advențiști	8 pers.
Alte religii	15 pers.

Structura etnică a comunei Fântânele la recensământul din 2002

Etnii	Procente
Români	83,9 %
Maghiari	8,8%
Romi	0,8%
Germani	0,9%
Slovaci	2,5%
Ucraineni	0,5%
Alții	0,1%

3 Statistica se referă la toate cele patru sate care intră în componența comunei Fântânele.

Familiele slovace din Fântânele⁴

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Gocala Jan	1950	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Lăcătuș	1983	Huta Voivozi	Lucr. în Arad
Gocala Maria	1957	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Bobinatoare	1983	Huta Voivozi	Lucr. în Arad
Gocala Jaroslav	1981	Valea Târnei	Lb. slovacă	Elev	1983	Huta Voivozi	
Gocala Ana	1982	Aleșd	Lb. slovacă	Elev	1983	Huta Voivozi	
Harančák Karol	1940	Valea Târnei	Lb. slovacă		1963	Valea Târnei	Decedat
Harančák Maria	1943	Valea Târnei	Lb. slovacă		1963	Valea Târnei	pensionară
Harančák Peter	1976	Arad	Lb. română		-	-	Nu lucrează
Harančák Ioan	?	Arad	Lb. română		-	-	Plecat în Australia
Daniel Simion	1962	Făget	Lb. slovacă	Șofer	1986	Făget	Ginerele lui Harančák K.
Daniel Anna n. Harančák	1963	Arad	Lb. română	Operator	-	-	Mutați în Arad
Daniel Bianca	1987	Arad	Lb. română				Elevă
Daniel Monica	1990	Arad	Lb. română				Elevă

4 Informația este conformă Registrului de evidență al organizației locale a Uniunii Democratice a Slovacilor și Cehilor din România. Acesta a fost întocmit în anul 1990. Datele ulterioare sunt obținute în teren.

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Harančak Peter, frate cu Harančak Karol	1932	Șinteu	Lb. slovacă	Pensionar	1962	Valea Târnei	Decedat
Harančak Agnesa n.Lavrincik	1937	Șinteu	Lb. slovacă	Pensionară	1962	Valea Târnei	
Harančak Josif	1957	Șinteu	Lb. română	Electrician	1962	Valea Târnei	Plecat în Germania
Harančak Monica	1971	Arad	Lb. română	Liceul mecanic			Cășăt. cu român
Koleniak Juraj	?	Valea Târnei	Lb. slovacă	-	-	-	Ginerele lui Harančak P.
Koleniak Danka	1970	Arad	Lb. română	Muncitoare			
Koleniak Juraj sen.	?	Valea Târnei	Lb. slovacă				Locuiesc în casă cu fiul
Koleniak Franciska	?	Valea Târnei	Lb. slovacă				
Polaček Francisk	1927	Huta Voivozi	Lb. slovacă		1965	Huta Voivozi	Decedat
Polaček Anna, soră cu Harančak K.	1939	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Fostă muncitoare la grajduri	1965	Huta Voivozi	Pensionară
Polaček Jan	1956	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Electrician	1965	Huta Voivozi	Necășăt.
Polaček Peter	1954	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Strungar	1965	Huta Voivozi	Necășăt.
Polaček Maria	1970	Arad	Lb. română	Tricoteză			Necășăt.

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Polaček Ștefan	?	Arad	Lb. română				Plecat în Australia
Harančak Ecaterina	1899	Valea Târnei	Lb. slovacă		1965	Huta Voivozi	Decedată
Gocala Benedek, frate cu Gocala J.	1946	Huta Voivozi	Lb. slovacă	Zidar la I.A.S.	1973	Valea Târnei	Pensionar
Gocala Elisabeta	1953	Valea Târnei	Lb. slovacă	Muncitoare	1973	Valea Târnei	Lucrează la italieni
Gocala Marka	1981	Arad	Lb. slovacă	Elevă			
Gocala Hanka	1974	Arad	Lb. română	Elevă			Căsăt.cu Jablanček Jaroslav
Fatura Jan	1946	Valea Cerului	Lb. slovacă	Pensionar	1974	Valea Cerului	Decedat în 1999
Fatura Elisabeta	1955	Valea Târnei	Lb. slovacă	Pensionară	1974	Valea Cerului	Decedată în 1999
Fatura Anca	1979	Arad	Lb. română				Căsăt.cu român
Fatura Jaroslav	1983	Arad	Lb. română				Decedat în 1999
Valiček Karol	1939	?	Lb. română	Morar	1971	Lompirt	Decedat
Valiček Maria	1948	Plopiș	Lb. română	Lăptăreasă	1971	Lompirt	
Valiček Karol jun.	1967	Lompirt	Lb. română	Lăcătuș	1971	Lompirt	
Valiček Doina, noară	1969	?	Lb. română	Muncitoare	1985	Zamostea	

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Bombala Pavel, frate de mamă cu Valiček Karol	1934	?	Lb. slovacă	Fost muncitor C.A.P.	1972	Ilișeu	Decedat
Bombala Tomka	1916	Plopiș	Lb. slovacă	Pensionară	1972	Ilișeu	Decedată
Bombala Agnesa	1952	?	Lb. slovacă		1972	Ilișeu	Decedată
Dolovec Karol, ginerelul lui Bombala Pavel	1951	?	Lb. slovacă/română		1990	Făget	Loc. cu socru, paznic I.A.S.
Dolovec Anna n.Bombala	1958	?	Lb. română	Lucrează la grădiniță	1972	Ilișeu	
Harančák Štefan, frate cu Gocala Maria	1948	?	Lb. slovacă	Lăcătuș	1967	Valea Târnei	Lucrează la ASTRA, în Arad
Harančák Ecaterina n.Bombala	1956	?	Lb. română	Pensionară	1972	Ilișeu	Decedată
Harančák Mariana	1982	Arad	Lb. slovacă	Elevă			Liceu
Valiček Jozsef, frate cu Valiček Karol	1937	Zăuani-Băi	Lb. română	Muncitor I.A.S.	1977	Zăuani-Băi	Pensionar, se ocupă de biserică
Valiček Maria	1939	Zăuani-Băi	Lb. slovacă	Fostă muncitoare C.A.P.	1977	Zăuani-Băi	

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Valiček Jozsef jr.	1960	Ilișeu	Lb. română	Șofer C.A.P.	1977	Zăuani-Băi	Privatizat
Valiček Cristina	1965	Marca	Lb. română	Vânzătoare	1987	Mănăstur	
Jablonečik Francisk, ginerele lui Merčsak P.	1961	?	Lb. slovacă	Șofer	1983	Plopiș-Făget	Lucr. în Arad
Jablonečik Agnesa n. Merčsak	1963	Ilișeu	Lb. română	Fostă muncitoare C.A.P.	1978	Ilișeu	
Jablonečik Francisk jr.	1987	Arad					
Jablonečik Jaroslav	1985	Arad					
Merčsak Peter	1937	Ilișeu	Lb. slovacă	Fost muncitor C.A.P.	1978	Ilișeu	Pensionar
Merčsak Agnesa	1942	Ilișeu	Lb. slovacă	Fostă muncitoare C.A.P.	1978	Ilișeu	Pensionară
Merčsak Ștefan	1961	Ilișeu	Lb. română	Șofer	1978	Ilișeu	Căsăt. cu româncă
Merčsak Hanka	1967	Ilișeu	Lb. română	Muncitoare	1978	Ilișeu	
Merčsak Maria	1984	Arad	Lb. română	Elevă			
Frătuș Julia	1969	Ilișeu	Lb. română	Vânzătoare		Ilișeu	Căsăt. cu român
Frătuș Marinele	1955	Zădăreni	Lb. română	Mecanic			Loc. în Zădăreni
Frătuș Cristi	1988	Arad					

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Kurek Ștefan	1959	Zăuani-Băi	Lb. română	Șofer	1980	Zăuani-Băi	
Kurek Anna n.Polaček	1964	Huta Voivozi	Lb. română	Vânzătoare	1965	Huta Voivozi	
Kurek Anna-Maria	1984	Arad					
Kurek Andrei	1985	Arad					
Kurek Karol, frate cu Kurek Ștefan	1964	Zăuani-Băi	Lb. română	Tractorist		Zăuani-Băi	Căsăt. cu româncă
Kurek Rodica	1967	Zăuani-Băi	Lb. română	Muncitoare		Zăuani-Băi	
Kurek Robert	1988	Arad					
Nicoli Etelka n.Polaček	1959	Șinteu	Lb. română	Ospătară	1965	Huta Voivozi	Căsăt. cu bulgar
Nicoli Aurel	1954	Arad	Lb. română	Lăcătuș			
Nicoli Marius	1979	Arad	Lb. română				
Nicoli Eugen	1984	Arad	Lb. română				
Kurek Karol jr.	?	?					Fiul lui Kurek Karol
Kurek Julia	?	?					
Mondek Iosif	1954	Plopiș	Lb. slovacă	Muncitor la I.A.S.	1979	Plopiș	
Mondek Anna n.Merčsak	1960	Ilișeu	Lb. română	Muncitoare	1978	Ilișeu	
Mondek Anca	1981	Arad	Lb. slovacă	Elevă			
Mondek Daniel	1988	Arad					

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Merčšak Rozalia	1944	Ilișeu	Lb. slovacă	Muncitoare I.A.S.	1978	Ilișeu	Decedată
Merčšak Rozalia	1964	Ilișeu	Lb. română	Vânzătoare	1978	Ilișeu	
Mondek Ioan	?	Făget-Plopiș			1968	Făget-Plopiș	
Mondek Franciska n.Bombala	1951	Ilișeu	Lb. română	Muncitoare	1972	Ilișeu	Decedată
Mondek Anca	1976	Arad	Lb. română/ slovacă	Învățătoare			
Mondek Maria	1985	Arad	Lb. română	Elevă			Liceu Arad
Mondek Pavel	1937	Făget-Plopiș	Lb. slovacă	Pensionar	1968	Făget-Plopiș	Decedat
Mondek Terezia	1948	Făget-Plopiș	Lb. slovacă	Pensionară	1968	Făget-Plopiș	Decedată
Juraš Zlatka n.Mondek	1969	Arad	Lb. română	Muncitoare	1968	Făget-Plopiș	Plecată în Ungaria
Juraš Ondrej	1975	Arad	Lb. română	Muncitor			Mutat la Nădlac
Lovrinčik Ioan	1947	Șinteu	Lb. slovacă	Tractorist la I.A.S.	1967	Șinteu	
Lovrinčik Maria	1949	?	Lb. română	Împletitoare de coșuri	1967	Marca	
Lovrinčik Hanka	1974	Arad	Lb. română	Elevă			Căsăt. cu maghiar

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii din care vin	Localitatea	Obs. 2001
Lovrinčik	1980	Arad	Lb. română	Elevă			
Lovrinčik Ioan sen.	1906	Șinteu	Lb. slovacă		1967	Șinteu	Decedat
Lovrinčik Magda-Iena	1911	Șinteu	Lb. slovacă		1967	Șinteu	Decedată
Zoica Margareta n. Lovrinčik	1951	Șinteu	Lb. slovacă	Muncitoare	1969	Șinteu	Căsăt. cu român
Zoica Ioan	1945	Gurahonț	Lb. română	Turnător			Lucrează la ASTRA
Zoica Dan	1973	Arad	Lb. română				
Bubela Francisk, frate cu Bubela Ioan și Karol	1941	Șinteu	Lb. slovacă	Zidar	1963	Șinteu	Lucrează la I.A.S.
Bubela Antonia	1940	Șinteu	Lb. slovacă		1963	Șinteu	Pensionară
Bubela Antonia	1969	Arad	Lb. română				
Hețcu Etuska n. Bubela	1963	Șinteu	Lb. română		1963	Șinteu	Loc. în Tisa Nouă
Hețcu Ghiță		Arad	Lb. română				
Hețcu Daniela		Arad	Lb. română				
Hețcu Andreiana		Arad					
Dumitru Vlașka n. Bubela	1965	Arad	Lb. română				Căsăt. cu român
Dumitru Vasilică		Arad	Lb. română				
Dumitru Andreia		Arad	Lb. română				

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs.
Florea Zlatka n.Bubela	1967	Arad	Lb. română				Căsăt. cu român
Florea Mihai		Arad	Lb. română				
Florea Manuel			Lb. română				
Florea Antonia			Lb. română				
Florea Mihăiță			Lb. română				
Gažak Juraj	1947	Șinteu	Lb. slovacă	Mecanic	1971	Șinteu	Lucrează la I.A.S.
Gažak Anna	1955	Șinteu	Lb. slovacă	Muncitoare	1971	Șinteu	
Gažak Anca	1972	Arad	Lb. română				Căsăt. cu român
Valiček Anton	1961	Făget	Lb. slovacă	Șofer	1987	Făget	Decedat în accident
Valiček Maria n.Jan blončik	1963	Plopiș	Lb. română	Casnică	1987	Făget	
Salva Juraj	1941		Lb. română	Tinichigiu	1979	Zalnoc	
Salva Rozalia n.Gal	1947	Teze	Lb. română	Fostă muncitoare C.A.P.	1979	Zalnoc	
Salva Jan	1967	?	Lb. română	Strungar	1979	Zalnoc	Vorbește lb. slovacă
Salva Gheorghe	1973	?	Lb. română		1979	Zalnoc	
Salva Emil	1974	?	Lb. română		1979	Zalnoc	

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Gal Karol	1920	?	Lb. slovacă	Nu lucrează	1982	Teze	Decedat
Gal Rozalia	1922	?	Lb. slovacă	Pensionară	1982	Teze	Decedată
Harazin Jozsef	1951	?	Lb. slovacă	Lăcătuș	1974	Huta Voivozi	
Harazin Șarolta	1954	Valea Târnei	Lb. slovacă	Preparatoroare carne	1974	Huta Voivozi	
Harazin Ondrej	1979	Arad	Lb. română	Elev			
Harazin Vierka	1981	Arad	Lb. slovacă/ română	Elevă			
Harančák Jozsef	1945	?	Lb. română	Șofer	1977	Marca	Casierul Org. locale
Harančák Franciska	1947	?	Lb. slovacă	Muncitoare	1977	Marca	
Harančák Janko	1968	?	Lb. română	Muncitor	1977	Marca	Căsăt. cu româncă
Harančák Milka	1970	?	Lb. română	Muncitoare la Libertatea	1977	Marca	Căsăt. cu român
Harančák Franciska	1972	?	Lb. română	Muncitoare la Întreprin- derea Meca- nică	1977	Marca	Căsăt. cu neamț
Harančák Maria Jo- sefina	1985	Arad					

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Semelbauer Gheorghe	1943	Șinteu	Lb. slovacă	Muncitor	1977	Butin	
Semelbauer Elisa-beta	1953	Șinteu	Lb. slovacă	Muncitoare	1977	Butin	Soră cu Slovac Anna și Oșanu Maria
Semelbauer Elisa-beta	1971	Șinteu	Lb. română	Muncitoare la Libertatea	1977	Butin	Căs. cu român
Semelbauer Ancuța	1977	Butin	Lb. română	Elevă	1977	Butin	
Semelbauer Gh.Ștefan	1987	Arad					
Bombala Ioan, frate cu Bombala P.	1939	Plopiș -Făget	Lb. slovacă	Șofer	1969	Făget	
Bombala Maria	1944	?	Lb. slovacă	Casnică	1969	Făget	
Bombala Anna	1969	?	Lb. română	Muncitoare			
Bombala Maria	1971	Arad	Lb. română				Loc. cu părinții
Slovác Ludovic	1951	?	Lb. slovacă	Tractorist	1965	Șinteu	
Slovác Maria	1953	Marca	Lb. slovacă/română	Plăpumă-reasă	1970	Marca	Soră cu Smetec Anna
Slovác Jarka	1977	Arad	Lb. română	Elevă			

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii din care vin	Localitatea	Obs. 2001
Slovác Monika	1984	Arad	Lb. română	Elevă la liceu			
Silagi Anca n.Bubela	1960	Șinteu	Lb. română		1963	Șinteu	
Silagi Nelu	1958		Lb. română	Zidar	1963	Șinteu	
Silagi Diana	1981	Arad	Lb. română	Elevă			
Silagi Andrei	1989	Arad					
Bubela Jan	1939	Șinteu	Lb. slovacă		1963	Șinteu	Decedat
Bubela Franciska	?	Șinteu	Lb. slovacă	Muncitoare I.A.S.	1963	Șinteu	
Bubela Mirko	1974	Arad	Lb. română	Muncitor I.A.S.			Loc. cu mama în casa părintească
Bubela Iancu	1970	Arad	Lb. română	Operator I.A.S.			
Bubela Paraschiva	1969	Suceava	Lb. română	Casnică	1987	Suceava	
Bubela Cosmin	1988	Arad					
Bubela Daniel	1990	Arad					
Bubela Ludovic	1960	Șinteu	Lb. română	Lăcătuș me-canic	1963	Șinteu	Fotbalist UTA
Bubela Margareta	1964	Arad	Lb. română	Vânzătoare			
Bubela Rafael	1984	Arad	Lb. română	Elev			
Bubela Rafaela	1985	Arad					

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii	Localitatea din care vin	Obs. 2001
Nosal Francisk	1934	Zăuani Băi	Lb. slovacă	Fost stavar, șomer	1969	Zăuani Băi	
Nosal Anna	1937	Zăuani Băi	Lb. slovacă	Muncitoare	1969	Zăuani Băi	Căsătorită
Nosal Agneta	1976	Arad	Lb. română				
Floruț Marta n.Nosal	1964	Zăuani Băi	Lb. română	Muncitoare Ferma Ceala	1969	Zăuani Băi	Căsăt.cu român
Floruț Ioan	1962	Arad	Lb. română	Electrician			
Floruț Bianca	1988	Arad					
Coman Erika n.Nosal	1968	Zăuani Băi	Lb. română	Muncitoare	1969	Zăuani Băi	Căsăt.cu român
Coman Anton	1967	Arad	Lb. română	Lăcătuș			
Coman Andrei	1986	Arad					
Coman Răzvan	1987	Arad					
Smetec Iosif	1950	Budoii	Lb. slovacă		1979	Popești	Președ. Org. locale
Smetec Anna n. Lașolk	1954	Marca	Lb. română	plăpumă-reasă	1979	Popești	
Smetec Anna Maria	1976	Popești	Lb. română	sportivă	1979	Popești	Plecată în Ungaria
Smetec Julia	1978	Popești	Lb. română		1979	Popești	C.T.C

Nume	Anul nașterii	Locul nașterii	Școala absolvită	Meseria 1991	Anul sosirii din care vin	Localitatea	Obs. 2001
Smetec Josif jr.	1980	Arad	Lb. română	Elev			Soldat
Smetec Jan	1982	Arad	Lb. slovacă/ română	Elev			Lucrează la italieni
Lašolk Ekaterina	1936	Valea Târnei	Lb. slovacă	Pensionară	1998	Marca	
Slovák Jan, frate cu Slovák L.	1944	Șinteu	Lb. slovacă	Tractorist	?	Șinteu	
Slovák Anna n.Semelbauer	1947	Șinteu	Lb. slovacă		?	Șinteu	
Slovák Ludovic	?						
Slovák Jan	?						
Slovák Kristina	?						Cășăt. cu român
Slovák Anna	1973	Arad					
Zetocha Koloman	1946	Șinteu				Popești	
Zetocha Franciska	1952	Șinteu				Popești	
Zetocha Jan	?	?				Popești	Plecat din Slovacia în Suedia
Zetocha Anna	1978	Arad					Lucrează la italieni
Zetocha Maria Monika	1979	Arad					Lucrează la italieni
Zetocha Roman	?	Arad					

Tipologia etnică a slovacilor din Ungaria

În ceea ce privește istoria naționalităților din Ungaria, referitor la formarea structurii etnice, pot fi deosebite mai multe etape de dezvoltare distincte.

În statul medieval ungar, populația maghiară aflată în spațiul central al țării era înconjurată de un număr mare de diferite grupuri etnice slavo-române – printre care și slovaci – care trăiau în spații geografice unitare, iar mai târziu, de-a lungul secolelor XVIII–XIX, acestea au devenit națiuni de sine stătătoare, desprinzându-se în anul 1918 din sânul Ungariei atât sub aspectul dreptului public, cât și din punct de vedere teritorial. Această imagine a identității etnice medievale la origine a mai fost îmbogățită și de germani, valoni, francezi, precum și de diverse alte grupuri etnice venite dinspre est – de pildă, cumanii așezați în regiunea dintre Dunăre și Tisa –, iar majoritatea lor a fost asimilată de maghiari ori de către celelalte etnii din jurul acestora.¹

După cucerirea Ungariei de către otomani și în urma distrugerilor cauzate de război, această imagine a suferit schimbări considerabile. Încă dinaintea ocupației turce – începând din veacul al XV-lea – sârbii și croații s-au refugiat în Ungaria din fața invaziei turcești, iar în secolul al XVII-lea, după izgonirea turcilor, pe teritoriile uriașe rămase libere după trecerea frontului, împreună cu grupurile sârbe și croate mai mari sau mai mici s-a așezat o populație importantă formată din germani, români și slovaci. Tocmai din cauza acestor colonizări s-a configurat în Ungaria o structură a naționalităților cu caracter special și în Europa Central-Estică, iar în cadrul acesteia, grupurile etnice adesea nu formau mase neîntrerupte și unitare din punct de vedere al limbii, ci insule lingvistice.

1 Asupra imigrărilor medievale germane și valone vezi: Fügedi 1975.

Cu alte cuvinte, chiar și naționalitățile ce făceau parte din aceeași etnie s-au așezat la distanțe destul de mari unele de altele, ocupând spații geografico-ecologice diferite. Existența și geneza majorității naționalităților ce trăiesc astăzi pe teritoriul Ungariei se leagă în primul rând de insulele lingvistice configurate în secolele XVII–XVIII, iar acest lucru este valabil în totalitate și în cazul slovacilor din Ungaria.

Problematica formării insulelor lingvistice slovace a fost prelucrată pe baza unui material arhivistic bogat – deși încă nedezvăluit în întregime – atât de către istoricii maghiari, cât și de către cei slovaci, arătându-se cauzele, direcția și etapele cronologice ale migrației (Petrov 1928, Sirácky 1966, Fügedi 1966, Manga 1973). În timp ce mai demult migrațiile au fost justificate prin cauze religioase, literatura contemporană consideră că pe lângă acestea, tot atât de importante sunt și cauzele economice. Totodată, în majoritatea contractelor încheiate între proprietarii de pământ și iobagii așezați sunt invocate de asemenea cauze religioase și economice (Dedinszky 1944).

Sinteza formării insulelor lingvistice a fost elaborată de istoricul slovac Ján Sirácky, care, prin analiza comparativă a materialelor arhivistice și a datelor înscrise în foile matricole, a lărgit în mai multe domenii cunoștințele noastre cu referire la insulele lingvistice slovace. Condițiile de trai ale iobagilor din localitățile județelor nordice, de unde aceștia au pornit la drum pentru a căuta o nouă patrie, au fost supuse unei analize minuțioase. Au existat regiuni din care – de pe teritoriul anumitor sate – au plecat în număr mare familiile. Tot Sirácky a încercat să stabilească pentru prima oară numărul iobagilor și al micilor nobili slovaci care au plecat de pe pământul natal. Potrivit calculului realizat de istoric, numărul acestora este de aproximativ 40 de mii de familii, așadar în acest efectiv au fost cuprinși – evident – și strămoșii slovacilor așezați pe terenurile agricole din Voivodina, Croația și România (Nădlac, Munții Bihorului), iar mai târziu, după 1878, și cei stabiliți în Bulgaria, deși o parte dintre aceștia au migrat deja din insulele lingvistice formate în decursul secolelor XVIII–XIX spre regiunile aflate și mai la sud. În cazul în care se ia în considerare numărul ipotetic al tuturor slovacilor existenți în veacul al XVII-lea, poate fi constatat faptul că masa populației care s-a desprins de etnia-mamă se ridică la proporții uriașe. Sub aspect proporțional, pierderi umane de o astfel de amploare nu au mai fost cunoscute în cazul etniilor-mamă ale celorlalte naționalități din Ungaria – croați, sârbi ori germani așezați în număr mare –, ce trăiesc în mase compacte cultural-lingvistice unitare.

Tot Ján Sirácky a atras atenția și asupra faptului că migrația spre insulele lingvistice slovace nu s-a încheiat încă nici în secolul al XIX-lea, mai mult decât atât, s-a manifestat sporadic chiar până în 1918 (Sirácky 1966). Evident, la această dată nu se mai poate vorbi despre migrații în masă, exceptând doar iobagii slovaci, care în 1834 au plecat din satele și târgurile Slovaciei de Vest spre terenurile arabile din Voivodina (Barta 1964).

În ceea ce privește migrațiile și stabilirea populației din secolul al XIX-lea, o categorie aparte constituie meșteșugarii slovaci, care s-au așezat – mai cu seamă în intervalul 1880–1910, dar și mai devreme – într-un număr relativ crescut în diferite orașe mai mari și târguri din Ungaria. În afara Budapestei, numărul lor era mare, de pildă la Miskolc și Hódmezővásárhely, s-au așezat însă și la Székesfehérvár (Repertoriul arhivistic al comitatului Csongrád 1934).

Din literatura de specialitate care se ocupă cu aceste colonizări reiese clar – chiar dacă autorii nu abordează în mod special această problemă – cât de diferit era din punct de vedere geografico-ecologic mediul în care au ajuns slovacii, în consecință și realizările lor sub aspect socioeconomic erau diferite. În decursul a două secole și jumătate (aproximativ trei secole), în aceste localități au avut loc diverse transformări etnoculturale, „asincronizate” din punct de vedere cronologic, iar în urma lor, astăzi există atât așezări slovace cu sisteme culturale legate de limba maternă ce pot fi considerate optime, cât și localități în totalitate asimilate sub aspect cultural și lingvistic, referitor la care doar cu ajutorul unor date arhivistice și eventuale fragmente legate de conținutul unor elemente culturale descoperite printr-o muncă de cercetare istovitoare mai poate fi menționat faptul că aici și-au găsit cândva locul de trai (și) comunitățile slovace.

Atunci când în timpul investigațiilor mele am întâlnit „modelul cultural” care prezenta diferențe de la așezare la așezare, a devenit tot mai clar că trebuie să plec de la ipoteza potrivit căreia evoluția diferită a insulelor lingvistice slovace în decursul secolelor nu a fost doar consecința faptului că în aproape toate regiunile mai mari ale Ungariei de astăzi, care diferă între ele din punct de vedere economico-geografic, s-au așezat slovaci, ci au mai contribuit la acești factori – fără îndoială, deosebit de importanți – multe alte aspecte.

Am încercat să definesc schimbările diverse, motivele asincronităților, la fel și variantele unor modele etnoculturale prin includerea așezărilor slovace în diverse tipuri, având în vedere, în același timp, și unele

aspecte specifice.² În ceea ce privește clasificarea, am luat în considerare în primul rând următoarele aspecte (factori = F):

F¹ – factorii geografico-ecologici. Pe baza acestora, așezările slovace formează două grupe mai mari: așezările montane și cele de câmpie. Ambele grupe includ și subgrupe. Astfel, de pildă, satele din Munții Pilis, precum și așezările din regiunile Bükk și Zemplén constituie câte o subgrupă distinctă. Într-un mod identic, comparativ cu satele din regiunea sud-estică a Câmpiei sau a ținutului dintre Dunăre și Tisa etc., localitățile aflate la poalele Munților Mátra ori cele din Nógrád reprezintă un tip diferit de așezare agricolă.

F² – factorii economici, așadar locul ocupat de așezarea în cauză, corelată cu grupul etnic din regiunea socioeconomică mai mult sau mai puțin extinsă. În ceea ce privește acest factor, problema fundamentală se ridică în felul următor: comunitatea etnică devine autarhică din punct de vedere economic ori existența și perpetuarea ei nu vor putea fi asigurate decât exclusiv prin relațiile externe. Acești doi factori socioeconomiци pot cunoaște în continuare variații datorită relațiilor comerciale pozitive: bisensuale (spre și dinspre așezarea etnică) și negative: unisensuale (exclusiv dinspre așezarea etnică). Relațiile economico-comerciale au motivat în mare măsură atitudinea centripetă – introvertită – a comunității. Sensul unic ori cel dublu al relațiilor economice sunt invers proporționale cu coeziunea etnică și comunitară: relațiile negative consolidează, iar cele pozitive slăbesc comunitățile etnoculturale. În același timp, cele două forțe pot acționa atât în sfera economică (comercială), cât și în cea socio-culturală ori în spațiile fragmentare ale acestora. Acest sistem combinat era caracteristic, de pildă, majorității așezărilor de pe câmpie ce dețineau o economie relativ independentă, dar deschisă.

F³ – indicatorii cu referire la comunitate:

a) dacă populația din localitate ori chiar din întreaga insulă lingvistică a fost recrutată de pe teritoriile mai extinse ori mai restrânse – aflate la mare distanță unele de altele – din regiunea etniei-mame;

b) comunitatea este omogenă sau mixtă din punct de vedere etnic sau

c) formează o comunitate mai mare sau mai mică. Sub acest ultim aspect, tocmai așezările slovace din Ungaria arată o imagine extrem de nuanțată, atât referitor la numărul populației din secolul al XVIII-lea, cât și la cel din veacul al XX-lea. În secolul al XIX-lea, slovacii trăiesc în lo-

2 La clasificarea tipurilor de așezări din Ungaria au servit ca model lucrările din cadrul altor discipline ce abordează tipologizarea localităților, printre altele: Beluszky 1956, 1979, Bácskai–Nagy 1978, Bácskai 1988.

calitățile în care numărul populației variază între 100 și 20 000-25 000 de locuitori, iar în veacul al XX-lea, între 300-600 și 40 000-50 000 de locuitori, în așezările cu numărul ridicat al locuitorilor atingând – deja în minoritate – o proporție foarte mică. Această dispersare a populației poate fi observată, de pildă, și cu ocazia recensământul din anul 1960.

d) Apartenența confesională, așadar faptul că populația așezării în cauză era catolică – romano-catolică sau greco-catolică – ori evanghelică. În cazul slovacilor din Ungaria, acest factor a definit în mod fundamental relațiile culturale și atitudinile culturale ale comunității. Astfel, de exemplu, în anumite insule lingvistice catolice nu s-au format atitudini existente la comunitățile evanghelice, iar aceste comportamente diferite pot fi observate atât în cadrul sistemului relațional dintre cultura populară și comunitate, cât și la cel dintre comunitate și cultura înaltă.

e) Structura socială a comunităților etnice. Naționalitățile din Europa Central-Estică erau considerate în primul rând societăți de tip rural. Structura socială a slovacilor din Ungaria se impune prin trăsături distincte față de această generalizare. Mai cu seamă structura socială a comunităților cu un efectiv crescut este puternic diferențiată; stratificarea internă a societăților rurale este de asemenea foarte complexă.

F⁴ – Existența ori lipsa instituțiilor naționalităților. Din acest punct de vedere, așezările slovacilor din Ungaria pot fi încadrate în două categorii principale. Au fost înființate localități în care au existat dintotdeauna instituții ale naționalităților ori stabilimente cu caracter etnic, care într-o oarecare măsură se ocupau în mod organizat cu promovarea culturii confesionale și laice a naționalităților, iar formele instituționale apărute în secolele XVIII-XIX au fost păstrate în multe așezări chiar și în condițiile Ungariei interbelice. Această stare a lucrurilor era caracteristică în special așezărilor slovace din Câmpia sudică și, în parte, celor din Nógrád, în mai multe localități însă sistemul instituțional al naționalităților a fost desființat încă din ultima treime a secolului al XIX-lea. Au existat și localități care – potrivit cunoștințelor noastre de până acum – nu au deținut instituții ce ar fi promovat în mod conștient cultura etnică. În aceste comunități și așezări, limba naționalităților și cultura populară au fost conservate în mod „instinctiv”.

F⁵ – existența relațiilor menținute cu etnia-mamă, ale căror diverse forme s-au păstrat în cadrul insulelor lingvistice și care în mediul individual, familial ori instituțional s-au manifestat în cadrul unor relații ale vieții culturale, politice și – mai rar – economice. De-a lungul veacurilor,

aceste forme au căpătat roluri cu pondere diferită. În timp ce în decursul secolului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea au fost definitorii relațiile individuale și familiale, întreținerea relațiilor la nivel instituțional a început să se manifeste din anii 1840, în tot acest timp, relațiile familiale directe căpătând un rol tot mai puțin important, iar în cele mai multe insule lingvistice au și dispărut.

F⁶ – Sistemul relațional al localităților din spațiul etno-geografic, așadar faptul că așezarea în cauză formează o insulă lingvistică izolată ori se află inclusă într-o serie de ținuturi ce fac parte din sistemul de așezări slovace. Dacă într-o unitate regională ori administrativă, insula lingvistică este formată dintr-o succesiune de așezări slovace – chiar și atunci când între ele sunt intercalate și sate cu populația maghiară –, acest lucru contribuie la creșterea sentimentului de siguranță referitor la existența naționalităților – chiar dacă nu la fel de mult precum o masă compactă etnică închisă –, consolidând în același timp rolul și valoarea socială cu referire la cultura etnică, deoarece răsfrângerea acestuia și mediul său incluziv sunt resimțite pe un teritoriu mai vast.

Tipurile de așezări nu reprezintă categorii statice, în decursul procesului istoric ele pot suferi schimbări repetate, dând naștere astfel și tipurilor de așezări intermediare. Evident, acest proces evolutiv complică și face mai dificilă clasificarea tipurilor de așezări slovace. Potrivit unui exemplu concret: în secolul al XVIII-lea, localitățile Tótkomlós și Kiskőrös, având un model cultural etnic asemănător, făceau parte aproximativ din aceeași categorie de așezări. Ambele localități cu un număr ridicat al populației slovace puteau fi caracterizate printr-o structură socială relativ complexă, condiții economice favorabile și autonomie administrativă (de tip rural) specifică, deținând școala și biserica evanghelică independentă, ce promova cultura legată de limba maternă etc. Primele transformări ce urmează o direcție diferită pot fi sesizate în jurul anului 1810 la Kiskőrös, deși până în 1850 localitatea are o evoluție aparent identică cu cea din Tótkomlós. Începând cu anii 1850 însă, la Kiskőrös se petrec transformări lingvistice și culturale care ar fi putut avea un rol în faptul că după 1870 cele două localități s-au dezvoltat în direcții complet diferite. În timp ce la Kiskőrös s-au produs transformări negative de aculturație, la Tótkomlós au apărut procese inovative ale culturii etnice.

Așezările slovace din Ungaria înființate în prima jumătate a secolului al XVIII-lea – constituind în același timp și tipul cel mai specific de așezări etnice din Ungaria – au fost târgurile sau localitățile cu o

evoluție corespunzătoare acestora întemeiate în regiunea Marii Câmpii. Din aceste tipuri de așezări fac parte, în primul rând, localitățile Békéscsaba, Kiskőrös, Mezőberény, Nyíregyháza, Szarvas și Tótkomlós. S-a așezat aici majoritatea slovacilor evanghelicilor. Viața socială și culturală a comunităților etnice și a așezărilor de acest tip – în special începând cu anii '60-'70 ai veacului al XIX-lea, iar la Nyíregyháza chiar din prima jumătate a secolului al XIX-lea – a fost supusă unor influențe ce caracterizau mai degrabă modul de trai urban și sistemul instituțional. Acest fapt a determinat pe mai multe planuri și sub mai multe aspecte transformările lor etnoculturale, deosebindu-le în parte de procesul etnocultural desfășurat în rândul comunităților rurale locuite de slovaci.³

Care a fost cea mai specifică trăsătură a acestor așezări? Faptul că în primele două decenii ale secolului al XVIII-lea, târgurile locuite de slovaci – Nyíregyháza doar de la jumătatea acestui veac – au fost înființate pe spații întinse de graniță, iar partea centrală a așezării a fost înconjurată încă de la finele secolului al XVIII-lea de sălașuri considerate unități economice importante (Janecskó 1979, Németh 1987, Dedinszky 1974, Erdei: *Magyar tanyák* [Sălașurile maghiare]). În ceea ce privește localitățile enumerate, această formă de așezare economică a contribuit de asemenea în mare măsură la dobândirea unui rol însemnat în divizarea muncii din societatea ungară. (Evident – având în vedere etapele cronologice ale istoriei –, începând din anii '30 ai veacului al XIX-lea, acest lucru era deosebit de lipsit de consecvență.) Creșterea animalelor și agricultura ce se dezvoltau în condiții prospere au asigurat autoguvernarea (autonomia rurală) din domeniul administrativ, iar în spațiul cultural-instituțional au produs o dezvoltare cu caracteristici etnice relativ autonome (Cservényák 1987: 58–102, Takács 1987 – cu referire la desființarea „comunitas-ului urban” tradițional de la Nyíregyháza, 133–138–, Hársfalvi 1982, Kovačevićová 1976: 51; Dedinszky 1986).⁴

- 3 Asupra caracteristicilor așezărilor slovace de tip târguri și a sistemului lor cultural vezi: Divičanová 1987 (Slovenský národopis); referitor la particularitățile acestora vezi: Erdei: *Magyar város* [Orașul maghiar], 61–71. – despre orașele-târguri slovace separat: 70–71. –, *Magyar falu, Futóhomok* [Satul maghiar, Nisipuri mișcătoare] 1977 (Kiskőrös), 162–171.
- 4 Potrivit părerii lui Dedinszky, biserica evanghelică din Békéscsaba datoră conservarea tradițiilor ei „spiritului” autonomiei rurale, care s-a mai păstrat în rândul presbiterilor și al agricultorilor.

Tipul de așezări slovace din Câmpia Sud-Estică cuprinde și sate ale căror nuclee de roire erau târgurile existente în această regiune, formate din comunități cu o populație scăzută – ce practica cultivarea tutunului – și întemeiate inițial pe proprietățile domeniilor de stat. În ceea ce privește structura socială și economică, precum și cea administrativă, aceste așezări erau diferite de târguri, însă tocmai efectul cultural și economic al acestora și relațiile de mariaj existente între ele au influențat în mod diferențiat aceste așezări de mică dimensiune, în special în cazul localităților Nagybánhegyes și Pitvaros; ambelor așezări le erau caracteristice tendințele culturale de „autoorganizare” și procesele inovative. Tradițiile acestora, așadar vitalitatea culturii slovace, s-au manifestat și în zilele noastre în ambele localități, deși în 1947, 80% din populația acestor două localități a fost strămutată în Cehoslovacia, în locul lor venind maghiari din Slovacia.

Majoritatea așezărilor slovace din Ungaria au dimensiuni mijlocii ori sunt alcătuite din sate mici și foarte mici, care împreună cu localitățile maghiare formează o succesiune continuă, mai extinsă ori – în unele locuri – mai restrânsă. Dintre aceste tipuri de așezări fac parte localitățile agricole slovace din județul Nógrád și nordul județului Pest, care însă nici din punct de vedere economic și nici administrativ nu au deținut vreodată o autonomie asemănătoare așezărilor din Câmpia de Sud (Zólyomi 1981).

Compoziția eterogenă a așezărilor slovace a fost îmbogățită în continuare cu satele din Munții Pilis, care au fost înființate în majoritatea lor de către ordinele monahale sau eparhii și care nu dețineau față de moșierii lor ecleziastici nici autonomie economică, nici independență administrativă (Gregor 1975, Papuček 1983). Un tip aparte al insulelor lingvistice risipite este alcătuit din așezările industriale formate în jurul unor fabrici de sticlă și uzine de forjat, așezate de-a lungul aliniamentului trasat începând cu Munții Pilis (Pilisszentlélek), prin lanțul Munților Cserhát (Szo-kolya-Huta, Királyrét), Mátra (Mátraszentimre, Mátraszentlászló, Mátraszentistván etc.) și Bükk (Ómassa, Újmassa, Bükkszentlászló-Óhuta, Bükkszentkereszt-Újhuta, Répáshuta), până la Munții Zemplén (Háromhuta, Vágáshuta, Nagyhuta etc.).

Structura socială complexă ori relativ omogenă motivează extrem de mult atitudinea culturală a comunității. Caracterul colectiv autentic al conviețuirii culturale, comunicarea culturală colectivă pot fi descoperite

în primul rând la comunitățile mici și omogene.⁵ În cazul comunităților diferențiate din punct de vedere social – evident – este delimitată și atitudinea culturală. În cazul comunităților diferențiate – adesea purtând un număr mare de indivizi –, modelul etno-cultural se schimbă mai rapid decât în societățile omogene, ajungând pe de o parte mai repede la stadiul de dizolvare, iar pe de altă parte funcționează prin sisteme de relații variate; cultura etnică nu poate ajunge la stadiul de înnoire decât la comunitățile complexe din punct de vedere social. În aceste comunități, nu toată colectivitatea va fi purtătorul și novatorul culturii etnice, ci doar unele dintre păturile sociale ale comunității: de pildă, țărănimea mijlocie și mică ori meșteșugarii. În pofida acestui fapt, celelalte straturi sociale încearcă conștient să se rupă de modelul etno-cultural format în comunitate: de exemplu, intelectualitatea și păturile cele mai înstărite ale țărânimii etc. De pildă, la Szarvas, începând de la sfârșitul secolului al XIX-lea, pătura celor mai bogați țărani, țărani „nababi”, a încercat să imite modul de viață al aristocrației, în special al nobilimii mici și mijlocii. Date referitoare la atitudinea acestora se găsesc și în procesele-verbale ale adunărilor din bisericile evanghelice, deoarece uzând de puterea lor economică, au încercat să modifice și sistemul de funcționare lingvistic și cultural tradițional al bisericii evanghelice. Intelectualitatea de origine slovacă de la Szarvas – provenită tocmai din rândul unor familii de țărani dintre cei mai bogați – s-a delimitat încă de la începutul anilor 1870 în mod conștient de „cultura strămoșilor” (Zsilinszky 1891). În cazul straturilor active din punct de vedere etnic, aceste controverse culturale apărute pe baza unor tensiuni sociale amplifică adesea responsabilitatea față de cultura naționalității, ceea ce – în fapt – devine sursa unei edificări culturale deosebit de conștiente. Față de această conștientă, societățile omogene își conservă cultura limbii materne mai degrabă prin relații afectiv-instinctive.

Una dintre particularitățile fundamentale ale așezărilor naționalităților din Ungaria – și acest lucru caracterizează și populația slovacă din țară – este faptul că în aceste localități s-au așezat ori au fost strămutate comunități relativ omogene sub aspect etnic și religios. Așezările mixte din punct de vedere confesional și etnic sunt considerate mai degrabă

5 Comunicarea culturală colectivă „redușă” la comunitățile mai mici este rezultatul unei faze istorice evolutive relativ târzii. Asupra acestui lucru au atras atenția lucrările elaborate de școala franceză *Annales* și adepții acesteia, care se ocupă de orașele istorice clasice din Europa de Vest; asupra acestora, vezi Zumthor 1985: 110.

excepții, iar proporția acestora este scăzută comparativ cu totalitatea localităților slovace. Nu sunt apreciate ca mixte acele comunități în care, alături de comunitatea slovacă evanghelică sau catolică, s-au mutat doar câteva familii de slovaci de altă confesiune ori familii de altă etnie, de pildă: maghiari, români, germani, sârbi. De exemplu, familiile de români din Transilvania care s-au așezat la Békéscsaba și Tótkomlós au fost asimilate cu timpul de slovaci, numele lor de familie însă păstrează până astăzi originea lor: Árgyelán = ardelean. (Asupra familiilor cu nume de Árgyelán din Tótkomlós: Gyivicsán 1996.)

Slovaci evanghelici trăiesc în Câmpia Sud-Estică, în fosta regiune din Békés și Csanád, la Nyíregyháza, în județul Nógrád, în ținutul dintre Dunăre și Tisa; această regiune include și o parte dintre satele slovace din partea nordică a județului Pest și din împrejurimile Budapestei: Kiskőrös, Apostag, Dunaegyháza; un alt ținut locuit de slovacii evanghelici este cel de dincolo de Dunăre, cu localitățile Bakonycsernye, Oroszlány, iar dispersat, pe teritoriul fostelor ferme moșierești mai locuiesc slovaci evanghelici și în județele Fejér și Tolna. Până în zilele noastre ori deja la sfârșitul veacului al XIX-lea, ultimele județe menționate au fost maghiarizate ori germanizate (Weber Kellermann 1958).

Majoritatea populației slovace catolice s-a așezat în regiunea de dincolo de Dunăre: în Munții Pilis, Vértes și Gerecse, Bakony și împrejurimile din Buda. În Munții Mátra și la poalele acestora, precum și în Munții Bükk și Zemplén trăiesc exclusiv slovaci catolici. Greco-catolicii pot fi găsiți în Munții Zemplén, dar dispersat și în alte localități din județul Borsod, adesea împreună cu alți slovaci de confesiune romano-catolică (de pildă, în Füzér). Câteva așezări de slovaci catolici există și în județul Nógrád (de exemplu, Alsópetény, Nézsa, Legénd, Nógrádsáp), în împrejurimile Budapestei (de pildă, Kistarcsa), în nordul județului Pest (Püspökhatvan) și în ținutul dintre Dunăre și Tisa (Sári, Miske). Un număr restrâns de catolici s-au așezat și în localitățile Szarvas și Békéscsaba.

Cel mai caracteristic tip de așezare slovacă mixtă din punct de vedere confesional este reprezentat de localitățile Csömör și Rákoskeresztúr, unde alături de slovacii evanghelici conviețuiesc într-un număr mai mare și catolicii. (Cele două localități constituie excepții și sub un alt aspect, deoarece între slovaci s-au așezat la Csömör și germani, iar la Rákoskeresztúr, germani și polonezi.) În ceea ce privește însă ierarhia socială a comunității, catolicii ocupă un loc diferit în cele două localități. În timp ce la Csömör evanghelicii și catolicii trăiau aproximativ în aceleași

condiții economico-sociale – aici, pătura mai bogată era formată din viticultorii germani –, la Rákoskeresztúr, catolicii făceau parte din pătura țăranilor cei mai săraci, din rândul acestora provenind și argătimea, iar evanghelicii aparțineau țăranimii mici și mijlocii mai înstărite. Asimilarea lingvistică și culturală a atins mai întâi – premergând cu mai multe decenii asimilarea familiilor evanghelice – tocmai acest strat pauper al catolicilor (Sinkovicsné 1958). La Békéscsaba și Szarvas au existat condiții sociale și societale similare cu cele din Rákoskeresztúr, unde catolicii slovaci nu prea numeroși s-au așezat alături de un număr impresionant de evanghelici. (Trebuie menționat faptul că și evanghelicii aveau un număr mare de săraci.) Evanghelicii din Békéscsaba s-au opus de mai multe ori cu tărie așezării catolicilor, așadar și a catolicilor slovaci, temându-se – adesea, nu fără temei – de conflictele interconfesionale. În sfârșit, primăria localității și-a dat consimțământul pentru așezarea acestora, cu condiția să-și construiască casele și biserica pe străzi separate. Locul ocupat de catolici la periferia societății atestă și faptul că pentru foarte mult timp au fost lipsiți de dreptul de-a participa la autoguvernarea localității. (Asupra slovacilor catolici din Békéscsaba: Dedinszky 1970.)

Cât de neobișnuit era ca slovacii de confesiune evanghelică și catolică să se așeze în același loc este demonstrat de așezările slovace din județul Nógrád, unde au fost înființate separat sate de catolici și evanghelici.

În cazul așezărilor mixte, sub aspect etnic pot fi remarcate două tipuri fundamentale: a) așezări mixte atât din punct de vedere etnic, cât și confesional; b) așezări mixte din punct de vedere etnic, dar nu și confesional. Cu o oarecare rezervă mai poate fi menționat un alt tip de așezări: c) așezările multiple mixte, unde alături de slovacii catolici și evanghelici din cadrul aceluiși loc de trai s-au mai așezat și minorități de o altă etnie. Din acest tip de așezare fac parte localitățile în care locuitorii de altă etnie s-au așezat aproximativ în aceeași perioadă cu slovacii ori cu două-trei decenii mai târziu, având în vedere faptul că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – adesea în ultima parte a veacului –, în special în localitățile slovace mai mari s-au așezat familii de maghiari și evrei. Relațiile acestora și formele lor de conviețuire cu „populația băștinașă” slovacă prezintă o evoluție diferită față de cele avute cu locuitorii de altă etnie, care au trăit aproape de la începuturi împreună cu slovacii.⁶ În cadrul

6 Asupra formelor de conviețuire a populației de evrei sau romi cu „băștinașii” slovaci în cadrul insulelor lingvistice, Divičanová 1988.

acestor tipuri de așezări mixte, alături de cele cu compoziția populației slovaco-maghiară ori slovaco-germană, mai există și localități slovaco-germano-maghiare. Repartiția etnică a populației în așezările de tip a) a rămas aproape neschimbată până în zilele noastre, însă în cele de tipul b) etnia minoritară a fost asimilată de comunitatea etnică majoritară.

Una dintre așezările mixte atât sub aspect etnic, cât și confesional este Csesztve din județul Nógrád, unde încă la sfârșitul secolului al XVII-lea, alături de slovacii evanghelicici au ajuns maghiari catolici. Populația maghiară nu a fost asimilată din punct de vedere lingvistic, însă la modul pasiv cunoaște și înțelege limba slovacă, între cultura populară maghiară și cea slovacă existând însă multe elemente de conținut similare, de pildă generațiile mai în vârstă din comunitatea maghiară cunosc proverbele sau texte ritual-cultice (în limba maghiară!), chiar și în cazul în care acestea n-au devenit niciodată active în propriul lor univers cu privire la obiceiurile lor tradiționale.

Cele mai specifice dintre așezările de tip b) sunt satele slovace din zona Munților Pilis, iar dintre acestea, probabil Pilisszentkereszt păstrează cel mai bine amprenta transformărilor și a interacțiunilor culturale, ale căror faze pot fi descoperite și urmărite până în zilele noastre. La Pilisszentkereszt, germanii s-au așezat la jumătatea veacului al XVI-II-lea, când acolo de 20-40 de ani trăiau deja slovaci (Papuček f.n.). Populația – chiar și cei mai tineri – își mai aduce aminte și astăzi de ulița slovacilor (Slovenská ulica) sau de ulița șvabilor (Švábska ulica). Chiar și astăzi, într-o proporție de aproximativ 35-40%, în localitate mai există familii cu nume de origine germană (cel mai frecvent sunt întâlnite nume de familie ca: Spiegelhalter, Glück, Klaus, Fuhl), ceea ce – în pofida faptului că etnia germană a fost asimilată de comunitatea slovacă atât din punct de vedere lingvistic, cât și cultural – demonstrează îndubitabil că germanii au trăit aici în număr mare. Asimilarea culturală trebuie interpretată doar în sens relativ, deoarece în ceea ce privește cultura populară germană din Pilis, în cadrul acesteia pot fi întâlnite multe elemente transmise tocmai de către germani. Astfel de elemente, printre altele, sunt obiceiurile legate de „roata nebună” din timpul carnavalului, dansurile populare locale, iar majoritatea pieselor portului popular indică – cu mare probabilitate – de asemenea o influență germană (Papuček f.n.). Substituirea lingvistică și uniformizarea culturală au survenit printr-un proces lung de peste un secol, iar în unele cazuri

acestea nu pot fi considerate încheiate în totalitate nici măcar la începutul veacului al XX-lea.

Slovacizarea germanilor din Pilis este – probabil – rezultatul identității confesionale similare și a căsătoriilor mixte justificate prin aceasta, deși ar mai putea fi invocate și alte motivații: condițiile sociale aproximativ identice ale slovacilor și germanilor, numărul mult mai mic al germanilor, precum și faptul că, de la început, comunitatea a avut un preot care, potrivit datelor noastre, de cele mai multe ori era de origine slovacă, dar vorbea și limba germană. Aceste presupuneri au fost confirmate și de evoluția unor procese, de pildă, la Csömör sau Mezőberény: germanii romano-catolici de aici nu au fost asimilați de slovacii cu aceeași confesiune, la fel cum nici germanii evanghelici din Mezőberény nu s-au integrat comunității slovace evanghelice. Fără doar și poate, în ambele localități, germanii au alcătuit o comunitate izolată solidă, iar în ceea ce privește menținerea independenței, în acest caz și cea de-a treia comunitate ar fi putut avea un rol în ambele așezări: la Csömör, slovacii evanghelici, iar la Mezőberény, maghiarii reformați. (Cu referire la caracterul comunității din Mezőberény: Tábori 1973: 391, Szilágyi 1973: 179–225.)

Particularitățile culturale și lingvistice

Populația slovacă provenită din diverse zone ale vechii Ungarii de Nord a vorbit – ca și în locul de trai originar – dialecte foarte diferite, iar alături de elementele culturale indiscutabil comune, a adus cu sine o cultură ce poartă trăsături regionale diferite. Aceste diferențe lingvistice și culturale continuă să existe și în zilele noastre.

Variantele tuturor celor trei dialecte fundamentale slovace – cel vestic, central și cel estic – pot fi descoperite și pe insulele lingvistice slovace din țară. În cazul slovacilor din Ungaria, apartenența confesională indica în același timp și reperele lingvistice și culturale parțial definite. Stabilirea acestor relații a putut fi remarcată în secolele XVI-XVII, în perioada Reformei și a Contrareformei, dar într-o mare măsură era influențată și de sfârșitul veacului al XVIII-lea, așadar epoca în care s-au desfășurat mișcările naționale. Confesiunile și limba (dialectul) ori regiunea culturală au interferat acestor procese istorice și politice, iar relațiile respective au început să funcționeze și în cadrul sistemului cultural al slovacilor din Ungaria.

Slovacii catolici de dincolo de Dunăre aproape în totalitate provin din Regiunea Slovacă de Vest și vorbesc variantele dialectale vestice păstrate nealterate (Gregor 1975). Evanghelicii de dincolo de Dunăre, care utilizează de asemenea dialectul mai sus amintit, sunt originari – probabil – din preajma târgurilor slovace din Regiunea de Vest care și-au păstrat religia lutherană (Oroszlány, Bakonycsérnye).

Majoritatea evanghelicilor slovaci din Ungaria provin din județele central-slovace, unde religia lutherană era cea mai consolidată. Variantele dialectale legate de această regiune sunt vorbite în județul Nógrád, pe valea râului Galga, în județul Pest, în ținutul dintre Dunăre și Tisa, în Câmpia Sudică, iar din punct de vedere lingvistic, acestora le aparțin și catolicii de aici. Zona lingvistică slovacă de est cuprinde o parte dintre satele slovace din Munții Bükk și așezările din Munții Zemplén. Pot fi întâlnite însă și variantele dialectale mixte, de pildă, în Sári (astăzi Dabas-Sári, județul Pest) ori localitățile slovace din Munții Mátra.

Totodată, divizarea din punct de vedere lingvistic, regional și al păririi locului natal indică parțial și repartiția culturii tradiționale. Cultura populară a așezărilor de dincolo de Dunăre poartă trăsăturile regionale ale culturii slovace din Moravia de Sud și din ținutul sud-vestic, în timp ce cultura așezărilor dialectale central-slovace se leagă în primul rând de regiunile Hont și Nógrád, precum și de vestul ținutului Gömör, iar în satele tipice unde se vorbește dialectul slovac de est mai pot fi regăsite și elemente culturale specifice doar în Slovacia de Est și regiunile sud-estice ale Poloniei (Galiția).

Transformările în ritmul cel mai alert ale culturii spirituale, mobilitatea acesteia față de limbă pot fi însă observate și în cadrul insulelor lingvistice. (Cu referire la transformările culturii spirituale și ale fluxului lingvistic: Boas 1975, în primul rând 56–57).

Conținutul și formele de apariție ale conștiinței naționalității și etnice

În ceea ce privește literatura contemporană din domeniile științelor sociale și istoriei naționalităților, acestea definesc naționalitățile din Ungaria printr-o slabă conștiință a naționalității (Arató 1969: 95–100, Kemény 1968). Această conștiință a putut fi determinată parțial printr-un

sentiment al atașamentului față de fosta lor națiune – etnie-mamă –, iar parțial prin confruntarea dintre conștiința națională a maghiarimii și a etniei-mame. Această descriere generală mai trebuie întregită și cu menționarea faptului că din acest punct de vedere, dintre toate naționalitățile din Ungaria, slovacii au fost/sunt prezentați întotdeauna în modul cel mai nefavorabil.

Această stare de conștiință se pune de obicei pe seama faptului că slovacii din Ungaria s-au rupt de etnia-mamă înaintea mișcărilor naționale care s-au desfășurat aproape de finele secolului al XVIII-lea, așadar această etnie nici nu ar putea avea o conștiință a naționalității mai puternică. Conștiința etnică colectivă nu s-a putut forma în rândul slovacilor nici datorită faptului că slovacii din Ungaria, provenind de pe teritorii etnice diferite, au vorbit dialecte variate și au adus cu sine un tezaur cultural divers. Aceste diferențe au devenit și mai profunde datorită faptului că și din punct de vedere geografic, unele comunități slovace trăiau în localități îndepărtate unele de altele, iar după așezare au întreținut prea puține relații atât cu etnia-mamă, cât și insulele lingvistice între ele.

În ceea ce privește analiza conștiinței naționalității – legată de conținutul bogat al acesteia –, referitor la slovacii din Ungaria se impune o abordare istorică, deoarece această conștiință a fost purtătoarea unor etape, precum și a diverselor componente ale acestor etape, care pot fi bine delimitate din punct de vedere istoric. Astfel, până la cumpăna dintre secolele XVIII-XIX se poate vorbi în primul rând despre conștiință etnică, iar după 1880, deja și despre o conștiință a naționalității cu manifestări indubitabile (Sirácky 1966, 1982). La slovacii din țară, conștiința naționalității s-a format în special în cadrul insulelor lingvistice din Câmpia Sudică, în timp ce în celelalte teritorii lingvistice a persistat faza conștiinței etnice. Evoluția și consolidarea celor două forme de conștiință – în special însă a conștiinței naționalității – au fost înfrânate de doi factori fundamentali de natură istorică și politică. După 1880, pe de o parte, în viața politică și culturală națională maghiară a căpătat amploare concepția și idealul unei singure națiuni politice și a culturii unitare monolingve, pe de altă parte – în același timp –, mișcarea națională slovacă a suferit din partea politicii maghiare o puternică agresiune, nerecunoștință și totală respingere. Ambele procese au provocat efecte negative în cadrul insulelor lingvistice, ceea ce s-au reflectat și în atitudinile și conștiința naționalității extrem de controversate și încărcate de paradoxuri.

Referitor la analiza conștiinței slovacilor din Ungaria se impune luarea în considerare a doi factori importanți, relevanți din punct de vedere istoric, anumite trăsături speciale care în fapt deosebesc slovacii de celelalte naționalități din țară, ținând cont de faptul că slovacii din Ungaria s-au rupt de etnia-mamă slovacă unitară – ce făcea parte în totalitate din Ungaria istorică –, rămânând în continuare în același cadru statal cu aceasta. Transformările din insulele lingvistice slovace au fost determinate de doi factori fundamentali:

a) Iobagii slovaci și păturile pauperizate ale micii nobilimi, ce au migrat din teritoriile nordice spre cele sudice ale Ungariei, de-a lungul secolelor au fost expuse pe pământul lor natal inițial – în general – la influențe socioculturale identice ori similare cu maghiarii cu care au conviețuit. Aceștia s-au adaptat mult mai ușor și mai rapid noilor condiții geografice și economice decât, de pildă, grupurile etnice germane provenite dintr-o regiune economică și culturală complet diferită. Conștiința apartenenței la statul maghiar putea fi încă de pe atunci deosebit de puternică în rândul slovacilor. Acest lucru se confirmă chiar dacă în istorie, dar și în cadrul altor științe sociale, în special păturile privilegiate – nobilimea și burghezimea din orașe – sunt considerate purtătorii conștiinței naționale feudale. Pe parcursul secolului al XIX-lea, în cadrul anumitor insule lingvistice slovace, acest lucru a facilitat – alături de alte cauze – crearea și condițiile asimilării accelerate.

b) Pe de altă parte, migrația internă – în interiorul țării – a slovacilor a oferit celor așezați o posibilitate parțial opusă procesului evolutiv-ati-tudinal amintit, iar parțial legată de acesta. Pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă, o parte dintre insulele lingvistice au întreținut relații familiale, culturale și parțial politice cu aria etnică de nord, aceste relații reușind într-un oarecare sens compensarea, estomparea și restrângerea șansei și vigorii asimilării.

De această dată aș dori să prezint formele conștiinței și ale atitudinii grupului etnic slovac prin exemplul slovacilor evanghelici. Am ales această confesiune deoarece în cazul evanghelicilor – oarecum spre deosebire de slovacii de religie catolică din Ungaria – ne stau la dispoziție fapte și fenomene care pot fi descrise cu exactitate, precum și din cauză că majoritatea slovacilor din Ungaria sunt și ei evanghelici.

În cazul majorității slovacilor evanghelici imigranți, în decursul luptelor religioase de apărare contra atacurilor Contrareforme din secolul al XVII-lea a apărut o puternică identitate protestantă, dublată și de o

anumită conștiință lingvistică. De la finele veacului al XVI-lea, evanghelicii slovaci din Ungaria au utilizat o limbă religioasă de sine stătătoare – limba liturgică cehă –, iar acest lucru i-a separat și de populația germană protestant-lutherană cu care au conviețuit în cadrul mai multor regiuni. Conștiința și coeziunea lor comunitară – iar prin aceasta și cea etnică – erau consolidate și de faptul că în decursul veacului al XVII-lea, iar mai târziu și în regiunile central-slovace, unde trăia majoritatea populației slovace din insulele lingvistice din Ungaria, Biserica Protestantă a înființat un sistem școlar menit să slujească culturii păturilor sociale inferioare. Exigențele legate de cultură, precum și de coeziunea și consolidarea comunitară sunt confirmate probabil și de faptul că slovacii evanghelici, imediat după așezare – în condițiile în care în primul rând trebuia să-și asigure existența – au construit primele lor instituții publice: școala și biserica, încercând și în mijlocul celei mai mari incertitudini existențiale să asigure la nivel primar școlarizarea copiilor lor. Parțial datorită acestei exigențe culturale profund ancorate în trecut, la cumpăna secolelor XIX-XX au fost înființate – în special la comunitățile slovace evanghelice – instituțiile burgheze cu rol de transmitere a culturii în limba maternă, iar după 1945 – deși acest lucru pare a fi un paradox istoric –, nevoile culturale crescute tocmai din aceste regiuni au absorbit generația tânără.

Evident, forțele de coeziune ce-și aveau originea în veacurile XVII-XVIII, alimentate din credința și conștiința protestantă, au început mai târziu să piardă din intensitate, apoi să se dezorganizeze. Cauzele trebuie căutate în divizarea socială a populației slovace evanghelice din veacul al XIX-lea, în crizele repetate manifestate în forma și conținutul sistemului școlar evanghelic, precum și în tendințele politice și culturale de maghiarizare a naționalităților din Ungaria etc. În cazul componentelor de natură etnică protestantă legate de conștiință, aceste crize au atenuat adesea conținutul etnic, iar de cele mai multe ori, coeziunea comunitară era întreținută doar de conștiința protestant-lutherană.⁷

Conștiința naționalității slovacilor din Ungaria se manifestă și astăzi sub mai multe forme: conștiința originii, comportamentul lingvistic, precum și elementele de identitate, atitudinea civică și conexiunile legate de etnie, ceea ce – de exemplu – se reflectă în special în atitudini manifestate la recensăminte și declararea unor date.

7 O asemenea conștiință lutherană puternică au slovacii din Kiskőrös; în sfârșit, și acest lucru a contribuit la faptul că această comunitate și-a păstrat parțial și caracterul etnic.

Adesea, conștiința naționalității contradictorie a slovacilor era pusă pe seama unei conștiințe a originii nedezvoltate. Este adevărat însă că o lipsă aparentă și labilitatea acestei conștiințe – chiar și pe insulele lingvistice mai mari – a justificat în repetate rânduri această presupunere (Krupa 1985).

În ceea ce privește definirea conștiinței originii – în repetate rânduri –, este ignorat faptul că aceasta are un conținut dublu: pe de o parte, include conștiința originii etnice (în acest caz, conștiința originii slovace), pe de altă parte, pe cea a părăsirii locului natal geografic, așadar are în vedere pământul natal strămoșesc. În cazul slovacilor din Ungaria, conștiința originii slovace – cu excepția câtorva așezări slovace (intermontane) din Zemplén – se menține și în zilele noastre în fiecare localitate, chiar și în mijlocul generațiilor maghiarizate din punct de vedere lingvistic și cultural, alcătuind veriga cea mai solidă a identității etnice. Celălalt element de conținut al conștiinței originii, așadar componenta geografică – memoria pământului natal originar al strămoșilor –, în care și conștiința originii etnice poate fi reflectată în mod direct sau indirect, este mult mai lipsită de fermitate și mai lipsită de echilibru. Acest lucru se întâmplă din mai multe motive. Chiar și în cazul unor insule lingvistice relativ întinse și compacte, poate fi constatat – ca un fenomen destul de generalizat – faptul că locuitorii nu dețin cunoștințe exacte asupra ținutului originar de unde au venit strămoșii lor în actualul loc de trai. În cele mai multe locuri, memoria colectivă populară a păstrat foarte puțin despre pământul natal inițial al strămoșilor, iar altădată, tradiția nu întotdeauna corespunde cu faptele reale. Opiniile considerate eronate pot constitui un punct de plecare și în cazul cercetărilor. Astfel, de pildă, la Tótkomlós, o parte a populației crede că strămoșii lor au venit aici din ținutul sudic, din Voivodina, și nu dinspre județele slovace de nord. De curând, cercetările de istorie regională au pus în lumină faptul că, în realitate, fenomenul s-a petrecut invers. Unul dintre satele locuite de slovaci din Voivodina a fost înființat prin intermediul localității Tótkomlós, iar acest fapt putea pătrunde în mod distorsionat în tradiția orală a locuitorilor (Hegedűs 1986: 451–466). Conștiința originii celor de la Miske (județul Bács-Kiskun) este purtătoarea unei contradicții identice: în opinia locuitorilor slovaci din sat, originea lor este maghiară; aceștia susțin că strămoșii lor s-au refugiat din fața turcilor spre nord, așezându-se printre slovaci, unde au fost asimilați în secolul al XVIII-lea, apoi au revenit la Miske având deja această stare (Gyivicsán 1980).

Referitor atât la cercetările anterioare, cât și la cele din zilele noastre, cauza care a determinat existența unor informații sumare despre locul de origine al locuitorilor din insulele noastre lingvistice trebuie căutată în faptul că populația nu s-a strămutat din ținutul natal în spațiul pe care îl va locui. Premergător așezării definitive au existat migrații ce au durat mai multe decenii, având și perioade de așezări temporare. Ca urmare, în cazul mai multor așezări, populația asociază frecvent propria geneză cu aceste locuri de trai intermediare. De pildă, mai multe persoane în vârstă din Tótkomlós consideră – chiar și la finele veacului trecut – că localitatea Békésszentandrás a fost locul de origine imediat premergător așezării la Tótkomlós (Gajdács 1896), iar unele familii din Nyíregyháza cred că inițial au fost așezate în localitățile Szarvas și Békéscsaba (Végh 1972: 191).

Aceste mecanisme de funcționare legate de conștiința originii pot fi surprinse și prin exemplul slovacilor din Békéscsaba: aceștia s-au așezat în anii '20 ai veacului nostru la Pusztatölke, unde au găsit populație românească, și cred că leagănul originii lor este în mod exclusiv localitatea Békéscsaba.

Însăși problema denumirii grupului etnic – „tăuțesc” și „slovac” – se leagă de conștiința originii etnice ori (parțial) identitate a slovacilor din Ungaria. Pe de o parte în opinia publică, pe de altă parte în literatura de specialitate s-a încetățenit părerea că denumirea de „tăuțesc” exprimă în special detașarea față de grupul etnic slovac din regiunea nordică, acest lucru fiind susținut nu o dată prin judecata de valoare de autoincluzere a slovacilor din insulele lingvistice. La întrebarea pusă în limba maghiară de către cercetători, dacă se consideră slovaci, conform răspunsului stereotip dat în trecut, dar și astăzi: „Noi nu suntem slovaci, noi suntem de origine tăuțească”.⁸ Numele popular de „tăuțesc” nu s-a născut însă ca pol opus al termenului de „slovac”. Atât în literatura maghiară din domeniul științelor sociale și politice, cât și în lucrările și discursurile susținute în limba maghiară de către intelectualii slovaci, această denumire a semnatificat deja de la sfârșitul celui de-al XVIII-lea veac poporul sau națiunea slovacă. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului XX, în opinia mișcării naționale slovace, termenul de „tăuțesc” a căpătat o semnificație – parțial – peiorativă, de aceea, după înființarea Cehoslovaciei, în cadrul

8 Face parte din obiectivitate menționarea faptului că, în ultimii ani, se întâmplă uneori – mai rar – ca în comunitățile țărănești de slovaci să fie utilizată în limba maghiară denumirea de slovac în locul celei de tăuțean.

unor manifestări în limba maghiară a fost utilizată și în Slovacia denumirea de „slovac” în locul celei de „tăuțesc”. Acest lucru a fost preluat și de uzul lingvistic maghiar referitor la slovacii din Slovacia – deși o astfel de întrebuintare nu era consecventă –, slovacii din Ungaria numindu-se până în 1945 în mod oficial „tăuțeni”, această noțiune menținându-se în comunitățile insulelor lingvistice doar în cazul comunicării sau al publicațiilor în limba maghiară. În limba slovacă, însă, membrii comunității sunt numiți și se autodenumesc „slovaci” (Slováci) și niciodată sau doar rareori afirmă „My sme Tóti” („Suntem tăuțeni”) (Markuš 1977, 1986).

Așadar, numele popular de „Slovák”, „Slováci” se regăsește în conștiința slovacilor din țară ca variantă în limbă slovacă a termenului „tăuțesc”, „tăuțeni”, desemnând o noțiune ce indică apartenența etnică. Aceste două noțiuni sunt utilizate simultan și considerate elementele componente ale unui întreg.

Între timp, și la noi a devenit o practică uzuală ca în limba maghiară oficială să se utilizeze denumirea de „slovac” în legătură cu slovacii din țară; mai mult decât atât, printr-o precizare a fost introdusă și folosită noțiunea de „slovacii din Ungaria”. În ceea ce privește limbajul cotidian maghiar însă, aceste expresii – „slovac”, cu atât mai puțin „slovac din Ungaria” – nu prea au fost preluate de către comunitățile noastre slovace, aceștia utilizând încă și astăzi ca formă de exprimare a apartenenței lor etnice următoarele expresii: „Sunt tăuțean”, „Suntem tăuțeni”. Astfel procedează chiar și cei din generațiile de după 1945. Doar un grup destul de restrâns de slovacii din țară utilizează denumirea populară de „slovac” folosită în Ungaria în mod oficial deja de patru decenii. Nu există explicații indubitabile și evidente care ar lămuri acest atașament consecvent față de numele popular „tăuțesc”. Desigur, utilizarea acestuia reflectă puterea de conservare a continuității tradiției, ceea ce – în forma actuală – exprimă și atașamentul față de societatea maghiară. În ceea ce privește preluarea noului termen de „slovac”, ar putea fi subliniată tocmai întreruperea acestei tradiții. Probabil și în acest caz are influență un factor comportamental și psihic asemănător cazului relației ambivalente față de cultura superioară și limba literară slovacă. Aici, comportamentul când negativ, când – mai rar – pozitiv are drept consecință orientarea spre valori potrivit cărora comunitatea – de cele mai multe ori – nu-și poate sincroniza natura etnică și apariția unui nou conținut al existenței naționalității cu valorile societale comune; astfel, nu poate nici să le asume cu frecvența corespunzătoare.

De cele mai multe ori, conștiința comunitară (etică) a slovacilor din Ungaria este legată de comunitatea unei așezări. Acest fenomen al conștiinței este însă corelat și cu un domeniu mult mai larg, precizabil în special prin intermediul unor spații geografice ce poartă nuanțe etnice și indică existența slovacilor și conștiințizarea acestui lucru. Conștiința regională etnică (slovacă) poate fi observată în cadrul mai multor insule lingvistice slovace, fiind însă specifică în primul rând slovacilor din Munții Pilis, județele Nógrád și Békés. Esența problemei constă în faptul că în cadrul unei regiuni, comunitățile și așezările se cunosc reciproc, locuitorii sunt informați în legătură cu localitățile mai apropiate sau mai îndepărtate în care trăiesc slovaci, mai mult decât atât, au în vedere și diferențele lingvistice dintre satele în care se vorbește limba slovacă. Formarea și menținerea unei conștiințe etnice regionale s-a realizat și cu ajutorul relațiilor economice, confesionale și culturale reciproce.

În ceea ce privește componentele și formele de apariție ale conștiinței naționalității, mai pot fi menționate următoarele două: conștiința lingvistică și datele statistice, demografice și de recensământ. Pe cele din urmă aș dori să le menționez exclusiv sub aspectul modului în care datele statistice devin indicatorii comportamentului etnic și ai orientării valorilor culturale. Formele de comportament lingvistic și ale conștiinței lingvistice capătă un rol deosebit în cadrul analizei sistemului de relații referitoare la cultură, limbă și comunitate. În acest caz, aș menționa doar un singur aspect, și anume comportamentul lingvistic, respectiv una dintre formele de apariție negativă ale acestui comportament: procesul devalorizării lingvistice, așadar conștiința confuziei valorilor limbii materne.

Insist tocmai asupra acestei probleme, deoarece transformările negative survenite în domeniul lingvistic se află într-o puternică interdependență cu transformările conștiinței etnice.

În cadrul insulelor lingvistice slovace din Ungaria, confuzia valorilor legate de limba maternă este semnalată – de cel mai multe ori – de un mod stereotip de eschivare din partea comunității sau a individului, potrivit căruia propriile cunoștințe de limbă (maternă) slovacă nu sunt considerate a fi la un nivel corespunzător. Acest tip de judecată poate fi observată în cazul unor afirmații făcute atât în limba slovacă, cât și în cea maghiară, mai mult decât atât, mai frecvent în limba slovacă. Constatările de acest gen se referă însă – în mod caracteristic – întotdeauna la persoanele venite din afara comunității și sunt rostite în prezența acestora. Așadar, avem de-a face cu o judecată de valoare specific extrover-

tită. Astfel, cei ce fac o vizită în comunitățile respective ori cercetătorul vorbitor de limba slovacă poate auzi frecvent: „mi hát l'en tak rosprávame” (noi vorbim doar așa), „jumătate în maghiară, jumătate în limba tăuțească”, „noi nu vorbim slovacă, noi vorbim limba tăuțească”, „mi l'en tak po trpácki”, „mi hát ňerosprávame po slovenski, l'en tak trepeme”, „aňi po slovenski, aňi po maďarski” (nici în slovacă, nici în maghiară) etc.

În prezent nu pot fi încă definite cu exactitate perioadele de formare a acestor evaluări și autoevaluări lingvistice negative din insulele lingvistice, momentele în care au căpătat contur formele generalizate ale enunțurilor și afirmațiilor de mai sus. Originea procesului este dificil de arătat, deoarece – în pofida opiniilor controversate apărute la jumătatea secolului al XIX-lea – pot fi întâlnite și multe judecăți de valoare pozitive legate de limba slovacă, iar comportamentul și conștiința lingvistică și comunitară a insulelor lingvistice slovace din documentele publicate sunt considerate favorabile chiar și în preajma anilor 1910. La aceea dată sunt încă subliniate relațiile armonioase existente între comunitate și limba slovacă, precum și efectul pozitiv răsfrânt nu o dată și asupra mediului maghiar (Eötvös 1909).

Potrivit presupunerilor noastre, scara de valori negative din insulele lingvistice ar fi putut fi amplificată în perioada interbelică, deși comportamentul legat de „eschivare” s-a generalizat doar în ultimile cinci decenii, când comunitatea a avut tot mai frecvent tangențe cu limba literară slovacă și cu formele moderne și instituționalizate ale acesteia. Toate acestea s-au întâmplat atunci când propria limbă locală a comunității se afla deja în cel mai tipic stadiu de diglosie; atunci când limba slovacă – cu puține excepții –, izolată în totalitate de viața socială, servea deja comunitatea, familia și individul printr-o formă de comunicare care – fiind cea mai profundă – nu putea fi extrapolată asupra relațiilor din exteriorul comunității (Győri-Nagy 1987: 543–570, Uhrin–Zsilák 2008). În acest stadiu de regres, în interiorul câtorva comunități mai mici ori al anumitor straturi din comunitățile mai mari ale acestui model mai persistă și în zilele noastre dialectul local într-o formă în care acest model lingvistic de comunicare dezavantajos nu a putut fi schimbat nici cu ajutorul predării limbii literare slovace timp de patru decenii, nici de celelalte forme ale culturii în limba maternă.⁹

9 De ce limba literară slovacă predată de patru decenii nu a fost adoptată de comunitățile slovace, de ce nu a contribuit această formă lingvistică la îmbogățirea limbii regionale? Acest lucru ar putea fi explicat cu ajutorul unor cercetări psiholingvistice aprofundate.

În cazul slovacilor din Ungaria nu a fost analizat încă procesul care indică măsura în care au contribuit învățarea limbii maghiare (sau efortul depus pentru acest lucru) și consecința acesteia – așadar, condiția de bilingvism – la pierderile de valoare din perspectiva limbii materne.

În cazul slovacilor din Ungaria, bilingvismul merită o atenție deosebită în privința a două aspecte. Pe de o parte, bilingvismul este o „problemă istorică”, având în vedere faptul că o parte dintre slovaci au intrat în contact cu limba maghiară – în mod asemănător ca și în cazul culturii – deja cu mult înaintea așezării, reușind să învețe și să utilizeze această limbă în viața cotidiană. Contactele lingvistice au devenit firești parțial din cauza relațiilor interne și parțial datorită conviețuirii de zi cu zi: de pildă, așezarea unui număr mai mare de maghiari în județele nordice în timpul stăpânirii otomane, prezența conacelor nobiliare bilingve în această regiune, precum și alte forme ale vieții sociale, cum ar fi conviețuirea urbană a populației germane, maghiare și slovace, modul de viață al armatei din cetățile de frontieră de-a lungul granițelor lingvistice ori deplasările secerătorilor slovaci spre Câmpie. Din aceste motive, odată cu încetarea stăpânirii otomane, slovacii care își căutau un loc de trai și au început să migreze erau considerați în general bilingvi, iar acest lucru este perceput cu exactitate de o descieri a lui Mátyás Bél: „Și datorită faptului că în mai multe locuri trăiesc amestecați cu maghiarii, se fac și căsătorii mixte, iar copiii lor sunt deprinși cu ambele limbi. Din această cauză, uneori maghiarii, alții slavii (slovacii) uită propria lor limbă și poartă discuțiile în limba care se impune mai mult” (Bél 1977). Peste un deceniu, Elek Fényes, în dicționarul geografic al Ungariei (1851) elogiază în primul rând bunele cunoștințe de limbă maghiară ale insulelor lingvistice slovace din Ungaria (face afirmații similare – dar în cazul unui număr mult mai scăzut de localități – și în legătură cu populația satelor de germani din țară), iar potrivit acestor date, în mai multe localități este utilizată deja mai degrabă limba maghiară, decât cea slovacă (Fényes 1851).

Cu toate acestea, observațiile lui Mátyás Bél și Elek Fényes nu surprind – pe cât se pare – o imagine generalizată, specifică tuturor așezărilor slovace. Desigur, un bilingvism important în rândul slovacilor trebuie luat în calcul și în veacurile XVIII-XIX. Totodată, atât documentele contemporane cu aceștia, cât și situația lingvistică existentă până nu demult în comunitățile slovace indică faptul că bilingvismul nu era specific oriunde și tuturor păturilor sociale. Aș dori să aduc în acest sens doar câteva exemple cu valoare de model. În 1848 sunt solicitați în locali-

tatea Békéscsaba ofițeri ai armatei maghiare, vorbitori de limba slovacă, care să întrețină relațiile corespunzătoare cu voluntarii (Virágh 1970). În 1861, slovacii din Pitvaros ar dori să rostească discursurile electorale în limba slovacă, deoarece majoritatea auditoriului nu înțelege discursul politic electoral expus în limba maghiară. Situații lingvistice similare sunt prezentate și în cadrul diverselor genuri de proză populară, în special al anecdotelor (*Černokňazník*, revistă satirică în limba slovacă, 1861). Ar putea fi aduse mai multe exemple pentru fiecare deceniu: de pildă, în prima jumătate a anilor 1960, în special femeile mai în vârstă, cele de vârsta mijlocie și copiii preșcolari din mai multe așezări slovace nu vorbeau deloc – ori doar într-o foarte mică măsură – limba maghiară.

Dominanța comunicării în limba maghiară din așezările slovace menționate de Fényes, în cadrul comunităților slovace din țară – de această dată în toate localitățile – s-a generalizat aproximativ între 1965-1975, și anume într-o manieră în care rolul social al limbii maghiare a crescut puternic și în afara cadrului instituțional, iar limba slovacă a fost conservată la nivel comunitar în funcția dezavantaioasă amintită, chiar și în pofida faptului că în ultimile trei decenii în cadrul instituțiilor din mai multe așezări, limba slovacă a căpătat din nou un rol social. (Asupra pierderilor lingvistice familiale și rolul instituțional al limbii sovace: Uhrin 2004.)

Datele istorice și statistice, precum și cele demografice referitoare la populația naționalităților din Ungaria indică faptul că după 1880, dintre aceste naționalități, în cea mai mare măsură a scăzut numărul populației din insulele lingvistice slovace. Intensitatea acestei scăderi se amplifică la perioade de 10-20 ani, raportul devenind din ce în ce mai dezavantajos. Astfel, de pildă, între 1880 și 1930 – timp de 50 de ani –, numărul slovacilor de pe teritoriul Ungariei s-a redus de la 213 249 la 104 819, așa-dar cu peste 50%, iar între 1930 și 1941 – în decurs de un deceniu –, de la 104 819 la 74 000, acest raport de scădere de 29,3% indicând o accelerare a procesului. Aceeași tendință de scădere – exceptând recensământul populației din anul 1960 – caracterizează și datele referitoare la naționalitățile înregistrate cu ocazia recensămintelor de după 1945. (Gyivicsán 2003 – prelucrarea datelor statistice are la bază acest studiu. Prelucrarea detaliată a datelor statistice referitoare la slovacii din județul Békés: Palyusik 2004.)

„Structura demografică” a datelor statistice cu tendințe descrescătoare indică și pe mai departe modificări, în special unele ce au efecte negative asupra existenței și viitorului limbii și culturii naționalităților. De pildă, pe baza datelor de recensământ din anul 1970, numărul și proporția anumitor categorii de vârstă din rândul slovacilor au arătat o dinamică mult mai defavorabilă decât media pe țară. Comparativ cu numărul mult prea mare al generațiilor vârstnice, proporția celor ce aparțin unor generații tinere este foarte scăzută, așadar numărul acelor care vor trebui să promoveze, să conserve, iar mai târziu să transmită cultura și limba comunității din care fac parte.

În cazul în care datele statistice privind schimbările nefavorabile sunt analizate defalcat, pe insule lingvistice și așezări, reiese faptul că procesele de reducere se desfășoară într-un ritm foarte diferit, iar „raporturile și datele cumulate” – de cele mai multe ori – au reprezentat – în final – consecințele unor situații extreme. În timp ce și până în 1900 au existat localități în care – potrivit statisticii – din populația slovacă de până atunci au rămas doar câțiva locuitori de limbă maternă slovacă, în orașele târguri din Câmpia Sudică, dar și în celelalte așezări, cei cu limba maternă slovacă înregistrează proporții de 90-95%. Există încă și astăzi așezări în care, cu ocazia ultimelor două recensăminte, 50-60% din populație a declarat ca limbă maternă pe cea slovacă ori – acolo unde trăiesc împreună cu un număr mai mare de maghiari strămutați din Slovacia – și-au asumat naționalitatea într-o proporție aproximativ obiectivă.

În cele mai multe așezări, descreșterea rapidă și adesea extremă a slovacilor începe din anul 1910. Modificările cu cele mai extreme proporții privind naționalitățile pot fi observate în cazul datelor referitoare la localitatea Nyíregyháza – analizate și în lucrarea de față – unde la înregistrarea datelor de recensământ din anul 1880 fusese deja menționată o situație inacceptabilă. La Nyíregyháza, în intervalul 1880-1920, numărul celor cu limba maternă slovacă a fost: 1880: 9211; 1890: 4184; 1900: 940; 1910: 405; 1920: 206 (*Statisztikai Szemle* [Buletinul Statistic] 1924). Dacă în posesia acestor date am presupune că asimilarea lingvistică poate contribui la transformarea unei singure generații, chiar și atunci datele din Nyíregyháza ar putea fi considerate absurde. Aceste cifre indică în primul rând modificarea valorilor sub aspect social și cultural, reprezentând situația în care individul ori toată comunitatea nu-și mai asumă (deoarece nu mai este de ce) – ori nu-și mai poate asuma – naționalitatea, nici măcar la nivelul lingvistic, așadar nici din punct de vedere cultural.

Principala cauză a acestui lucru constă în condițiile speciale existente în Ungaria, având în vedere în special faptul că de la cumpăna secolelor XIX–XX, datorită unor norme sociale impuse, și conduita lingvistică a devenit expresia comportamentului sociopolitic și a apartenenței cetățenești.

Moștenirile din trecut și trecutul apropiat modelează și influențează până astăzi rolul social, precum și asumarea identității naționale și a existenței etnice a slovacilor din Ungaria. Acest lucru este confirmat și de rezultatele cercetărilor sociologice și sociolingvistice realizate în mijlocul lor (Homišínová 2003, 2008, Uhrin–Zsilák 2008).

Bibliografie

ARATÓ Endre

1960 *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1790–1848*. Budapest.

BÁCSKAI Vera – NAGY Lajos

1978 Piackörzetek a XIX. század eleji Magyarországon. *Ethnographia* (2) 217–230.

BÁCSKAI Vera

1988 *Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején*. Budapest.

BARTA István

1964 *Sťahovanie poddaných zo západného Slovenska v rokoch 1834–1835. (A jobbágyok Nyugat-Szlovákiából történő vándorlása, 1834–1835.) Historické štúdie* 15. 29–63

BÉL Mátyás

1977 *Pest megyéről*. Szentendre

BELUSZKY Pál

1966 Az alföldi városias jellegű települések központi szerepköre. *Földrajzi Közlemények* 329–346.

1973 A településosztályozás néhány elvi-módszertani szempontja. *Földrajzi Értesítő* 453–466.

BOAS, Franz

1975 *Népek, nyelvek, kultúrák. Válogatott írások*. Budapest

CSERVENYÁK László

1987 Az újjátelepítéstől 1848-ig. In: *Nyíregyháza története*. Nyíregyháza, 59–101.

DEDINSZKY Gyula

1944 *Mi van a víz színe alatt?* (A Nyíregyházi Luther Szövetség Kiadványai, 6.) Nyíregyháza.

1970 *Békéscsaba nemzetiségi története.* Az 1970-ben meghirdetett helytörténeti pályázatra benyújtott dolgozat, Békéscsaba, Munkácsy Mihály Múzeum. Kézirat.

1974 *A kiskőrösi jobbágyság végrendeletei az 1782–1811. években.* Városi Könyvtár, Kiskőrös, Kézirat.

1986 *Szól a harang. Néprajzi tanulmányok.* (Új Auróra Füzetek.) Békéscsaba. EÖTVÖS Károly

1909 *A Bakony* I–II. Budapest.

ERDEI Ferenc

1961 Az alföldi mezővárosok városfejlesztési problémái. *Földrajzi Közlemények* (3) 201–221.

1977 *Futóhomok.* Budapest.

é. n. *Magyar falu.* Athenaeum, Budapest.

é. n. *Magyar tanyák.* Athenaeum, Budapest.

é. n. *Magyar város.* Athenaeum, Budapest.

FÉNYES Elek

1851 *Magyarország geográfiai szótára.* I–II. Pest

1867 *A magyar birodalom nemzetiségei és ezek száma vármegyék és járások szerint.* Pest.

FÜGEDI Erik

1966 Agrárjellegű szlovák település a török alól felszabadult területen. *Agrártörténeti Szemle* (8) 313–331.

1975 *Das mittelalterliche Königreich Ungarn als Gastland.* In: *Die deutsche Ostsiedlung des Mittelalters als Problem der europäischen Geschichte.* Sigmaringen, 471–507.

GAJDÁCS Pál

1896 *Tótkomlós története.* Gyoma.

GREGOR Ferenc

1975 *Der slowakische Dialekt von Pilisszántó.* Budapest.

GYIVICSÁN Anna/DIVIČANOVÁ, Anna

1987 *Kontaktové zóny slovenského obyvateľstva s mestským prostredím.* (A magyarországi szlovákok kapcsolatai a városokkal a századfordulón.) *Slovenský národopis* (2–3) 443–456.

- 1988 Opustit' rodný dom a zostat' Slovákcom. (Sociologický výskum v kruhu Komlóšanov žijúcich v Budapešti – Szociológiai felmérés a Budapesten élő tótkomlósiakról) In: *Sme. Literárny a kultúrno-spoločen-ský časopis*. Budapest, 99 – 109.
- 1994 A magyarországi szlovákság számadatok tükrében. In: *Magyarországi nemzetiségek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája*. KSH, Budapest, 301–314.
- 1996 Etnokulturális változások Tótkomlóson. In: SZINCSOK Gy. (szerk.): *Tótkomlós néprajza*. Tótkomlós–Gyula, 379–395.
- 2007 „Békésski Slovanné“, Pilišania, Tirpáci. Varianty regionálnej a lokálnej identity. In: ŠUTAJ, Štefan –SZARKA, László (ed.): *Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18–20. storočia* – Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és szlovák történelemben. Prešov, 104–109.
- GYŐRI–NAGY Sándor
- 1987 A kétnyelvűség-dinamika. Felsőszölnökön (Horní-Senik) In: *Magyarok és szlovének* I. 543.
- HÁRSFALVI Péter
- 1982 *Az önkormányzat Nyíregyházán a 18–19. században*. Budapest.
- HEGEDŰS Antal
- 1986 Tótújkomlós a Bánságban, 1782–1788. *Békési Élet* (4) 451–466.
- HOMIŠINOVÁ, Mária
- 2003 *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. (Szlovák értelmiség Magyarországon szociológiai kutatások tükrében.) Szerkesztette Ján CHLEBNICKÝ. Békésska Čaba.
- 2008 *Identitás – nyelvhasználat – asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban*. MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat, Budapest.
- JANECSKÓ János
- 1975 Slovenské svadobné zvyky v Čanádalberte (A csanádalberti szlovák lakodalmi szokások.) *Národopis Slovákov v Maďarsku* (továbbiakban *NárSvM*), 89–116.
- KEMÉNY G. Gábor
- 1952 *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. I. 1867–1892*. Budapest.

KOVAČEVIČOVÁ, Soňa

1976 Az archaizmusok és az új formák funkciói a békéscsabai szlovákok viseletében. In: *Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató konferenciája* (Bl.) 50–58; A tanulmány szlovák változata *NárSvM* 7. (1988).

KRUPA András

1985 Néprajzi csoport-e a délkelet-alföldi szlovákság? *Békési Élet* (3) 227–293.

MANGA János

1973 Magyarországi szlovákok. In: *Népi kultúra – Népi társadalom* 7. 211–249.

MÁRKUS Mihály / MARKUŠ, Michal

1977 A tírpák etnikai csoport kialakulása. In: *Nyíregyházi szlovák („tírpák”) nyelvjárási és néprajzi emlékek* I. 109–171.

1986 Chotárne, rodinné mená a prezývky v Sámsonháze. (Sámsonháza határ-, családi és ragadványnevei.) *NárSvM* (6) 155–182.

NÉMETH Zoltán

1987 Testamentumok, osztályos egyezségek Nyíregyházán, 1759–1792. *Szabolcs–Szatmár megyei Levéltár Közleményei*. Nyíregyháza.

PAPUČEK, Gregor

2000 *Kultúrne intitúcie v Mlynkoch*. (Kulturális intézmények Pilisszentkeresztben.) Szakdolgozat, ELTE, Szláv Filológiai Tanszék.

2000 *Mlynky a okolie*. (Pilisszentkereszt és környéke). Budapest–Mlynky.

PALYUSIK Mátyásné

2004 A szlovák népesség főbb demográfiai jellemzői. In: ANDÓ György – SZÚCS Anna – VÉGH Zoltán (szerk.): *A szlovák népesség főbb demográfiai jellemzői. Békés megye*. KSH, Békéscsaba, 22–46.

PETROV, Alexej

1928 *Príspevky k historické demografii Slovenska XVIII. a XIX. století*. (Adatok Szlovákia történeti demográfiájához a 18–19. században.) Praha

SINKOVICSNÉ KALINA Julianna

1958 *Rákoskeresztúr*. Budapest.

SIRÁCKY, Ján

1966 *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem*. (A szlovákok letelepedése a Dél-Alföldre.) Bratislava

1982 Tótkomlós 1918 előtti nemzetiségi, kulturális és társadalmi mozgalmainak történetéhez. *Békési Élet* (1) 3–17.

SZILÁGYI Miklós

1973 Mezővárosi közösség és néphagyomány. In: *Mezőberény története* II. Mezőberény, 179–225.

TÁBORI György

1973 A mezőberényi szlovákok népszokásai. In: *Mezőberény története II.* Mezőberény, 391–407.

TAKÁCS Péter

1987 A polgárosadás útján 1848–1918. In: *Nyíregyháza története.* Nyíregyháza, 103–164

VÉGH Antal

1972 *Erdőháton, Nyíren.* Budapest.

VIRÁGH Ferenc

1968 *A Békés megyei agrárproletáriátus és szegényparasztság köri-egyleti életéről, művelődéséről (1934–1944).* Békéscsaba.

WEBER–KELLERMANN, Ingeborg

1958 A magyarországi németek néprajzi vizsgálatainak kérdéséhez. *Néprajzi Értesítő* 29–36.

ZÓLYOMI József

1975 Adatok Nógrád megye parasztságának XVIII–XIX. századi történetéhez. In: *Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve*, 21 (500) 61–78.

1984 A Nógrád megyei szlovákok történelmi hagyományai, sajátosságai a kutatások tükrében. In: *Magyarországi Nemzetiségi Kutatások.* Budapest, 122–134.

ZUMTHOR, Paul

1985 *Hollandia hétköznapijai Rembrandt korában.* Budapest.

ZSILINSZKY Mihály/ ŽILINSKY, Michal

1872 *Dějepis městečka Sarvaš a opis nynějších jeho poměrů.* (Szarvas kisváros története és jelenlegi helyzetének, viszonyainak leírása.) Pešt'.

1872 *Szarvas város történetének és jelen viszonyainak leírása.* Pest.

UHRIN Erzsébet/ UHRINOVÁ, Alžbeta

2004 Alžbeta Uhrinová: *Používanie materinského jazyka v kruhu békešča-bianskej slovenskej inteligencie – Uhrin Erzsébet: A békéscsabai szlovák értelmiség anyanyelvhasználata.* 215– 282.

UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária / UHRINOVÁ, Alžbeta – ŽILÁKOVÁ, Mária (szerk.)

2008 *Slovenský jazyk v Maďarsku – A szlovák nyelv Magyarországon.* I–II. Věskumný ústav Slovákov v Maďarsku–Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békešská Čaba–Békéscsaba.

Mária HOMIŠINOVÁ

Slovacii din Ungaria. Analiza teoretică și empirică a construcției identității sociale și etnice

Introducere

La sfârșitul anilor '80 și în anii '90 ai veacului XX, în urma proceselor sociale care s-au extins în toate domeniile vieții și au acționat împreună cu democratizarea, în comunitățile minoritare etnice din statele multi-naționale din centrul și estul Europei au început fenomene ce avertizau asupra conștientizării etnice. Între acestea pot fi amintite, de pildă, evenimentele ce vizau schimbările referitoare la conjunctura sociopolitică și statutul juridic al minorităților etnice, reconstrucția propriei identități etnice, reevaluarea evoluției de până atunci a societății etnoculturale, gestionarea problemelor legate de relațiile interetnice existente între majoritate și minoritate, precum și – nu în ultimul rând – faptul că interesul general s-a îndreptat tot mai mult spre viitorul și perspectivele de dezvoltare ale comunităților minoritare.

În cazul naționalităților ajunse la statutul de minorități, în contextul unor formațiuni statale multinaționale, consecința transformărilor politice și de putere survenite în urma războaielor mondiale era și faptul că aceste minorități – referitor la relațiile lor cu națiunea-mamă din alte state – căutau modalitatea unei schimbări calitative. În paralel cu acest lucru s-au schimbat și relațiile națiunilor-mamă cu etnicii stabiliți în afara societății naționale.

Toate acestea au motivat nevoia unor investigații mai profunde în ceea ce privește fenomenul de etnicitate, și anume din perspectiva diverselor discipline ale științelor sociale (sociologia, psihologia socială, etnografia, istoria, antropologia culturală etc.). Fără doar și poate, circumstanțele identitare etnice – indiferent că este vorba despre un individ sau un grup – sunt decisive din punctul de vedere al conservării și al evoluției viitoare privind comunitatea etnică. În cazul comunităților minoritare însă, acest lucru capătă o importanță deosebită.

Așadar, începând cu 1990, în Europa Centrală și de Est suntem martorii unor serii întregi de cercetări cu tendințe etnice, care se ocupă cu următoarele subiecte: abordarea statutului de minoritate comunitară, precum și a altor perspective (atât majoritare, cât și minoritare) legate de criteriile procesuale, formele concrete de apariție a activităților determinate pe baze etnice, caracterul relațiilor interetnice, cercetarea categoriei de etnicitate (determinarea și precizarea atributelor identității etnice, studiul identității etnice având în vedere justificarea diverselor procedee de identificare, descoperirea factorilor etnici decisivi cu referire la statutul de identitate etnică etc). Fără îndoială, în contextul menționat a căpătat o deosebită importanță procesul de investigare a identității etnice printr-o abordare interdependentă, concentrându-se pe identificarea proprie a persoanei minoritare (convingerile proprii) și pe cea cu grupul minoritar. Cercetările care își propun acest lucru, pe de o parte contribuie la descoperirea acelor mecanisme prin care este construită, menținută și reprodusă identitatea etnică a persoanei minoritare, pe de altă parte au importanță și din perspectiva individualizării grupului – a comunității minoritare –, ceea ce permite dezvăluirea unor consecințe cu referire la locul pe care îl ocupă minoritatea respectivă în societate, perspectivele de dezvoltare a acesteia, precum și nivelul relațiilor interpersonale și instituționale. Cele două niveluri ale identității etnice pot fi investigate prin diverse mijloace și o serie întregă de metode și procedee.

Studiul materialului referitor la identitatea etnică a slovacilor din Ungaria, accesibil până în prezent, atestă faptul că în ceea ce privește teritoriul dat, cercetarea maghiară a utilizat eșantioane mici, parțiale, rezumându-se doar la anumite regiuni și așezări, iar lucrările au fost centrate asupra unor comparații și analize cu referire la anumite grupe de vârstă din rândul slovacilor (Gyivicsán 1985, Garami-Szántó 1991, Molnár 1991, Demeter Zayzon 1993, Imre 2000). Aceste cercetări, fiind modest dimensionate și din punct de vedere metodologic, au abordat

doar anumite aspecte parțiale ale identității etnice. În pofida limitelor amintite, din aceste analize au rezultat cunoștințe importante, care au permis înțelegerea statutului de identitate minoritară și a direcțiilor de dezvoltare a acestei identități în ceea ce privește populația slovacă din regiunea, orașul ori satul respectiv. Cunoștințe empirice mai vaste legate de minoritățile din Ungaria (incluzând aici și slovacii de acolo) au fost acumulate doar în ultimul deceniu, când investigațiile de acolo s-au confruntat cu un mare număr de proiecte de cercetare pe teme etnice lansate de Academia Maghiară de Științe și Institutul de Cercetare a Slovacilor din Ungaria cu sediul la Békéscsaba. În urma proiectelor științifice și de cercetare cu orientări etnice realizate de aceste instituții, au văzut lumina tiparului o serie de publicații.¹

În cazul în care dorim să cunoaștem situația actuală și perspectivele de dezvoltare a identității etnice minoritare, va trebui – fără îndoială – să întreprindem o investigație mai aprofundată a fenomenului de etnicitate. Un astfel de mod de abordare ar putea fi studiul relațiilor intergeneraționale privind identitatea etnică. Printre altele, în aceeași direcție au fost dezvoltate și cercetările empirice ale minorităților etnice din Slovacia și Ungaria realizate de Institutul de Științe Sociale al Academiei Slovace de Științe din Košice. Noutatea metodologică legată de cercetări constă în aplicarea metodologiei corelate cu mijloacele sociologice, psihosociale și istorice. Astfel, caracterul interdisciplinar al cercetărilor a permis o analiză complexă a etnicității, ce s-a realizat din perspectiva mai multor domenii științifice.

1 Institutul de Cercetare a Minorităților Etnice și Naționale al Academiei Maghiare de Științe de la Budapesta a fost înființat ca instituție academică de sine stătătoare în anul 2001 (înainte a funcționat ca secție a Institutului de Științe Istorice al Academiei Ungare de Științe). Din bogata activitate a institutului aș aminti seria de publicații intitulată *Tér és terep* [Spațiu și teren], în cadrul căreia au apărut patru volume cuprinzătoare dedicate etnicității și identității minorităților din Ungaria (2002, 2004, 2006, 2008).

Înființarea Institutului de Cercetare a Slovacilor din Ungaria a fost inițiată de intelectualitatea slovacă din Békéscsaba cu scopul de-a studia trecutul și prezentul slovacilor din Ungaria. La început, institutul funcționa în cadrul Asociației Slovacilor din Ungaria (între 1948-1990 poartă numele de Uniunea Democratică a Slovacilor din Ungaria), în prezent este susținut de către Autogovernarea pe Țară a Slovacilor din Ungaria cu sediul la Budapesta. Începând cu 2001, își desfășoară activitatea sub numele de Institutul de Cercetare a Slovacilor din Ungaria, iar în cei 20 de ani de activitate se poate mândri cu peste 30 de publicații legate de slovacii din Ungaria. Mai pe larg despre institut vezi pagina web: vusm@globonet.hu.

Scopul prezentului studiu este analiza teoretică și empirică a construcției identității etnice și sociale a slovacilor din Ungaria. Datorită evenimentelor istorice și politice, slovacii din Ungaria au ajuns la statutul de minoritari, statul lor național (țara-mamă) aflându-se în apropiere. Din punctul de vedere al conținutului, studiul nostru se împarte în patru diviziuni tematice. În prima parte va fi trasat pe scurt cadrul noțional al interpretării și analizei identității etnice, în cea de-a doua va fi prezentată succint evoluția istorică și demografică a slovacilor din Ungaria, iar în cea de-a treia parte va fi caracterizată minoritatea slovacă sub aspectul construcției etnicității și al evoluției potențiale a acesteia, având în vedere datele empirice care pot fi abordate pe baza cercetărilor privind identitatea etnică. În final, vor fi prezentate în detaliu constatările fundamentale ale cercetărilor cu privire la percepția identității sociale a slovacilor din Ungaria, având în vedere că aceste cunoștințe contribuie la înțelegerea proceselor și a fenomenelor etnice.

Analiza și interpretarea identității sociale și etnice

Identitatea individului este un fenomen definit din punct de vedere social și cultural, provenit din nevoia firească a omului de-a se identifica cu mediul său social și societal. Ca ființă socială, omul face parte dintr-o serie de grupuri sociale, având mai multe identități. Totodată, însă, individul se identifică și într-un mod distinct cu unul dintre grupuri, construind în acest fel propriile convingeri legate de alegerea corectă.

Problematika identității – având în vedere polisemia cu privire la conținutul, sensul și caracterul complex al acesteia – se află în centrul de interes al mai multor discipline legate de științele sociale. După transformările sociale cu caracter general ce au avut loc în Europa Centrală și de Est, această problematică a devenit un subiect de interes în cazul mai multor ramuri ale științelor sociale (sociologia, psihologia socială, etnologie, antropologia culturală și cognitivă). În ceea ce privește tendințele de investigare a identității etnice, pot fi menționate o serie de probleme și dificultăți rezultate nu doar din cauza multidimensionalității legate de această problematică, ci tocmai datorită caracterului interdisciplinar referitor la modurile de abordare. Dificultatea constă, pe de o parte, în faptul că această conceptualizare a identității din cadrul unelor disci-

pline ale științelor sociale este deosebit de diferențiată (Cum trebuie interpretată și definită identitatea?) (despre aceasta, de pildă, mai pe larg vezi: Bačová 1993, 1997). Pe de altă parte, analiza identității etnice este asociată cu diferite tipuri de abordări metodologice privind operaționalizarea noțiunilor (Care sunt metodele și procedeele utilizate pentru analiza identităților etnice?), validitatea unor metode și eficiența modului de procedare (mai pe larg vezi: Jakubíková, 1993).

Componentele și opiniile sunt analizate în cele mai mici detalii de științele psihologice, în special de psihologia socială. O serie întregă de școli psihologice se ocupă de această problemă (vezi Bačová 1993, 1994), acestea sunt însă frecvent detașate față de contextul social, cultural, politic și istoric concret în care apare, se formează și se modifică procesul de identificare. Este vorba în primul rând despre efectul comun al factorilor demografici (numărul și structura populației), de geografie socială (așezarea teritorială, specificul așezărilor, caracterul compact al structurii așezărilor), de economie socială (studiile, ocupația), culturali (interferența culturilor tradiționale și moderne), istorici (transformările aflate sub acțiunea contextului social, economic și politic), juridici (garantarea prin lege a drepturilor etnice, reprezentarea politică minoritară) și etnici (identificarea comunitară, nivelul conștiinței etnice, orientarea lingvistică și competențele lingvistice, endogamia/heterogamia etnică). Actualul trend al cercetărilor psihosociale (dar și al cercetărilor din alte domenii ale științelor sociale) are tendința de a include în formularea teoriilor și în elaborarea proiectelor de cercetare și variantele contextuale și situaționale.

În ceea ce privește abordarea metodologică aplicată în studiul problematicii identității, un rol important are punerea în practică a *teoriei identității sociale* (SIT – Social Identity Theory) elaborate de H. Tajfel și îmbunătățită de J. C. Turner (1986).

Potrivit teoriei identității sociale, noțiunea eului conține următoarele:

1. *identitatea personală (individuală)* – este convingerea individului legată de propriile deprinderi, aptitudini și calități;
2. *identitatea socială (identitatea de grup)* – este identificarea individului cu un anumit grup. Individul recunoaște că face parte dintr-un grup/din anumite grupuri sociale, conștientizând valorile și importanța emoțională legate de această apartenență (Tajfel 1981: 255).

Ambele niveluri identitare poartă în sine specificul interdependenței și al determinării reciproce, deoarece identificarea cu mediul social înconjurător este susținută în mare măsură și de procesul de formare referitor la propria identitate. Altfel spus: identificarea persoanelor cu un anumit grup influențează – de obicei – și identitatea acestora. Totodată, recunoașterea statutului de membru al unui grup este condiția necesară ce asigură experimentarea unor percepții și acțiuni specifice grupului.

Principiul de bază al teoriei identității sociale este următorul: indivizii posedă o motivație puternică pentru atingerea unor niveluri înalte de autoevaluare individuală și de grup, precum și cu referire la menținerea acestora la valorile respective. Potrivit teoriei identității sociale, această identitate reprezintă fundamentul acțiunilor grupului (de pildă, membrii grupului contribuie la scăderea valorilor membrilor altor grupuri, încercând să-și ridice propriile poziții; părăsirea propriului grup ori distanțarea față de acesta). Controversele au scos pe tapet modul în care oamenii se încadrează în diverse categorii; astfel, în cadrul teoriei identității sociale a luat naștere *teoria autoincluzerii*.

Din cele expuse reiese clar faptul că identitatea este o categorie extrem de flexibilă și dinamică, ce dispune atât de calități incluzive, cât și excluzive. Așadar identitatea unește și separă în mod simultan, coalizează din punct de vedere social și determină în același timp o categorizare potrivită cu „noi” și „ei”. În ceea ce privește formarea identității grupului, are o importanță deosebită trasarea limitelor referitoare la categorizare. Importanța și caracterul limitelor se modifică în timp, drept urmare, identitatea personală și cea a grupului se află de asemenea într-o continuă mișcare. În opinia lui F. Barth (1996), identitatea grupului poate fi diferită din punctul de vedere al conținutului, așadar al trăsăturilor specifice comunităților etnice. În realitate, identitatea grupului nu se formează și nu este definită prin conținut, ci cu ajutorul limitelor constituite și menținute de către membrii grupului, așadar prin impunerea și confirmarea diferențelor dintre propria comunitate și alte comunități (mai pe larg vezi Bačová 1996a).

Aplicarea teoriei identității sociale este importantă și din punctul de vedere al interpretării proceselor și fenomenelor etnice. Unul dintre elementele componente ale identității sociale a individului este *identitatea etnică precum conștientizare a apartenenței la o anumită comunitate etnică, națiune, naționalitate și experimentarea acestui sentiment într-un mediu concret*, „... ca sistem interdependent al factorilor culturali (materiali

și spirituali), rasiali, lingvistici și regionali cu impact interactiv referitor la soarta istorică și originea comună, ce formează conștiința, identitatea și orientarea etnică a individului” (Maříková–Petrusek–Vodáková 1996: 276). Totalitatea acestor particularități, respectiv apariția comună a trăsăturilor (componentelor) obiective și subiective ce se regăsesc în definiție, pe de o parte separă grupul etnic dat de celelalte grupuri, pe de altă parte, însă, constituie fundamentul unui proces autoreflexiv experimentat în mod conștient sau al reflexiei asupra conexiunii cu propriul grup etnic.

O importantă particularitate a identității etnice constă în faptul că reproducția generațională a acesteia este realizată, în cea mai mare parte, pe principiul tradiției, iar acest lucru asigură stabilitatea fenomenelor importante din punct de vedere etnic. Datorită însă factorilor de evoluție, diverselor migrații și relațiilor interetnice, identitatea etnică se modifică în timp și spațiu, iar formele de exprimare ale acesteia sunt alcătuite din procesele etnice denumite adaptare, aculturație, asimilare și integrare (Botík 1991: 19).

Potrivit părerii lui László Szarka, conținutul, structura și formarea acestora au fost studiate în diferite contexte metodologice interdisciplinare (etnosociologie, sociolingvistică, psihologie socială, antropologie), iar pe baza lor s-a ajuns la concluzia că „etnicitatea nu corespunde pur și simplu totalității trăsăturilor etnice ale individului și ale grupului (de pildă, originii, limbii, credințelor, obiceiurilor, culturii). Alături de auto-definirea etnică a grupului, o deosebită importanță mai au și sistemul de relaționare dintre individ și grup, relația factorilor etnici și non-etnici (de exemplu, factorii sociali, economici, ideologici, relaționali, mentali și de habitat) ce definesc acest sistem, precum și culisele socializării și mentalității individului. Nu pot fi lăsate în afara atenției nici delimitările față de celelalte grupuri și nici percepțiile externe legate de grup ale altor persoane” (Szarka 2004: 193).

Referitor la această problematică, nu poate lua naștere o viziune completă decât ținând cont de trăsăturile externe ce contribuie la alcătuirea grupului (limba, cultura, numărul de indivizi, teritoriu); în plus, are importanță și autoreprezentarea ce definește identitatea comunitară actuală a grupului, precum și – evident – relațiile majoritate-minoritate, cele legate de stat și de alte formațiuni statale, iar la sfârșit se mai impune și analiza conștiinței politice, economice, culturale și juridice. Cu alte cuvinte: *în cazul unui proces de analiză a identității grupului se impune în mod indispensabil investigarea coeziunii grupului (susținerea reciprocă), a solidarității interne și a nivelului de organizare.*

Va putea fi formată o viziune mai completă, dacă în contextul prezentat se va acorda mai multă atenție percepției și experiențelor referitoare la propria identitate etnică, precum și identificării cu alte formațiuni sociale (comunitatea minoritară, societatea majoritară, națiunea-mamă, formațiunea statală în care trăiește individul etc.).

În Europa Centrală și de Est veacul al XX-lea a adus transformări radicale nu doar în ceea ce privește relațiile stat-națiune sau majoritate-minoritate, ci și referitor la conținutul și structura identității personale și de grup. Odată cu modificarea sistemului de valori, societățile în transformare exercită influențe asupra membrilor lor în diverse moduri, aceștia fiind „constrânși” să învingă schimbările survenite în apartenența – așadar, în identitatea – lor socială. În pofida faptului că transformările se desfășoară prin continuitatea generațională cotidiană, vor avea loc – fără îndoială – confruntări și interpretări intergeneraționale cu referire la evenimentele din trecut, prezent (și, cu siguranță, din viitor), iar în felul acesta, în mod firesc, vor fi schimbate evaluările realizate în legătură cu statutul și apartenența la grupul social ale predecesorilor, contemporanilor și succesorilor. Pe de altă parte, va fi modificată și identificarea cu națiunea (de pildă, minoritară, majoritară, cu națiunea-mamă), statul (majoritar, statul-mamă) și apartenența la noile formațiuni sociale (Uniunea Europeană), demonstrând așadar importanța deosebită a acestui lucru. Din acest motiv, includerea indicatorului intergenerațional poate fi considerată un progres în ceea ce privește cercetarea identității sociale.

În consecință, în universul integrator al zilelor noastre, la nivel politico-social și tehnico-economic se acordă o deosebită atenție originii etnice, iar în cadrul proceselor sociale, etnicitatea joacă un rol decisiv. Astfel, apartenența la o anumită societate etnică dobândește o valoare importantă atât la nivel individual, cât și la cel colectiv.

O scurtă incursiune istorică

Chiar de la început trebuie menționat faptul că nu stă în scopul nostru să tratăm problema evoluției slovacilor din Ungaria în toată complexitatea acesteia și nici să analizăm situația în care se găsește acest grup etnic: conviețuirea seculară a celor două națiuni/naționalități și caracterizarea relațiilor complexe maghiaro-slovace determinate de diverse de-

cizii istorice și politice. Cu aceste subiecte se ocupă în primul rând știința istorică a slovacilor și maghiarilor. În schimb, referitor la problematica amintită – identitatea etnică a minorității slovace – considerăm că ar avea relevanța cuvenită o scurtă trecere în revistă a evoluției istorice cu privire la această minoritate, în special din perspectiva conștientizării influenței acesteia asupra situației și identității slovacilor.

Potrivit definiției Legii naționalităților,² în Ungaria sunt înregistrate și enumerate în mod concret în articolul 13 din Lege minorități etnice și naționale (§ 61). În funcție de numărul populației, slovacii ocupă în prezent locul trei (după minoritatea romă și cea germană).

Spre deosebire de celelalte minorități etnice din Ungaria, slovacii dețin trăsături specifice, importante din punct de vedere istoric, ceea ce a avut (și are în continuare) o deosebită influență asupra conștiinței lor etnice. Slovacii sunt legați într-un mod specific – atât sub aspect afectiv, cât și cultural – de Republica Ungară, de națiunea maghiară, cu care conviețuiesc de secole. Acest lucru are legătură cu faptul că slovacii de pe teritoriul actual al Ungariei au fost separați de națiunea-mamă slovacă unitară, rămânând în cadrul aceluiași stat. Așadar, ca etnie au rămas mereu pe teritoriul Ungariei, trăind dintotdeauna în mediul maghiar. Procesele migraționale de mai târziu (dinspre regiunile nordice spre Câmpie) au fost realizate de asemenea în cadrul aceleiași formațiuni statale, fiind vorba despre deplasarea populației de pe un teritoriu pe altul (mai pe larg vezi: Divičanová 1999: 38–42). În ceea ce privește problemele legate de conservarea conștiinței etnice a populației în cauză, împreună cu alte influențe și alți factori (demografici, lingvistici, sociali, economici, precum și politica națională de atunci), acestea au jucat un rol important, determinând pe mai departe într-o măsură apreciabilă soarta acestei mi-

- 2 Constituția adoptată în 1949 se ocupă în paragraful 68 cu situația minorităților, iar acest lucru este completat în acest domeniu de Legea LXXVII din anul 1993 cu referire la drepturile minorităților etnice și naționale. Legea minorităților definește în zece capitole noțiunile fundamentale, desemnează drepturile individuale și colective al minorităților, precum și drepturile autogovernărilor minoritare, se ocupă de autogovernarea culturală și educațională, de utilizarea limbilor materne minoritare, ombudsmanul pentru minorități, susținerea minorităților, administrarea și patrimoniul autogovernărilor minoritare și de regulile electorale specifice ale autogovernărilor minoritare. Scopul legii – așa cum este formulat în cadrul acesteia – este crearea unor condiții minoritare care împiedică asimilarea acestora și contribuie la consolidarea identității lor etnice (*Kisebbségi Értésítő* [Buletinul informativ pentru minorități] 1993: 6).

norități. O serie întreagă de factori economico-sociali (de pildă, migrația economică) și de decizii politice (de exemplu, schimbul populației de după cel de-a Doilea Război Mondial, reslovacizarea – Šutaj 1991; revenirea slovacilor în Slovacia – Paríková 1999) au dus la modificarea structurii etnice a populației. În consecință, în cazul slovacilor din Ungaria se poate vorbi despre o integrare socială intensă și o puternică asimilare lingvistică și etnică (mai pe larg vezi, de exemplu: Divičanová 1999, Krupa 1999). Așadar, minoritatea slovacă din Ungaria deține trăsături specifice care o deosebesc de celelate minorități etnice ale Ungariei (mai pe larg vezi, de pildă: Divičanová, 2003, Homišinová 2003, 2006, 2008).

Pentru a putea avea o imagine completă în legătură cu trendurile de dezvoltare apărute în comunitățile minoritare maghiare din ultimele două decenii – așa cum au fost înregistrate acestea prin datele de recensământ – pot fi citate trecerile în revistă și interpretările binevenite ale lui László Szarka, care tratează aceste probleme într-un context mai larg.

Potrivit datelor etnice, minoritățile din Ungaria pot fi încadrate în trei tipuri:

1. minoritățile etnice ce dețin teritorii tradiționale (germani, români, slovaci și cele trei comunități slovace de sud: croații, sârbii și slovenii);
2. romii ca minoritatea cu cea mai largă structură socială specifică;
3. minoritățile etnice denumite micro-minorități, care dețin unități teritoriale mai restrânse ori fără teritorii (cel mult 1-2 sate): bulgarii, grecii, polonezii, armenii, rusinii (rutenii) și ucrainenii.

În opinia lui Szarka (2004b), la comunitățile minoritare din Ungaria pot fi distinse, în linii mari, trei direcții de dezvoltare:

- Pe baza datelor de recensământ din ultimile două decenii (1980, 1990, 2001) poate fi constatat faptul că la șapte dintre minorități atașamentul etnic a devenit mai stabil (a fost consolidat). Aproape că s-a dublat numărul celor care s-au identificat cu minoritatea germană și slovacă; o creștere importantă a fost observată și în cazul croaților, sârbilor, slovenilor și romilor. Unul dintre motive ar putea consta în activitatea desfășurată de autoguvernările minoritare locale și pe țară, precum și posibilitatea declarării identității duble ori multiple. În consecință: membrii comunității minoritare îi acordă valoarea corespunzătoare indicatorului ce specifică apartenența etnică apreciată precum criteriul identității.

În cazul indicatorului de limbă maternă, situația este însă complet opusă. Pe baza datelor de până acum, acesta putea fi considerat cel mai „identificabil”; în prezent, însă, datele arată o tendință contrară. În cazul slovacilor, croaților, germanilor și sârbilor, în ultimile două decenii a survenit o modificare în dinamica identificărilor etnice și lingvistice (în direcția naționalității), astfel, în anul 1980, de trei ori mai mulți germani s-au identificat cu limba maternă germană, decât cu naționalitatea germană; la slovaci, această pondere a fost de 60%, iar la croați de 70%.

Așadar, în ceea ce privește asimilarea pot fi întâlnite două tipuri de tendințe. Pe de o parte, în mijlocul tinerilor minoritari sunt modificate obiceiurile de utilizare a limbii: bilingvismul este atenuat în favoarea limbii maghiare, care își întărește poziția în familie și școală, iar socializarea culturală se petrece în limbă maghiară. Pe de altă parte, apare mult mai pregnant influența autoguvernărilor minoritare, a sferei civile, revitalizarea conștiinței etnice, efectele induse de cultura națiunii-mamă, nevoia de consolidare a relațiilor cu țara-mamă (din ambele direcții).

- Transformările bazei teritoriale minoritare. În afara sârbilor, care în majoritatea lor trăiesc în mod tradițional în orașe, în prezent – ca o consecință directă a urbanizării – și germanii, croații, slovacii și românii trăiesc într-un număr mai mare în așezările urbane. În cazul minoritarilor din mediul urban, corelarea indicatorilor de limbă și de etnie este – evident – mai puternică.
- Potrivit datelor de recensământ, atât în sfera publică, cât și în familie, poziția limbii materne ca mijloc al comunicării a fost indiscutabil atenuată. Socializarea în limba maternă a copiilor din familiile minoritare își pierde vigoarea. Din acest punct de vedere, influența căsătoriilor mixte este negativă. Sub acest aspect, în situația cea mai favorabilă sunt din nou slovacii și germanii. În ceea ce privește educația, în cazul minoritarilor, indicatorul de cultură nu este mai scăzută – în general – decât media pe țară, dar 90% dintre elevii care frecventează școlile naționalităților nu vorbesc limba propriei minorități (Szarka 2004: 206).

Minoritatea slovacă din Ungaria din perspectiva identității etnice

În această parte a studiului nostru vom acorda atenție factorilor de intensificare a identității etnice, bazându-ne pe datele oficiale ale recensămintelor și – în primul rând – pe rezultatele cercetărilor empirice asupra diverselor naționalități realizate de noi (ori de către alte institute științifice și de cercetare), începând cu anii '80 și până astăzi, în mijlocul celor două minorități.³ Este vorba, în primul rând, de cercetările sociolo-

3 Dintre numeroasele cercetări empirice întreprinse în cadrul Institutului de Cercetări Științifice din Košice, începând din 1989, pot fi amintite următoarele:

- Cercetarea de teren care se ocupă cu prezentarea opiniilor legate de situația minorităților slovacă și ucrainană, precum și a slovacilor ce trăiesc pe teritoriile mixte din punct de vedere etnic, vizând totodată relațiile de interdependență ale comunităților etnice ce conviețuiesc aici (1990);
- Scopul cercetării din 1992 este analiza particularităților psihosociale ale comunităților etnice minoritare și ale opiniilor legate de relațiile interetnice. Cercetarea a fost realizată pe tema „Comunitățile minoritare etnice din Slovacia în procesul de transformare socială” (Proiect al Academiei de Științe Slovace, Nr: 2/999340/92).
- Studiul centrat pe activitatea pedagogilor s-a desfășurat în 1992 în Slovacia, având trei grupuri de furnizori de date: slovacii de pe teritoriile relativ omogene, slovacii de pe teritoriile mixte și slovacii care conviețuiesc cu minoritarii maghiari.
- În perioada noiembrie 1995 – decembrie 1998, în Institutului de Cercetări Științifice din Košice s-a desfășurat proiectul-VEGA, intitulat „Memoria intergenerațională ca mediator-formator al identității noi în procesul de transformare a societății slovace” (Nr.: 95/5305/530). În cadrul acestui proiect de cercetare au fost întreprinse două analize empirice: în anii 1995 și 1998.
- În cadrul Programului de stat de susținere a dezvoltării cercetării, între 2003-2005 s-a desfășurat proiectul „Națiune, naționalități și grupuri etnice în procesul de transformare a societății slovace”, realizându-se astfel în mijlocul slovacilor și al primelor șapte minorități dintre cele mai mari din Slovacia un studiu empiric de amploare (2004).
- În cadrul Agenției pentru Susținerea Dezvoltării Cercetării a fost întreprins (între 2006–2008) proiectul de cercetare: „Minoritatea maghiară în procesul de transformare socială de după 1989”.

Institutul de Cercetări Sociale din Košice împreună cu instituțiile sale partenere din Ungaria (Institutul de Cercetare a Slovacilor din Ungaria cu sediul la Békéscsaba, Institutul de Cercetare a Minorităților Etnice și Naționale, Budapesta, Academia Maghiară de Științe) și alte organizații (Autogovernarea pe Țară a Minorității Slovace din Budapesta) au realizat trei cercetări empirice de amploare, utilizând mijloace și metode de lucru sociologice, psihosociale și sociolingvistice:

- Cercetarea realizată în rândul intelectualilor slovaci din Ungaria a fost întreprinsă la cumpăna anilor 1998-99 în județele cu populația slovacă cea mai numeroasă. Caracterul specific al cercetării a constat în faptul că în mijlocul comunităților slovace din

gice, psihosociale, etnografice și istorice, ce dezvăluie condițiile minoritare din domeniul etnicității, scoțând în evidență schimbările și trendurile de dezvoltare apărute în societatea maghiară în urma proceselor de transformare și democratizare.

Condițiile minoritare și evoluția comunităților etnice depind de mai mulți factori, printre care: cei sociali și demografici (de exemplu, numărul de indivizi, structura pe vârstă, structura ocupațională), factorii etnici (identitatea etnică, adică starea și evoluția anumitor componente ale identității personale și de grup, endogamia/heterogamia etnică), criteriile juridice (garantarea drepturilor minorităților și practicarea reală a acestora), situația și evoluția fondului instituțional din domeniile învățământului și culturii, situația și dezvoltarea diverselor arii extrașcolare (sfera civilă), existența și funcționarea administrației și a autogovernărilor minoritare, reprezentanța politică a minorităților (partide, mișcări politice, asociații, inițiative etc.), precum și alți factori.

Referitor la istoria slovacilor din Ungaria, prezentată aici, se poate vorbi despre existența unor particularități specifice acestor minorități în *context etnic*. Este vorba despre o serie întreagă de factori obiectivi și subiectivi, ce construiesc și definesc identitatea etnică. În primul rând, pot fi amintiți factorii ce au tangență cu următoarele domenii:

- factorii demografici (trendurile de dezvoltare ale indicatorilor de identificare etnică minoritară: naționalitatea, limba maternă);

Ungaria a fost efectuată pentru prima oară o cercetare cu un asemenea specific, scop și de o asemenea anvergură. Tipizarea identității etnice a fost realizată cu ajutorul a doi indicatori fundamentali: tipul și intensitatea identității etnice.

- Cercetarea empirică intitulată „Relațiile intergenerationale ale schimbării identității etnice în mijlocul familiilor slovace din Ungaria” a fost realizată în 2000-2001; în ceea ce privește metodele și subiectul de cercetare, parțial a continuat cercetările legate de intelectualitatea deja amintită. Cercetarea a surprins transformările identității etnice și contextul intergenerațional al acestora în cazul familiilor slovace din Ungaria (ancheta a fost realizată la nivelul individului, al membrilor de familie, precum și la nivelul grupului: al familiilor slovace). Datorită Institutului de Cercetare a Minorităților Etnice și Naționale din Budapesta, în 2002, cercetarea a fost extinsă (utilizând metode identice) și asupra minorităților germană, croată și bulgară din Ungaria.
- Cercetarea sociolingvistică ce studiază comportamentul lingvistic/de comunicare al colaboratorilor/reprezentanților autogovernărilor slovace din Ungaria (în familie și pe scena publică); la ancheta realizată în două etape – în 2006 în mijlocul deputaților care tocmai plecau din funcție, iar în 2007 în rândul celor nou aleși – au participat toate autogovernările minoritare slovace. În prezent se prelucrează datele celei de-a doua etape, iar rezultatele primei etape de cercetare au fost deja publicate.

- factorii de geografie socială (teritoriul locuit de minoritatea etnică, tipul de așezare, statutul ținutului locuit de minoritari în mase compacte ori în mod dispersat);
- factorii etnici⁴ (starea conștiinței etnice și specificul conștiinței identitare etnice, particularitățile atașamentului și ale conștiinței etnice duble, funcția etnică identitară a limbii – raportarea față de limba majorității și a minorității, aptitudinile de comunicare, bilingvismul).

Considerăm că prin examinarea acestor factori vom putea avea o imagine mai clară legată de particularitățile etnice ale slovacilor din Ungaria. În ceea ce privește interpretarea acestor caracteristici, vom stăruii asupra unei obiectivități stricte și a unui mod de abordare absolut științific; în acest scop au fost elaborate studiile științifice și istorice, precum și rezultatele anchetelor empirice deja amintite.

Evoluția indicatorilor de identificare etnică

În cazul în care se urmărește o caracterizare a populației slovace din Ungaria pe baza datelor oficiale, trebuie menționat faptul că până în ultima vreme, Oficiul Central de Statistică a determinat structura populației printr-o metodă specifică: așa-numitul atașament etnic.⁵ Potrivit acestuia, de pildă, în 1985, numărul slovacilor din Ungaria a fost de 70 000 de persoane. Indicatorii privind structura etnică au fost modificați în anul 1990, iar mai apoi completați în 2001.⁶

- 4 În cazul în care se dorește un studiu mai profund în legătură cu identitatea etnică, și anume sub aspectul statutului, al evoluției și al perspectivelor de viitor, trebuie să se țină cont de aceste particularități. În cazul slovacilor din Ungaria, acest lucru a fost realizat în 1998/99, 2000/2001 și 2006/2007, cu ocazia elaborării tehnicilor de cercetare; se presupune că acești factori se pot manifesta ca elemente ce nu doar determină comportamentul lingvistic al minorității slovace, ci care – într-o oarecare măsură – pot defini, influența și – eventual – încetini dezvoltarea conștiinței etnice a acestei minorități.
- 5 Într-o retrospectivă istorică, pe baza recensămintelor din perioada 1880–1990 poate fi observată o descreștere importantă și permanentă a populației slovace. Datele arată faptul că între 1880 și 1950 – în 50 de ani –, numărul locuitorilor cu limba maternă slovacă a scăzut cu peste 50%, iar între 1930 și 1945, descreșterea a fost de aproape 30% (Divičanová–Krupa 1999: 14).
- 6 În cadrul recensământului din 1990 au fost introduși trei indicatori: alături de limba maternă și apartenența etnică a mai apărut și cel referitor la cunoașterea limbii minoritare. La recensământul oficial din 2001 au existat patru indicatori; scopul acestora era evaluarea apartenenței etnice și a atașamentului etnic. Alături de indicatorii considerați deja „clasici” – limba maternă și naționalitatea –, au mai fost introduși doi indicatori „noi”: relația etniei respective cu tradițiile culturale și valorile acesteia și limba

Un important indicator al evoluției minorităților sunt trendurile de dezvoltarea apărute în statisticile oficiale. Este vorba în primul rând despre două trăsături fundamentale de identificare etnică: apartenența etnică asumată și limba maternă.

Pentru comparație redăm aici datele potrivite criteriilor de anchetă referitor la ultimele două recensăminte din Ungaria (1990–2001):

Tabelul 1

Etnia	1990			2001			
	Naționalitatea	Limba maternă	Competențele lingvistice	Naționalitatea	Limba maternă	Utilizarea limbii în familie	Atașamentul cultural
Slovacă	10 459	12 745	68 852	17 693	11 817	18 056	26 631

Explicație: furnizarea datelor legate de apartenența etnică, tendințele lingvistice, utilizarea limbii și atașamentul cultural nu era obligatorie.

utilizată în mijlocul familiei și al prietenilor. În legătură cu acest lucru trebuie menționat ca fapt deosebit de important că în ceea ce privește acești doi indicatori, numărul răspunsurilor nu era limitat, așadar furnizorii de date puteau specifica relații existente față de mai multe comunități etnice. Același lucru era valabil și în cazul utilizării limbii. În ceea ce privește atașamentul față de tradițiile și valorile culturale (în afara posibilității de-a indica mai multe etnii), se pune problema plurivalenței interpretării și a manifestării acestuia. Acest indicator poate fi abordat în două feluri. Condiția manifestării atașamentului față de tradițiile culturale este originea etnică a individului, chiar și în cazul când acesta a fost deja asimilat din punct de vedere lingvistic ori dacă originea sa nu constituie baza declarării identității etnice, neavând un rol decisiv în privința aceasta. Așadar, nu este evident faptul că avem de-a face cu o legătură directă sau indirectă. În cel de-al doilea caz, situația este și mai complicată: față de tradițiile culturale ale unei minorități etnice pot manifesta atașament și cei care nu au nicio legătură cu minoritatea respectivă, doar recunosc și respectă aceste valori. Așadar, în interpretarea datelor referitoare la acești indicatori pot apărea distorsiuni evidente. În ceea ce privește urmărirea indicatorilor etnici, trebuie menționat și faptul că apartenența etnică și atașamentul față de valorile și tradițiile culturale pot fi interpretate ca manifestări subiective ale individului, iar indicatorii cu referire la limba maternă și utilizarea unor limbi sunt mai obiectivi și independenți de voința și deciziile individuale. Particularitatea datelor de recensământ din 2001 – ce apare aproape la toate minoritățile din Ungaria – este faptul că a survenit o schimbare în cazul indicelui de identificare etnică: declararea apartenenței etnice arată o tendință de creștere, spre deosebire de menționarea ca limbă maternă a limbii comunității etnice. Acest fenomen poate fi observat atât la comunitățile etnice mai numeroase din Ungaria, cât și în cazul celor mici (fac excepție românii, slovenii și rușii).

Datele în legătură cu slovacii arată că statistica oficială din anul 2001 înregistrează – comparativ cu datele din 1990 – o creștere de aproximativ 70% în ceea ce privește indicatorul de naționalitate, iar referitor la indicatorul de limbă maternă poate fi observată o descreștere ușoară (7%) față de datele din 1990. Comparând datele celorlalte două indicații ale recensământului din anul 2001, poate fi constatat precum un fapt deosebit de important că numărul locuitorilor din această categorie a crescut cu aproximativ o treime. În ceea ce privește utilizarea limbii slovace și atașamentul cultural slovac, datele din 2001 indică o creștere de aproximativ 50% în cazul ambelor indicații. Ponderea celor care utilizează limba slovacă este cu 52,8% mai mare decât a celor ce o vorbesc ca limbă maternă, iar numărul cetățenilor atașați de cultura slovacă este cu 50,5% mai ridicat decât al celor care își asumă naționalitatea slovacă.

Potrivit celor mai noi date, poate fi observată o schimbare a succesiunii locului ocupat de minorități: în 1990, referitor la numărul populației, locul patru în Ungaria a fost ocupat de minoritatea slovacă (după minoritatea romă, germană și croată), care în prezent ocupă locul trei în această succesiune (după minoritățile romă și germană).

În contextul apartenenței etnice și al selectării limbii materne (a limbii slovace) există o situație specifică. La recensământul din 1991, identificarea cu limba maternă a avut o pondere mai mare, iar în 2001 a existat o tendință opusă. Doar la două treimi dintre cei cu naționalitatea slovacă (66,7%) poate fi observată o compatibilitate în ceea ce privește acești doi indicatori, așadar că declararea apartenenței etnice slovace corespunde cu alegerea limbii materne slovace.⁷

În cazul persoanelor din Ungaria care aparțin etniei slovace, pe baza tendințelor ce pot fi constatate din datele statistice oficiale pot fi formulate cel puțin două afirmații. În primul rând, comparația datelor de recensământ atestă faptul că ponderea locuitorilor care se declară slovaci scade în continuare (fără a ține cont de creșterea sau descreșterea naturală a populației). În al doilea rând, printr-o analiză mai detaliată a datelor poate fi observat faptul că între cifre există un fel de incompatibilitate. În consecință, naționalitatea asumată nu corespunde cu utilizarea limbii

7 Potrivirea datelor statistice nu înseamnă însă că acestea în realitate „sunt acoperite”, adică nu poate fi afirmat cu exactitate faptul că toți slovacii care și-au asumat limba maternă slovacă s-ar fi declarat în același timp și de naționalitate slovacă.

slovace, nu „acoperă” declarația făcută. Așadar, pe baza datelor oficiale a fost demonstrat faptul că, în cazul minorităților, indicatorul de naționalitate și de limbă maternă arată o descreștere a numărului populației slovace, iar indicatorii numerici nu corespund în totalitate între ei. Toate acestea indică clare tendințe de asimilare de către etnia maghiară.

Particularitățile așezării teritoriale și ale locului de trai

Referitor la așezarea teritorială a slovacilor din Ungaria este caracteristic faptul că aceștia nu trăiesc în mase compacte, nu formează comunități omogene și nu dețin un teritoriu lingvistic comun (mai pe larg vezi: Divičanová 1999). Dimpotrivă, ocupă așezări dispersate, alcătuind insule lingvistice mai mari sau mai mici.⁸ Pot fi definite cinci regiuni cu asemenea insule specifice locuite de slovaci:

- Ungaria de Nord-Est, județul Borsod-Abaúj-Zemplén,
- județul Nógrád și împrejurimile Budapestei,
- ținutul de dincolo de Dunăre, județele Komárom-Esztergom, Pest, Fehér și Veszprém,
- partea de sud-est a Câmpiei, județele Békés și Csongrád (mai demult Csanád),
- împrejurimile localităților Kiskőrös și Nyíregyháza, care formează unități mai mici (Divičanová 1999: 7).

Pe baza datelor oficiale actuale (2001), în cele șase regiuni de mai jos trăiesc peste o mie de locuitori de naționalitate slovacă: cei mai mulți

8 În acest context trebuie subliniate cel puțin două aspecte:

- În momentul anchetei (1998/99), în afara datelor statistice oficiale nu ne-au stat la dispoziție rapoarte de specialitate, studii sau analize legate de structura internă a populației minoritare slovace ori contextul social al particularităților fundamentale socio-demografice ale acesteia. În cazul slovacilor nu sunt cunoscute mișcările migraționale din secolul al XX-lea, în primul rând procesele migraționale interne (din interiorul Ungariei) și transformările structurale începute după 1945 și 1956, și nu există nici date exacte referitoare la căsătoriile sau familiile eterogene și omogene (Gyivicsán 1994).
- Având în vedere perioada îndelungată care a trecut de la ultimul recensământ (9 ani) – cercetarea se baza pe aceste date –, referitor la datele demografice au avut loc anumite schimbări justificabile. În această privință, repartizarea pe județe a populației chestionate nu s-a suprapus neapărat cu situația valabilă în momentul întreprinderii anchetei.

slovaci se află în Câmpie, în județul Békés⁹ (5 022 de slovaci, 28,4% din populația slovacă), apoi urmează județul Pest (3 472 de slovaci, 19,6%), județul Komárom-Esztergom (2 795, 15,7%), județul Nógrád (1 778, 10%), Budapesta (1 528, 8,6%) și județul Borsod-Abaúj-Zemplén (1 150, 6,5%). Ceilalți minoritari slovaci trăiesc în număr mic, dispersați în alte 14 unități administrative (județe).

În mod identic cu datele de recensământ din anul 1990, cea mai ridicată concentrație a populației slovace poate fi determinată în trei județe: Békés, Pest și Komárom-Esztergom, iar potrivit recensământului din 2001, comparativ cu datele din 1990, numărul slovacilor aproape că s-a dublat (în anul 1990, în cele trei județe existând în total 6 395 de slovaci, iar în 2001 11 289; Szabó 2004a).¹⁰ Așadar, aproximativ o treime din populația slovacă din Ungaria (63,8%) este concentrată în cele trei județe amintite.

Factorii etnici – conștiința etnică și limba maternă

Principalele trăsături distinctive ale identității etnice sunt considerate – în general – conștiința etnică și limba maternă. Astfel, în această parte vom scoate în evidență mai cu seamă anchetele empirice legate de aceste componente ale etnicității. Totodată, reiese clar faptul că asupra identității etnice a unei persoane din rândul minorității au o puternică influență și alți factori obiectivi, de pildă, homogamia/heterogamia etnică, situația și evoluția învățământului naționalităților, instituționalizarea culturii etnice, drepturile naționalităților declarate și punerea lor în practică, respectarea principiilor autoguvernării etc.

În general, literatura de specialitate actuală din domeniul științelor sociale și al istoriei minorităților caracterizează naționalitățile din Ungaria ca minorități cu conștiința etnică mai puțin evoluată (Arató 1969: 95–100; asupra conștiinței etnice, mai pe larg vezi: Gyivicsán 1985: 9–57). Potrivit altor constatări din literatura de specialitate: comparativ cu celelalte minorități etnice din Ungaria, din acest punct de vedere slovacii sunt în situația cea mai defavorabilă.

9 Pe teritoriul Republicii Ungare se află 20 de județe și regiuni: județele Bács-Kiskun, Baranya, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, capitala Budapesta și județele Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Vas, Veszprém și Zala.

10 În articolul citat, publicat de O. Szabó, pot fi găsite date de mai mare acuratețe referitor la numărul indivizilor din rândul slovacilor repartizați pe regiuni și județe.

Afirmațiile referitoare la conștiința etnică a slovacilor din Ungaria – în general mai puțin evoluată – sunt puse sub semnul întrebării de către unii cercetători (Divičanová 1999), datorită faptelor istorice cunoscute, pretențiilor abstracte, precum și cunoștințelor superficiale privind comportamentul slovacilor din Ungaria. Unul dintre argumentele lui Divičanová constă în faptul că „referitor la slovacii din Ungaria, conștiința naționalității (etnică), conținutul și elementele acesteia nu au fost studiate în detaliu, nefiind analizate nici din punct de vedere istoric și nici al psihologiei sociale” (Divičanová 1999: 38).

În ceea ce privește evaluarea făcută asupra identității etnice,¹¹ slovacii din Ungaria sunt considerați în general minoritari cu o identitate etnică bipolară, mixtă, așadar dublă: slovaco-maghiară, iar cauza poate fi căutată mai cu seamă în atașamentul emoțional și cultural puternic față de actuala Republica Ungară, provocat de conviețuirea timp de mai multe secole pe teritoriul statului comun (Ungaria istorică, iar mai apoi cea modernă). Identitatea dublă a slovacilor este confirmată de rezultatele unor cercetări empirice care analizează anumite aspecte ale identității etnice din rândul slovacilor din Ungaria (Gyivicsán 1985; Garami–Szántó 1991; Molnár 1991; Demeter-Zayzon 1993; Imre 2000; Homišinová 2003, 2006, 2008; Uhrinová 2004), iar în mod oficial este constatată și de către Oficiul Guvernamental Maghiar (*A magyarország... 1997: 47*). De obicei, identitatea dublă este definită ca o parte componentă, un amestec al celor două identități, în cazul nostru identitatea etnică (slovacă) și cea maghiară, iar sub aspectul preferinței sau al echilibrului legat de elementele etnicității putând fi deosebite tipurile echilibrate sau dezechilibrate ale identității duble.

Statutul referitor la identitatea etnică a slovacilor din Ungaria (mai exact a intelectualității slovace din Ungaria) a fost supus pentru prima oară unei cercetări ample prin metode empirice cu ocazia unei anchete realizate în 1998-1999 (Homišinová 2003). Scopul cercetării era dezvăluirea modului în care poate fi surprinsă identitatea etnică – având în vedere tipul și gradul (intensitatea și măsura) acesteia – cu referire la gru-

11 În legătură cu acest lucru, considerăm că trebuie amintit faptul că scopul Legii naționalităților, adoptată în Ungaria în anul 1993, este (așa cum reiese din textul de lege) să creeze condiții care să împiedice asimilarea minorităților și să contribuie la consolidarea identității etnice. Unul dintre principiile fundamentale ale legii este alegerea liberă a identității, incluzând și dreptul la atașamentul dublu sau multiplu față de o naționalitate [Capitolul II, § 7, alin. (2)].

pul care poate asigura în cea mai mare măsură coeziunea internă a minorității slovace din Ungaria. Rezultatele cercetării au confirmat faptul că intelectualitatea slovacă din Ungaria (în raport cu indicatorii empirici selectați)¹² este diferențiată din punct de vedere etnic. În decursul cercetării au fost identificate trei grupuri ale furnizorilor de date, în consecință, trei tipuri identitare. Grupul identitar cu efectivul cel mai mare (deși nu neapărat dominant) era alcătuit din furnizori de date cu identitatea slovacă – 40% –, în timp ce o treime avea identitate maghiară, iar o pătrime beneficia de identitate dublă. Așadar, corespunzător cu alte cercetări realizate în rândul slovacilor din Ungaria¹³ (Garami–Szántó 1991: 26), în direcția orientării identitare maghiare și slovace au fost confirmate diferențieri etnice, precum și dubla polaritate lingvistică și etnică sau identitatea dublă.

Referitor la determinarea gradului de identitate etnică prin metode directe (pe baza anumitor particularități „latente” ale identității etnice), reiese faptul că proporția identificării etnice privind furnizorii de date este diferențiată conform unei scale cu trei diviziuni: pot fi deosebite identitățile etnice cu un grad scăzut, mediu și înalt. Potrivit rezultatelor, identitățile medii alcătuiesc grupul cel mai numeros (45%), caracterizat printr-o bipolaritate reflectată de indicatorii aleși (bilingvism, competențe lingvistice slovace medii, participare ocazională la manifestările naționalităților). Identitățile cu un grad scăzut (cu o deplasare în direcția „maghiarității”), precum și cele cu un nivel ridicat (indicatorii prezintă o deplasare în direcția „slovacilor”) au fost reprezentate într-o măsură egală (27%, 28%).

12 Asupra metodologiei cercetării, mai pe larg vezi: Homišinová 2000, 2003: 18–56.

13 Această cercetare a fost realizată de Erika Garami și János Szántó în anul 1990 în mijlocul slovacilor cu vârsta cuprinsă între 50–60 de ani din opt localități; cercetătorii au aplicat modelul fondului cultural-lingvistic al furnizorilor de date, iar pe baza asumării identității etnice a acestora au elaborat un așa-numit model de socializare. Ținând seama de particularitățile identității etnice slovace, autorii au deosebit în cadrul identității așa-numite elemente discrete și latente (ca notă discretă a fost indicată apartenența etnică, fiind supus analizei felul în care apare asumarea acesteia în situațiile concrete; componenta latentă a fost definită de anumite elemente culturale, pe baza cărora alții ar categoriza pe cineva ca slovac în pofida faptului că acea persoană nu-și asumă apartenența la minoritatea slovacă). Din punct de vedere metodologic, această cercetare pune în practică două tipuri de metode privind investigația asupra identității etnice (cea directă și cea indirectă), iar cu privire la analiza asupra intelectualității slovace din Ungaria, noi am utilizat de asemenea aceste metode, aplicând însă anumite modificări și completări.

În timpul analizei relațiilor existente între tipul și gradele de identitate etnică ale intelectualității slovace a fost constatat faptul că tipul identității joacă un rol însemnat referitor la delimitarea diverselor grade de identitate, deoarece în cadrul aceluiași grad de identitate pot apărea toate tipurile de identitate. Totodată, privind impactul produs de cele două indicatoare, a fost remarcat un consens sub ambele aspecte.

Identitatea dublă a comunităților minoritare din Ungaria este un fenomen actual ce a putut fi observat și în cadrul datelor oficiale ale recensământului din 2001, când pentru prima oară a fost posibilă asumarea identității etnice multiple (duble și triple). Identitatea dublă este susținută în special de datele înregistrate la nivel regional (Czibulka 2001; asupra rezultatelor anchetei de control realizate în 2001 de Academia Maghiară de Științe și alte ateliere de cercetare vezi, de pildă: Uhrinová 2004). Din toate acestea reiese faptul că cele mai multe minorități din Ungaria au o identitate dublă (Szarka 2004: 199).

Rezultatele cercetărilor de teren (anchete realizate în rândul intelectualității și al familiilor) arată că în cazul slovacilor din Ungaria este valabil modelul identității duble dezechilibrate, caracterizat prin dominanța limbii maghiare și regresia limbii slovace. Așadar, acest aspect al interpretării ar putea dezvălui un anumit grad de asimilare a slovacilor din Ungaria de către etnia maghiară, însă din cauza existenței altor elemente etnoculturale, acest lucru indică atât atașamentul față de, cât și apartenența acestora la minoritatea slovacă (cu un nivel diferit la fiecare generație) (Homišínová 2003, 2006, 2008; Uhrinová 2004).

A fost amintit deja faptul că minoritarii slovaci din Ungaria nu formează o societate omogenă și nu trăiesc în mase compacte. Toate acestea – evident – influențează limba, de pildă, în cazul nostru lipsește aria lingvistică comună. Din cauza dispersării în diverse regiuni geografice, minoritatea trăiește în insule lingvistice mai mari sau mai mici. Populația slovacă din Ungaria provine din mai multe locuri, aflate în partea de nord a Ungariei istorice (despre migrație mai pe larg vezi: Divičanová-Krupa 1999); astfel, în locul de trai inițial au fost utilizate dialecte deosebit de variate (versiunile celor trei tipuri principale de dialecte slovace), aducând cu sine, în afara elementelor culturale comune – fără îndoială existente –, și o cultură diferită, cu particularități tipic regionale. Aceste note distinctive lingvistice și culturale au persistat până azi. Pe insulele lingvistice slovace pot fi recunoscute toate cele trei tipuri principale de dialecte (Divičanová 1999: 30).

În opinia autorului citat, transformările etnoculturale care au fost observate pe insulele lingvistice slovace și particularitățile specifice ale așezărilor slovace din Ungaria au fost influențate de mai mulți factori: factorii geografici și de mediu, factorii economici, tipul comunității, existența ori lipsa instituțiilor naționalităților, caracterul relațiilor cu națiunea-mamă, așezarea geografică a localității, sentimentul religios manifestat (mai pe larg vezi: Divičanová 1999: 11–30). Din aceste cauze, așezările slovace sunt caracterizate în primul rând prin diferențieri lingvistice (aparitia dialectelor) și culturale.

Anumite insule lingvistice slovace pot fi definite – chiar dacă nu în aceeași măsură – printr-o oarecare evaluare negativă a limbii materne (a limbii slovace). Acest lucru reiese din afirmațiile formulate în legătură cu inutilitatea, dezavantajul și lipsa de perspectivă a limbii slovace, iar urmările acestora se reflectă în dezinteresul față de această limbă. În acest context, Divičanová (1999: 49) vorbește despre „confuziile apărute în concepțiile legate de valorile limbii materne”. A fost confirmat faptul că argumentațiile de acest tip au luat naștere în special în mediul social slovac cu competențe lingvistice slabe și neadecvate limbii slovace (de exemplu, pe baza cercetărilor lui Demeter-Zayzon 1993: 22).

Nu sunt cunoscute motivele și delimitarea în timp a unei astfel de evaluări. Sub acest aspect, dialectele și obstacolele lingvistice cu referire la acestea pot juca un anumit rol. În orice caz, potrivit celor afirmate de etnografia și istoria maghiară (de pildă, Markuš 1977: 109–171, 1980: 182–219), între membri minorității slovace s-a generalizat punctul de vedere ce pune sub semnul întrebării valorile lingvistice slovace.

Cealaltă notă caracteristică din punct de vedere etnic atribuită minorității slovace este bilingvismul. Apariția acestuia este motivată de cele mai multe ori prin influența factorilor istorici (limba maghiară a fost deja întâlnită înainte de migrare) și economici (contactele lingvistice au devenit firești în decursul relațiilor economice interne și al conviețuirii de zi cu zi) (Divičanová 1999: 52). Slovacilor din Ungaria le este caracteristic faptul că „în mod similar aproape tuturor minorităților ce trăiesc în Ungaria, și la ei, limba dominantă este cea majoritară (limba maghiară), și anume în comunicarea de zi cu zi, pătrunzând tot mai mult și în mediul familial” (Szarka 1999: 171). Limba slovacilor din Ungaria apare în comunicare ca o limbă de rang inferior, supusă regresiei. Dintre reprezentanții intelectualității slovace – potrivit propriilor destăinuirii – doar 20% vorbesc foarte bine limba, iar aproximativ 50% din această categorie au eva-

luat propria competență lingvistică slovacă cu calificativul „mai degrabă bine” (Homišínová 2003, 2006). Ținând cont de această afirmație, poate fi constatat faptul că în cazul lor este vorba despre forma dezechilibrată a bilingvismului, despre așa-numitul bilingvism substractiv (Puskás 2000: 78) a cărui trăsătură specifică este aceea de-a pune tot mai mult în prim-plan limba majorității ca limbă de comunicare. Din utilizarea întâmplătoare – legată de anumite situații – a limbii slovace poate fi dedus în mod logic că acest lucru influențează competențele lingvistice și induce ideea regresiei limbii minoritare.

Deși scopul nostru nu este acela de a califica celelalte minorități din Ungaria, în cazul în care dorim să avem o imagine amplă legată de statutul unor identități etnice, trebuie menționat faptul că trăsături „similare” sunt specifice și celorlalte comunități minoritare. Istoricul László Szarka (Academia de Științe Maghiare) abordează extrem de explicit și într-un context mai larg această problemă, afirmând faptul că identitatea minoritară maghiară este caracterizată prin fenomene de aculturație ce se desfășoară de 150-300 ani. Datorită asimilării avansate, conștiința etnică a minorităților din Ungaria este slabă; în pofida existenței unor indicatori specifici locali, regionali și istorici, în ceea ce privește asumarea identității etnice minoritare, o conștiință etnică maghiară deosebit de evoluată poate fi observată în special la slovaci, germani, armeni, sloveni și croați, care pot fi caracterizați prin utilizarea de zi cu zi a limbii maghiare și biculturalitate: consumul și producerea bunurilor culturale majoritare și minoritare (Szarka 2004:196).

În ceea ce privește limba, autorul menționează faptul că acele comunități „minoritare” care dețin un număr mai însemnat de indivizi (de pildă, romi, germani, slovaci, români, croați, sârbi, sloveni), dar și comunitățile cu un efectiv mai mic (de exemplu, polonezi, bulgari, greci, ucraineni, ruteni, armeni), pe baza originii și a limbii vorbite de părinți și bunici formează insule lingvistice în care poziția dominantă este ocupată de limba maghiară (Szarka 2004).

Acest lucru presupune că majoritatea persoanelor aparținătoare acestor comunități utilizează limba maghiară ca principal mijloc de comunicare (Borbély 2000, Gyivicsán 1993).

În consecință, limba maghiară a devenit limba dominantă a conversațiilor cotidiene, limba maternă minoritară suferind un regres, iar în ceea ce privește conversația, bilingvismul a devenit mai firesc și există tot mai slabe șanse de perpetuare a limbii minoritare în mediul familial.

Conform părerii lui László Szarka, „maghiaritatea” comunităților minoritare este influențată de trei factori:

- extinderea utilizării limbii maghiare (de la generație la generație);
- în cadrul familiilor minoritare, automatismele culturale și lingvistice nu vor putea fi transmise (sau vor putea fi transmise doar într-o măsură limitată);
- condițiile predării în limba maternă din sistemul de învățământ sunt necorespunzătoare (inadecvate) (Szarka 2004b: 198).

Situația este îngreunată și de mediul minoritar cu un specific bicultural.

Evident, efectul factorilor etnici ce consolidează „maghiaritatea” minorității depinde și de alte elemente, cum ar fi locul de trai, tipul de așezare, mediul omogen/eterogen, posibilitățile de utilizare a limbii, influența mediului familial, sfera civilă, activitatea autogovernărilor minoritare¹⁴ etc. În lumina acestora, poate fi afirmat faptul că dincolo de aspectele generale mai sus amintite, insulele lingvistice slovace din Ungaria sunt diferențiate. Nu doar în funcție de tipul locului de trai (urban, rural ori alte tipuri de așezări) pot fi sesizate diferențe, dar se cunoaște faptul că aceste insule diferă atât din punctul de vedere al conștiinței etnice, cât și al relațiilor față de populația (maghiară) majoritară (Divičanová 1999; Homišinová 2003, Krekovičová 2004). Pot fi deosebite mai multe tipuri de așezări ce diferă unele de altele sub aspectul relațiilor identitare lingvistico-culturale și identitar-etnice.

Totodată, experiențele cercetării scot în evidență faptul că identitatea culturală poate fi considerată o categorie mai stabilă decât caracteristicile identității etnice (de pildă, vezi Divičanová 1999; Homišinová 2003). Referitor la slovaci, acest lucru este dovedit – într-un mod foarte sugestiv – prin analiza comparativă a elementelor, întreprinsă de Szabó (2004), care a confruntat rezultatele „recensământului” complinit¹⁵ privind analiza

14 De la adoptarea legii minoritare din Ungaria (1993) au mai avut loc alegeri comunale în 1994, 1998, 2002 și 2006. Numărul autogovernărilor minoritare slovace arată o tendință de creștere. În prima etapă electorală au funcționat 52 de autogovernări slovace, în cea de-a doua 75, iar în a treia etapă 114. După alegerile autorităților administrației publice locale din anul 2006, în Ungaria au fost înființate 116 autogovernări slovace. În prezent, slovaci din această țară au reprezentanțe în autogovernările locale în 11 dintre cele 20 de județe și în 14 dintre cele 18 sectoare ale Budapestei.

15 În cazul acestui așa-numit recensământ complinit pot fi analizați trei indicatori:

- familiile atașate în mod categoric de cultura naționalității;
- familiile mixte din punct de vedere etnic care nu au fost asimilate sub aspectul limbii materne;

caracterului etnic al familiilor, realizat în anul 1980 de I. Hoóz, cu datele de recensământ din 2001. În pofida limitelor investigării datelor de recensământ elaborate de Hoóz (în special sub aspectul culegerii datelor), dintre indicatorii etnicității analizați, cel mai evident s-a dovedit a fi atașamentul față de valorile și tradițiile culturii etnice slovace. Datele referitoare la caracterul etnic al familiei (1980), precum și cele cu privire la atașamentul față de valorile și tradițiile culturale (2001) se află la niveluri mai înalte decât indicatorii de bază: naționalitatea și limba maternă.

Rezultatele cercetărilor empirice de teren realizate în Ungaria (ex. Gyivicsán 1985; Garami–Szántó 1991; Molnár 1993, Demeter Zayzon 1993, Imre 2000; Homișinová 2003; Uhrinová 2004) demonstrează, de asemenea, că în mijlocul slovacilor din această țară apare – în general – identitatea dublă dezechilibrată, caracterizată prin dominanța limbii maghiare și regresia limbii slovace; pe baza existenței și a efectelor altor particularități etnoculturale (tradiții culturale) însă, această etnie este legată și de identitatea slovacă, evident, în proporții diferite de la generație la generație.

Acest tip de relație are relevanță în special în cazul persoanelor ce aparțin intelectualității slovace din Ungaria (Homișinová 2003).

Contextul intergenerațional al percepției identității sociale – constatări empirice fundamentale

Cadrul de referință privind metodologia, analiza și prelucrarea datelor

În această parte a studiului nostru vom face cunoscute rezultatele cercetării realizate prin includerea a 200 de furnizori de date – membri ai 200 de familii – de etnie slovacă din Ungaria.

În ceea ce privește conceperea metodei folosite pentru investigarea problemei identității etnice, în acest studiu a fost utilizată teoria identității sociale deja amintită (Social Identity Theory, SIT). Potrivit celor afirma-

-
- familiile mixte din punct de vedere etnic care au fost asimilate sub aspectul limbii materne.

te în partea teoretică a studiului nostru, această teorie deosebește identitatea personală (autodeterminarea individuală etnică – convingerea personală, identitatea individuală) și identitatea socială (conștientizarea și trăirea apartenenței la mediul social, grupul ori grupurile sociale, identificarea grupului). Aceste două planuri ale identității sunt caracterizate prin interdependență și determinabilitate, deoarece perceperea identificării individuale cu mediul social înconjurător contribuie într-o oarecare măsură și la autoidentificare. Pe ambele planuri ale cercetării realizate am încercat să analizăm în cadrul identității etnice anumite aspecte ale identificării individuale și de grup.

În ceea ce privește problematica investigată, ne îndreptăm atenția asupra acelor constatări ale cercetării care subliniază contextul intergenerațional al acesteia și modul în care identitatea socială este percepută și evaluată de către persoanele minoritare din comunitățile slovace. Concret, este vorba despre perceperea proporției și a intensității apartenenței la anumite formațiuni macrosociale selectate din punct de vedere generațional (legat de furnizorii de date, predecesori și succesori).

Modificând metodologia pusă în practică în cazul cercetării referitoare la etnocentrism (Výrost 1994) și la memoria intergenerațională (Bačová 1996), cadrul identității macrosociale a fost definit ca măsura identificării furnizorilor de date cu marile formațiuni sociale. Potrivit scopului și obiectivelor cercetării, cadrul identității sociale a fost specificat prin șapte subniveluri selectate: așezarea, regiunea, majoritatea, minoritatea, națiunea-mamă și două formațiuni statale. Așadar, în cazul slovacilor a fost examinat modul în care aceștia percep apartenența lor la următoarele formațiuni: propriul sat/oraș (S/O), regiunea (R), Republica Slovacă (RS), Republica Ungară (RU), națiunea slovacă (NS), națiunea maghiară (NM), minoritatea slovacă din Ungaria (MSU).

Printre obiectivele de evaluare, contextul intergenerațional este interpretat ca diferența apărută în cadrul identității sociale (la nivel macro-social). Pot fi distinse trei obiective de evaluare: contemporanii (C) (minoritatea slovacă), predecesorii (P) (generația precedentă, cu 30 de ani mai în vârstă față de furnizorul de date), succesorii (S) (generația următoare, cu 30 de ani mai tânără decât furnizorul de date). Așadar, am fost interesați de confruntarea modului în care slovacii contemporani din Ungaria percep apartenența lor la formațiunile macrosociale analizate și de părerea acestora cu privire la generațiile slovace precedente și succesoare (în toate cele trei cazuri, evaluarea a fost făcută de furnizorii de date). Ast-

fel, în mod indirect au fost investigate opiniile acestor persoane legate de tendințele de dezvoltare socială, pe baza cărora membrii minorității slovace își asumă propria identitate socială, precum și pe cea a înaintașilor și a urmașilor lor (necunoscuți). Eventualele diferențe pot fi interpretate precum semne ale influenței obiectivelor de evaluare asupra identității sociale a anchetaților.

Măsura identificării cu formațiunea socială selectată și intensitatea acesteia (în cazul tuturor celor trei obiective) au fost definite pe o scală de la 1 la 7, în care 1 – deloc (adică lipsa identificării), iar 7 – valoare maximă (așadar, o identificare foarte puternică).

Așadar, cadrul de referință aplicat la interpretarea datelor deține următoarele particularități: abordarea bifactorială (3 x 7), adică obiectivul de evaluare este interpretat pe trei niveluri (evaluarea contemporanilor, părerile legate de predecesori și succesori) și formațiunile macrosociale pe șapte niveluri (elementele analizate ale identității sociale).

Potrivit opiniei noastre, este demonstrat faptul că la nivelul unor formațiuni apar diferențe în ceea ce privește interpretarea evenimentelor din trecut, prezent și a celor așteptate în viitor.

Datele au fost prelucrate în programul Statistica/w. Testarea diferențelor a fost realizată cu ajutorul analizei dispersiei (ANOVA/MANOVA eșantion independent – tipul de familie; cu măsurători independente pe eșantioane dependente – obiectivul de interpretare, formațiunile sociale).

Caracteristicile eșantionului analizat

În scopul realizării analizei au fost selectați 200 de furnizori de date ce reprezentau 200 de familii, toți membri ai minorității slovace. În eșantionul amintit au fost incluși 74 de bărbați (37%) și 126 de femei (63%). Această pondere corespunde aproximativ compoziției totale a populației slovace, eșantionul având o ușoară predominanță feminină (față de datele de recensământ din anul 1990, ponderea femeilor este cu 4% mai ridicată).

În funcție de vârstă, populația slovacă adultă a fost împărțită în patru grupe de vârstă: 18–29 ani, 30–44 ani, 45–59 ani, 60 ani și peste. Pe baza acestora, numărul furnizorilor de date din diferite categorii de vârstă se împarte astfel: 7 furnizori de date în prima categorie, 101 în cea de-a doua, 59 în cea de-a treia și 33 de furnizori de date în ultima categorie (în repartitie procentuală: 3,5%, 50,5%, 29,5%, 16,5%). Așadar, cei mai mulți furnizori de date (jumătate dintre aceștia) aparțin categoriei de

vârstă mijlocie, o treime categoriei vârstnicilor, iar o șesime sunt incluși în categoria celor mai în vârstă.

Repartiția eșantionului după studiile absolvite a fost următoarea: studii de bază – 33 furnizori de date (16,5%), studii medii fără bacalaureat – 21 furnizori de date (10,5%), studii medii cu bacalaureat – 67 furnizori de date (33,5%), studii superioare – 79 furnizori de date (39,5%).

Furnizorii de date erau originari din cele 5 județe care dețin cel mai ridicat număr al populației slovacă: județul Pest (44, adică 22%), județul Komárom-Esztergom (26, adică 13%), județul Békés (81, adică 41,5%), județul Nógrád (18, adică 9%), județul Borsod-Abaúj-Zemplén (20, adică 10%), iar 11 (5,5%) furnizori de date proveneau din Budapesta.

Din perspectiva cercetării poate fi interesant faptul că 138 de furnizori de date (69%) au menționat ca limbă maternă pe cea slovacă, 50 (un sfert) limba maghiară, iar 12 furnizori de date (6%) au ales varianta mixtă, adică au indicat ca limbă maternă atât limba maghiară, cât și pe cea slovacă.

Sub aspectul criteriilor de identificare formulate de noi, repartiția familiilor era proporțională din punct de vedere etnic (familie mixtă/omogenă) și generațional (familie mai în vârstă/mai tânără), așadar dintr-un grup făceau parte 100–100 furnizori de date, adică tipuri de familii. Conform tipului de așezare, 81 de furnizori de date (familii) proveneau din mediul urban, iar 119 din mediul rural.

Rezultatele cercetării

În cadrul studiului de față a fost deja menționat faptul că din punctul de vedere al obiectivelor de evaluare (contemporani, predecesori și succesori) există diferențe evidente cu referire la proporția identificării cu formațiunile sociale selectate.

Obiectivul de evaluare al cercetării noastre a fost considerat un factor independent, așadar era vorba despre percepția generală a apartenenței la marile formațiuni sociale, așa cum a fost apreciată aceasta de către furnizorii de date referitor la trei generații. Rezultatele sistematizate sunt cuprinse în Tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2. Influența obiectivului de evaluare asupra anumitor elementele privind stabilirea identității sociale (valorile medii \bar{x} și testul cu varianța unică F)

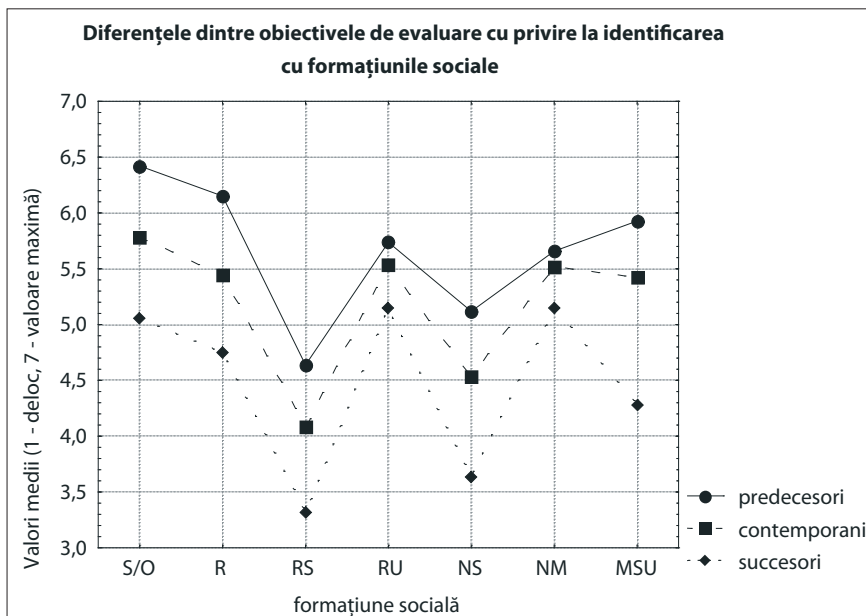
Formațiunea socială	Predecesori (P)	Contemporani (C)	Sucesori (S)	Valorile medii valabile pentru formațiunea socială dată (\bar{x})	Testul F semnificația (p)
S/O	6,37	5,65	5,04	5,69	131,57***
R	6,12	5,37	4,78	5,42	144,71***
RS	4,56	4,03	3,22	3,94	141,30***
RU	5,67	5,49	5,11	5,42	29,87***
NS	5,01	4,42	3,50	4,31	161,43***
NM	5,59	5,48	5,10	5,39	10,66***
MSU	5,88	5,34	4,10	5,10	192,84***
Valoarea medie valabilă pentru obiectul de evaluare (\bar{x})	5,60	5,11	4,41		
Testul F și semnificația (p)	100,82***	97,56***	125,07***		

*** $p < 0,00001$

Rezultatele atestă faptul că furnizorii de date – în cazul tuturor formațiunilor sociale analizate – i-au evaluat în mod diferit pe contemporanii lor, precum și generațiile predecesorilor și ale succesorilor. Diferențele apar din punct de vedere statistic în mod semnificativ în cadrul tuturor celor șapte particularități caracteristice observate, precum și în interiorul unor obiective de evaluare. Așadar, analiza dispersiei a confirmat ipoteza noastră potrivit căreia obiectivul va influența proporțiile identificării furnizorilor de date cu formațiunile sociale pentru care au optat, respectiv măsura în care sesizează apartenența la aceste formațiuni. Aceste constatări sunt valabile pentru întregul eșantion, fără a ține cont de ceilalți indicatori de identificare (de pildă, vârsta, sexul, studiile, tipul de familie).

Evaluarea diferențiată a contemporanilor, predecesorilor și succesorilor a fost realizată potrivit diverselor particularități și direcții. Pentru o mai mare sugestivitate, rezultatele sunt prezentate și pe un grafic (Graficul 1).

Graficul 1

Având în vedere criteriile de interpretare a obiectivelor de evaluare și a formațiunilor sociale, pe baza graficului, la prima vedere, pot fi constatate două aspecte importante.

În primul rând, este evident faptul că furnizorii de date, în cazul tuturor formațiunilor sociale, au atribuit valorile cele mai mari generației predecesorilor, urmând mai apoi contemporanii, iar referitor la succesori, furnizorii de date presupun că aceștia se vor identifica cu aceste formațiuni într-o măsură și mai mică (acest lucru este indicat de valorile medii înregistrate la formațiunile de evaluare: predecesori $x = 5,60$; contemporani $x = 5,11$; succesori $x = 4,41$). Așadar, având în vedere orizontul de timp care se îndreaptă din trecut spre viitor prin prezent, în cazul slovacilor din Ungaria poate fi constatată tendința de scădere a măsurii identificării cu formațiunile sociale selectate. În acest context, merită supuse atenției diferențele existente între evalua-

rea formațiunilor, în special la generația succesorilor, în cazul căreia poate fi observată o scădere impresionantă a identificării cu formațiunile sociale, în primul rând cu cele de tip „slovac”: dintre acestea fac parte Republica Slovacă, națiunea slovacă și minoritatea slovacă din Ungaria. În ceea ce privește formațiunile sociale amintite, evaluările furnizorilor de date referitoare la viitor sunt deosebit de sceptice: în opinia acestora, la generațiile viitoare ale slovacilor din Ungaria va scădea intensitatea apartenenței la aceste formațiuni sociale. Merită amintit faptul că diferențele din generația succesorilor existente între formațiunile slovace (RS, NS, MSU) și cele maghiare (RM, NM) sunt puternic semnificative din punct de vedere statistic ($p < 0,00001$).

În al doilea rând, la interpretarea evaluării formațiunilor sociale analizate potrivit nivelelor obiectivelor de evaluare apare un aspect interesant. Identificarea cu diverse formațiuni are o dinamică diferită la furnizorii de date, modul de diversificare a acestora este însă identic. Altfel spus: referitor la toate cele trei obiective de evaluare, determinările legate de formațiunile studiate evoluează în aceeași direcție. Conform specificului formațiunii, pot fi deosebite patru direcții de evaluare: atașamentul față de 1. satul/orașul și regiunea, 2. Ungaria și națiunea maghiară, 3. Slovacia și națiunea slovacă, 4. propria minoritate. Doar pe baza unei analize factoriale ar putea fi stabilit dacă într-adevăr ne confruntăm sau nu cu o structură bazată pe patru factori. În etapa actuală a cercetării nu poate fi constatat decât faptul că, pe baza valorilor medii (considerate indicatoare secundare) înregistrate la diversele formațiuni sociale, furnizorii de date se atașează cel mai puternic de satul/orașul (5,69) și regiunea (5,42) lor, urmând cu aproape aceleași valori Ungaria și națiunea maghiară (5,42; 5,39); furnizorii de date consideră că sunt cu ceva mai puțin legați de propria minoritate (5,10), identificarea cea mai puțin intensă realizându-se cu Republica Slovacă și națiunea slovacă (3,94; 4,31).

Rezumat

Dacă ar trebui rezumate particularitățile ce constituie esența identității etnice a slovacilor din Ungaria, pe baza datelor empirice accesibile, ar putea fi constatate următoarele:

- efectivul legat de indicatorii privind naționalitatea și limba maternă scade, datele prezintă unele discordanțe;

- structura așezărilor nu este una compactă, particularitățile localităților cu specific slovac;
- conștiința națională este slab evoluată;
- identitatea etnică este dublă;
- bilingvismul cu dominanța limbii maghiare;
- în ceea ce privește legăturile față de limba maternă (limba slovacă) există opinii contradictorii;
- sistemul cultural nu este stabil, din punctul de vedere al conținutului avem de-a face cu un sistem cultural dublu (bilingv).

Sub aspectul conservării și al consolidării etnicității, particularitățile/caracteristicile pot fi apreciate ca destabilizatoare, producând efecte negative asupra manifestărilor și a construcției legate de identitatea etnică a slovacilor din Ungaria, având drept rezultat o „maghiarizare” tot mai intensă a minorității slovace.

Constatările unor analize empirice mai noi confirmă însă faptul că membrii acestei comunități minoritare sunt pe deplin conștienți de faptul că identitatea etnică a propriei minorități este slab evoluată, iar manifestându-și opiniile asupra viitorului minorității slovace, consideră că s-ar impune conservarea și dezvoltarea identității etnice, și anume prin consolidarea anumitor componente ale acestei identități: în primul rând a limbii materne, care deține un rol decisiv. Conștientizează într-o măsură corespunzătoare faptul că tocmai limba maternă constituie elementul constructiv cel mai important al etnicității, indiferent de rolul pe care îl împlinește în comunitatea respectivă.

În ceea ce privește sistematizarea rezultatelor empirice prezentate, în primul rând ne îndreptăm atenția spre interpretarea rezultatelor cercetării legate de contemporani – membrii minorității slovace din Ungaria – (având în vedere faptul că evaluările privitoare la predecesori și succesori sunt iluzorii).

Considerăm că identificarea intensă a furnizorilor de date cu satul/orașul și regiunea lor confirmă legăturile strânse și atașamentul puternic cu locul de trai, ce au persistat timp de mai multe generații. Presupunem că identificarea mai puternică a furnizorilor de date cu Republica Maghiară și națiunea maghiară decât cu Republica Slovacă și națiunea slovacă este consecința atașamentului emoțional și cultural, format printr-o îndelungată conviețuire, față de formația statală și națiunea amintite, consolidat în continuare de faptul că minoritatea slovacă din Ungaria – ca

etnie – a trăit mereu pe teritoriul Ungariei, așadar într-un mediu maghiar. Pe de altă parte, însă, valorile definiției în ceea ce privește identificarea cu minoritatea slovacă din Ungaria indică faptul că pentru comunitatea respectivă în prezent este importantă apartenența la această etnie.

Rezultatele empirice prezentate au confirmat faptul că intensitatea identificării cu marile formațiuni sociale analizate a fost puternic influențată de obiectivul de evaluare, așadar de faptul că furnizorii de date au evaluat valoarea apartenenței la formațiunea respectivă raportându-se la propria persoană (generația contemporană) ori la predecesorii și succesorii lor. În ceea ce privește evaluarea valorilor de identificare cu formațiunile sociale selectate, poate fi observată o tendință descrescătoare începută din trecut, care continuă în prezent și în viitor.

Bibliografie

- ARATÓ Endre
1969 *A magyar–cseh–szlovák viszony ötven éve*. Budapest.
- BAČOVÁ, Viera (ed.)
1996a *Historická pamäť a identita*. Spoločenskovedný ústav SAV, Košice, 264.
- BAČOVÁ, Viera
1990 *Etnická identita osobnosti – sociálnopsychologický prístup*. Slovenský národopis, 508–515.
- 1993 Teórie osobnej a sociálnej identity. In: VÝROST, J. – LOVAŠ, L. – BAČOVÁ, V.: *Vybrané kapitoly zo sociálnej psychológie II*. Veda, Bratislava, 72–129.
- 1996b *Spoločenská a kultúrna podmienenosť osobnej identity*. Československá psychologie, Psychologický ústav AV ČR, Academica, Praha, 40, 4, 321–337.
- 1997 Primordiálny verzus inštrumentálny základ etnickej a národnej identity. *Československá psychologie* 41. 303–313.
- BARTH, Fredrik
1996 Ethnic Groups and Boundaries. In: HUTCHINSON, J. – SMITH, A.D. (ed.): *Ethnicity*. Oxford University Press, Oxford, 81.
- BORBÉLY Anna
2000 *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. Budapest.
2001 *Nyelvcseré*. MTA, Nyelvtudományi Intézet, Budapest 2001, 305.

BOTÍK, Ján

1991 Etnicita ako základná kategória národopisnej vedy. *Slovenský národopis* 39. (1) 18–24.

CZIBULKA Zoltán (ed.)

2002 *Népszámlálás 2001*. 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai. KSH, Budapest, 338.

DEMETER ZAYZON Mária

1993 *Öntudatosodás és önfeladás között*. Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat, Tatabánya

DIVIČANOVÁ, Anna

1999 *Jazyk, kultúra, spoločenstvo. Etnokultúrne zmeny na jazykových ostrovoch v Maďarsku*. Békešká Čaba–Budapešť

2002 *Dimenzie národnostného bytia a kultúry*. VÚSM, Békešká Čaba, 533.

DIVIČANOVÁ, Anna – KRUPA, Ondrej

1999 *Slováci v Maďarsku*. Press Publica, Budapešť.

GARAMI Erika – SZÁNTÓ János

1991 *Magyarországi szlovákok*. Társi, Budapest.

GYIVICSÁN Anna

1985 Az anyanyelv és kultúra értékrendjének változása a kiskőrösi szlovákoknál. In: VERSEGI Gy. (szerk.): *A magyarországi nemzetiségek kulturális, tudati jellemzői*. Budapest, Állami Gorkij könyvtár, 1985, 9–57.

1994 A magyarországi szlovákság számadatok tükrében. In: *Magyarország nemzetiségeinek és a szomszédos államok magyarságának statisztikája (1910–1990)*. Budapest, 301–314.

HOMIŠINOVÁ, Mária

2000 O etnicite príslušníkov slovenskej inteligencie v Maďarsku – relácie medzi stupňom etnickej identity a etnoidentifikačnými kategóriami. Štúdia. *Sociológia* 32. (5) 471–481.

2002 A magyarországi kisebbségek egyényi és csoportidentitásáról. In: KOVÁCS, N. – SZARKA, L. (ed.): *Tér és terep*. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből. Akadémiai kiadó, Budapest, 33–41.

2003 *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. (Vybrané výsledky skúmania stavu etnickej identity). Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békešká Čaba.

2004 A magyarországi szlovák értelmiség etnikai identitása /kutatási eredmények és összefüggések/ Etnická identita slovenskej inteligencie žijúcej v Maďarsku (základné výskumné zistenia a súvislosti). *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom* 15. (1) 139–157.

- 2006 *Etnická rodina Slovákov, Chorvátov a Bulharov žijúcich v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu. (Teoretická a empirická komparatívna analýza skúmania etnických procesov slovanských minorít)*. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, Békéscsaba
- 2008a *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok a magyarországi kisebbségi családokban*. MTA KI, Gondolat, Budapest
- 2008b *Percepcia sociálnej identity Slovákmí v Maďarsku a Maďarmi na Slovensku (komparatívna empirická analýza)*. *Sociológia* 40. (5) 453–486.
- IMRE Anna
- 2000 *Anyanyelv, másodnyelv, környezeti nyelv. A 20 század végi magyarországi kisebbségi oktatás nyelvi viszonyai*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- JAKUBÍKOVÁ, Kornélia
- 1993 *Je etnická identifikácia funkciou jazyka a kultúry? Slovenský národopis* 41. (1) 60–65.
- KISEBBSÉGI ÉRTEŚÍTŐ
- 1993 *Informačný bulletin národných a etnických menšín žijúcich v Maďarskej republike*. OBZOR, Budapest'.
- KREKOVIČOVÁ, Eva
- 2004 *Slováci v Maďarsku medzi ústnou a písanou komunikáciou (Funkcia duchovných spevníkov v kultúrnej pamäti a etnickej identifikácii)* In: *V službách etnografie (A néprajztudomány szolgálatában)*. Békešská Čaba, 396–404.
- KRUPA András
- 1999 *A népi kultúrák és kétnyelvűség viszonya a délkelet-alföldi szlovákoknál*. Békéscsaba
- MAŘÍKOVÁ, Hana – PETRUSEK, Miloslav – VODÁKOVÁ, Alena
- 1996 *Vel'ký sociologický slovník*. I. a II. díel. Karolinum, Praha.
- MÁRKUS Mihály
- 1977 *A tírják etnikai csoport kialakulása*. In: *A Nyíregyházi szlovák (tírják) nyelvjárásí és néprajzi emlékek*. Nyíregyháza, 109–171.
- MOLNÁR Éva
- 1993 *Te tót (német) vagy – mondta anyám magyarul*. *Regio – Kisebbség, Politika, Társadalom* (1) 134–149.
- RECENSÁMÁNT 1990
- 1992 *Nemzetiség, anyanyelv*. KSH, Budapest.
- RECENSÁMÁNT 1990
- 1994 *Anyanyelv, nemzetiség településenként 1980, 1990, 1994*. KSH, Budapest

RECENSĂMĂNT 1990

1995 *A nemzetiségek életkörülményei*. KSH, Budapest.

RECENSĂMĂNT 2001

2002 *4. Nemzeti kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai*. KSH, Budapest.

PARÍKOVÁ, Magdaléna

1999 *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946–48*. STIMUL Bratislava

PUSKÁS Tünde
2000 Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (1) 69–84.

SZABÓ Orsolya

2004 A magyarországi szlovákok a népszámlálások tükrében. In: KOVÁCS Nóra – SZARKA László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II*. Akadémiai kiadó, Budapest, 267–284.

SZARKA László

1999 A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. Kisebbségkutatás. Osiris, Budapest, 168–175.

2004 *Kisebbségi léthelyzetek – közösségi alternatívák*. Lucidus, Budapest.

ŠUTAJ, Štefan

1991 *Reslovakizácia. Zmena národnosti časti obyvateľov Slovenska po 2. sv. vojne*. SvŮ SAV, Košice

TAJFEL, Henri (ed.)

1981 *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge University Press, Cambridge.

TAJFEL, Henri – TURNER, John

1986 The social identity theory of intergroup behavior. In.: AUSTIN, W.G. – WORCHEL, S.: *Psychology of Intergroup Relations*. Nelson Hall, Chicago, 7–24.

UHRINOVÁ, Alžbeta

2004 *Používanie materinského jazyka v kruhu slovenskej inteligencie v Békešskej Čabe*. Békešská Čaba.

VÝROST, Jozef

1994 Etnocentrizmus, autoritárstvo, postoje k politickým zmenám. In.: ZELOVÁ, A. (akol.): *Minoritné etnické spoločenstvá na Slovensku v procesoch spoločenských premien*. Veda, Bratislava, 141–157.

Sînziana PREDA

Cehii din Banat, migrație și identitate problematică

Într-o schiță de istorie locală, aducerea de cehi din Bohemia, de către Habsburgi, în zona Moldova Nouă (cu începere din anii '20 ai sec. XIX), completează vastul tablou al colonizărilor efectuate în Banat, cu scopul consolidării stăpânirii imperiale la nordul Dunării și al exploatării resurselor regiunii (cu precădere, a celor de subsol). Singurele localități omogene din România, din punctul de vedere al distribuției etnice, satele cehilor (astăzi, în număr de șase) delimitează un teritoriu de limbă, confesiune și obiceiuri diferite de cele ale majorității, un spațiu de identitate cultivată într-un mediu geografic ostil și pe un pământ, inițial, total necunoscut.

Cehii au ajuns în Banat înainte de începutul veacului XIX, însă în mod sporadic și în număr restrâns (Popp 1942: 49). Drept alternativă la populația germană (pentru zona cuprinsă între Dunăre și Nera), colonizată masiv în provincie, cehii aveau renume de sârguincioși muncitori și buni soldați („...guvernul austriac a avut o părere foarte bună despre spiritul colonizator și energia Cehilor”) (Noska 1929: 662). Exploatând situația păturilor de jos din Bohemia veacurilor XVIII–XIX („Nivelul economic al coloniștilor cehoslovaci este natural foarte scăzut”) (Noska 1929: 661), Viena a dispus trimiterea mai multor transporturi de agricultori, calfe, meșteșugari, tăietori de lemne (adunați din regiunea Pragăi, în special), cu promisiunea înzestrării acestora cu pământ și a scutirii de taxe (pentru o perioadă determinată). Acțiunea a fost intermediată de un antreprenor orăvițean, ce le-a oferit viitorilor coloniști slujbe în domeniul tăierii și prelucrării lemnului, ca mai apoi să îi abandoneze, lipsindu-i de unelte și provizii. Dezamăgiți, de la bun început, de inconsistența făgăduielilor imperiale, vor fi treptat integrați în regimentele grănicerești (în cuprinsul confiniului militar), punând bazele câtorva așezări compacte sub aspect etnic; o parte dintre ele au dispărut, iar astăzi mai supravie-

țuiesc Sfânta Elena, Bigăr, Gîrnic, Ravenska, Șumița (jud. Caraș-Severin) și Eibenthal (jud. Mehedinți). În tot acest timp, comunitatea a cunoscut experiența comunionului grăniceresc, identitatea profesională conferită de inaugurarea minelor de cărbune din Clisură, migrația secundară în Statele Unite, războaiele mondiale, exodul din 1947, către Cehoslovacia, existența relativ stabilă din perioada comunistă (satele nu au fost colectivizate) și dezagregarea grupului, după 1989.¹

Investigarea comunității pemilor² din Clisura Dunării a dezvoltat două direcții de analiză, etnică și confesională, paliere identitare aflate în relație de interdependență: ambele s-au completat și susținut reciproc, cultivate drept fundament al specificității grupului. Reperele sunt configurate de limba permanent vorbită în familie și în viața socială, sistemul de rudenie extinsă, întrajutorarea, credința romano-catolică, un mod de viață normat și conservator (de pildă, modelul endogamiei). Ele lămuresc menținerea aproape nealterată a existenței grupale, într-o formă apropiată de cea a primilor coloniști, un grad redus de preluare a formelor de cultură exterioară enclavei, românii din vecinătate fiind (în opinia cehilor) aceia care au avut ceva de învățat din contactele interetnice. De altfel, interferențele au fost minime, până la industrializarea forțată din anii ceaușști; una dintre explicații ține de particularitățile mediului geografic: satele cehilor au fost amplasate la capătul unor văi înguste, abrupte, în munți împăduriți, iar accesul spre ele s-a realizat (și se realizează și astăzi, în aceeași măsură) cu dificultate. După cum o relevă poveștile întemeierii, istoria pemilor se construiește mereu în raport cu peisajul ostil, ce funcționează, în principal, drept clarificare pentru dificultățile pe care fondatorii le-au întâmpinat în strădaniile de a rămâne în Banat. Invocate în discursul țăranilor, condițiile aspre au dat naștere unei culturi izolate, montane; tocmai distanța față de restul lumii este, alteleori, la nivelul aceleiași discurs, recunoscută a fi fost un element favorizant întru păstrarea identității grupului, atât din punct de vedere etnic, cât și cultural.

Vizibilă și funcționând ca o linie de demarcație pentru outsiders, structura de rezistență a colectivității cedează în ultimele două decenii, sub presiunea conjugată a câtorva factori. Din exterior, lovitura decisivă

1 Pentru o cunoaștere amănunțită a istoriei minorității, a se vedea: Schlögl 1925–1927, Urban 1930, Karas 1937, Jech–Karusický–Scheufler–Skalníková 1965, Svoboda 1999, Moisi 1938, Dolângă 1995, D. Gecse 2009, Preda 2010.

2 Spre a-i desemna pe vecinii cehi, românii și sârbii din Clisură îi numesc „pemi”, o deformare a indicației lor de proveniență, „Böhmen”.

a fost dată de închiderea minelor din apropiere (Cozla – 2004, Moldova Nouă – 2006, Baia Nouă – 2007) și, *grosso modo*, de involuția economică instalată pe plan regional. Pe de altă parte, perioada postdecembristă marchează transformări ireversibile în comunitate, pecetluind un destin încercat. Au existat momente dificile în istoria pemilor (greutățile materiale și migrația secundară din etapa colonizării, plecările de la finele veacului XIX și cea din 1947), toate depășite. Transformările au fost de ordin numeric, fără a leza ființa profundă a grupului, identitatea sa. Ultima jumătate de secol însă, a adus importuri culturale (prin deschiderea impusă de schimbările economice, dar și prin vizitarea Occidentului, întruchipat de Cehoslovacia, și, mai apoi, de Republica Cehă) și depopulare (prin emigrație, spor demografic negativ și scăderea numărului de copii per familie); în unele cazuri se adaugă pierderea identității lingvistice, anulată voit de familii care nu se mai regăsesc în limba maternă, ci în cea oficială, pe care o impun odraslelor. O atitudine sancționată de una dintre figurile eminente ale comunității,³ „episcopul cehilor” (Gecse 2008: 176), numit și arhidecan onorific: *Sînt familii cehe, pur cehe, care vorbesc românește; n-am nimica să vorbească cu românii, sau în afara casei, dar în familie...eh, da' la mine vin și cer adevărîntă, să-i dau dovadă că este ceh, ăsta, prima dată vorbește cehă și-atuncea îți dau adevărîntă. (Dar cum le eliberați?) – Am dreptul, sînt împuternicit din partea Ministerului de Externe din Cehia, pentru că sînt catolici; eu, pe bază că-i botezat la catolici, e romano-catolic și pentru că eu am în evidență persoana respectivă, atunci am dreptul să-i eliberez; este cetățean român, dar de naționalitate cehă, și asta îi ajută acolo. (Dar numai în Cehia, nu?) – Da, numai acolo, în altă parte n-are nici un rost. (Václav Mašek, n. 1941, preot, interviu realizat la Eibenthal, 2006.)* Dacă sporul natural și asimilarea culturală pot fi mai greu controlate, folosirea graiului străbun trebuie înțeleasă drept o necesitate, nu o impunere. Utilizarea limbii oficiale este percepută ca firească în afara grupului, dar intruziunea sa în mediul familial afectează ansamblul trăsăturilor distinctive ale acestui microcosmos. În viziunea păstorului spiritual, situația trimite la o comparație de status minoritar, la modul cum este internalizat de către membrii grupului etnic: *Copiii noștri vorbesc românește între ei și sunt cehi... țiganu-i țigan, cu toții râdem de el, da' lui nu-i e rușine de limba sa și la copiii noștri le e rușine, și chiar și părinții...* (Václav

3 Preotul Václav Mašek (Eibenthal), recompensat cu distincția „Gratias Agit”, de către Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Cehe, pentru contribuția sa la perpetuarea identității comunității cehe din sudul Banatului.

Mašek). Logica socială a demonstrat că apartenența socială se ilustrează și printr-o limbă diferită, o realitate la care „disidenții” ar trebui să subscrie spre a revendica, în continuare, condiția de etnic/minoritar.

Astfel de exemple identificăm în orice alt grup, dar cu cât el este mai redus, cu atât pericolul dezintegrării sporește, antrenând reacții din partea celor care luptă pentru unitatea lui. Totodată, conservarea și transmiterea moștenirii lingvistice nu înseamnă însușirea mai puțin calitativă a limbii oficiale. Chiar dacă într-o proporție covârșitoare tinerii generații aleg stabilirea în Cehia, învățătorii din așezările pemilor se străduiesc să predea și în română, spre a le asigura celor care decid să rămână un punct de plecare în competiția din societatea autohtonă. Unii elevi își continuă studiile în orașele din preajmă (Reșița, Turnu Severin, Caransebeș, Timișoara), fără ca aceasta să indice o abdicare de la propria identitate. Bilingvismul actual al pemilor camuflează, în fapt, o pendulare între patrimoniul spiritual, transmis generațional, și locul de naștere, la care raportarea este mai mult sau mai puțin intensă. Analizarea materialului rezultat din interviurile cu sătenii a demonstrat prezența a două categorii, definite de criteriul vârstei. Cei aflați la senectute s-au declarat, în majoritate, deopotrivă cehi și români, identitatea românească construindu-se prin referirea la locul obârșiei, al copilăriei, la cel de muncă, în ansamblu, al vieții trăite în Banat. Tinerii postulează o identitate cehească, și cea mai sigură/evidentă dovadă o constituie neîntreruptul exod în „patria-mamă” (sub această sintagmă, Republica Cehă apare în discursul sătenilor care se simt foarte legați de pământul înaintașilor). Este întrucâtva paradoxal că tocmai bătrânii, recunoscuți drept păstrători ai tradițiilor și ai unicității grupului, aderă la o dublă identitate, iar tinerii se identifică doar prin aceea cehească, probabil și ca un fel de revoltă (la nivelul inconștientului) împotriva unei societăți care nu le oferă sprijin. Adesea, generațiile noi sunt dispuse a adopta și o altă identitate (și chiar a renunța la cea primară, în unele contexte) și tot ele sunt calea pe care noutățile, modernitatea, alteritatea în genere se infiltrează într-un spațiu închis, punând în pericol status quo-ul acestuia. Cert este că nu toți pemii care au plecat au avut ca primă motivație patriotismul, comuniunea afectivă cu un spațiu pe care, în definitiv, nu îl cunoșteau inițial decât prin proiecțiile rudelor și prietenilor. Dispariția locurilor de muncă din proximitatea satelor a impus identificarea unor soluții rapide, iar cum un precedent exista, mobilitatea acestei mâini de lucru a devenit un fapt evident. De la munca sezonieră/temporară s-a ajuns la stabili-

rea definitivă, pe măsură ce pemii au realizat că, în pofida greutăților de adaptare și integrare în Republica Cehă, România nu le (mai) oferă șanse.

În condițiile în care o strategie economică a devenit o politică de viață, satul ceh și-a modificat înfățișarea și a încercat, din mers, să se reorienteze. Pe lângă multe case goale, definitiv părăsite sau păstrate pentru vacanțe, o parte dintre cele locuite au intrat în circuitul agroturistic. Inscricția „ubytování” desemnează gospodăriile unde turiștii găsesc cazare și masă, pentru ca de aici să pornească spre descoperirea împrejurimilor (trasee montane, malul Dunării, peșteri, mori de apă). Această formă de turism local s-a dezvoltat în ultimul deceniu, prin aducerea regulată⁴ de cetățeni cehi, interesați a cunoaște peisaje deosebite, dar și o secvență din istoria propriei lor țări, păstrată la mii de kilometri depărtare. Agroturismul constituie o sursă de venit pentru familiile care au rămas și care au membri capabili de muncă, ce întrețin locuința și gospodăria, astfel încât să corespundă pretențiilor oaspeților. Proprietarii au investit în modernizarea interioarelor, au construit băi și, uneori, au extins spațiul inițial, totul spre a-l atrage pe cel sosit din afară și sub presiunea convingerii că turiștii au un orizont ridicat de așteptări. În ultimii ani, adresele și numerele de telefon ale țăranilor care oferă găzduire sunt disponibile pe site-ul de prezentare a satelor cehești⁵ (un proiect finanțat de Guvernul Republicii Cehe, prin Ministerul Afacerilor Externe), alături de alte informații folositoare pentru cei care nu au cunoștințe despre această enclavă. Agroturismul rămâne, totuși, o formă de subzistență, și numai pentru un segment al locuitorilor: certitudinea viitorului reclamă venituri constante și (mai) consistente, de obținut în altă parte, cu toate sacrificiile care se impun.

Oscilând între tradiție și modernitate, prezentul satelor cehești este asemănător cu cel al multora din peisajul rural autohton: o populație (foarte) îmbătrânită, plecarea tinerilor și stabilirea lor definitivă în Republica Cehă, pierderea identității, nu atât prin procesul de aculturație, cât mai ales prin stingerea comunității. La un alt nivel, încă o minoritate va dispărea din Banatul multietnic, după populația germană, un gol care se produce prin dispărea unei culturi ce astăzi supraviețuiește la limita inerției, în așteptarea finalului. Ambele grupuri s-au deplasat în țările de origine ale strămoșilor, cu o puternică convingere de realizare

4 De către agenții turistice din Republica Cehă (cea mai cunoscută este „Kudrna”).

5 <http://www.banat.cz/>.

personală (în primul rând prin satisfacerea cerințelor pretinse de adoptarea unui standard de viață decent) și simțindu-se (de la caz la caz) legate de acestea, prin limbă și o anume afiliere spirituală. În vreme ce sașii și șvabii au încercat, încă din perioada comunistă, să ajungă în Germania,⁶ plecarea cehilor s-a produs în anii '90, cu accentuare după reducerea numărului de slujbe în zona de rezidență. Neajunsurile din epocă (la care se adaugă experiența deportărilor în U.R.S.S. și Bărăgan) au fost cauze suficiente pentru nemți să depună eforturi extraordinare spre a părăsi țara, pe când pemii – care au dus o existență relativ acceptabilă după 1950 – s-au mulțumit cu vizitarea rudelor expatriate în 1947. Este anul în care, pe baza unui acord încheiat între Praga și București (pe linia intenției manifestate de cea dintâi pentru repopulare cu cehi și slovaci a regiunii Sudete, de unde populația băștinașă germană fusese expulzată), mai bine de o treime dintre pemii au ales să înceapă o altă existență, în Cehoslovacia. Recuperarea memoriei acestei secvențe de istorie recentă dezvăluie ce repere au identificat cei rămași în desfășurarea episodului: lozincile bunăstării viitoare (prin acordarea de serviciu și locuințe), acțiunile de promovare, în sate, a „ofertei”, enumerarea diverselor rude care s-au strămutat, experiențele traseului până la destinație⁷ și cele ale noii vieți, în patria-mamă, așa cum povestitorii le-au receptat din convorbirile cu cei plecați.

Raportată la acele evenimente, migrația postdecembristă prezintă trăsături specifice. Ea se definește printr-o pregătire, este una plănuită, în comparație cu cea anterioară, când pemii au fost nevoiți să hotărască, într-un timp foarte scurt, cum va arăta propriul viitor; pentru deciziile actuale există un background, în care momentul 1947 joacă un rol important, funcționând ca un precedent, un model. După a doua conflagrație mondială, sărăcia atinsese cote maxime. *Era o secetă grozavă, n-am avut haine, n-am avut ce mânca, grâu nu s-a făcut, mâncam numai la mă-măligă și mălai, chiar și duminica, nu era material pentru îmbrăcăminte, știu că mama mi-a făcut pantaloni din lână, timpuri grele, da...* (Václav Mašek) Opțiunea stabilirii într-o altă țară (unde se vorbea aceeași limbă precum în sate) nu intra în discuție, dar odată ce a devenit palpabilă, s-a dovedit un colac de salvare pentru o parte dintre țărani cehi. Chiar dacă realitatea cu care s-au confruntat în Cehoslovacia nu a fost cea promovată, un

6 În fapt, au fost vânduți de statul roman, în schimbul unor sume consistente.

7 Au existat și persoane care nu au reușit să se adapteze și care s-au întors în Banat.

capăt de pod a fost creat. Familiile de acasă au continuat să se raporteze la „realizarea” rudelor, uneori cu invidie, alteori cu complexul inferiorității (*Ai mei o rămas acasă: da' rău am făcut! Care or plecat, s-o făcut domni și noi am rămas hamali păn-acuma, hamali, nu că muncitori... muncim și muncim, da' n-avem rost. Care or plecat, verișoara mea, când ne-am întâlnit, la vreo 10, 20 de ani, ea o fost doamnă, tu, mare, eu am fost... uite, mai rău ca acuma, mai rău... mi-o fost rușine; și am fost amărâtă...* (Amalia Iacubovski, n. 1950, interviu realizat la Șumîța, 2007).) și, mereu, în subsidiar, cu dorința de a atinge nivelul lor economic. Posibilitatea de a călători, în anii dictaturii, la rude, în vizită, a menținut permanent dezideratul pemilor bănățeni și le-a permis o „upgradare” (materială și legată de mentalități), prin contactul cu evoluțiile unui stat care, deși tot comunist, avea o situație net superioară celei de aici. *La ei a fost altă viață... eu am fost în '80, domnișoară, în Cehia, la sora bunicii – păi eram noi comuniști, ei erau comuniști, dar era o diferență, vă spun, mare, mare! Era, cum se zice aici, totul pentru om și nu știu ce, dar nu era nimic: acolo, într-adevăr, era.* (Josef Nedvěd, n. 1944, pensionar, interviu realizat la Eibenthal, 2006.) În consecință, plecările din anii '90, deși nu s-au realizat în grup, ca în 1947, și nu au survenit sub imperiul unei hotărâri bruște, au similar argumentul accesării unor condiții mai bune de trai; nu departe de pauperizarea ce a urmat războiului, cea actuală, deși a fost provocată de alte cauze, este presantă, în absența posibilităților de a lucra puținul pământ (de calitate inferioară) și, mai ales, de a găsi un „job” aproape de casă. În ambele valuri de repatriere (cea actuală este difuză, extinsă pe parcursul ultimelor două decenii) există și indivizi pentru care schimbarea destinului a fost dictată de sentimente patriotice vis-à-vis de locul originii de neam: un fel de năzuință, jind, pentru „(a)casă”, ce nu implică experiența directă (a ruperii de locul nașterii și a stării de melancolie aferente), ci un dor nutrit dintr-un orizont de așteptare creat din povești familiale, internalizarea identității etnice (prin achiziția modelului oferit de familie-anturaj-comunitate), parcurgerea istoriei scrise a grupului. *Češství* (patriotism ceh/sentiment național cehesc) (Mair 2009: 10) nu apare explicit în discursul sătenilor, cel puțin nu sub această denotație. Uneori, conceptul secundează cauzele economice ale hotărârii de emigrare. Alteori, analiza discuțiilor îl plasează în prim-plan ca însemnătate, deși în ansamblul dialogului apare într-o formă estompată – am putea presupune că subiectul nu se revendică în mod definitiv de la niciuna dintre cele două fațete ale identității sale duale [(informatori care s-au declarat și cehi, și români

totodată), o dilemă (încă) in-conștientă]. Lipsindu-ne putința de a investiga calitatea simțămintelor patriotice la cei „repatriați” în 1947, putem afirma, măcar în cazul migranților plecați după reducerea drastică a numărului de slujbe în regiune, că imposibilitatea configurării unui viitor pe plan local a reprezentat imboldul mutării în Republica Cehă.

Preponderența, în rândul pemilor emigrați, o au tinerii și cei de vârstă a II-a, dar în decursul anilor din urmă, mai mulți vârstnici și-au urmat copiii și nepoții în Cehia. În lipsa celor apti de muncă, satele au rămas în grija bătrânilor, o stare insolubilă, întrucât aceștia nu mai pot exploata pământul (sau crește animale), în absența capacităților fizice⁸ și financiare. *Că bătrânii nu pot [lucra]; niși noi nu mai puniem [cultivăm, n.n.], niștie cartofi, căta.* (Katalina Cusca, n. 1933, interviu realizat la Gîrnic, 2010.) Pensile de pe urma serviciului la exploatarea forestieră sau miniere permit un trai modest, rotunjit cu roadele efortului din micile gospodării și, în unele cazuri, pe timp de vară, cu sumele provenite din găzduirea turiștilor. Spre a nu rămâne singuri, o parte dintre ei a pus punct existenței bănătene și, alăturându-se familiei în Cehia, încearcă să se integreze într-o lume nouă, ce rămâne astfel chiar dacă despre ea cunoșteau o serie de amănunte. Impactul cu o altă societate generează reacții, de la caz la caz; unii se arată mai puțin sensibili cu privire la diferența rezultată între ceea ce știau din tradiția orală și ceea ce au descoperit efectiv. Familia (prezența în mijlocul ei) atenuează incidența peisajului străin, dovedindu-se de o importanță fundamentală. *Da, locul nostru este aici... este greu la început, credem că pentru toți, dar... aici suntem acasă... și acolo a fost frumos... dar fără copii acolo nu este acasă...* (Blešová 2007). Pentru alții, ordinea, curățenia, înlesnirile și posibilitățile sunt de apreciat, dar nu mai mult decât reperatele unei „vieți de vitrină”, în care resimt o anume inutilitate. Cu excepția familiei, o comunicare cu ceilalți se realizează în limite restrânse, mereu grevată de nostalgia relațiilor construite în fostul „acasă”. Un timp, o comunitate de sânge, de obiceiuri, de lucruri împărtășite, de legături irecuperabile în altă parte și despre care vârstnicii își amintesc cu acuitate; un complex de elemente care pentru

8 „Randamentul pământului nu ajunge pentru întreținerea populației, chiar dacă este depusă multă muncă. De fapt, în nici un sat ceh, pământul nu este foarte roditor, așa că locuitorilor le este sortit să muncească mult și din greu în agricultură. Chiar acest chin este motivul pentru care majoritatea celor din Șumița părăsesc satul și rar se întâmplă să se mai întoarcă cineva, poate doar pentru amintiri” – Material redactat de către învățătorul Josef Mleziva (Bigăr) și obținut prin bunăvoința domniei sale.

câtiva s-a dovedit de o asemenea necesitate, încât i-a împiedicat să rămână într-o țară ce le-ar fi oferit, măcar teoretic, mai multe șanse: *Cum o zis ai bătrâni: cică iepuru' unde se naște, acolo-i plăse; și mie iar... nu, că trăiesc bine acolo, io am văzut traiul lor, numa'... zic către frace-miu [care s-a stabilit în Cehoslovacia, n.n.]: eu m-am stricat stomacu' cu cafeaua voastră aicia, că ei pe unge trieci, cafeaua, cafeaua! Și el spune: „Nu, sora mé, nuu... știi ce? Tu ai capu' acasă în România și d'aia stomacu' nu lucră” [Râde] ...Așa s-o răs el...da... (Maria Pelnař, n. 1925, interviu realizat la Bigăr, 2006.)* Nici măcar insistențele odraslelor nu reușesc să convingă hotărârile irefutabile: *Nu, de-aicea nu plec! Vor copiii: Măi ticule, vinde vaca!, vacile și... (Nu ați fost și Dvs. în Cehia?) – Nuuu, am fost, da' nu mă duc [definitiv]. (De ce?) – D' aicea nu plec! Aicea am crescut, aicea vreau să mor! (Aici este cel mai bine?) – He, aer curat! Liniște! Nu-i zgomot, nu-i... (R., interviu realizat la Gîrnice, 2010)*

Dintr-o altă perspectivă, absorbția tinerilor constituie o problemă ce necesită o soluționare imediată, în societatea gazdă. Participarea și contribuția lor la viața socială de aici se desfășoară la un alt nivel, comparativ cu vârsta a III-a (bunicii pot petrece timp cu copiii, când părinții se află la serviciu; pe de altă parte, există exemple unde pensia din România a fost transferată în Cehia). Interviuurile au relevat dificultățile cu care se confruntă masa imigranților, dornică a se insera în circuitul social, dificultăți ce au sporit pe măsură ce numărul pemilor sosiți în Republica Cehă a crescut. A vorbi limba și a poseda un bagaj de cunoștințe asupra resorturilor vieții cotidiene din acest spațiu nu reprezintă decât un prim pas. Disponibilitatea, hărnicia, răbdarea pentru practicarea de munci grele și/sau necalificate trebuie corelate cu lipsa de educație superioară, cu apartenența la o altă cultură, fapt recunoscut de săteni, sesizat de autoritățile și sociologii cehi. [Îi] *primesc la lucru', și mai ales la lucru' unde nu vor să si-e ducă ailaltți, aia care-s mai de mult în Cehia. (La câmp, adică?) – La vaci, la vaci. (La ferme?) – La ferme, la patroni. Îs patroni și...acolo se duc mai mulți la vaci, la porci” (Katalina Cusca)* Integrarea pemilor nu poate fi tratată socotindu-i pe aceștia drept repatriați sau diasporă (Hanus 2009), legătura lor cu spațiul ceh fiind una imaterială, deși vorbesc aceeași limbă, și, cel mai important (în concepția lor), își au obârșia în Bohemia. În ceea ce îi privește, pemii fac eforturi de a nivela diferențele, urmând destinul oricărui imigrant care și-a asumat alegerea, și, într-o serie de cazuri, împărțiți între decizia luată și identitatea la care au renunțat, un construct care nu se șterge odată cu schimbarea rezidenței și care îi va amprenta întotdeauna, ca indivizi dislocați și sub semnul dublului.

Bibliografie

BLEŠOVÁ, Martina

2007 *Srovnání očekávání banátských a volyňských reemigrantů vracejících se do České republiky po roce 1989 (The comparison of expectations of the re-emigrants from Banat and Volyn coming back to the Czech republic after 1989)*. http://is.muni.cz/th/144121/fss_b/Blesova_M._rozhovory.doc, accesat 27.07.2010.

DOLÂNGĂ, Nicolae

1995 *Țara Nerei*. Kriterion, București.

GECSE, Alena – GECSE, Desideriu

2008 *Capitole din Istoria minorităților naționale* (Material auxiliar pentru profesorii de istorie, coord. D. Dumitrescu, C. Căpiță, M. Manea). Editura Didactică și Pedagogică, București.

GECSE, Desideriu

2009 *Istoricul comunităților cehe din România (așezare, evoluție etno-demografică, socio-economică și cultural-confesională)*. Teză de doctorat, susținută la Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca.

HANUS, Lukáš

2009 „*Nové diaspory*”- *diaspora jako transnacionální moment*. <http://antropologie.zcu.cz/webzin/nove-diaspory-diaspora-jako-transnacionalni-moment>, accesat 27.07.2010.

JECH, Jaromír – KARBUSICKÝ, Vladimír – SCHEUFLER, Václav – SKALNÍKOVÁ, Olga

1965 *Výzkumy způsobu života a kultury rumunských Čechů. Český lid*. (52)

KARAS, František

1937 *Československá větev, zapomenutá nebem i zemí. I. Čechové v Rumunsku*. Praga.

MAIR, Daniel William

2004 *Kde domov můj: Relations between the Czech „Homeland” and the Banat Czech Community of Romania with Special Emphasis on Re-emigration*. (Excerpt of dissertation submitted to University College London, School of Slavonic and East European Studies, September 2004). www.virginiaczzechslovak.org/svu/Mair.pdf, accesat 26.07.2009.

MOISI, Alexandru

1938 *Monografia Clisurei*. Librăria Românească, Oravița.

NOSKA, František Jiří

1929 Minoritățile cehoslovace în Transilvania și Banat. În *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918–1928* I. Cultura Națională, București.

POPP, Nicolae M.

1942 Populația Banatului în timpul lui Iosif II. Extras din *Lucrările Institutului de Geografie al Universității Regele Ferdinand I din Cluj la Timișoara* VII. Tipografia Rapid, Timișoara.

PREDA, Sînziana

2010 *Istorie și memorie în comunitățile cehilor din Clisura Dunării*. Argona-ut, Cluj-Napoca.

SCHLÖGL, Jindřich

1925–1927 Dějiny českých osad v rumunském Banáté. *Zvl. otisk ze sborníku Naše zahraničí*. (Praga) VI–VII.

SVOBODA, Jaroslav

1999 *Česká menšina v Rumunsku*. Broșură apărută în ediția *Češi Na Balkáně*, Praga, sub egida Ministerului de Externe–Republica Cehă & Ambasadei Cehe–România.

URBAN, Rudolf

1930 *Čechoslováci v Rumunsku*. Smid & Compani v Sobeslave, București.

Relații și contacte interetnice în Pilisszentkereszt

Istoricul așezării

Așezată la poalele Munților Pilis, localitatea Pilisszentkereszt (Mlynky) este situată la aproximativ 100 km nord de Budapesta, numărul locuitorilor ridicându-se la 2200, iar aceștia, într-o proporție de peste jumătate, se declară și în prezent de naționalitate slovacă, justificând astfel denumirea de „cel mai slovac” sat de slovaci. Potrivit relatării unui interviuat din localitate, istoricul localității Pilisszentkereszt¹ poate fi rezumat, efectuând o divizare, în două perioade. Prima etapă cuprinde secolele XII–XIII, perioada în care cistercienii au construit aici, în Pilis, o mănăstire,² care se impune ca mărime, rang și înfăptuiri prin faptul că, de pildă, aici este ucisă și înmormântată regina Gertrudis, iar mai apoi aici se va găsi sarcofagul ei. Mănăstirea a fost arsă de tătari în 1241, dar în anul 1254 regele Béla al IV-lea a întărit toate privilegiile vechi ale abației. În 7 septembrie 1526, abația a fost distrusă în întregime de turcii otomani. După alungarea turcilor, atât paulinii, cât și cistercienii au cerut în pro-

- 1 Numele inițial – atestat documentar – al așezării a fost *Plěš. În sursele de documentare istorică, această denumire este întâlnită în secolul al XIII-lea, atât în varianta Pilis, Peles, Pelis, cât și în cea de Pljes, care se apropie deja destul de bine de forma presupusă de *Plěšb, provenită din slava veche. Acest nume apare și pe harta oficială din 1760, deși după recolonizare paulinii au „redenumit” satul ca Sancta Crux (Sfânta Cruce). Pe primul sigiliu al satului, inscripția Santa Crucem (1758) apare încă în limba latină. Din această formă s-a dezvoltat mai întâi numele de Szent-Kereszt, apoi Pilisszentkereszt. Denumirea slovacă este de proveniență recentă, s-a format – probabil – în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea: în sat existau mici mori de apă, iar când locuitorii satelor de slovaci din jur aduceau aici cereale la măcinat, spuneau că se duc „la mori”. Așadar, încetul cu încetul, satul a început să preia numele de *Mlynky*, adică *Satul Morii* (Papuček 2006).
- 2 A fost fondată de regele Béla al III-lea, la 27 mai 1184.

prietate aceste teritorii; astfel, în urma unor litigii întinse pe mai mulți ani, satul a devenit proprietatea Ordinului Paulin din Pesta. De numele acestui ordin se leagă recolonizarea satului din 1747. În acest an au sosit din împrejurimile localității Nagyszombat 6 familii de slovaci, iar mai târziu au fost urmați și de alții. În anii 1770 s-au așezat în sat și familii de germani. *Nu știm motivul pentru care șvabii au ales localitatea Pilisszentkereszt, dar adevărul este că după așezarea primelor familii cu o generație, în anul 1781, când biserica actuală a fost inaugurată, șvabii sunt deja prezenți aici, trec de Pilisszántó și nu se opresc nici la Csév, nici la Kesztlőc.*

Din anul 1722 a funcționat în localitate o școală primară susținută de paulini. În 1767 au existat aici o cârciumă și măcelărie, mai multe mori de apă și cuptoare de ars varul.³ În anul 1785, numărul total al populației se ridică la 526, în 1802 la 703, în 1857 la 853, iar la cumpăna dintre secole trăiau aici peste o mie de locuitori. În prima jumătate a veacului XX, numărul locuitorilor așezării prezintă o continuă creștere, ajungând în 1941 la 1450 de locuitori, dintre care 1325 de persoane s-au declarat slovaci. Evident, nici așezările slovace din Pilis nu au fost ocolite de valurile de migrație – motivate, în parte, prin scopuri agresive, politice și economice – apărute după cea de-a doua conflagrație mondială. Potrivit relatării unui interviu din localitate, cel puțin 15% dintre locuitorii din Szentkereszt au emigrat, cei mai mulți așezându-se în ținuturile apropiate localității Párkány; *aceștia au rămas însă toți slovaci, până astăzi ei sunt slovaci în Slovacia, deși locuiesc aici în împrejurimile localității Párkány, în așezările maghiare, dar copiii, de pildă, nu învață limba maghiară, ceea ce determină apariția, în rândul lor, a categoriei celor marginalizați, deși ar putea să vină la Esztergom, Pest sau oriunde în apropiere ca să lucreze.*

Chiar și în cazul în care luăm în considerare urmările unor aspecte psihosociale ale anchetelor demografice referitoare la recensăminte, precum și faptul că incertitudinea din perioada regimului socialist-comunist, iar mai apoi din timpul schimbării regimului nu au favorizat deloc asumarea sinceră a identității oficiale de către populație – acest lucru a și fost dovedit de datele demografice obținute în 2001 –, din perspectivă istorică, oricum, și în așezările slovace din Pilis poate fi înregistrată slăbirea identității slovace.

3 Vezi pagina web a localității: www.pilisszentkereszt.hu

Datele referitoare la așezările care fac parte din Asociația Slovacilor din Pilis 1980–2001.

Numele așezării	Numărul total al populației 1980	Lb. mat. slovacă	Națio- nalit. slovacă	Califi- cativul 1980	Pop. tot. 1990	Lb. mat. slovacă	Națio- nalit. slovacă	Pop. tot. 2001	Lb. mat. slovacă	Națio- nalit. slovacă	Lista elect. 2006	Numă- rul vo- tanților 2006
Csobánka	2033	21	4	59	2040	22	9	2840	16	23	11	-
Esztergom	30870	284	218	-	29841	263	260	29452	296	321	99	48
Kesztlők	2384	719	449	2166	2322	336	118	2556	232	237	279	150
Mogyorós- bánya	850	1	1	217	819	2	3	882	0	21	64	59
Oroszlány	20613	9	5	-	21053	12	17	20280	53	83	175	95
Piliscsaba	5227	17	11	422	5201	27	11	6425	69	117	235	108
Piliscsév	2452	218	33	2070	2314	367	379	2314	311	1059	399	254
Pilisszántó	2016	303	381	1689	1970	163	143	2120	287	416	293	210
Pilisszentke- reszt	2104	977	594	1717	2054	1084	996	2170	922	1185	504	298
Pilisszentlás- zló	940	67	205	873	835	3	3	958	54	93	78	59
Pomáz	11736	36	24	939	12474	36	24	14404	39	46	58	48
Sárisáp	4128	4	2	1465	3715	33	26	2918	85	405	160	125
Szentendre	16901	12	5	-	19351	10	11	22747	41	42	2	-

Sursa: KSH [Oficiul Central de Statistică]

Deși în cazul așezărilor – aflate adesea sub influența politicii locale și a opiniei publice determinate de aceasta – pot fi observate diferențe importante în ceea ce privește evoluția categoriei etnice, fapt ce indică elemente mai complexe, plurivalente, cu referire la autodefinire; dintre cele 13 localități din Pilis – comparând datele statistice ale recensămintelor din 1980 și 2001 – în realitate, doar în satul „cel mai slovac”, în Pilisszentkereszt, pot fi observate mișcări mai importante în direcția „pozitivă”.

Populația din Pilisszentkereszt: 1785–2001.

Anul	Populația totală	Populația cu naționalitatea slovacă	Populația cu limba maternă slovacă	Proporția populației cu limba maternă slovacă %
1785	526	nu există date	nu există date	nu există date
1828	847	nu există date	nu există date	nu există date
1857	853	nu există date	nu există date	nu există date
1870	880	nu există date	nu există date	nu există date
1880	846	nu există date	730	86
1890	952	nu există date	855	89
1900	1049	nu există date	964	91
1910	1150	nu există date	1028	89
1920	1174	nu există date	1094	93
1930	1339	nu există date	1022	76
1941	1450	nu există date	1325	91
1949	1295	nu există date	654	50
1960	1820	nu există date	1189	65
1980	2104	594	977	46
1990	2054	996	1084	52
2001	2170	1185	922	42

Sursa: KSH

În ceea ce privește limba maternă, situația este și mai evidentă: în acest caz, nu sunt înregistrate doar scăderile proporționale – cu evoluție și valori diferite, dar de mare importanță –, ci și faptul că în acest context,

„revival-ul” observat în unele locuri în legătură cu asumarea naționalității, în fapt, nu poate fi remarcat. În plus, creșterea de câteva sutimi, apărută din cauza numărului relativ scăzut al populației din localitățile respective, oricum, nu reprezintă o valoare corespunzătoare creionării relevante a acestei tendințe.

Conștiința etnică a populației slovace din satele ținutului Pilis este strâns legată de teritoriu, de această regiune geografică, iar unul dintre elementele definitorii referitoare la identitatea ei, spiritul slovac, se dezvoltă tot prin filtrul acestei forme de gândire. În expresia „Pilișania” (cei din Pilis) este redată o conștiință solidă cu referire la regiune, la peisajul înconjurător. Inițial, definiția se referea doar la populația din Pilisszentkereszt, cu timpul însă acest conținut de sens a fost extins și în cazul celorlalte localități. În prezent, datorită condițiilor geografice, satele mențin între ele un număr mare de rețele de comunicație „internă”, ce funcționează „între localități”, așadar așezările slovace din regiunea Pilis consideră că menținerea comunicării dintre ele este o necesitate evidentă. Desigur, acest lucru nu înseamnă că toate elementele ce alcătuiesc identitatea unor comunități se potrivesc perfect între ele. Așadar, de pildă, și în cazul satelor slovace din Pilis este valabilă constatarea potrivit căreia evoluția lingvistică a naționalităților din Ungaria parcurge frecvent căi separate de la un sat la altul, iar cu o oarecare exagerare, se poate spune că limba minorității – în prezent folosită adesea doar de generațiile vârstnice – corespunde din punct de vedere lingvistic unei forme arhaice ce a fost utilizată de-a lungul secolelor în aceste așezări și este lipsită ori abia atinsă de influențele externe (Fehér 1996).

Utilizarea limbii – mai există încă limba maternă?

Bilingvismul slovacilor din Ungaria este – într-un fel – o problemă istorică, deoarece unii au avut tangențe cu limba maghiară și în viața cotidiană, mult înainte de statornicire, mai mult decât atât, au și învățat-o. Contactele lingvistice au devenit firești, pe de o parte din cauza legăturilor economice, pe de altă parte datorită conviețuirii. În anii 1960-1970, comunicarea în limba maghiară s-a generalizat în rândul comunităților slovace din țară prin faptul că a fost consolidat rolul social la limbii maghiare și în afara sferelor instituționale. După 1949, existența bilingvă slovaco-maghiară a căpătat o nouă bază de resurse. Rețeaua de învăță-

mânt cu caracter slovac instaurată și instituțiile culturale din afara școlii au devenit mediatorii *limbii literare*.

Începând de la colonizare și până la începutul secolului al XX-lea, în localitatea Szentkereszt majoritatea populației a vorbit în limba slovacă și – într-o măsură mai mică – germană. Extinderea limbii maghiare a început în perioada interbelică, atunci a fost introdusă și a devenit obligatorie în școli. *Este aici nenea Józsi, cu cei 80 de ani ai săi, care își amintește că cel care nu vorbea limba maghiară pe coridorul școlii era pedepsit, având în vedere că copiii, la fel și cei în vârstă, se descurcau perfect în cele două limbi, germana și slovacă.* După cea de-a doua conflagrație mondială, limba germană a dispărut, limba de comunicare pe plan local a rămas slovacă, dar aceasta în așa de mare măsură – *vorbesc din propria mea experiență – încât, când am plecat în 1963 la Budapesta ca ucenic – împreună cu Józka Sz. și încă câțiva de la Pilisszántó, iar de la Szentkereszt doar eu singur –, am vorbit atât de slab limba maghiară, încât profesoara ne-a spus că noi nu trebuie să ieșim la tablă la răspuns, deoarece ceilalți copii nu vor înțelege ceea ce vorbim; pur și simplu nu știam să vorbim în limba maghiară.*

Cu toate că am absolvit cele opt clase, în școala generală – în mod excepțional – eu nu trebuia să învăț limba rusă, am învățat însă geografia, istoria și matematica în limba slovacă, de aceea mă descurc perfect la calcule în limba slovacă; am absolvit școala în anul 1963, iar între 1960-1963 nu se mai preda limba rusă în școli, însă cei care au terminat după noi învățau. Interesant este și faptul că, de pildă, nici sora mea mai mare nu știe bine limba slovacă, deoarece ea nu a învățat aceste materii în limba slovacă.

Slovacilor din Ungaria le este specifică etapa intermediară a bilingvismului: poate fi remarcată o substituie lingvistică succesivă; drept consecință, până astăzi slovacă a devenit cea de-a doua limbă. În ceea ce privește limba slovacă, în cazul acesteia este caracteristică o mișcare divergentă în două sensuri: pe de o parte există o evoluție funcțională, limba literară având tendința de-a se deplasa în prim-plan, pe de altă parte, dialectul slovac ajunge pe cel de-al doilea plan. Familia și-a pierdut rolul de perpetuare lingvistică, iar acest lucru nu poate fi suplinit nici de către diverse instituții ori autogovernări. Datorită dominanței limbii maghiare, funcțiile lingvistice de bază se impun doar într-un mod limitat. Acest lucru este valabil și pentru localitatea Szentkereszt. Substituirea lingvistică a avut loc în primul rând în sfera confesională, pare însă inevitabilă și în domeniul particular. O parte a celei mai tinere generații înțelege încă

limba, dar n-o mai vorbește. Potrivit formulării unei persoane intervievate de mine: *Eu nici acasă nu prea vorbesc slovacă, am învățat mult de când sunt aici la Szentkereszt, adică am evoluat mult în ceea ce privește slovacă din Szentkereszt, dar nu prea folosesc eu limba slovacă. Nici măcar cu cei din generația părinților mei.*

Acasă, cu copiii vorbim slovacă, mai rar, dar încă mai vorbim. Au intrat în familie soții și soțiile care nu știu limba slovacă, așa că vorbim în maghiară. Și din cauza prietenilor vorbim mai mult în maghiară. Dintre cei care utilizează limba, o parte însemnată a generației vârstnice încă mai vorbește dialectul local, dar așa cum a afirmat unul dintre intervievații mei: ...acum deja, din păcate, nu se mai îmbogățește dialectul local, noi am crescut vorbind încă doar limba „tăuțească”, nici măcar nu știm cum am învățat acum 40-50 de ani cele două limbi, evident, în dialectul slovac, dar cu un vocabular foarte bogat. Acum însă este altă viață, trebuie să acceptăm faptul că asta așa funcționează.

Potrivit „teoriei intervalelor de regres” menționată de una dintre persoanele intervievate de mine, în anumite perioade și la anumite vârste i se acordă o mai mare importanță limbii slovace, iar apoi aceasta ajunge din nou pe cel de-al doilea plan. De 3-4 generații, limba utilizată în familie este cea maghiară. *Până la vârsta de 3 ani, oricine învață ceva în limba slovacă: poezioare, cântece, saluturi, pe care chiar dacă le spune, nu le rosteste în mod logic, așadar cunoaște poezia, dar nu și conținutul ce se află în spatele cuvintelor. Pe urmă, la școală primește cunoștințe lingvistice ceva mai vaste, apoi la vârsta de 14 ani pleacă de la Pilisszentkereszt pentru a-și continua studiile, iar atunci se întrerupe orice legătură cu limba slovacă. Este întreruptă legătura, deoarece la școală, pe mijloacele de transport și în magazine va vorbi sută la sută în limba maghiară, în plus învață și alte limbi străine. Nu slovacă, pentru că la liceu sau universitate la ce-i folosește? La nimic. După toate acestea, vine acasă și se așează, își întemeiază o familie aici, în locul unde trăiesc și rudele și familia, iar limba slovacă câpătă din nou importanță, astfel, cei ce inițial utilizau limba slovacă, apoi, în perioada vârstei tinere și mijlocii, vorbeau mai mult în limba maghiară, acum devin din nou vorbitori de slovacă.*

În pofida acestui fapt, în ceea ce privește utilizarea limbii în familie există și astăzi influențe pozitive: în localitate pot fi recepționate emisiuni de televizor în limba slovacă, iar acest lucru contribuie în mare măsură la perfecționarea și utilizarea cu o frecvență mai mare a limbii. *Cu copiii mei vorbesc în limba maghiară, dar o amestecăm din ce în ce mai mult*

cu slovacă, deoarece de când putem să ne uităm la Markíza, soția mea a abandonat celelalte posturi, iar dacă nu înțelege ceva, are alături dicționarul, notează cuvintele și se uită în dicționar.

Nu pot fi ignorate nici autoevaluările negative, având în vedere faptul că, uneori, nici cunoscătorii dialectului slovac nu sunt mulțumiți cu privire la cunoștințele lor de limbă: *Care limbă este mai frumoasă, păi, eu spun că maghiara, pentru că pe aceea o știu mai bine și pentru că eu n-am învățat limba literară, ci pe aceea din Pilis, cea a naționalității slovace.*

Educația

Astăzi, educația a devenit cel mai important spațiu de conservare a limbii, așadar multă lume se așteaptă din partea școlii ca aceasta să-i învețe pe copiii limba slovacă.

În toate școlile slovace din Pilis se predau cursuri de limbă, iar în ceea ce privește școlile naționalităților, Curriculumul național cuprinde patru ore de limbă slovacă pe săptămână. Acest lucru înseamnă că dintre cele două categorii de învățământ public slovac existente în Ungaria (bilingvă și cea cu predare în limba minorităților), aceste școli fac parte din cea de-a doua categorie. Activitățile din domeniul preșcolar includ elemente slovace în toate așezările, în felul acesta încercându-se suplینirea cunoștințelor de limbă aduse din familie, ceea ce este un lucru foarte dificil. Scopul instituțiilor este reluarea predării limbilor materne minoritare ca limbă străină, aducerea în prim-plan a originii, precum și păstrarea tradițiilor. Potrivit acestui scop, manualele au fost realizate conform metodologiei de predare a limbilor străine (Tóth 2005).

Grădinița din Szentkereszt⁴ a fost construită la începutul secolului al XX-lea, iar în prezent tot în această clădire se desfășoară activitatea de instruire preșcolară pe baza unei programe educative locale.⁵ În grădinița angajată în educația naționalităților sunt efectuate activități în limbile slovacă și maghiară. Există patru grupe de copii, munca educativă este realizată de șapte educatoare și de directorul grădiniței cu ajutorul

4 Grădinița este susținută de Autogovernarea Comunei Pilisszentkereszt.

5 Potrivit programei de educație preșcolară, principalele activități sunt: educația preșcolară, pregătirea școlară, păstrarea, dezvoltarea, consolidarea și perpetuarea identității naționalităților minoritare și educația în limba naționalităților.

a patru îngrijitoare. Toate educatoarele dispun și de pregătirea necesară predării limbilor străine, așadar preocupările legate de cultivarea limbii naționalităților sunt asigurate.

În ceea ce privește dotarea grădiniței, *mijloacele utilizate la jocuri și în procesul de învățare stau la dispoziția copiilor, dar există o nevoie continuă pentru diversificarea și modernizarea acestora.* Grădinița are un teren de joacă închis, iar aici, *instrumentele ce asigură dezvoltarea mișcării oferă copiilor condiții ideale.*

După absolvirea grădiniței, majoritatea copiilor se înscriu la școala generală din localitate. Datorită căsătoriilor mixte, 30-40% dintre copii vorbesc în familie limba maghiară; astfel, cunoștințele lor de limbă slovacă sunt destul de limitate, totuși – datorită grădiniței –, limba slovacă nu este străină pentru ei, *dețin un vocabular pasiv: cunosc zicători și cântece.*

Școala slovacă din Pilisszentkereszt funcționează din anul 1815. De-a lungul secolului al XIX-lea, limbile de predare au fost slovacă și maghiara. În timpul extinderii tendințelor de maghiarizare însă, acest lucru s-a schimbat radical, iar predarea limbii slovace nu a mai fost reluată decât în 1948. S-a încercat și modelul școlar bilingv, timp de câțiva ani disciplinele de specialitate au fost predate și în limba slovacă, însă până la urmă această tendință a fost limitată la conversații, apoi a dispărut cu totul, rămânând cele patru ore de limbă slovacă predată ca limbă străină. *Nu avem condiții pentru o școală bilingvă și nu există nici cerințe în acest sens.* În pofida acestui fapt, educația ce-și îndreaptă atenția asupra predării limbii slovace, prin introducerea limbii și a literaturii slovace și a tematicii legate de cunoștințele despre popoarele minoritare, contribuie totuși la înfăptuirea scopurilor educative minoritare. Potrivit programei de învățământ școlar, primul pas ar consta în predarea limbii slovace ca grai viu – cu intenția ca aceasta să devină o a doua limbă maternă –, un alt obiectiv ar fi păstrarea tradițiilor, precum și dorința ca *prin cunoașterea propriei origini, elevii să reînvie obiceiurile strămoșilor noștri. Prin utilizarea conștientă a limbii și prezentarea eficientă a particularităților acesteia devine posibilă însușirea cunoștințelor de bază ale limbii naționalităților.*

La școală lucrează 15 profesori, patru dintre aceștia au pregătirea necesară pentru a preda în licee. Potrivit afirmațiilor acestora, pedagogii au fost „formați” dintre propriii elevi ai școlii. Unul dintre cele mai importante obiective ale profesorilor este ca elevii de clasa a VIII-a să-și susțină examenul de limbă slovacă la nivelul de bază, iar pentru acest lucru se organizează tabere de perfecționarea a limbii – atât în timpul verii, cât

și iarna –, precum și diverse concursuri. Atingerea acestui deziderat are însă – potrivit afirmațiilor profesorilor – un impediment de natură tehnică: centrul de examinare lingvistică de pe strada Rigó a anulat examenul din luna mai. Un alt examen, fixat în luna martie, este considerat de către pedagogi prea timpuriu, iar în noiembrie nu ar fi bine, deoarece până atunci copiii pleacă de la școală; astfel – având în vedere și faptul că rezultatele examenului nu vor mai fi adăugate la punctajul admiterii –, examenul de limbă va fi susținut de către un număr mult scăzut de elevi.

În școală funcționează câte o clasă pentru fiecare an, iar o clasă include în general 18-20 elevi. În ciclul primar nu există divizarea în grupe, în clasele a VII-a și a VIII-a, însă, orele de limbă sunt predate pe grupe (câte două grupe în fiecare clasă). Toți elevii – oricare ar fi originea lor etnică – învață limba slovacă. În felul acesta, chiar și în cazul în care cineva vine la această școală doar în clasa a VII-a, va trebui să învețe această limbă.

În afară de limba slovacă, elevii mai învață și germana. Angajamentul față de predarea în această limbă nu are legătură cu reînvierea tradițiilor, ci este mai degrabă o consecință întâmplătoare. Inițial se învăța limba rusă, iar după schimbarea de regim profesorii de limbă rusă au fost recalificați pentru limba germană. Într-o perioadă s-ar fi putut învăța și limba engleză, dar atunci n-au existat doritori.

Menținerea în funcțiune a școlii devine o problemă tot mai dificilă pentru autogovernarea locală. Salariul profesorilor, precum și întreținerea clădirii necesită sume importante, iar lipsa unei săli de educație fizică pare deja o problemă imbatabilă. Școala nu poate înainta proiecte din cauza că nu reușește să aducă nicio contribuție proprie. În felul acesta, degeaba există terenul, în locul sălii de educație fizică rămâne doar „furnicarul” care leagă cele două clădiri ale școlii: *aici sunt și spalierile, iarna aici se țin orele de gimnastică și festivitățile școlare.*

Pentru ameliorarea problemelor de finanțare, în anul 2000 a fost înființată o fundație, iar astfel părinții – chiar și într-o mică măsură – pot sprijini școala. Bani adunați nu sunt de ajuns, însă, decât pentru premiarea performanțelor școlare ale copiilor, așadar pentru creșterea motivației de-a învăța: *sunt apreciate în mod deosebit performanțele școlare realizate în limba slovacă, cei mai buni elevi primesc în dar o carte, pe care este scris numele elevului, iar începând din clasa a treia, această carte este înmănată în cadru festiv, înaintea părinților, celor mai buni 2-3 elevi din clasă.* În afara acestui lucru, fundația mai finanțează și excursii, *„de pildă, cheltuielile de călătorie cu autobusul, dar se practică în mod obișnuit și premiarea perfor-*

maștelor sportive deosebite; există în sat o echipă destul de competitivă de Taekwondo, este adevărat că nu aparține în mod direct școlii, de obicei, însă, și aceasta este premiată.

Cu orașele înfrățite ale localității, înainte de toate cu Blatné, cooperează și școala. De obicei, elevii se duc în tabere în apropierea acestei așezări: ...s-a întâmplat de multe ori să fim acolo cu copiii încă din timpul școlii, iar atunci intram și la ore și de obicei organizam și concursuri împreună. Am organizat deja și vacanțe de schimb. Copiii erau cazați la familii timp de o săptămână, apoi au venit ei la noi, dar în ziua de astăzi copiii sunt deja comozi și nu se duc cu plăcere singuri acolo, la familii, mai ales că există și dificultăți de limbă; la elevii de liceu se mai poate, dar cei de vârsta școlii generale nu se duc cu plăcere – în ciuda faptului că în cursul zilei suntem împreună și avem programe comune –, deoarece seara tot singuri rămân cu familia.

Cu celălalt oraș înfrățit – Nagyölvéd (Vel'ké Ludince) – nu există relații atât de vechi, cu toate că și această legătură se menține, probabil, de aproximativ 10-15 ani, acolo există două școli, una cu predare în limba maghiară și una în limba slovacă; mai întâi am vizitat corpul profesoral, educatoarele se duceau la grădiniță, profesorii maghiari la școala maghiară, iar cei slovaci la școala slovacă, aici însă, relația este bazată mai mult pe activități sportive.

Școala are și o revistă proprie înființată în anul școlar 2003/2004, intitulată *Iskolai lapok* [Jurnalul școlii], care are ca scop – în primul rând – informarea părinților. În numărul 3 din publicațiile apărute în primul an erau publicate pentru prima oară articole în limba slovacă, dar până astăzi revista conține în majoritate articole în limba maghiară. Evident, și copiii scriu în revistă, dar mai mult în limba maghiară, în funcție de subiect. Chiar și regulamentul intern al școlii a fost publicat sub această formă, evident, tot bilingv. Numerele de la începutul anului școlar nu prea conțin articole în limba slovacă, deoarece în această perioadă cea mai importantă responsabilitate pentru toată lumea este clarificarea obligațiilor, însă pe la sfârșitul anului se înmulțesc edițiile în limba slovacă, întrucât acum pot fi expuse în fața cititorilor și rezultatele și pot publica și elevii. Fiecare copil primește câte un exemplar, așadar există familii care primesc chiar și trei exemplare. Revista este editată pe cheltuiela școlii: *secretarul dactilografiază materialul, avem un coleg care se pricepe la tehnicile de redactare, apoi publicația se fotocopiază.*

În școală funcționează un cor în cadrul căruia se fac repetiții de trei ori pe săptămână. *Se cântă piese în limba maghiară și slovacă, elevii învață în limba slovacă mai ales cântece populare, iar la spectacole prezintă, de obi-*

cei, cântece folclorice de la Szentkereszt. Evident, la ore se învață și cântece pentru copii, care se leagă în primul rând de materia predată. Cu ajutorul corului, la fiecare sfârșit de an școlar sunt organizate programe artistice de aproximativ o oră și jumătate, la care participă și cei de la grădiniță; cel puțin 100 de copii iau parte la aceste programe.

Dintre activitățile care au loc la școală după-amiaza – evident – un rol esențial are și valorificarea și evidențierea talentelor. În afara acestor lucruri, copiii pot participa și la cercuri pe diverse domenii de competențe. Pentru cei din ciclul primar, alături de cercurile de meșteșuguri populare și de desen, mai există și cercul de informatică, iar cei din ciclul secundar pot participa o oră pe săptămână la cercurile de radio, de protecția mediului și de ocrotire a sănătății, de interpretare dramatică, de teatru și limbă slovacă. Obiectele confecționate la cercul de meșteșuguri sunt vândute părinților la târgurile de Crăciun devenite deja tradiționale. Totodată, sunt readuse la viață și alte tradiții, de pildă cele de *Paști și de Florii, când fetele umblă cântând din casă-n casă cu crengi ornamentale de mai și se îmbracă în costume populare; mai există și obiceiul încondeierii ouălor cu motive tradiționale, deoarece cândva localnicele scoteau interiorul trestiei și al rogozului pentru ornamentarea ouălor.*

Cercul de teatru este condus de un profesor de limbă slovacă, iar la cercul de limbă slovacă copiii sunt pregătiți, în primul rând, pentru concursurile școlare. Concursurile școlare de limbă slovacă sunt organizate în fiecare an împreună cu toate localitățile slovace apropiate din Pilis (Pilisszántó, Piliscsév, Sárissáp, Kesztölc, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló). În același timp, pentru elevii ambelor cicluri școlare există în fiecare an concursuri de comunicare și recitaluri de poezii. La elevii ciclului secundar, în cadrul orelor de cunoștințe despre poporul slovac, sunt subliniate în primul rând tradițiile, așadar și subiectul concursurilor de comunicare se leagă de obiceiurile populare. În afara acestui lucru, școala ia parte și la un concurs internațional având ca subiect folclorul local: *...toți participanții se ocupă de propria așezare, anul trecut au avut de prezentat carnavalul, iar anul acesta obiceiurile de Crăciun; la anul, vom încerca preluarea unor porturi și cântece populare, apoi copiii vor putea realiza o carte de bucate cu mâncăruri tradiționale slovace.* În afara școlii de la Szentkereszt, la acest program⁶ mai participă câte o școală din Detva, una din Cehia, una din Germania, precum și o școală din Polonia.

Din cauză că în ziua de azi părinții stau tot mai mult în cumpănă în legătură cu școala la care să-și trimită copiii, la înscrieri, școala pierde în fiecare an câțiva elevi de clasa întâi, care pleacă să învețe în localitățile din apropiere. *Mulți părinți își duc copiii în alte localități să învețe. Nu din cauză că aici nu există sală de gimnastică, deși unul dintre părinți a spus acest lucru, ci pe motivul libertății alegerii școlii; unii cred că fac bine elevilor cu acest lucru, există părinți care reclamă faptul că se predă limba germană în locul englezei și din această cauză caută altă școală, deși nu cunosc nici una dintre aceste limbi. Însă faptul că în școala slovacă de la Budapesta nu s-a dus nimeni este cât se poate de semnificativ.*

Cei care termină clasa a VIII-a, chiar dacă au luat cu succes examenul de limbă la nivelul de bază, nu învață pe mai departe limba slovacă. Nici liceul slovac din Budapesta nu a mai avut niciun candidat de ani de zile. Motivul nu este doar că această școală nu se bucură de un bun renume, ci și faptul că în capitală există o serie de alte licee cu un nivel de pregătire foarte înalt, iar părinții, gândindu-se la orientarea profesională de mai târziu a copiilor lor, preferă aceste licee. *Timp de mulți ani, acum 5-6 ani încă, duceam copiii și la școala slovacă din Budapesta, dar la Pesta sunt atâtea școli, încât mai degrabă se alege engleza sau germana, decât școala aceea, iar pentru părinți nu este atât de interesantă și atrăgătoare limba slovacă. Nici noi nu mai trimitem acolo copiii, deoarece nivelul a scăzut, nu mai are renume atât de bun, în plus, sunt înscriși și mulți copii maghiari veniți din Slovacia.*

Odată, directoarea școlii slovace de la Pesta a convocat la o ședință directorii de școală și primarii, iar în afară de mine s-a mai prezentat un singur primar. Școala primește și elevi care au fost corigenți aici, promițându-le orice, chiar și faptul că acolo vor absolvi fără probleme și liceul.

Copiii din Szentkereszt utilizează limba slovacă la școală doar la cursurile de limbă a naționalităților, în pauze însă nu mai vorbesc această limbă nici cu profesorii, nici unii cu alții. În prezent, până și limba de comunicare din familie a devenit maghiara, deoarece doar o parte infimă a părinților lor mai vorbesc limba literară slovacă și/ori dialectul local. *Trebuie să înțelegem că lumea care ne înconjoară este cea maghiară, dacă se oprește cineva aici, în sat, și pune o întrebare în limba maghiară, ar fi destul de ciudat să-i răspundem în limba slovacă.*

Viața confesională

Cea mai mare parte a slovacilor din Ungaria sunt evanghelici. Majoritatea populației catolice de naționalitate slovacă s-a așezat în regiunea Dincolo de Dunăre, printre altele în Munții Pilis. De la sfârșitul veacului al XVIII-lea, catolicii slovaci aveau deja cărți de cântece în limba slovacă; mai mult decât atât, dispuneau – ce-i drept, mai rar – și de Biblii (Gyivicsán–Krupa 1997: 32). Catolicii din Pilis utilizau la liturghie limba slovacă literară, apoi, din cauza faptului că începând cu anii 1920-30, penuria de preoți vorbitori de limbă slovacă a devenit cronică, partea canonică a liturghiilor a fost în întregime maghiarizată. Acest lucru a cauzat un model bilingv specific: textele liturgice în limba slovacă și maghiară formează o unitate bilingvă. În anumite sate din Pilis, această unitate se realizează într-un mod diferit. În ceea ce privește generația mai în vârstă, bilingvismul domină și la Szentkereszt: *...căci litanile, liturghiile de seară și de toate zilele sunt în limba maghiară, iar până ce nu vine preotul, femeile se roagă în limba slovacă, Otče náš-ul [Tatăl nostru] se spune fără întrerupere, până ce preotul vine la liturghie, apoi, la sfârșit, tot asta se spune, iar rugăciunile, în general, sunt în limba slovacă.*

În ceea ce privește limbajul obiceiurilor populare legate de evenimentele cultice, unul dintre furnizorii mei de date a afirmat următoarele: *Este, de pildă, carnavalul, Simona Juda, care se spune pe de-a întregul în limba slovacă, la fel și obiceiurile de Paști, în cazul procesiunii de Înviere, minimum jumătate dintre rugăciuni și cântece sunt rostite în limba slovacă, dar, de exemplu, textele Patimilor, într-o duminică sunt recitate numai în limba slovacă, iar în cealaltă doar în limba maghiară. În mod caracteristic, Drumul Crucii este o manifestare slovacă, în special atunci când participă doar femeile. Apoi, pelerinajul din luna mai are tot origine slovacă, întrucât a existat deja și în 1900, atunci când aici nu se vorbea încă nici un cuvânt în limba maghiară. Tot în limba slovacă sunt oficiate procesiunile de Ziua Domnului, cea de la Szentkút, sărbătoarea vizitei Sfintei Fecioare Maria la Elisabeta, și aceea, precum și ziua de naștere a comunei, care se ține la primul sfârșit de săptămână din luna iunie, fiind cu o lună înaintea celei naționale, iar acest eveniment se leagă în mod categoric de slovaci și a fost stabilit la această dată din cauză că înainte am fi dorit să-l aniversăm la data la care este sărbătorită și ziua națională a slovacilor, în iulie, dar pentru că cele două zile ar fi fost suprapuse, a trebuit să fixăm o altă dată corespunzătoare. În*

prima duminică din iunie se ține vizita Sfintei Fecioare Maria, aceasta fiind o sărbătoare bisericească și strămoșii noștri fiind tot catolici – așadar, este evident că și ei au sărbătorit vizita Sfintei Maria –, ziua de naștere a comunei a devenit 6 iunie 1747. Altminteri, este interesant că în Slovacia nu se cunoaște această sărbătoare. Apoi urmează pelerinajul din septembrie, mai sunt și evenimentele de toamnă, încheindu-se cu Crăciunul și alte obiceiuri populare, toate sunt slovace.

Potrivit părerii unuia dintre informații mei, „satul este religios”, sunt sărbătorite toate evenimentele de cult, la care participă și tinerii. Cel puțin 10% din populația localității frecventează săptămânal biserica.⁷ În sat există și membri ai Rozariului: douăzeci de Rozarii având 15 membri fiecare, ceea ce înseamnă 300 de oameni. Aceștia recită în fiecare zi în mod constant Sfântul Rozariu în limba slovacă, în general credincioșii sunt adulți, așadar limba slovacă este foarte activă acasă, în familie. Mai sunt și cei care nu sunt membri, dar se roagă în limba slovacă.

În ce limbă mă rog eu? În ambele, dacă merg la liturghia mică, atunci în limba maghiară, iar la liturghia mare în limba slovacă; când sunt în Slovacia, la biserică, în mod automat mă rog în limba slovacă, chiar dacă sunt singur, dar în Ungaria în limba maghiară.

În cazul catolicilor slovaci din Ungaria – așadar, și în cazul celor din Szentkereszt –, Sfintele Liturghii ministrate în limba slovacă, organizate de Autogovernarea Minorității Slovace a cartierului Józsefváros din Budapesta, suplinesc oarecum lipsa preoților care predică în limba slovacă. La aceste slujbe oficiate o dată pe lună sunt invitați de fiecare dată credincioșii unei alte așezări de slovaci.

Autogovernarea minorităților – un nou început?

Între anii 1998–2006, primarul era un bărbat de origine slovacă din Szentkereszt, care și-a depus candidatura la alegeri ca independent. După ce s-a pensionat, la alegerile autogovernărilor din anul 2006, primarul a devenit candidatul oficial al Asociației Cercului Civic din Szentkereszt.

7 Inițial, biserica romano-catolică din Szentkereszt era capela paulinilor, care în 1766 a fost transformată în biserică. De-a lungul anilor a fost de mai multe ori lărgită și reconstruită. Este o clădire construită în stil baroc, simplă, provincială, cu turnul frontal și cu un singur naos.

Între 1998-2002, în cadrul autoguvernării locale formate din 9 membri au mai lucrat doi deputați minoritari slovaci, iar din anul 2002 nu mai există decât un singur reprezentant slovac.

În localitatea Pilisszentkereszt, Autoguvernarea Minorității Slovace a fost înființată imediat, începând cu prima alegere din cadrul autoguvernărilor minoritare. Aceasta a fost instituită în mod direct, iar din faptul că proporția alegătorilor care și-au exercitat dreptul și au votat minoritățile se ridică la 88% reiese clar că a fost susținută din punct de vedere social. Cu ocazia următoarelor două alegeri, instituția menită să reprezinte interesele minoritare slovace a fost votată într-o proporție și mai mare. La alegerile din anul 2006, în total 504 de persoane au solicitat să fie înscrise pe listele de alegători ai naționalității slovace, iar la alegeri s-au și prezentat 298 de votanți. Componenta personalului autoguvernării minoritare arată o destul de mare stabilitate. Structura corporativă din 2002 și 2006 era identică, iar în prezent, dintre membrii autoguvernării, al căror număr a crescut la cinci persoane, doi deputați ai minorității se află deja la cel de-al treilea mandat.

În anul 2006, la Pilisszentkereszt a fost înființată și Autoguvernarea Minorității Germane. Pe listele de alegători ai naționalității germane au cerut să fie înscrși 32 de cetățeni, dintre care 29 au votat pentru deputații minorităților. (Conform datelor ultimului recensământ, în localitate trăiesc 13 persoane de naționalitate germană, 21 de localnici și-au asumat legăturile cu tradițiile și valorile culturale germane, 4 cu limba maternă germană, iar 4 persoane au declarat că utilizează limba germană în cercul de prieteni și în familie.)⁸ Într-adevăr, în localitatea Szentkereszt există destul multe nume de familie de origine germană, însă aceste familii se declară frecvent de naționalitate/limbă maternă slovacă, fapt justificat de unul dintre intervievații mei în felul următor: *Aici urmează un lucru interesant, și anume faptul că există nume de șvabi, și totuși așezarea este slovacă. Referitor la limba maternă, când șvabii au sosit aici, au găsit în sat doar slovaci săraci. În mod specific, șvabii nu au mulți copii, doar câte unul și sunt înstăriți, în schimb slovacii, oameni puțin avuți, au mulți copii, neputându-și asigura continuarea existenței decât într-un singur fel, dacă femeia naștea câte 10-14 copii, iar toți aceștia au căpătat ca limbă maternă – după mamă – limba slovacă; de pildă, în cazul în care un băiat șvab s-a căsătorit cu o fată slovacă, iar aceea a născut atâția copii, toți au avut ca*

8 Recensământul din anul 2001. 4. Naționalitățile, Budapesta: KSH, 2002.

limbă maternă slovacă, însă numele de familie a rămas șvab; din această cauză există atâția de Klausz, Fuhl, Spiegelheiter și așa mai putea continua, iar aceste două popoare conviețuiesc în perfectă înțelegere, vorbind două limbi, cea germană și slovacă, dar nu și cea maghiară.

Principalul scop și sarcina prioritară a autoguvernărilor minoritare este conservarea valorilor culturale locale, organizarea zilelor naționalităților, a balurilor, a Crăciunului slovac, precum și reînvierea obiceiurilor legate de pelerinaj. În ceea ce privește limba utilizată de autoguvernarea slovacă, și aici domină bilingvismul: la începutul ședinței de consiliu se discută în limba slovacă, mai pe urmă însă, în cazul în care este nevoie de o părere de specialitate ori trebuie interpretat un act normativ, se trece la limba maghiară. Procesul verbal este consemnat tot în limba maghiară, *deoarece așa merge mai repede.*

Așa se întâmplă și la Autoguvernarea pe Țară a Slovacilor, atunci când sosim din mai multe puncte ale țării, începem să vorbim în limba slovacă, dar în momentul în care întâlnim termeni de specialitate și nu ne putem exprima bine, trecem la limba maghiară, iar pe urmă uităm să mai revenim la limba slovacă. Încercând să explicăm ceva, nici nu mai observăm faptul că am trecut în mod automat la limba maghiară.

Menținerea contactelor cu țara-mamă

Cei din Pilisszentkereszt întrețin relații excelente cu două localități înfrățite din Slovacia. Nagyölvéd (Velké Ludince) se află în plasa Leva din raionul Nyitra [Nitra], la 41 de km sud-vest de localitatea Leva. Potrivit datelor de recensământ din anul 2001, dintre cei 1682 locuitori ai așezării, 1389 sunt maghiari și 263 slovaci. Convenția de înfrățire a comunelor a fost semnată în 1996, apoi a fost reconfirmată în 2006. Relațiile se bazează în primul rând pe activitățile sportive: *...acolo este o așezare pe de-a-ntregul maghiară și nu putem vorbi în limba slovacă; era ciudat, că am fost acolo la ceva aniversare a zilelor comunei și au cântat imnul Ardealului, (...) de ce tocmai cu ei ne-am înfrățit, nu știu, poate din cauza relațiilor sportive, deoarece prima oară echipa de fotbal i-a cunoscut, iar de atunci au rămas în bune relații. Legătura cu Nagyölvéd include și eventualele relații economice posibile, având în vedere faptul că, de pildă, un tâmplar renumit de acolo, care confecționează ferestre și uși, a transportat deja și la noi produse, deoarece îi place satul.*

În cazul celeilalte așezări înfrățite, Sárfia (Blatné), limba de comunicare este cea slovacă. Aici cercul de folclor denumit „pávakör” reprezintă veriga de legătură: *...această relație se menține de peste douăzeci de ani, s-au întâlnit cândva la un festival și de atunci sunt în legătură.* Cu localitatea Sárfia convenția de înfrățire a fost semnată în 1997, cu scopul de-a face cunoscute limba, valorile culturale și tradițiile. *Šarfianka a devenit o relație foarte strânsă, cei de acolo vin în fiecare an să cânte la ziua de naștere a comunei și întotdeauna rămân două zile; în prima zi se duc la cimitir pentru a-i comemora pe membrii care au trecut deja în neființă, astfel, la fiecare mormânt cântă o piesă, se roagă și depun flori. Fac o vizită și celor care mai sunt în viață, dar care nu mai pot cânta; aici, în afara spiritului comuniunii fraterne s-au născut deja și relații de familie și de prietenie, precum și legături individuale.*

Organizațiile non-guvernamentale

La Szentkereszt funcționează mai multe asociații și cluburi, care în majoritatea lor sprijină conservarea și promovarea tradițiilor slovace. În mare parte nu sunt asociații înregistrate. Evident, există și cercul folcloric de tipul „pávakör”, care nu demult și-a sărbătorit cea de-a 40-a aniversare, dar funcționează și Clubul Slovac, ai cărui participanți – aproape fără nicio excepție – sunt și membri de vază ai cercului folcloric. *Clubul Slovenský corespunde aproape în totalitate cu „pávakör”, este format din 24-25 de membri și aproape toată lumea din cercul de folclor face parte și din Clubul Slovacilor. Clubul Vârșnicilor este – în general – identic cu Clubul Slovacilor, dar nefiind înregistrat, nu a căpătat o formă oficială.*

Asociația Slovacilor din Ungaria are o organizație locală și la Szentkereszt, care nu este înregistrată, dar duce o activitate plină de pasiune. În prezent nu există în localitate niciun ansamblu de dansuri populare, însă grupurile de dans folcloric ale școlii și grădiniței participă cu plăcere la festivitățile și manifestările slovacilor.

Clubul Tineretului Slovac a fost înființat în jurul anului 2004. Aceasta este o organizație formată din 10-12 membri, neînregistrată, în fapt un cerc de prieteni, ai cărui membri apar din când în când la manifestările, proiecțiile de filme, expozițiile ori întrecerile de comunicare slovace.

Asociația Slovacilor din Ungaria a fost înființată în 1999 prin asocierea a 13 localități (Csobánka, Esztergom-Pilisszentlélek, Kesztlöc, Mogyorósbánya, Oroszlány, Piliscsaba, Piliscsév, Pilisszántó, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló, Pomáz, Sárísáp, Szentendre). Aceasta sprijină cooperarea celor 13 așezări în sfera educației și a culturii, a păstrării tradițiilor, a vieții confesionale și a sportului, de fapt, în toate acele domenii la care ar putea fi pusă pe tapet problema naționalităților. În perioada care a trecut *au fost inițiate relații bune și viabile între așezările amintite, tocmai din cauză că se participă reciproc la zilele de naștere (ale comunelor) și manifestările localităților înfrățite, sunt organizate întâlniri regionale, precum și – cu o frecvență anuală – balul slovacilor din Pilis, care este găzduit de fiecare dată de o altă localitate. Asociația finanțează cu 100-15 mii de forinți orice localitate care își asumă sarcina de-a organiza balul. În anul 2005, la Balul Slovacilor din Pilis, organizat la Dorog, au participat 350-400 de persoane.*

Așezările – atât autogovernările locale, cât și autogovernările minorităților – dețin statut de membru în Asociația Slovacilor, contribuind la funcționarea acesteia prin plata unei cotizații: autogovernările locale plătesc 50-60-80 mii de forinți, iar cele ale minorităților stabilesc statutar suma contribuției lor materiale. Asociația menține bune relații cu slovacii de peste granițe, atât cu cei din Slovacia, cât și cu cei care trăiesc în alte state europene. Anul trecut, asociația a organizat pentru prima oară la Ambasada slovacă „Festivalul de iunie”. Cei din Szentkereszt s-au pregătit cu un program cultural, solicitând formația de muzică „Šarfianka”, venită din una dintre localitățile lor înfrățite: Blatné (Sárflia). Unul dintre obiectivele asociației este și sarcina de a concepe pentru fiecare dintre localități o manifestare „proprie”, pentru a se întâlni și într-un alt cadru decât propriile „zile de naștere” ale comunelor. *La Kesztlöc există tot manifestări legate de vin, de obicei se merge și la Pilisszántó, pe urmă la Szentlélek, la concursul tăietorilor de lemne, la zilele satului; sărbătorim și ziua minorităților, ce mulți ani de-a rândul a fost organizată aici, la Szentkereszt, apoi s-a decis să devină și aceasta o festivitate ambulantă, fiind organizată în fiecare an de o altă localitate.*

Mai există și manifestări neagreate și nesustținute de toți slovacii din Pilis, de pildă chestiunea teatrului de tip amfiteatru din localitatea Szántó: *la Szántó există acea sală de spectacole în formă circulară, iar noi, slovacii din Pilis, nu suntem prea entuziasmați în legătură cu aceasta, sincer vorbind, datorită faptului că nu considerăm că aici, în Pilis, ar avea dreptul la existență prezentarea unor lucruri din Ardeal. Noi spunem că Pilisul este*

mama noastră, și asta este a slovacilor, iar personal aș dori ca cei din Szántó să facă aici, vara, o festivitate regională, dar aș fi mulțumit și cu petrecerile naționalităților, așa cum era pe vremea regimului trecut, unde se întâlneau nu doar slovacii, ci și sârbii, bulgarii, dalmații etc. Aici, la Cotul Dunării, pot fi găsite toate cele 13 naționalități, deoarece Szentendre și Pomáz sunt atât de pline cu acestea, acolo, la ei, conviețuiesc și 5-6 naționalități, iar eu îmi mai aduc aminte ce lucru minunat a fost o asemenea întâlnire între naționalități, când treceau prin sat. La o asemenea manifestare ar participa garantat mii de persoane, căci un asemenea festival..., iar din așa ceva s-ar putea dezvolta un program permanent și o tradiție, deoarece chestiunea ardeleană este un lucru forțat, deși atrage musafiri neslovaci, satul nu acceptă așa cum ar trebui, căci este străină.

Rezumat

Comunitatea slovacă din Szentkereszt consideră și în prezent că identitatea naționalităților (dar și cea locală), conservarea și perpetuarea limbii materne și a tradițiilor au o deosebită importanță. Înființarea autogovernărilor minoritare a contribuit și aici la revitalizarea culturii naționalităților, deși organizațiile societății civile – de cele mai multe ori neînregistrate – oferă mult mai mult, sub acest aspect, decât autogovernarea minoritară oficială. Asemănător tuturor slovacilor din Ungaria, populația din Szentkereszt a fost asimilată de populația majoritară. Cei de aici își asumă identitatea națională maghiară, având și sentimente naționale maghiare. Ungaria este patria lor, activitățile lor cotidiene presupun utilizarea aproape permanentă a limbii maghiare, în timp ce își asumă și tradițiile, cultura și limba slovacă. Așadar, dispun de o identitate dublă: sunt atât slovaci, cât și maghiari, așadar slovaci din Ungaria. Datorită rutinei de zi cu zi sunt deja legați de maghiari, iar în viața cotidiană nu diferă cu nimic de membrii societății majoritare. Totuși, există o cultură și o limbă „în plus”, care apar în anumite ocazii, iar atunci acestea se dovedesc a fi mai puternice decât tot universul cotidian majoritar.

Bibliografie

- 1983 1980. évi népszámlálás. *A nemzetiségi települések adatai*. KSH, Budapest.
- 1997 *A magyarországi szlovák kisebbségi oktatás*. Országos Szlovák Önkormányzat, Budapest.
- 1997 *A magyarországi szlovák nemzeti kisebbség helyzete*. MEH, Budapest.
- A magyarországi szlovákok helyzete és az ebből adódó célok és feladatok, 1996/1997*. Az Országos Szlovák Önkormányzat vizsgálatából.
- 2001 *A magyarországi szlovákokról*. In: *J/5219 számú beszámoló a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségekről*. Budapest.
- BINDORFFER Györgyi
- 2001 *Kettős identitás: Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban*. Új Mandátum Kiadó–MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
- EILER Ferenc
- 2004 *Törekvések a kisebbségi önkormányzati választások reformjára 1998–2004*. In: KOVÁCS Nóra – OSVÁT Anna – SZARKA László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 209–226.
- FEHÉR István
- 1993 *Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945–1990*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- FEHÉR László
- 1996 *A pilisi szlovákok identitásrétegei*. Manuscris.
- 1997 *Adalékok a pilisi szlovákok identitástudatának kutatásához*. MTA PTI.
- GYIVICSÁN Anna
- 2003 *A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói I–II*. Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba.
- GYIVICSÁN Anna – KRUPA András
- 1997 *A magyarországi szlovákok*. Útmutató Kiadó, Budapest.
- 2002 *Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötet*. KSH, Budapest.
- PAPUČEK, Gregor
- 2006 *Mlyinky a okolíe*. Pilisszentkereszt.
- PAULIK Antal
- 2005 *Slovak. The Slovak Language in Education in Hungary*. Mercator–Education.

MINORITÄJI ÎN ZONELE DE CONTACT INTERETNIC

SZABÓ Orsolya

2004 Problém dvojjazyčnosti a dvojitej identity Slovákov v Maďarsku v zrkadle štatistických údajov. In: UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária (szerk.): *Slovenčina v menšinovom prostredí /Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. Békešská Čaba, 16–17. októbra 2003./*, VÚSM, Békéscsaba, 392–407.

TÓTH Sándor János

2005 *Szlovák nyelvhasználat a Pilis-hegység iskoláiban*. Manuscris.

Abstracts

DANCU Pál

The settling of Slovak communities in Satu Mare, Ugocea and Maramureş counties in 18th and 19th centuries

As the title of the article suggest, the paper present the historical beginnings of Slovak communities in Satu Mare, Ugocea and Maramureş counties in 18th and 19th centuries. The author shows the settling process of these communities, gives the list of places where the colonists came from, and the lists of family names. He contributes with important dates to the history of church life of this communities, as well he presents interesting details about the history of education, for example about the problem of Slovak masses, about the requirements of priests hiring and about the functioning of the denominational schools.

Ján BOTÍK

Beginnings of interest towards the historical and ethnic development of the Slovaks in the Lowlands

This article draws attention to the initial interest for history and the way of life of the Slovak migrants settled down in the so-called Lower Lands (Great Hungarian Plain) situated on the territory of the present day Hungary, Romania, Serbia and Croatia after the Ottoman Turks had been expelled (1711). The paper focus on the documents written by Slovak scholars in the 18th and 19th century (Matej Markovič, Andrej Školka, Samuel Tešedík, Daniel Zajac, Ľudovít Haan, Michal Žilinský, etc.). Authentic reports of the mentioned authors provide valuable information on the process of adaptation, social convergence, interethnic contacts, mutual cultural influences, linguistic and cultural innovations and many other changes in the life of Slovak migrants that were determined by the different environmental, social, cultural and ethnic conditions of their new homeland. The dynamics of cultural and linguistic changes has been analyzed from the perspective of contemporary theoretical and methodological approaches in the study of ethnic minorities and Slovaks living abroad.

Alena GECSE – Desideriu GECSE

The history and culture of Czech communities from Banat

Alena Gecse and Desideriu Gecse in their article presents the settling down of the Czech community in Banat region, the strategies of co-existence with other ethnic communities and cultural attitudes towards them, the ethnic elements and institution of the Czech minority's identity. The authors elucidate the origin of ethnic name in which the surrounding Romanians called them, also presenting how this communities functioned and organized themselves. They give details about the trades which historically played important roles in the life strategies of these communities, they present their customs, family gatherings and communal celebrations, the most important factors in preserving the ethnic identity: the folklore, memorials, anniversary days, school education. Presenting the biographies of eminent figures of this communities and their activities offers a more detailed picture about the history of this communities.

GYIVICSÁN Anna

The lingual and content duality of the ethnical cultural models

The study, which presents the ethnical cultural models, has an academic approach to the matter with systematizing aim. By means of comparative examination of the cultural system and the collective cultural communication of Slovak communities in Hungary, the synthesis came from the cultural changes, which took place in these communities.

The author presents in the approximately three-century-existing enclaves the inner content stratification of cultural models i.e. in some communities what system of connection developed between the national, church or elite culture.

The longer chapter of the study shows the developed linguistic and content dualism of Hungarian–Slovak bilingual cultural models and the function of these systems among Slovaks in Hungary.

KRUPA András

The relation between the national culture and the bilingualism at the Slovaks living in the Great Plain

The interethnic mutual effect had an important role in the folk culture of the Slovaks in Hungary. Bilingualism developed in those local communities where the population belonged to at least two ethnic

groups. Noted bilingual story-tellers lived among them. Farkas András-né Drágos Zsófia from Nagybánhegyes is an outstanding story teller of unique folk tales in the Hungarian and Slovak language area. In the 1990s we can meet some belief-myths in Bükkzentkereszt in the Bükk mountains. The bilingual folk songs can be found at almost every Slovak group in Hungary.

Recently bilingualism has been pressed back to the settlements where the communities are getting smaller. In families real bilingualism is not regular, instead mixed language usage is prevailing with Hungarian linguistic elements. From the folk production created in the native language or bilingual way mainly those remain which have closed, defined words and the tune is connected at the same time.

The national folk culture and the bilingual folk culture depends on more factors. The individual could be bilingual when his or her family was Slovak, in the settlement, in the surroundings the person had connection with communities speaking other languages, when emotionally the mother tongue is preserved and direct usage of the language is regular. There is a new phenomenon. The young renouncing their native language, in instruction in mother-tongue learn their old native language and this way they become bilingual.

The bilingualism of communities is determined if the two language groups have equal bilingual communication. If only the members of the minority learn the other language but the majority ethnic groups do not learn theirs we can speak about one-way bilingualism. Bilingualism actually made the Slovak national artistic forms richer. If the function of the national culture withers and this process is accompanied by the abandonment of the mother tongue, with the adaptation, the assimilation of the national culture elements will also take place

Pavel ROZKOŠ

The influence of Romanian language to the Slovak dialect from Nădlac and temporal evolution of it

Pavel Rozkoš in his article demonstrates the influence of other ethnic communities to the dialects of Slovak community from Nădlac, and the continuous changes of linguistic processes. The author argues that because of the influences of other ethnic communities with whom the Slovak communities lived with, the dialect of Slovak community from Nădlac differs in many aspects from the dialect of Slovak communities from other places.

ZSILÁK Mária

The course of dialects' fading away in Slovakian enclaves in Hungary

On the basis of her dialectology work, the author analyses the state of the language in the Slovakian enclaves in Hungary. She describes three modes of the dialects' losing ground and fading away, 1. 'dialects versus literary language' 2. 'Slovakian dialect versus the majority nation's language' 3. 'the dialect's speakers' dying off'. She examines the typical linguistic and non-linguistic factors of the above three modes and their mutual influences.

TÓTH Sándor János – TUSKA Tünde – UHRIN Erzsébet – ZSILÁK Mária

General linguistic survey in Tótkomlós

The comprehensive study, analyzing the usage of Slovakian language in Tótkomlós was made in the frames of the project (NKFP 5/126/2201) "The dimensions of linguistic alteration: The possibilities to preserve minority languages", based on the common research of the MTA Linguistic Institute's Modern Language Department, the ELTE BTK Hungarian Language Department and the Research Institute of the Slovaks in Hungary. The project was elaborated and led by Csilla Bartha and Anna Borbély. The research was conducted in an empirical way, with questionnaire but other socio-linguistic methods were also used e.g. observing the participants, collecting documents, etc. The results of the research show interesting connections concerning the themes of choosing a language, changing codes, bilingualism, relations to the dialect, attitudes to the language, stereotypes.

Elena Rodica COLTA

Slovak minority in Fântânele (Arad County) between search and loss of identity model

Founded by the Germans in the middle of the 18th Century, the village is multiethnic nowadays, after the mass departure of the Germans, replaced by Romanian, Slovak and Hungarian colonists, the majority being Romanians.

The Slovaks arrived from Bihar Mountains. They had difficulties in preserving their identity within the German culture which they assumed along with their houses, the church and the cemetery.

On forgetting the traditional cultural model, which came from the Bihar mountains, the modernity contributed as well, and the process resulted in the substitution of traditional values with new ones, adequated to the urban culture.

Finally, the younger generation, who studied in Romanian schools, would not be different than the Romanian majority, among whom he lives.

GYIVICSÁN Anna

The National Typology of Slovaks in Hungary

The study presents the characteristic features of the Slovak community enclaves at the end of the 17th and at the beginning of the 18th century on the territory of present-day Hungary. These enclaves were sporadic, often geographically remote from each other.

Among others geographical-ecological and economical factors, the religion and social structure of the community, the national institutions or the lack of them, the relationship of the community with the home-country etc. are included by the author.

On the basis of these factors the study shows the most pronounced types of the enclaves particularly: the market-towns in the South of the Great Hungarian Plain founded by the Lutheran Slovaks – for example: Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós and Nyíregyháza in the North of the Great Plain.

The author, on the basis of enumerated factors, makes an examination of these elements in what manner they had an effect on the lingual and cultural processes, how they formed the ethnical sense of consciousness and outward forms of them, what roles they got in the social behavior and integration of the community, by what means they are reflected and what changes were brought about in demographic data

Mária HOMIŠINOVÁ

Slovaks in Hungary (Theoretically-Empirical Analyses of Construction of the Social and Ethnical Identity.)

The main purpose of this study is a theoretical and empirical analysis concerning construction of social and ethnical identity of Slovaks living in Hungary, which are situated in a minority position due to the his-

torical and political occurrences, whereas their national (mother) state is remaining in the near neighbourhood. Content of our paper is divided into four thematic parts. In the first part is presented a brief conceptual framework of understanding and investigation of the ethnical identity. In the second section is described shortly a historical and demographic development of Slovaks in Hungary. The third fraction characterises the Slovak minority with regard to the construction and potential development of ethnical evolution, using empirical data obtained from the realized researches of the ethnical identity that were performed among the members of the Slovak minority in Hungary. The last part presents more detailed the basic research findings relating to the social identity perception of Slovaks living in Hungary. These results are important for explanation of the ethnical processes and phenomena.

Sînziana PREDA

Czechs from Banat: problematical migration and identity

Investigation of the Czech community in the Danube Clisura developed two lines of analysis, ethnic and religious, levels of identity that are interdependent: both were complemented and supported each other, basis for group specificity. Permanent markers are configured by the language spoken in the family and social life, extended family system, mutual assistance, the Roman Catholic faith, a conservative and based on life rules (for example, the model of endogamy). They shed light on the existence almost unaltered of group's life, in a form similar to that of the first settlers, a reduced reception of exterior cultural forms: according to the Czechs, the Romanians from neighbourhood are those who had learned from inter-ethnic contacts.

SZABÓ Orsolya

Interethnic relations in Pilisszentkereszt

The village, located in the Pilis hills north-west of Budapest, has more than 2200 inhabitants, 53 percent of whom officially declare themselves to be of Slovak nationality. This makes Mlynky the most Slovak village in Hungary. The Slovak community established numbers of local organizations and also the minority self-government, which has function to slack up the natural assimilation and the loss of language.

The members of community have assimilated to Hungarians in their way of life. They do have Hungarian national identity and Hungarian national feelings. Hungary is their homeland and in everyday life they speak Hungarian, at the same time bound to Slovak culture, language and traditions, too. They have a double identity, they are Slovaks and Hungarians at the same time – Hungarian Slovaks.

Everyday routine connects them to Hungarians therefore they do not really differ from their Hungarian neighbours. But there is another culture and another language they possess, and these still appear at certain occasions, and these times it is stronger than the world of the majority.

Lista autorilor

- BOTÍK, Ján – cercetător, profesor, Universitatea Constantin Filozoful, Catedra de Etnologie și Etnomuzicologie, Nitra
janobotik@gmail.com
- COLTA, Elena Rodica – antropolog, muzeograf principal, Complexul Muzeal Arad, Arad
rodica.colta@gmail.com
- DANCU Pál – istoric local, șef birou, Ungaria–Slovacia–România–Ucraina CBC ENPI Program
dankupali@yahoo.com
- GECSE, Alena – învățător, Școala nr. 3 cu clasele I–VIII, Moldova Nouă
alena_gecse@yahoo.com
- GECSE, Desideriu – profesor, Școala nr. 3 cu clasele I–VIII, Moldova Nouă
desideriu_g@yahoo.com
- GYIVICSÁN Anna – cercetător, profesor, Universitatea Eötvös Loránd, Catedra de slavistică, Budapesta – Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- HOMIŠINOVÁ, Mária – cercetător, Academia Slovacă de Științe – Institutul de Științe Sociale, Cașovia
- JAKAB Albert Zsolt – cercetător, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca
jalbertzsolt@yahoo.com
- KRUPA András – cercetător, Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- PETI Lehel – cercetător, Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Cluj-Napoca
petilehel@yahoo.com
- PREDA, Sinziana – asistent universitar, Universitatea de Vest, Facultatea de Sociologie și Psihologie, Timișoara
hhayavatha@yahoo.com
- ROZKOŠ, Pavel – cercetător, vicepreședinte, Asociația Slovacilor din România în Slovacia, Bratislava
pavel.rozkos@zoznam.sk
- SZABÓ Orsolya – referent juridic, Biroul Comisarului Parlamentar pentru Drepturile Minorităților Naționale și Etnice
szaboo@obh.hu
- TÓTH Sándor János – cercetător, profesor, Colegiul de Teologie Gál Ferenc, Szeged
tothsanc@gmail.com
- TUSKA Tünde – cercetător, profesor, Universitatea din Szeged, Colegiul Juhász Gyula, Catedra slovacă, Szeged – Institutul Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- UHRIN Erzsébet – cercetător, director al Institutului Slovacilor din Ungaria, Békéscsaba
vusm@globonet.hu
- ZSILÁK Mária – profesor, Universitatea Eötvös Loránd, Catedra de slavistică, Budapesta
zilakm@ludens.elte.hu

Studiile reunite în volumul de față analizează o serie de subiecte „actuale”, ce pot fi considerate totuși clasice, bunăoară bilingvismul, interferențele lingvistice, procesele identitare, promovarea unor politici de omogenizare și asimilarea, conservarea culturii, relațiile și sistemul relațiilor interetnice, fiind totodată abordate și probleme de natură istorică, precum migrația, așezarea și strategiile comunitare ale minorităților cehă și slovacă. Prin publicarea câte unui volum de studii ale specialiștilor din Ungaria și ale celor ce realizează cercetări în România privind minoritățile cehă și slovacă, și traducerea acestuia în ambele limbi majoritare – maghiară și română –, se încearcă atragerea atenției asupra acestei probleme din perspectivă științifică, politică și publică, deopotrivă de importante.

ISBN 978-606-92512-2-5
ISBN 978-973-26-1011-4

9 786069 125122 5